

Honvédségi Szemle

65. évfolyam 2. sz.
2011. március

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

eu

2011.hu

**KATONAI KÉPESSÉGFEJLESZTÉS
AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

CATHERINE ASHTON FŐMEGBÍZOTT DR. HENDE CSABA HONVÉDELMI MINISZTERREL

KBVP erősítését, az európai védelmi integráció előmozdítását, valamint a Lisszaboni Szerződés releváns rendelkezései végrehajtásának elősegítését tűztük ki célul. Ez a törekvésünk szerencsésen találkozott az ún. weimari hármak kezdeményezésével, hiszen a francia–német–lengyel külügy- és védelmi miniszterek által megfogalmazott levél olyan fontos területeken szeretné előmozdítani a KBVP további fejlődését, mint az EU–NATO-együttműködés, a P&S új lehetőségei, vagy a műveletek tervezése és végrehajtása.

Természetesen, egy soros elnökség mozgásterre meglehetősen korlátozott, legalább-

bizonyít jobban, mint hogy a P&S mind az EU-ban, mind a NATO-ban napirenden van. Ezek olyan többnemzeti együttműködési kezdeményezések, amelyek az együttműködés révén jelentős hatékonyságnövekedést és költségcsökkentést eredményeznek. Mint ismert, a gazdasági válságból fakadó forrásszűkülés igen negatív hatást gyakorol az országok védelmi költségvetéseire, és azon belül is a katonai képességek fejlesztésére, sőt fenntartására is. Ennek a tendenciának az egyik ellenszere lehet a pooling and sharing. Ez az ügy mára a tagállamok széles körű támogatását élvezi, amelyhez Magyarország is hozzájárult azzal,

is abban az értelemben, hogy a témakörök és feladatok nagy részét megőrököljük. Itt példaként említhetném a folyamatban lévő uniós műveletekkel kapcsolatos feladatokat. Mindazonáltal, lehetőségünk van arra, hogy a számunkra kiemelten fontos kérdésekre ráirányítsuk a figyelmet. Magyarország esetében a P&S vagy a kibernetikai védelem kérdését (cyber defence) sorolnám ide. Megítélésem szerint rendkívül aktuális kérdésekről van szó, amit mi sem

hogy minden magas szintű tárgyaláson napirenden szerepeltettük a témát, valamint elnökségi szemináriumot is szerveztünk róla. Főként a kérdés regionális aspektusaira, a regionális együttműködés fokozására kívánunk koncentrálni a további lépések tekintetében.

A kibernetikai védelem aktualitását mutatja, hogy éppen a márciusi védelmi miniszteri találkozón hagytuk jóvá a vonatkozó NATO-konceptiót. Magyar részről, támogató EU-elnökségként mi egy nemzetközi szakértői szintű konferenciával szeretnénk előmozdítani a témával kapcsolatos gondolkodást.

S természetesen egy elnökségnek – a menetrendszerűen napirenden lévő, illetve az elnökség által előtérbe helyezett témákon kívül – váratlan eseményekre is fel kell készülnie. Azt gondolom, hogy senki nem számított arra, hogy milyen jelentős változások indulnak el a közel-keleti és észak-afrikai térségben: Líbiában – e sorok írásával egy időben – kezdetét vette a repüléstilalmi övezet létrehozását elrendelő ENSZ BT-határozat végrehajtására irányuló katonai akció, de a Japánban történt földrengés következményeinek kezelése is jelentős feladatok elé állítja a nemzetközi közösséget. Ezek a váratlan események is bizonyítják, hogy az egységes fellépés érdekében erős, hatékony brüsszeli központra van szükség, jól működő intézmény- és döntéshozatali rendszerre. Magyarország erős Európában, és természetesen egy sikeres EU-elnökségben érdekelt. A sikerhez a hazai feltételek adottak a KBVP területén, hiszen a három érintett tárca (HM–KüM–BM) és a brüsszeli EU Állandó Képviselőt évек óta szorosan és hatékonyan dolgozik együtt. Az eltelt három hónap is bizonyította, hogy ez a siker egyik alapfeltétele. ■

A VÉDELMI MINISZTEREK GÖDÖLLŐI INFORMÁLIS ÜLÉSÉNEK RÉSZTVEVŐI

Horváth Gábor dandártábornok:

KATONAI KÉPESSÉGFEJLESZTÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A magyar EU-elnökség katonai célú tevékenységének egyik célja az új szerződési keretek alapján kialakított uniós külügyi és válságkezelő struktúrák támogatása a katonai képességfejlesztés terén. Írásomban, az azt meghatározó ambíciószinttől kiindulva, szeretném bemutatni az uniós katonai képességfejlesztés jelenét, kereteinek, fő irányainak, tartalmának közeljövőben várható fejlődését és a NATO-ban folyó képességfejlesztéshez fűződő kapcsolatának főbb kérdéseit.

AZ UNIÓS KATONAI AMBÍCIÓSZINT ALAKULÁSÁNAK HELYZETE

A képességfejlesztés mai helyzetével foglalkozó elemzés során kézenfekvő, hogy elsőként megvizsgáljuk a lisszaboni szerződés hatásait a közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) eszköztárát megteremteni hivatott képességfejlesztés területére. Célszerű tehát röviden áttekinteni, hogy milyen módon alakultak a képességfejlesztés alapját képező jogi keretek.

Talán a legfontosabb azzal kezdeni, ami nem, vagy alig változott. A lisszaboni szerződés a korábbi tervezett alkotmányos alapszerződéssel ellentétben lényegesen visszafogottabb és realistább kereteket teremtett a tagállamok közös katonai vállalkozásaihoz. Ennek kiemelt eleme a közösségi költségvetés katonai vagy védelmi célú felhasználása általános tilalmának továbbvitele (egy rendkívüli esetekben és nehézkesen alkalmazható kiskapu meghagyásával)¹, amely a katonai célú együttműködést továbbra is az uniós kormányközi oldalnak illetékeségében hagyta. Ennek a legfontosabb következménye, hogy ez által minden illúzió szertefoszlott egyfajta közös szervezésű és közösen fenntartott európai haderő létrehozását illetően. Más szavakkal, az uniós katonai ereje továbbra is a tagállamok szuverén fegyveres erőinek képességein nyugszik. A másik fontos következtetés az, hogy az uniós válságkezelő katonai tevékenységben való tagállami részvétel továbbra is alapvetően önkéntes alapon történik.

Ugyanakkor a szerződés által bevezetett, a területen való szorosabb együttműködést célzó keretformák, így kiemelten az állandó strukturált együttműködés², a megerősített együttműködés³, valamint a szolidaritási klauzula⁴, végezetül a kollektív európai védelem távlati megvalósítására szabad utat hagyó kölcsönös segítségnyújtási paragrafus⁵ eddig ilyen formában meg nem fogalmazott, új kereteket is létesített.

A keretek tehát megvannak, sőt talán túlságosan is sokféle út kínálkozik a katonai képességhiányok pótlására és új katonai képességek megteremtésére. Az ezzel kapcsolatos gond csupán az, hogy a fent felsorolt paragra-

fusok egy jó része jelenleg még nincs tartalommal megtöltve, azaz nincs lebontva az alsóbb szintű, az életbe léptetésre és a végrehajtásra vonatkozó tanácsi dokumentumokban. Ennek az oka abban keresendő, hogy az uniós tagállamaiban a 2010-es évek végére kialakult gazdasági helyzet nem kedvezett az új, jelentős erőforrások befektetését igénylő kezdeményezések elindításának, amely természetes módon gátat vetett a kérdéses jogi elemek tartalmáról folytatott politikai vitáknak is.

A fenti körülmények magától értetődő módon befolyásolták az uniós képességfejlesztés jelentős mérföldkövének kikiáltott 2010-es évben zajló eseményeket. A 2008 második felében regnáló francia elnökség nagy várakozással tekintett az Európai Unió második nagy katonai célkitűzése (Headline Goal 2010) és a második, finomított polgári válságkezelő fő

célkitűzés (Civilian Headline Goal 2010) teljesítési időpontjának egybeesésére. A határidőig eltelt két rövidke év alatt azonban elolvadtak azok a remények, melyek szerint egy új, minden bizonnyal az uniós integrált eszközrendszerének teljességét felölelő, az átfogó megközelítést tükröző civil-katonai fő képességfejlesztési célkitűzés, egy új „Civil–Military Headline Goal” követheti majd az eddigi tervezési szakaszok sorát.

A 2010. évben a spanyol, majd a belga elnökség alatt lefolytatott szakmai-politikai bizottsági megbeszélések eloszlatták az utolsó félreértéseket is afelől, hogy az Európai Unió politikai ambíciószintje rövid távon bármilyen irányba is megváltozhat. Az év végén elfogadott tanácsi dokumentum – amely mintegy összefoglalja a korábbi dokumentumokban lefektetett elemeket – gyakorlatilag a 2008-as szinten⁶ fogalmazta meg a civil és a katonai válságkezelő képességgel kapcsolatos politikai elvárásokat:

„A Tanács továbbra is elkötelezett marad a 2008-ban, a képességek erősítéséről szóló deklarációjában meghatározott átfogó civil-katonai ambíciószinthez, amely többek között a katonai részt tekintve 60 000 fő 60 nap alatt történő telepítésének kereteit jelenti, emellett ahhoz is, hogy képes legyen egymással pár-

FRANCIA PILÓTA NÉLKÜLI FELDERÍTŐ REPÜLŐ INDÍTÁSA. EUFOR CSÁD/KAR MŰVELET, 2008

A Vezetési pontoknak a legszükségesebb klimatikus viszonyok között is települniük és működniük kell. EUFOR Csád/KAR művelet, 2008

huzamosan megtervezni és vezetni egy sor, különböző jellegű és nagyságrendű műveletet, illetve missziót:

a) két nagyobb (major) stabilizáló és újjáépítési műveletet, megfelelő civil komponens bevonásával, mintegy 10 000 főig terjedő létszámban és legalább kétéves időtartamban;

b) két korlátozott ideig folytatandó gyorsreagálású műveletet, többek között az EU-harccsoportok felhasználásával;

c) egy, az európai polgárok evakuálását célzó szükséghelyzeti műveletet (kevesebb, mint tíz nap alatt), figyelembe véve ugyanakkor valamennyi tagállam elsődleges felelősségét saját állampolgárait illetően, továbbá felhasználva a konzuli vezető tagállam elvét;

d) egy tengeri vagy légi felügyeleti vagy blokádjellegű műveletet (surveillance/interdiction mission);

e) egy, legfeljebb 90 napos időtartamig zajló civil–katonai humanitárius segítségnyújtó műveletet;

f) körülbelül egy tucatnyi (sic!) polgári CSDP-missziót (többek között rendőri, jogbiztonságot erősítő, polgári védelmi, a védelmi szektor reformját segítő, illetve megfigyelő missziót), amelyeket különféle formátumban folytathatnak le, beleértve a gyors reagálást igénylő helyzeteket. Ezen missziók egyike egy jelentős (major) misszió lehet (maximum 3000 szakértőt foglalta magában), amely több évig is eltarthat.⁷⁷

A fenti ambíciószint azonban még így is impozáns, figyelembe véve a liszaboni szerződésben definiált KBVP elődje, az európai biztonság- és védelempolitika (ESDP) tízéves fennállása alatt a gyakorlatban megtervezett és lefolytatott EU válságkezelő műveletek volumenét. Anélkül, hogy részletesen elemeznénk a lefolytatott műveletek mutatóit, figyelemre méltó lehet a tény: a valóban telepített európai uniós katonai erők és eszközök soha nem haladták meg a képességfejlesztési fő célkitűzésben meghatározott nominális határérték (azaz a 60 000 fő) 15%-át (a legnagyobb egy időben telepített létszám, nagy jóindulattal, kb. 9000 főre tehető, a boszniai NATO SFOR-művelet átvételének és EU

ALTHEA-műveletté nyilvánításának időpontjában). Továbbá az is, hogy az átlagosan évente az EU-műveletekbe bevont katonai erők nagysága jellemzően 3–5000 fő között hullámozott. (Jóval dinamikusabb fejlődés érhető tetten az EU civil műveleteinek számát és nagyságrendjét illetően, azonban e fejlődés okainak részletes kifejtése meghaladná jelen írás kereteit.)

Amennyiben tiszta képet kívánunk alkotni az Európai Unió katonai ambíciószintjéről, érdemes megvizsgálni azt is, hogy az miképpen viszonyul az EU tagállamainak összegzett haderejéhez. Sajnos, egyelőre nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök a részletes, minőségi mutatókkal súlyozott elemzéshez, ezért meg kell elégednünk néhány kvantitatív, mennyiségi mutatóval. Az európai fegyveres erők összlétszámát a hivatalos, illetve hivatalosnak elfogadott elemzők 2010 végén körülbelül 1,7-1,8 millió főre becsülik. Az EU 2010-es katonai fő célkitűzésének összegzett létszámkövetelménye mintegy 170 000-180 000 fő. Ebből viszonylag könnyen megállapítható, hogy az EU a közös politikákban meghatározott célok teljesítéséhez a tagállamok összegzett haderejének nominálisan mintegy 10%-ára tart igényt. Ha itt megállnánk az elemzésben, viszonylag könnyen arra a következtetésre juthatnánk, hogy az uniós katonai igények különösebb nehézségek nélkül kielégíthetők.

Azonban ez egy csalóka kép lenne. Az Európai Unió ugyanis – a CSDP alapelveivel, így alapvetően az európai biztonsági stratégiával összhangban – az európai területen kívüli, expedíciós típusú műveletek végrehajtásához igényli katonai eszközrendszerét. Nem vehetők tehát számba azok az alapvetően területiális jellegű, vagy helyhez kötött erők-eszközök és képességek, amelyek nem, vagy csak jelentős nehézség árán és aránytalanul drágán telepíthetők, illetve tarthatók fenn egy Európán kívüli konfliktus esetén, és emellett feltehetőleg alacsony hatásokkal lennének működtethetők is. Ilyenek például a zömmel sorállománnyal feltöltött nehéz szárazföldi kötelékek, vagy a nemzeti, vagy a NATO integrált légvédelmi rendszerébe tartozó légtérellenőrző és légtérvédelmi erők és eszközök, de ide

tartozhatnak azok a keretalakulatok is, amelyek csak hagyományos tartalékosokkal való feltöltés után érhetik el hadrafoghatóságukat.

Figyelembe véve ezeket a követelményeket megállapítható, hogy az Európai Unió – hasonlóan a NATO-hoz – alapvetően a tagállamok expedíciós műveletek végrehajtására alkalmas, nagy távolságra telepíthető és ott tartósan fenntartható erőt-eszközeit és képességeit igényli. Egyes számítások szerint e modern és költséges elemek aránya az európai haderőkben a tagállamok között jelentős eltérést mutat, és jelenleg ez az arány összeurópai viszonylatban nem haladja meg a 6–8%-ot.

E második, szintén mennyiségi mutatóban kifejezett érték azt sugallja, hogy az uniós katonai ambíciószint és a jelenleg rendelkezésre álló aggregált katonai képességek között jelentős minőségi hézag mutatkozik. Ez a különbség magyarázza azt a tényt, hogy jöllehet az Európai Unió az európai haderők viszonylag kis százalékát igényli a közös célok megvalósításához a válságkezelés terén, de még ennek a relatíve kis hányadnak a folyamatos biztosítása is nehézségekbe ütközik, sőt még akkor is gondot okozna, ha ezek a katonai képességek nem lennének más célra lekötve. Ugyanakkor köztudott, hogy pontosan ezek azok az erők és eszközök, amelyeket a tagállamok más (NATO-, ENSZ-, koalíciós vagy nemzeti) műveletek során is folyamatosan felhasználnak⁸.

A közeljövő sem túlságosan ígéretes. Az európai uniós tagállamok védelmi költségvetésének tervezésébe egy-két éves csúszással, de beszívárgott a 2008-tól kezdődő globális gazdasági visszaesés hatása. Számos tagállam védelmi felülvizsgálatra kényszerült, és jelentősen visszafogja védelmi célú fejlesztési és beszerzési ambícióit. Más tagállamok, évtizedes tabukat megtörve, a hagyományos sorállományú feltöltési rendszer felfüggesztését vagy megszüntetését tervezik, amely valószínűleg jelentős létszámcsökkenéssel jár. Ugyanakkor ma még nagy bizonytalanság övezi azt a kérdést, hogy ezek a folyamatok milyen katonai képességcsökkenéssel járnak összeurópai léptékben, és miként befolyásol-

ják a cikk elején említett ambíciószint teljesítésének képességét.

A következőkben összefoglalom, hogy milyen új kezdeményezések próbálnak választ adni erre a kihívásra.

A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS KERETEI

A katonai képességfejlesztés általános kereteit még mindig egy 2003-ban elfogadott, „Az EU képességfejlesztési mechanizmus meghatározása”⁹ című tanácsi dokumentum részletezi. A dokumentum a maga idején előremutató összefoglalója és meghatározója volt a képességfejlesztésre vonatkozó – zömmel a nizzai EU-csúcson kikristályosodott – eljárásrendnek. Manapság azonban egyre jobban kiütököznek ez eltelt időben bekövetkezett változások miatt érzékelhető bizonytalanság hatásai: a leginkább zavaró ebből az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) és a tanács katonai munkacsoportjai (EU Katonai Bizottság – EUMC, és EU Katonai Bizottság munkacsoportja – EUMCWG), továbbá az újonnan létrehozott Európai Külügyi Szolgálatba átsorolt EU Katonai Törzs (EUMS) közötti világos munka- és felelősség-megosztás értelmezésbeli különbségei. Ha figyelembe vesszük, hogy a tanács a tagállamok, míg az EDA a részt vevő tagállamok (pMS, participating Member States) fóruma, számos – elsősorban csak a jogi szakértők által kedvelt – jogállási és viszonyrendszert illető ellentmondás fedezhető fel¹⁰. A dokumentum természetesen nem tartalmazhat semmilyen utalást a később, a liszaboni szerződés által bevezetett új meghatározásokra vonatkozóan sem. Ennél fogva kijelenthető, hogy a jelenleg leírható uniós katonai képességfejlesztési mechanizmus egyszerre ötvöz hagyományos „nizzai” elemeket, és új, politikailag és jogilag kellőképpen talán még nem is tisztázott aspektusokat. Magyarán, ma még nem létezik olyan jogilag érvényben lévő egységes szerkezetbe foglalt dokumentum, amely megfelelően tisztázná a képességfejlesztési folyamat teljességének lépéseit, és az egyes intézmé-

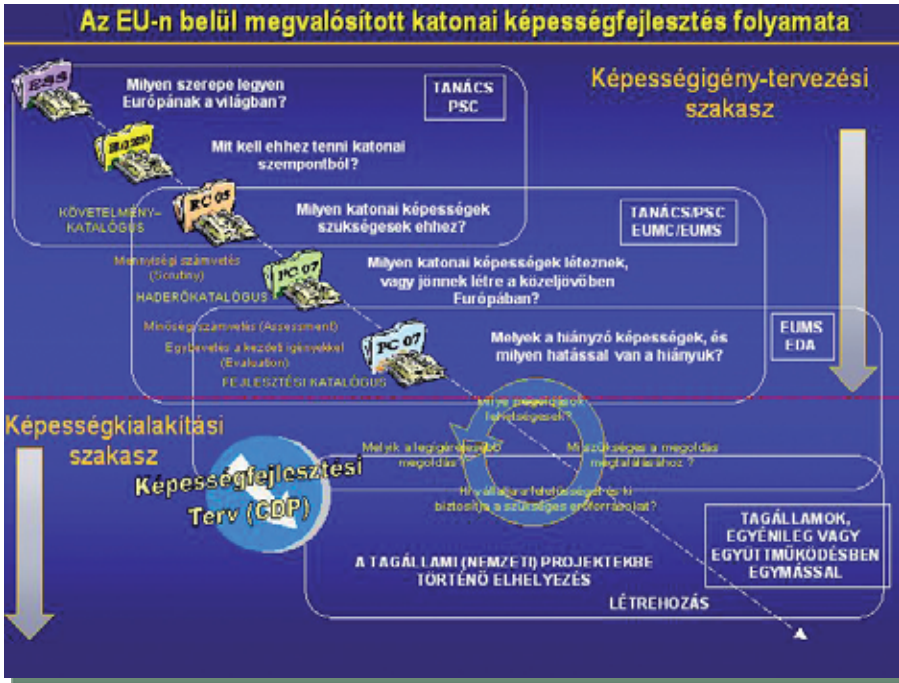

Az EU jelenlétét láttatni is kell. Lengyel páncélozott szállító harcjárművek járőröznek Abidjanban. EUFOR Csád/KAR művelet, 2008

nyi szereplők és a tagállamok pontos helyét, szerepét és felelősségét a folyamat kezdetétől a végéig.

Figyelembe véve ezt a megkötést, csak arra tehetünk kísérletet, hogy a képességfejlesztés „gyakorlatban kialakult” folyamatát írjuk le, abban a reményben, hogy ez az – első sorban a katonai oldalon általánosan elfogadott – megközelítés jó eséllyel tükröződik majd a szóban forgó dokumentum frissítése során kialakuló megállapodásban is¹¹.

Meglátásunk szerint az uniós képességfejlesztési folyamat (l. az ábrát) két jelentős szakaszra bontható, a képességigény-tervezési és a szorosan vett képességkialakítási szakaszra. A képességigény-tervezési szakasz gyakorlatilag a katonai stratégiai szintű előtervezés¹² első etapját öleli fel, és alapvető célja – erősen egyszerűsítve – a politikai ambíciószint lebontása katonai képességigényekre, majd a képességigények egybevetése a tagállamok által felajánlott képességekkel, végül pedig – a kettő kivonataként – a képességhiányok azonosítása és elsődleges (katonai műveleti szempontok alapján történő) prioritási sorrendbe rendezése. A második a képességkialakítási szakasz, célja a megállapított képességhiányok más, nem katonai, hanem például védelmi ipari vagy technológiai

szempontok alapján történő súlyozása (természetesen az előzetesen műveleti szempontok alapján megállapított prioritások figyelembevételével), és megfelelő módszer megtalálása az egyes konkrét képességhiányok felszámolásához. Ha nemzeti keretekben gondolkodnánk, ebbe a szakaszba tartozna még a konkrét hiányszámolás is (azaz a fejlesztés, tesztelés, beszerzés, hadrendbe állítás is), mivel azonban az EU esetében a katonai erők és eszközök kivétel nélkül szuverén tagállami fennhatóság alatt vannak, ez az egyes tagállamok (vagy multilaterális együttműködés esetén a tagállamok egy csoportjának) feladata és felelőssége.

A képességfejlesztés első szakasza alapvetően tanácsi felelősség (így kitüntetett módon a Biztonsági és Politikai Bizottság – PSC, valamint az EUMC területe), míg a második, az EDA elsődleges vezető szerepe mellett, a tagállamok felelőssége. Az első szakasz jellemzően a katonai fő célkitűzés (HLG) megállapításától a képességhiányokat összegző fejlesztési katalógus (Progress Catalogue) jóváhagyásáig tart, illetve tartott. A második szakasz alapvető vezérlő dokumentuma pedig az EDA és az EUMC által 2008-ban elfogadott és jelenleg frissítés előtt álló képességfejlesztési terv (Capability Development Plan – CDP).

A NATO védelmi tervezést már ismerők számára azonnal feltűnhet, hogy az így felvázolt folyamat nehezen helyezhető el csupán a lineáris tervezési logika mentén, mivel nyilvánvalóan mérési pontok, visszacsatolások kellenek a fejlődés mértékének megállapításához. Az EU tervezési folyamat ciklikussága sajnálatos módon nem teljes, valójában csak a második, a képességkialakítási szakaszra lehet vonatkoztatni. A látszattól eltérően ez nem technikai, hanem politikai okokra vezethető vissza. Amint a politikai ambíciószint részletezése során is rámutattunk, a gazdasági nehézségek nyomása (továbbá nem utolsósorban a liszaboni szerződés sikeres ratifikációjának mindent háttérbe szorító érdeke) elsőkélyesítette az európai biztonsági stratégia periodikus megújításának, frissítésének kérdésével foglalkozó tartalmi vitát¹³. Ezért következhetett be az, hogy az EU-képességigény-tervezés a 2010-es fő célkitűzés házi feladatát elvégezve több mint két évig gyakorlatilag egy helyben topogott, és nem tudott új elemekkel, új foratókönyvekkel (energiabiztonság, tengeri műveletek stb.) egyfajta „ránccelvárrást” végrehajtani a már hovatovább egy évtizede megállapított követelményeken alapuló képesség-

tervezésen. Csak remélhetjük, hogy a gazdasági kilábalás és Lisszabon „megemésztése” után az unió újult erővel lát majd neki a CSDP politikai-katonai ambíciószintjének újradefiniálásának.

A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS KIEMELT IRÁNYAI

A kialakult helyzetben a katonai képességfejlesztési folyamat egyértelműen a képességkialakítási (delivery of capabilities) szakasz minél tartalmasabb véghezvitelére koncentrál. Teszi ezt oly módon, hogy olyan új módszereket állít előtérbe, amelyek remélhetően költségkímélő módon teszik lehetővé a már megállapított képességhiányok felszámolását, és emellett perspektivikusan lehetőséget nyújtanak új képességek kialakítására is. Az elkövetkező évekre két lényeges irány rajzolható fel: a képességek összevont vagy egymással kölcsönösen megosztható módon történő létrehozása, és ezzel párhuzamosan a tagállamok közötti funkcionális specializáció kérdése, illetve az átfogó megközelítés gyakorlati alkalmazása a képességfejlesztésben.

A HARCÁSZATI LÉGI SZÁLLÍTÁS MEGSZERVEZÉSE ÉS FENNTARTÁSA AZ EGYIK LEGINKÁBB ERŐFORRÁS-IGÉNYES FELADAT. EUFOR CSÁD/KAR MŰVELET, 2008

A képességek összevont vagy egymással kölcsönösen megosztható módon történő létrehozása

2008 elején az Európai Parlament egy tanulmányt publikált¹⁴, melyben kiemelte a tagállamok közötti kooperáció egyes új formáinak potenciális pénzügyi és műveleti előnyeit. A tanulmány a képességek összevont létrehozására négyféle módszert azonosított, az egymással kölcsönösen megosztva történő alkalmazást (sharing), az összevontan történő létrehozást (pooling), a beszerzések összevontan történő megvalósítását (pooling through acquisition) és a funkcionális specializációt (role sharing)¹⁵. A tanulmány az utóbbi esetében két területet is nevesített, a részképességeket (niche capabilities), továbbá a ritka és költséges képességeket (rare and costly capabilities).

Az új együttműködési formákat még az év decemberében megemlítette az Európai Tanács határozata, mint a (akkor így nevezett) CSDP továbbfejlesztésének potenciális eszközeit¹⁶.

A politikai nyilatkozatokat követően az Európai Védelmi Ügynökség keretein belül egy együttgondolkodási folyamat vette kezdetét, melynek eredményeképpen egy 2010-től 2012-ig húzódó, három szakaszra bon-

tott munkaterv öltött körvonalat. A munkaterv első, felmérő szakaszát követően néhány ígéretes területet már azonosítani lehetett. E cikk megírásának idején az összevontan létrehozható és egymással megosztható képességek körébe – a felmérés alapján – leginkább a légi szállítás, az egészségügyi biztosítás, a CBRN-védelem, a pilóta nélküli repülő rendszerek, a többnemzeti helikopterkötelék(ek), illetve a jövőbeni haditengerészeti logisztikai biztosítás területei tarozhatnak. Más, szintén eredményekkel kecsegtető területek lehetnek még a híradó- és informatikai rendszerek, az erők-eszközök megóvása (force protection), a nem harci (fegyverrendszer nélküli) járművek, a közös tárolás és a centralizált kiszolgáló-támogató (centralised support) rendszerek¹⁷.

A szakmai felmérés során folytatott megbeszélések első eredményei új lendületet adtak a tárgyról folytatott politikai dialógusnak. A téma központi szerepet játszott a 2010. év második felének hivatalos és nem hivatalos – védelmi téren folytatott – politikai találkozóin, különösen a belga elnökség során Ghent-ben megrendezett, nem hivatalos védelmi miniszteri ta-

mással megosztva történő fejlesztésének szükségességét, (...) továbbá a funkcionális specializáció (lehetőségeinek) feltárását”²¹. A tanács támogatja és bátorítja az Európai Védelmi Ügynökséget abban, hogy intenzívebben folytassa a képességek összevont és egymással megosztva történő fejlesztése során szóba jöhető területek azonosításának elősegítését, amely magában foglalhatja egy magas szintű politikai-szakértői csoport (Wise Pen Team) potenciális létrehozásán keresztül folytatott tevékenységet is”²². A határozat egyben előíranyozza, hogy a tanács 2011 közepéig megvizsgálja a folyamat előrehaladását.

A magyar elnökség első hónapjaiban az új kezdeményezések további elméleti finomítása folyt, illetve napjainkban is folyik. Igen valószínű, hogy a további dialógus az új kezdeményezések tartalmi elemei, azaz a potenciális fejlesztési területek azonosítására, továbbá az EU-testületek és a tagállamok egymás közti munkamegosztása definiálására fog koncentrálni. Emellett lényeges elemeket kell még tisztázni az így kialakítandó képességekhez való tagállami hozzáférés, továbbá a képességek műveleti alkalmazását lehetővé tévő – és az azt lehetőleg tovább nem bonyolító – döntéshozatal garanciarendszerét illetően is. Számos vita tárgya lesz még az így kialakítandó képességek kifejlesztésének és jövőbeni alkalmazásuknak összehangolása a NATO-ban folyó tevékenységgel, hiszen – és ezt ismételten alá kell húznunk – továbbra is a tagállamok szuverén képességeiről lesz szó, amelyek felett az Európai Unió nem rendelkezik majd a mainál fokozottabb ellenőrzési és alkalmazási joggal.

Szükségesnek tűnik, hogy hangsúlyozzuk: a fent említett együttműködési formák csupán módszerek, amelyeknek tartalommal való megtöltése a tagállamok önálló elhatározásán alapul. Ezért, véleményünk szerint, a kezdeményezés sikerének záloga, hogy a tagállamok őszinte nemzeti színmvetést végezzenek arra vonatkozóan: milyen képességeket lesznek hajlandók másokkal együttműködve, közösen kialakítani, kölcsönösen megbízva egymásban a létrehozott képesség távlati alkalmazását illetően.

A különféle szintű tanácsai és szakmai fórumokon túl (EDA, EUMC stb.) a magyar EU-elnökség jó ütemérzékkel 2011 februárjában szakmai szemináriumot is rendezett a témában, amelynek eredményei azonban a kézirat leadásának időpontjában még nem ismeretesek.

Az átfogó megközelítés gyakorlati alkalmazása a képességfejlesztésben

Az EU-képességfejlesztés másik, napjainkban is hangsúlyos eleme a képességek átfogó megközelítésben való létrehozása és távlati alkalmazásuk. Az Európai Unió mint valószínűleg az egyetlen olyan nemzetközi szervezet, amely kizárólag saját erőforrásaira és saját eszközrendszerére támaszkodva potenciálisan a nemzetközi válságok valamennyi elemét képes kezelni, nem hagyhatja figyelmen kívül a civil és a katonai válságkezelés eszközei fejlesztésének összehangolását. Ennek nem csupán az egyes eszközök alkalmazása során megvalósítandó összhang az egyetlen oka. Jelentős, kézzelfogható finansziális megtakarítás is elérhetővé válik, ha a civil és a ka-

tonai eszközrendszer képességeit egymással összehangolva, egymás érdekében és egyes esetekben együttesen alkalmazzák.

Az ezzel kapcsolatos uniós tevékenység nem új keletű, de új lendületet kapott a liszszaboni szerződés életbe lépésével, és azon belül is az egységes Európai Külügyi Szolgálat (EEAS) létrehozásával. Az átfogó megközelítés elvének képességeket illető alkalmazása a civil és katonai válságkezelés szinergiáinak felmérésére irányuló kutatási célú folyamattal vette kezdetét²³. Az ezt követő, különböző szintű tanácsai munkacsoportokban lefolytatott viták eredményeként, 2010 májusában, egy munkatervet fogadtak el, amely két fázisban vázolta fel az elvégzendő tevékenységet. A munkába – eddig példátlanul széles körben – az Európai Unió intézményrendszerének szinte valamennyi elemét bevonták. Így az EU Katonai Törzsét, a Civil Tervező- és Válságkezelő Központot (CPCC), az EU Helyzetértékelő Központját (SITCEN), a Tanács Főtitkárságának olyan funkcionális elemeit, mint a Híradó- és Informatikai Igazgatóság (DGE5) és a Biztonsági Hivatal (Security Office); ezen felül még az Európai Védelmi Ügynökséget, sőt az Európai Bizottság szakmai hivatalait is.

Az első fázis során, 2010. június–szeptember között 13 lehetséges területet azonosítottak, ahol kisebb-nagyobb módon megvalósítható a civil és katonai válságkezelés szinergiájának erősítése. Ezek: a stratégiai és taktikai légi szállítás, a logisztikai támogatás, a híradó- és informatikai rendszerek, az egészségügyi biztosítás, a biztonság és az erők megóvása, az űreszközök felhasználása, a pilóta nélküli járművek, a tárolás és a centralizált kiszolgáló rendszerek, a megosztott hírszerzési és felderítő információk, a felkészítés-kiképzés, a gyakorlatok, a civil és katonai képességfejlesztési folyamatok összekapcsolása, továbbá a megszerzett tapasztalatok (lessons learned) feldolgozása.

Valószínűsíthető, hogy a gyors, kézenfekvő első eredményeket (quick wins) követően – mint amilyen a katonai légi szállítóeszközök polgári műveletekben történő alkalmazása²⁴ – a hosszabb ideig, jelentős anyagi ráfordítással járó képességek kifejlesztése során a civil és katonai alkalmazhatóság szempontjait egyszerre veszik figyelembe. Ennek talán az egyik legjelentősebb példája a régóta várt európai

NAGY TÁVOLSÁGOK, GYENGE INFRASTRUKTÚRA: HELIKOPTEREKRE MINDIG SZÜKSÉG VAN. LENGVEL MI–17-ES AZ EUFOR CSÁD/KAR MŰVELETBEN, 2008

BREMEN OSZTÁLYÚ FREGATT, ATALANTA-MŰVELET, 2010

Galileo navigációs műholdrendszer használatba vétele lehet.

A FEJLESZTÉSEK FŐBB TERÜLETEI

Mint azt már korábban megállapítottuk, az uniós katonai tevékenység a válságkezelésre koncentrál, ez azonban csak egy része az európai fegyveres erők által végrehajtandó feladatoknak. Ennél fogva a tagállamok katonai képességfejlesztési tevékenysége is minimum két – hazai és uniós –, de a legtöbb tagállam esetében három – hazai, szövetségi és uniós – szempontot foglal magában. A tagállamok részéről ugyanakkor nem kizárólag katonai, hanem más, kiemelten gazdasági és védelmi ipari érdekeket is figyelembe vesznek a kialakítandó katonai képességek meghatározása során.

Ezt a szerteágazó érdekrendszert különösen körültekintő módon kell figyelembe venni, amikor európai célú és rendeltetésű katonai képességeket fogalmaznak meg és alakítanak ki. Ez az alapvető oka az EDA – mint az EU eddigi létrehozott intézményeitől kvázi független és a részt vevő tagállamok közvetlen irányítása alatt álló – képességfejlesztési centrum életre hívásának. Az EDA önmagában igen kis volumenű fejlesztést végez. Alapvető rendeltetése a tagállami szinten folyó fej-

lesztés európai szintű összehangolása és támogatása, amely a szorosan vett katonai képességfejlesztési projekteken túl a kutatás-fejlesztés, a beszerzés és a hadiipari tevékenység kérdéseit is felöleli. Egy katonai képesség kialakításának időintervallumai meglehetősen hosszúnak tűnhetnek, különösen, ha azokat az ESDP/CSDP alig tízéves történelmével hasonlítjuk össze. A kutatás-fejlesztési szakasz 5–10 éves időigényét az előállítás megszervezésére és a rendszerbe állításra fordított újabb hasonló hosszúságú periódus követ, és az új technikai eszköz – vagy rendszer – alkalmazásának első tapasztalatai csak újabb néhány év elteltével látnak napvilágot. A fenti okokból következően nagy jelentőséggel bírnak az EU-tagállamokban már folyamatban lévő kutatási, fejlesztési, beszerzési és rendszerbe állítási projektek, amelyeknek legjelentősebb példái – említhetem az új, közös európai szállító-repülőgép, az A–400M létrehozását – széles körben közismertek. Az ügynökség a katonai képességeket átfogó főbb területeken, így a vezetés és irányítás, a telepíthetőség és mozgékonyság, a harc hatékony megvívása, az információkezelés és a fenntarthatóság területein egyaránt rendelkezik 3-5 olyan konkrét projekttel, amelyeknek célja az európai képességhiányok pótlása, vagy a meglévő képességek minőségi javítása.

Az EU intézményeinek katonai struktúrái – az EUMC, illetve az EUMS – gondoskodnak arról, hogy az így létrehozandó képességek zökkenőmentesen beilleszthetők legyenek az uniós válságkezelés során alkalmazott elvek, módszerek és eljárások rendszerébe. Ennek gyakorlati példaként megemlíthetjük, hogy a képességfejlesztés során igényként felmerülő valamennyi doktrinális (EU szakszargononál koncepcionális) kidolgozó tevékenység végeredménye csak a Katonai Bizottság által, azaz a tagállamok vezérkari főnökeinek kollektív jóváhagyásával, kerülhet elfogadásra. A katonai oldal ugyanis nemcsak a képesség-igény-tervezés eszközrendszerével és szakértelmével rendelkezik, hanem a műveletek (és nem csak és kizárólag az EU-által vezetett műveletek) során megszerzett tapasztalatok (lessons) elemzését, értékelését és azok eredményeinek a képességfejlesztési folyamat-

ba történő visszacsatolását lehetővé tévő esz-közrendszerrel is²⁵. Ezen túl, a katonai szer-vek szerepe meghatározó az uniós szintű fel-készítés-kiképzés, továbbá az EU által lefoly-tatott válságkezelést feldolgozó katonai-politi-kai és stratégiai szintű gyakorlatok előkészíté-se és levezetése terén is. (Sajnos e cikk keretei nem teszik lehetővé, hogy az EU felkészítés-ki-képzést, vagy a gyakorlatok kérdéseit itt rész-letes tárgyaljuk.)

ÖSSZHANGBAN A NATO-VAL

Az EU katonai képességfejlesztéséről szó-ló írás nem lenne teljes, ha nem érintenénk a tagállamok katonai erejének másik meghatá-rozó felhasználóját, a NATO-t. A NATO szervei az új stratégiai koncepció közelmúltbeli elfoga-dását követően szintén új képességfejlesztési kezdeményezések megindításán munkálkod-nak. Ennek egyik elemeként megemlíthető az „innovatív megközelítéssel” foglalkozó gondo-latébresztők megjelenése, illetve annak vizs-gálata, hogy a képességhiányok milyen újsze-rű módokon pótolhatók. A NATO kezdeti gon-dolatai igen nagy hasonlóságot mutatnak az EU összevontan létrehozott, illetve egymással kölcsönösen megosztható képességkialakítá-si módszereivel, ezért szinte bizonyos, hogy az ezen a téren folytatott EU–NATO-párbeszéd a közeljövőben új lendületet vesz.

Az EU–NATO-párbeszéd fontossága a ké-pességek egymással párhuzamosan történő

kialakítása, azaz a felesleges duplikáció elke-rülése szempontjából létfontosságú. Emellett természetesen nem lenne szerencsés az sem, ha a kettős tagállamok egymástól eltérő tartal-mú biztatást és iránymutatást kapnának a NA-TO-tól és az EU-tól, saját katonai képessége-ik fejlesztéséhez.

A NATO–EU képességfejlesztési párbe-széd sokszereplős folyamat, ugyanakkor sze-rencsétlen módon feleslegesen bonyolult is. Ennek oka a két szervezet között az egyes tag-államok konfliktusaiból eredő kényes politikai háttér, amely – legalábbis napjainkban – nem teszi lehetővé a nagy volumenű és hosszú tá-von folytatott közös képességfejlesztési tevé-kenység átfogó politikai kereteinek kialakítá-sát. A napjainkban folyó együttműködés gya-korlatilag egymás kölcsönös tájékoztatására irányul olyan fórumokon, mint például az EU–NATO Képességcsoport, mely mellett igen szerény – összehangoltnak tekinthető – gya-korlati tevékenység mutatható csak fel. Még-is, ezek a viszonylag szűk területre koncentráló együttműködési projektek, mint az európai he-likopterek műveleti alkalmazhatóságának ja-vítása, az improvizált robbanóeszközök elle-ni harc (C-IED), vagy az egészségügyi biztosít-ás kérdései, hozzásegíthetnek olyan módsze-rek és fórumok kialakításához, amelyek prakti-kus és kézzelfogható módon bizonyíthatják a két szervezet közötti összhang meglétét, egy-séges és tartós követelményeket támasztva a tagállamok fegyveres erőnek fejlesztéséhez.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az eddig leírtakat összefoglalva megállapít-hatjuk, hogy a katonai képességefejlesztés kér-dései, bár az unió gazdasági helyzetében be-következett, eddig példátlan méretű válság ha-tásai miatt átmenetileg háttérbe szorultak, ko-rántsem kerültek le az európai tagállamok és az európai haderők napirendjéről. Az Európai Unión belül a lisszaboni szerződés által meg-teremtett jogi keretek lehetőséget nyújtanak az európai katonai együttműködés elmélyíté-séhez, a napjainkra általánosan kialakult gaz-dasági helyzet pedig szükségszerűvé teszi a képességfejlesztés terén végzett erőfeszíté-sek hatékonyabb összehangolását a tagálla-mok között és magán az uniós intézményrend-szeren belül is. Az európai biztonság fenntar-tásának más jelentős letéteményeseivel – így a NATO-val – való összhang megvalósítása is alapvető követelmény marad az elkövetke-ző évek során.

Végezetül, bár a biztonság és védelem kö-rében tevékenykedő uniós szereplők ezt ritkán említik, a képességfejlesztési együttműködés elmélyítésének kényszere egyben lehetőség is: talán ez lehet az európai integráció követ-kező lépcsőfoka, amely lehetővé teszi, hogy a kontinens – mint ahogy azt az európai bizton-sági stratégia előrevetíti – aktívabban, hatéko-nyabban, egységesebben és a partnerekkel jobban összehangoltan léphessen fel a globá-lis színpadon. ■

Bakcsi Dávid főhadnagya:

ELŐRETOLT REPÜLÉSIRÁNYÍTÓK ALKALMAZÁSA AFGANISZTÁNBAN

A hagyományos hadviselés modernkori átala-kulása az irreguláris erők ellen vívott harc irá-nyába megkövetelte az összhaderőnemi mű-veletek tűztámogatásának alkalmazkodását az új kihívásokkal szemben. A terrorizmus el-eleni háborúban a szövetséges csapatok nem egy lineáris harcmezőn folytatnak küzdelmet, ahol egyértelmű frontvonal választja el őket a szemben álló féltől, hanem egy olyan harcté-ren (battlespace) kell műveleteket végrehajta-niuk, ahol az ellenség a lakosság közé vegyül-ve bárhol és bármikor képes támadások vég-rehajtására. Afganisztánban a biztonsági hely-zet megszilárdításának mielőbbi elérése csak akkor garantálható, ha a szárazföldi csapa-tok műveleteinek támogatása precíz tűzcsa-pásokkal teszi harcképtelenné az ellenállókat, megkímélve ezzel a helyi polgárok életét és ér-tékeit.

Előretolt repülésirányítók (Forward Air Controller, FAC¹ / Joint Terminal Attack Controller, JTAC²) a szövetséges műveletek kezdete óta képviseltetik magukat az afganisztáni hadszíntéren. Már az első napon, 2001. október 7-én, az amerikai szárazföldi erők kü-lönleges műveleti egységeihez tartozó harcté-ri irányítók vezették rá a szövetséges bombázó repülőgépeket az egyes kijelölt ellenséges cé-lokra. A hadműveletek első hónapjaiban saj-nos számos olyan incidens történt közvetlen légi támogatás³ (Close Air Support, CAS) vég-rehajtása során, amely baráti tűzhöz (Friendly Fire) vagy járulékos veszteséghez (Collateral Damage) és civil áldozatokhoz vezetett. Ezen esetek legfőbb oka a szabályozások pontat-lansága, valamint számos alkalommal embe-ri mulasztás volt. A további hasonló esetek el-kerülése érdekében felül kellett vizsgálni és ki-egészíteni a meglévő hadszíntéri előírásokat, valamint szigorítani kellett a légi támogatás irá-nyítására jogosult katonák képzési követelmé-nyeit. Meghatározták az előretolt repülésirányí-tók kötelező felszerelési jegyzékét, amely esz-közök hozzájárulnak a baráti erők, illetve a cél-pontok hatékony megjelöléséhez és azonosí-tásához. A biztonsági helyzet fokozatos romlá-sa miatt, valamint a civil lakosság védelmének előtérbe kerülése okán, a légi támogatásra vo-natkozó eljárások és szabályzók azóta is folya-matosan alkalmazkodnak az érvényes harcá-szati irányelvekhez.

TANULSÁGOS ESETEK

2001. október 16-án és 26-án B–52-es és F/A–18-as repülőgépek mértek csapást a Kabul környéki kijelölt célokra, előretolt repülésirányí-tó felügyelete nélkül. Ennek eredményként há-rom 2000 fontos GPS-irányítású bombát (Joint

Direct Air Munition, JDAM), valamint egy 500 fontos lézerirányítású bombát (GBU-12) dob-tak a Nemzetközi Vöröskereszt egyik raktár-épületére. Az amerikai CENTCOM (United States Central Command) vizsgálata kiderítet-te, hogy a művelet tervezési fázisában, a cél-meghatározás során, nem vették figyelembe az adott területen elhelyezkedő nem ellensé-ges erők korábban meghatározott koordinátá-it, tehát emberi mulasztás vezetett a járulékos veszteséghez.

2001. november 11-én egy Bamian felé tartó ENSZ-konvoj került az amerikai repülő-gépek által ledobott bombák repeszhatásá-nak zónájába. A repülőművelet célja az el-lenség által használt utánpótlási vonalak el-zárása volt, szintén JTAC-irányítás nélkül. A CENTCOM vizsgálata szerint az ENSZ nem koordinált megfelelően a szövetséges csapa-tokkal a konvojmozgással kapcsolatosan, va-lamint nem volt megkülönböztető jelölés az oszlopba tartozó gépjárműveken.

2001. november 26-án Mazar-e Sharif kö-zelében egy F/A–18-as repülőgépről ledobott GPS-irányítású bomba hat afgán katona éle-tét oltotta ki, valamint megsebesített további öt amerikai katonát. A CENTCOM vizsgálata el-sődleges okként azt állapította meg, hogy eljá-rási hibák történtek a saját és ellenséges koor-dináták továbbításában és felhasználásában. Viszont a további vizsgálatok kiderítették, hogy az illetékes hadműveleti központ egyik tisztje, aki a légi támogatást irányította, nem vette fi-gyelembe az erő alkalmazásának szabályait (Rules Of Engagement, ROE), és mindenkép-pen bombát akart dobni („trigger happy”).

2001. november 28-án FOB Rhino közelé-ben az amerikai haditengerészeti különleges erők egyik járórét érte támadás egy amerikai helikopter által. Személyi sérülés, illetve anyagi kár szerencsére nem keletkezett. A NAVCENT (Naval Forces Central Command) vizsgálá-ta azt a következtetést vonta le, hogy a jövő-ben a kommunikációs és azonosítási eljárások módosításával elkerülhetőek lesznek az ilyen esetek.

2001. december 5-én Sayd Alim Kalay kö-zelében, előretolt repülésirányító által vezetett közvetlen légi támogatás során, egy B–52-es GPS-irányítású bombája megölt három ameri-kai és öt afgán katonát, valamint további negyven személyt megsebesített. Az ügyben indí-tott vizsgálat kiderítette, hogy a művelet vég-rehajtása közben a földi irányító személyzet GPS-berendezésében akkumulátort kellett cserélni, amely a korábban meghatározott el-lenséges célpont koordinátája helyett az ak-tuális pozíciót mutatta, és ez utóbbit további-tották a gépszemélyzet felé. A baleset legfőbb

1. KÉP

2. KÉP

okaként a nem megfelelő kiképzést és az esz-közismeret hiányát állapították meg.

2002. március 2-án Terghul közelében, az Anakonda-hadművelet során, egy amerikai–afgán közös konvoj jelentette, hogy ellenséges aknavetőtűz alá került. Számos afgán katona, valamint egy amerikai különleges erőkhöz tar-tozó katona vesztette életét. Mint később ki-derült, egy amerikai AC–130-as repülőgép tá-madta meg az ellenséges menetszlopnak hitt szövetséges konvojt. Ebben az esetben is eljá-rásbell hibának minősítették a balesetet kivál-tó tényezőt.

2002. április 17-én éjszaka, Kandahár köze-lében egy F–16-os repülőgép által ledobott 500 fontos lézerirányítású bomba kioltotta négy ka-nadai katona életét, valamint megsebesített to-vábbi nyolcat. A pilóta önvédelemre hivatkozva támadta meg az éppen lőgyakorlatot végrehajtó szövetséges szárazföldi alegységet, légvédelmi tűznek véلve gépfegyverek tűzét. Az eset nagy sajtónylávnosságot kapott.

KÖVETKEZMÉNYEK

Mindezek az esetek hozzájárultak ahhoz, hogy szigorúbb szabályzók közé szorítsák a légi támogatások végrehajtását a hadszínté-ren. Első lépésként 2002 tavaszán létrejött az amerikai összhaderőnemi harciazonosítás-ki-értékelő csoport (United States Joint Combat Identification and Evaluation Team, US JCIFT),

amelynek feladata az addig történt baráti tüzet és járulékos veszteséget okozó esetek kiértékelése, az eredmények összegzése, valamint építő jellegű javaslatok kialakítása volt, szoros összefüggésben a barát-ellenség felismerő (Identification Friend or Foe, IFF) rendszerek és eljárások fejlesztésével, hatékonyságuk növelésével. Második lépésként egyeztetések kezdődtek az addig külön utakon járó haderőnemek között a légi támogatás végrehajtásáról rendelkező különböző dokumentumok által meghatározott szabályzók egységesítéséről. A sikeres tárgyalások eredményeként az Egyesült Államok haderejében 2004-ben elfogadták az összhaderőnemi közvetlen légi támogatás intézkedési terv egyetértési megállapodását* (Joint Close Air Support Action Plan Memorandum Of Agreement, JCAS AP MOA). Az egyezmény alapján az amerikai haderőben az előretolt repülésirányítók megnevezéseként megjelent a JTAC terminológia, az addig alkalmazott FAC mellett.

Az évek folyamán több más nemzet is csatlakozott a JCAS AP MOA-hoz, miközben a hadszíntéri tapasztalatok és technikai fejlődés hatására az egyezményben leírtak folyamatosan alkalmazkodtak a kor követelményeihez. A legutóbbi változatot 2010. szeptember elsején adták ki, melyet az alábbi országok hadereje ratifikált: Ausztrália, Belgium, Egyesült Arab Emírátsuk, Egyesült Királyság, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Lettország, Magyarország, Norvégia, Svédország.

A megállapodás célja azon minimum követelmények meghatározása a JTAC-minősítéshez és -kvalifikációhoz, amelyek az irányítók összhaderőnemi, illetve többnemzeti műveletekben való részvételének felkészítéséhez szükségesek, az amerikai GAO (General Accounting Office) 2003. évi ajánlásai, valamint a BALL (Bi-Strategic Analysis and Lesson Learned) 2007. évi jelentése alapján. Az egyezmény biztosítja más partnerállamok részvételét is, a JTAC-minősítés és -kvalifikáció követelményeinek szövetséges haderőkkel való egységesítése érdekében.

A NATO is rendelkezik egységes követelményrendszerrel, amely a STANAG 3797 (4. kiadás) előretolt repülésirányítók és lézeroperátorok minősítésével szemben támasztott minimum követelmények (Minimum Qualification for Forward Air Controllers and Laser Operators in support of Forward Air Controllers, version 4) elnevezésű egyezményben van rögzítve. A dokumentum elsődleges célja meghatározni azokat a minimumkövetelményeket, amelyek alapján az előretolt repülésirányítók és a szárazföldi lézeroperátorok megszerzik képesítésüket, és fenntartják minősítésüket, hogy az ATP 3.3.2.1. szerint megfeleljenek a közvetlen légi támogató műveletekben betöltött szerepüknek. Másodlagos célja a biztonság és ru-

3. KÉP

galmasság biztosítása, valamint a NATO-erők műveleti hatékonyságának növelése közvetlen légi támogatás végrehajtása során.

Mind a JCAS AP MOA, mind a STANAG 3797 részletesen meghatározza az elméleti és a gyakorlati képzésre vonatkozó szabályzókat. Az előírások főbb pontjai mindkét dokumentumban megegyeznek, mint például az akkreditált iskolában való oklevélszerzés és az ehhez szükséges rávezetések⁵ száma, viszont különbségek mutatkoznak a rávezetések végrehajtásának szabályozásában és a szükséges előképzettségben (a NATO STANAG 6001 3-as szintű, vagy azzal egyenértékű angolnyelv-tudást ír elő). Míg a MOA fél éves ciklusokra írja elő a képesítés fenntartását, addig a STANAG ezt éves szinten teszi, meghatározza segédoktató (FAC Supervisor) jelenlétét évi egy rávezetésnél.

Az afganisztáni hadszíntéren a közvetlen légi támogatásra vonatkozó dokumentum a NATO- és az amerikai szabályzatok harmonizálásából kialakított Nemzetközi Biztonsági és Közreműködő Erők 311-es hatályos műveleti utasítása (International Security Assistance Force Standard Operating Procedures 311 Close Air Support, ISAF SOP 311 CAS). Korábban mind a JCAS AP MOA, mind a STANAG 3797 által előírt követelményeknek megfelelő előretolt repülésirányító kaphatott jogosultságot közvetlen légi támogatás irányítására, viszont 2010. május 10. óta csak a STANAG 3797 előírásait veszik figyelembe, amelyek szerint az évi sikeres rávezetések száma minimumán 12, az alábbi feltételek mellett:

- minimum 6 rávezetés CAS képes merevszárnyú repülőgép alkalmazásával;
- maximum 6 rávezetés kékpéző merevszárnyú repülőgép alkalmazásával;
- maximum 6 rávezetés egyéb repülőeszköz alkalmazásával;
- minimum 1 rávezetés éles vagy gyakorló pusztító eszköz alkalmazásával;
- minimum 2 éjszakai rávezetés;
- minimum 6 harcászati helyzetbe illesztett rávezetés;
- minimum 1 rávezetés segédoktató (FAC Supervisor) felügyelete mellett.

A fenti listából is látszik, hogy a minősített repülésirányító képesség fenntartása komoly erőforrásokat igényel. Ez is hozzájárul ahhoz a tényhez, hogy jelenleg is hatalmas JTAC-hiány van az afganisztáni műveletekben. Az ISAF vezetésének célja, hogy minden koalíciós alegység szakasszinten rendelkezzen legalább egy közvetlen légi támogatás irányítására jogosult katonával. Ennek eléréséhez minimum duplájára kell növelni a meglévő JTAC-ek számát a hadszíntéren. A tavalyi év végén Afganisztánban körülbelül 450 JTAC volt műveleti alkalmazásban, és ennek mindössze 6%-a tartózkodott csak az északi régió területén. Mi sem mutatja jobban a minősített repülésirányítók fontosságát, mint az a tény, hogy az Északi Regionális Parancsnokság Regionális Légi Műveleti Koordinációs Központ (Regional Command North, Regional Air Operation Coordination Center, RC N RAOCC) 2010-es jelmondata „Nothing without JTAC’s”, vagyis „JTAC-ek nélkül semmit!” volt, ami még a karjelzésükön is szerepelt. (Lásd 1. kép) Az alábbi nemzetek képviseltetik magukat előretolt repülésirányítóval az ISAF/OEF-műveletekben:

4. KÉP

Ausztrália, Belgium, Csehország, Dánia, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Észtország, Kanada, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svédország, Szlovákia.

HADSZÍNTÉRI KÖVETELMÉNYEK

Az SOP 311-ben foglaltak szerint a JTAC-nek úgy kell megérkeznie a hadszíntérre, hogy minden előírt követelménynek megfeleljen (Current and Qualified), tehát rendelkeznie kell a szakképzését igazoló oklevéllel, szabályosan kitöltött rávezetési naplóval (CAS Log), benne az összes előírt rávezetéssel, valamint a nemzeti hatáskörbe tartozó megbízólevéllel (Designation Letter). Mindezeken túl, be kell tudnia mutatni a SOP 311 által meghatározott kötelező felszerelési tárgyakat, mivel mindezek hiányában nem lesz jogosult közvetlen légi támogatás igénylésére és irányítására. Egyes esetekben tehetnek kivételt, viszont ennek jóváhagyása az ISAF légi komponens parancsnokhelyettesének hatáskörébe tartozik, akit még a JTAC hadszíntérre érkezése előtt informálni kell a felmerült hiányosságokról.

A kötelezően előírt eszközök: szélessávú rádió (titkosításra alkalmas), infravörös célmegjelölő, infravörös villogó, sajáthelyzet-megjelölő panel (nappali és éjszakai), távcső, lézeres céltáv mérő, éjjellátó berendezés, globális helymeghatározó eszköz; ROVER-rendszer⁶.

Ajánlott eszközök: nappali célmegjelölő eszköz; lézeres célmegjelölő; radar iránysávadó; tartalék szélessávú rádió (titkosításra alkalmas), céltávcső.

Az illetékes regionális parancsnokság légi-műveleti csoportjának kijelölt tisztje ellenőrzi ezen eszközök meglétét és működőképességét, majd megtartja a JTAC felkészítését a hadszíntéri feladatok végrehajtására. Megismerteti vele az ISAF-parancsnok harcászati irányelveit (Tactical Directive), a hatályos műveleti utasításokat (Standard Operating Procedures, SOP), az alap-, a heti és a napi szabályzó intézkedéseket (Special Instructions, SPINS), az erő alkalmazásának szabályait (Rules of Engagement, ROE), valamint az egyéb szabályzó előírásokat.

Mindezek után az irányítóknak írásbeli vizsgán kell bizonyítania, hogy az előbbieken felsorolt dokumentumok tudanyagát elsajátította és felkészült azok gyakorlati alkalmazására. Sikeres vizsga esetén a regionális JTAC-illetékes továbbítja az igényt a szükséges hívónévre és frekvenciára a kabuli ISAF-parancsnokságra (ISAF Joint Command, IJC). Amennyiben ott mindent rendben találnak, akkor néhány napon belül megérkezik a kérelem jóváhagyása. A harci alkalmazásba kerülő elő-

retolt repülésirányító csak ezt követően lesz jogosult közvetlen légi támogatás irányítására a hadszíntéren.

A műveleteket szabályzó dokumentumok folyamatosan változnak, ezért a JTAC-ek, jogosultságuk fenntartásához, minden hónapban elektronikus úton továbbított feladatlapon adnak számot az aktuális szabályzatok ismeretéből. Minden előretolt repülésirányítóknak a saját felelőssége, hogy amint lehetősége van, frissítse ismereteit és legyen naprakész az SOP-kból és a SPINS-ekből.

HADSZÍNTÉRI ALKALMAZÁS

Az előretolt repülésirányítók már az egyes műveletek megtervezésekor részt vesznek annak részletes kidolgozásában. Elsődleges feladatuk a tervezési fázisban, a légi műveleteket érintő kérdésekben, tanácsadás a szárazföldi parancsnok (Ground Force Commander, GFC) részére. Amennyiben a kitűzött célok eléréséhez bármilyen légi támogatásra van szükség, akkor az erre vonatkozó igényt a hadműveleti, illetve a tűztámogató részlegbe beosztott tisztek közösen töltik ki a JTAC-kel, vagy amennyiben rendelkezésre áll, akkor a harcászati légi irányító csoport⁷ (Tactical Air Control Party, TACP) légi összekötő tisztjével⁸ (Air Liaison Officer, ALO). A közvetlen légítámogatás-igénylés hivatalos formátuma a DD1972 nyomtatvány, vagy más néven a JTAR (Joint Tactical Air Request), melyet feladat-végrehajtás előtt legalább két nappal továbbítani kell az illetékes regionális parancsnokságra. Gyors lefolyású műveletek esetén nem biztos, hogy az igényt az előírt időben elküldik, viszont a szolgálati utat ugyanúgy be kell tartani, és ki kell tölteni a nyomtatványt. Ettől eltérni csak abban az esetben szabad, ha nem előre tervezett, hanem azonnali közvetlen légi támogatás szükségessége merül fel. Ilyen esetek lehetnek például a közvetlen harcérintkezések (Troops In Contact, TIC), a táborvédelmi feladatok (Base Defense, BD), izolált személyek felkutatása és kimenekítése (Personnel Recovery, PR). Az igény továbbítása a rendelkezésre álló idő hiányában bármilyen titkosításra alkalmas kommunikációs eszközzel megtörténhet, ami lehet szélessávú rádió, műholdas rádió (Joint Air Request Net, JARN), ISAF/NATO e-mail, illetve MIRC (Microsoft Internet Relay Chat).

A közvetlen légi támogatás SOP 311 által meghatározott elsődleges irányítási módszere az 1-es típusú rávezetés, amikor az irányító közvetlenül látja a célt és a támogató repülőgépet is, valamint a gépszemélyzet is látja a célt a fegyverzetalkalmazás pillanatában. Másodlagos irányítási módszer a 2-es típusú rávezetés, amikor az alábbi feltételek közül egy vagy több teljesül: az irányító nem látja a célt, az irányító nem látja a támogató repülőgépet a fegyverzetalkalmazás pillanatában, vagy a gépszemélyzet nem látja a célt a fegyverzetalkalmazás pillanatában. Fontos: 3-as típusú rávezetés⁹ végrehajtása szigorúan tilos, a baráti tűz és a járulékos veszteségek elkerülése érdekében.

A 2-es típusú rávezetés irányításában a legnagyobb segítséget a kötelező felszerelési tárgyak közé tartozó ROVER-rendszer biztosítja. Az eszköz rendeltetése a repülőgép fedélzeti rendszerei, illetve a függesztett felderítő konténerek által érzékelt álló- és mozgóképek véte-

le, és ezek megjelenítése a csatlakoztatott kijelzőn. Jellemzően 3 fő részegységből állnak: antenna, jelfeldolgozó és kijelző (ROVER 3 és ROVER 4). (Lásd 3. kép). Hálózatról vagy akkumulátorról üzemeltethető, valamint gépjárművekbe is beszerelhető. A modernebb eszközökön a jelfeldolgozót és a kijelzőt egy közös egységbe integrálták (ROVER 5), így a súly- és méretcsökkenésnek köszönhetően már gyakorlatos járőrfeladatok során is alkalmazható. (Lásd 4. kép) A körülmények függvényében sugárzott jeleket körülbelül 30 kilométerről képes még hatékonyan venni. A bejövő jel minősége függ: a repülőgép ferde távolságától, a terep adottságaitól, a vevő antenna helyzetétől, valamint a bejövő jel erősségétől. A jeladó antenna a legtöbb esetben a függesztett konténer részét képezi, a modernebb repülőgépeken ez már a beépített fedélzeti rendszer egyik eleme. Az adást fix frekvencián sugározzák 1.5 GHz és 15.35 GHz közötti tartományban, amely lehet analóg vagy digitális, illetve titkosított vagy nyílt. A földi személyzetnek kell beállítania a megfelelő frekvenciát, ezért vagy előzetes egyeztetés szükséges a gépszemélyzettel, vagy kereső üzemmódra kell állítani a vevőegységet. A repülőgépekre szerelt jeladó antenna általában körsugárzó, amennyiben nem, úgy a vevőegység koordinátájának megadása szükséges a gépszemélyzet számára.

Az előretolt repülésirányító harcászati alkalmazása szempontjából két módszert különböztetünk meg. Az első lehetséges alkalmazási forma, hogy az illetékes alegység hadműveleti központjából (Tactical Operation Center, TOC) irányítja a légi támogató gépek csapásait, lehetőség szerint ROVER-rendszer segítségével. A másik alkalmazási forma, hogy az előretolt repülésirányító kint tartózkodik a művelet végrehajtó alegységgel. Előbbi módszert akkor javasolt alkalmazni, amikor egyszerre több alegység hajt végre feladatot azonos időben, azonos fenyegetettségi szint mellett, különböző területeken; míg az utóbbit akkor, ha minden feladatot végrehajtó alegység JTAC-megerősítést kap, vagy ha több alegység közül az egyik kiemelt fenyegetettségi szintű területen végez műveletet.

A *hadműveleti központból történő alkalmazás előnye:*

- hatékonyabb légítámogatás-igénylés a rendelkezésre álló kommunikációs eszközök segítségével;
- csak egy feladatra kell koncentrálnia JTAC-nek;
- nincsen életveszélyben a JTAC.

A *hadműveleti központból történő alkalmazás hátrányai:*

- csak 2-es típusú rávezetés lehetséges;
- az illetékes szárazföldi parancsnok elgondolása nem minden esetben ismert;
- nincs 100%-os rálátása a situációra. A *helyszíni alkalmazás előnye:*
- közvetlen kapcsolat az illetékes szárazföldi parancsnokkal;
- tisztább situációs helyzetkép (Situation Awareness);
- 1-es típusú rávezetés végrehajtása. A *helyszíni alkalmazás hátrányai:*
- a légi támogatás igénylési hatékonysága függ a kommunikációs lehetőségektől;
- megosztott figyelem a harcérintkezés miatt;

- ellenséges behatásra harcképtelenné válna a JTAC.

Fontos megjegyezni, hogy mindig a szárazföldi parancsnok dönt a légi támogatás szükségességéről és igényléséről, az ő felelőssége az ROE 232 előírásainak megfelelő pozitív célazonosítás (Positive Identification, PID), a támadás jogosultságát megalapozó ROE meghatározása, valamint veszélyesen közeli (Danger Close¹⁰) fegyverzetalkalmazás esetén meg kell adnia nevének kezdőbetűit (Commander Initials), vállalva ezzel a megnövekedett kockázatot.

Közvetlen légi támogatás végrehajtása során az előretolt repülésirányító feladatkörébe az alábbi tevékenységek tartoznak:

- tanácsot ad a támogatott szárazföldi parancsnoknak a légi tűztámogatással kapcsolatban;
- az aktuális harcászati helyzetnek megfelelően ismeri a saját alegységek, eszközök helyét, tervezett manővereit és a támogatással kapcsolatos igényeket;
- ismeri az ellenséges erők helyzetét, az elsődleges vagy számára meghatározott célpontokat;
- meghatározza a célok pontos helyét;
- megigényli a közvetlen légi támogatást;
- a saját repülőgépek biztonságá érdekében megfelelő elkülönítési szabályokat léptet életbe;
- segíti a repülőgépeket a saját erők azonosításában;
- irányítja a támadó repülőgépek csapásait, megjelöli számukra a célokat;
- jelenti a légi csapások eredményét, az ellenségnek okozott károkat;
- folyamatos összeköttetést tart fenn a támogatott szárazföldi parancsnokkal és a légi összekötő tiszttel.

LÉGI TÁMOGATÁSOK SZABÁLYOZÁSA

Előre tervezett közvetlen légi támogatás során a feladat-végrehajtáshoz szükséges légtereket a műveletek megkezdése előtt meghatározzák és kijelölik, míg azonnali légi támogatás esetén a közvetlen harcérintkezésbe került csapatok pozíciója körül egy 8 tengeri mérföld sugárú, földfelszíntől általában 20 000 láb tengerszint feletti magasságig terjedő eseti légteret lezárnak, melyben az illetékes JTAC felel a repülések koordinációjáért.

Közvetlen légi támogatás végrehajtásakor lehetőség szerint be kell tartani az erő alkalmazásának lépéseit (Escalation of Force, EoF), és fokozatosan kell haladni a repülések koordinációjáért.

Közvetlen légi támogatás végrehajtásakor lehetőség szerint be kell tartani az erő alkalmazásának lépéseit (Escalation of Force, EoF), és fokozatosan kell haladni a repülések koordinációjáért.

2. Erő demonstrálása (Show of Force, SoF), ami egy kis magasságon végrehajtott nagsebességű áthúzás, melynek során infracsapdák is alkalmazhatók. Célja az ellenség megfélemlítése, szándékától való eltérítése. JTAC-irányítás és a szárazföldi parancsnok hozzájá-

MAGYAR HARCTÉRI REPÜLÉSIRÁNYÍTÓK AFGANISZTÁNBAN

rulása szükséges, viszont a feladatot felderítő repülőgép is végrehajthatja.

3. Figyelmeztető lövés (Warning Shot) csak abban az esetben szükséges, ha ezt a nemzeti megkötések előírják. Célja az ellenség megfélemlítése, szándékától való eltérítése. Fontos a megfelelő pusztító eszköz és a becsapódási terület kiválasztása a járulékos veszteségek elkerülése érdekében. Támadó műveletek során tilos alkalmazni.

4. Lefogó tűz (Suppression Fire), kinetikus támadás az ellenség hatékony tűzvezetésének vagy mozgásának megakadályozása érdekében.

5. Közvetlen támadás (Direct Attack) a cél megsemmisítésére, illetve harcképtelenné tételéhez.

Az ISAF-műveletekben részt vállaló összes nemzet elismeri az önvédelemhez való jogot. Azt viszont fontos megjegyezni, hogy az ISAF fegyverzetalkalmazásra vonatkozó hatályos műveleti utasítása (SOP 398) alapján nemcsak a közvetlen harcérintkezés minősülhet önvédelemi szituációnak, hanem az azonnali támadás (Imminent Attack) lehetősége is, vagyis a védekezés szükségessége azonnali, nyilvánvaló és megkérdőjelezhetetlen. Ezen felül létezik még a kiterjesztett önvédelem (Extended Self Defense), amelynek során az önvédelmi helyzetbe került ISAF- és afgán csapatok, illetve a civil lakosság védelmének támogatása hajtható végre. Lakott területek ellen szigorúan tilos légi csapást végrehajtani, kivéve önvédelem esetén, ha nincs más lehetőség a fenyegetettség elhárítására, beleértve a szervezetszerű fegyverekkel való tűzvezetést, illetve a manővert. Ilyen szituációkban a szárazföldi parancsnoknak rendelkeznie kell pozitív cél-azonosítással, valamint az ő felelőssége annak nagy bizonyossággal való megállapítása, hogy civilek nem tartózkodnak az alkalmazandó pusztító eszköz repeszhatásának zónájában. Ennek megerősítése történhet vizuálisan, elektro-optikai eszközzel, hőkamerával, vagy bármilyen más aktív és passzív felderítő rendszerrel. A lehetséges járulékos veszte-

ségek előzetes felmérése (Collateral Damage Estimation) nem szükséges önvédelmi szituációkban, viszont figyelembe kell venni a válaszcsapás arányosságát és szükségességét.

Ellenséges cselekmény (Hostile Act), illetve ellenséges szándék (Hostile Intent) az ISAF-műveletek során nem minősül önvédelemi helyzetnek, előbbiről az ROE 422 és 424, míg utóbbiról az ROE 421 és 423 külön rendelkezik. Ellentétben az amerikai műveleteket (Operation Enduring Freedom, OEF) szabályzó dokumentumokkal, amelyek alapján a részt vevő egységek az ellenséges cselekményre és szándékra adott válaszcsapásaik önvédelemnek minősülnek.

Támadó műveletek során alkalmazott tűztámogatásról a ROE 429-ben leírtak rendelkeznek, míg a mozgásképtelenné vált baráti eszközök, kényszer szállt légi járművek és egyéb felszerelés megsemmisítését a ROE 333 szabályozza. Utóbbi szituáció esetén a szükséges ISAF- és nemzeti engedélyek időigényes beszerzése miatt akár 2-3 órát is igénybe vehet a feladat végrehajtása.

Közvetlen légi támogatás végrehajtása után, amennyiben fegyverzetalkalmazás történt, az okozott károk összegzését (Battle Damage Assesment, BDA) két órán belül végre kell hajtania a csapást elrendelő szárazföldi parancsnoknak. Ennek tartalmaznia kell a helyszínről készült fényképeket, illetve videofelvételeket. Meg kell állapítani, hogy milyen járulékos veszteségek történtek, valamint azt, hogy veszttették-e civil személyek életüket vagy sérültek-e meg a légi csapás által. A BDA célja a szövetséges műveleti hatékonyság összegzése és egyben az ellenséges negatív propaganda megakadályozása. Amennyiben erre nincsen lehetőség, akkor a területet minimum két órán keresztül megfigyelés alatt kell tartani repülőgép-fedélzeti felderítő konténernek kameráival (Full Motion Video, FMV).

Az illetékes előretolt repülésirányítónak ezzel még nem ért véget a munkája, hiszen a feladat befejezését követően először két órán belül továbbítania kell egy előzetes jelentést (EXSUM) a regionális parancsnokság felé, amely tartalmazza az incidens helyszínét, az alkalmazott fegyverzetet, a BDA-t, valamint azt, hogy teljesült-e a szárazföldi parancsnok elgondolása. Majd 24 órán belül el kell készíteni és továbbítani kell az összefoglaló jelentést (Mission Report), ami minden részletrre kiterjedően leírja a végrehajtott közvetlen légi támogatás menetét, eredményeit, a szárazföldi parancsnok részletes beszámolóját, és szükség esetén ajánlásokat fogalmaz meg. Amennyiben fegyverzetalkalmazás történt, úgy a lehető leggyorsabban továbbítania kell a jelentést az illetékesek felé.

Az előretolt repülésirányítónak a közvetlen légi támogatáson kívül számos egyéb feladata is lehet. Segítségével kitölthetők és továbbíthatók a felderítő, a rádió-elektronikai és a pilóta nélküli gépek (Unmanned Aerial Vehicle, UAV) repüléseire vonatkozó igények és kérélmek, valamint ezen feladatok koordinációjába és végül irányításába is bevonható. Részt ve-

het helikopteres egészségügyi feladatokban (CASEVAC/MEDEVAC), Personnel Recovery műveletekben, valamint egyéb légi szállítást igénylő feladatok végrehajtásában. Helikopteres légi támogatás (Close Combat Attack, CCA) során szakértelme növelheti a műveleti hatékonyságot, viszont ennek irányítása nem igényel semmilyen minősítést, csak megfelelő angolnyelv-tudás szükséges, tehát minden hadszíntéren szolgálatot teljesítő katona képes ezt a feladatot végrehajtani.

Amennyiben nem áll rendelkezésre minősített előretolt repülésirányító az igényelt azonnali légi támogatás irányítására, abban az esetben csak vészhelyzeti közvetlen légi támogatás (Emergency Close Air Support, ECAS) hajtható végre. Ilyen szituációkban a szárazföldi parancsnok felelőssége megnő, mert nincsen mellette olyan személy, aki megalapozott szakmai tanácsokkal látná el és megbizonyosodna a fegyverzetalkalmazás előírásainak betartásáról. Az SOP 311-es szerint a földrajzi elhelyzkedés szempontjából legközelebbi, vagy a támogatandó szárazföldi csapatok vonatkozásában legtöbb aktuális információval rendelkező JTAC-et értesíteni kell, és be kell vonni a művelet irányításába. Ha ez nem lehetséges, akkor a gépszemélyzet felelőssége a megfelelő információk begyűjtése a szárazföldi alegységtől az 5 soros¹³ (call for fire) vagy a 9 soros¹⁴ (9-line) eligazítási formátum alapján. A rendelkezésre álló információk figyelembevételével ők mérlegelik, hogy alkalmaznak-e fegyverzetet, és ha igen, akkor azt milyen megkötések, korlátozások mellett teszik a baráti tűz és a járulékos veszteségek elkerülése érdekében.

ELŐRETOLT REPÜLÉSIRÁNYÍTÓK A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

Közvetlen légi támogatás NATO-ban alkalmazott eljárásaira a kiképzés 2000-ben kezdődött meg Szentkirályszabadján. Az MH 87. Bakony Harcihelikopter Ezred helikopterverzetői és operátorai amerikai oktatók segítségével sajátították el és alkalmazták a gyakorlatban a szárazföldi csapatok közvetlen légi támogatását.

Előretolt repülésirányítók szakirányú felkészítése viszont csak 2008-ban kezdődött meg. Nyolc hivatásos tiszt teljesítette sikeresen a MH 86. Szolnok Helikopter Bázis és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem által közösen szervezett öthetes előretolt repülésirányító tanfolyamot. Az elméleti képzést követően Mi–24-es harci helikopterek célravezetésével bizonyították gyakorlati tudásukat, mind gyakorló, mind éleslövészeti feladatok szakszerű irányításával. (Lásd a tanfolyam logóját a 2. képen) Az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis előretolt repülésirányító csoportja repülésirányító tisztjeinek külföldi szakfelkészítése 2009 őszén kezdődött meg az amerikai légierő által üzemeltetett németországi Levegő-Föld Műveletek Iskolájában (Air-Ground Operations School, AGOS). Az öthetes képzés első három hetében a hangsúly az elméleti szaktudás fejlesztésén van, melynek eredményeit a hallgatók először számítógépes szimulációs feladatok végrehajtásakor bizonyíthatják, majd írásbeli vizsgát is kell tenniük. Az elkövetkezendő két hét során a katonák, a gyakorlati tapasztalatok megszerzése céljából, valós ráveze-

téseket hajtanak végre a kijelölt légterekben. A JCAS AP MOA, illetve a STANAG 3797 által előírt rávezetési követelmények a rendelkezésre álló korlátozott számú repülések miatt a tanfolyam során nem teljesíthetők, ezért további külföldi képzés szükséges a minősítés megszerzésének céljából. A Michigani Nemzeti Gárdával, valamint az Ohioi Nemzeti Gárdával való szoros együttműködés eredményeként 2009. december 15-én a Michigan állambeli Grayling lőtérén, két hét gyakorlati felkészítést követően, sikeres JTAC-vizsgát tett az első magyar minősített előretolt repülésirányító. A nemzeti gárdák támogatásával a kiképzés és a képesség fenntartása azóta is folyamatos, az összes kijelölt katonánk sikeresen teljesítette a szigorú feltételeket. Így Magyar Honvédség jelenleg tíz minősített repülésirányítóval rendelkezik, akik a 86. Szolnok Helikopter Bázis előretolt repülésirányító csoport és a 34. Bercsényi Miklós Különleges Műveleti Zászlóalj állományába tartoznak.

A Magyar Honvédség Tartományi Újjáépítési Csoportja a műveleti alkalmazás megkezdése óta rendelkezik célmegjelölő tisztí beosztással, amelyet az ötödik váltásig a 86. Szolnok Helikopter Bázis Harcihelikopter Zászlóalj, valamint a Szállítóhelikopter Zászlóalj helikopterverzetői és operátorai láttak el. A hatodik váltástól kezdve az előbb említett beosztásba már az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis előretolt repülésirányító csoport hazai szaktanfolyamon felkészített repülésirányító tisztjei kerültek. A JCAS AP MOA és a STANAG 3797 előírásainak megfelelő minősítéssel rendelkező magyar harctéri irányítót először az MH Tartományi Újjáépítési Csoport nyolcadik váltásában alkalmaztak 2010-ben. Feladatkörébe tartozott, a közvetlen légi támogatással kapcsolatos műveletek mellett, a PRT felelősségi területe feletti felderítő repülések irányítása. Camp Pannónia helikopter-leszállóhelyének üzemeltetése és a helikopteres légi forgalom koordinációja, a légi egészségügyi kiürítés igénylése és koordinálása (MEDEVAC), a PRT által alkalmazott Skylark UAV légtérigénylése és -koordinációja, a Personnel Recovery-vel összefüggő feladatok, felderítő repülési igények kidolgozása, kapcsolattartás a szövetséges nemzettekkel, meteorológia jelentések küldése, valamint hadműveleti ügyeletesi szolgálat.

A Baghlan tartomány felett megnövekedett légi műveletek és a biztonsági helyzet romlása megkövetelte a magyar előretolt repülésirányítók létszámának növelését, ezért az MH Tartományi Újjáépítési Csoport tizedik váltásában már két minősített repülésirányító teljesít szolgálatot.

KÖVETKEZTETÉSEK

Jelenleg a közvetlen légi támogatás a tűztámogatás leghatékonyabb formája Afganisztánban. Nincs helyhez kötve, mint a szárazföldi tüzéseszközök, a nehéz terep nem korlátozza a mozgását, ezért rövid idő alatt, nagy területeket képes lefedni. Korlátozó tényezője viszont a kedvezőtlen időjárás, a köd, az alacsony felhőalap, illetve a sivatagos területekre jellemző homok- és porviharok, valamint nem utolsósorban a rendelkezésre álló támogató repülőgépek száma.

A sikeres közvetlen légi támogatás alappillérei az előretolt repülésirányítók, akik bi-

zonyították létjogosultságukat az aszimmetrikus hadviselésben. JTAC-támogatás nélkül manapság már el sem képzelhető komolyabb hadművelet Afganisztánban. A legtöbb ISAF-műveletekben érintett nemzet ezt tudomásul vette, és hatalmas energiákat fektet minősített előretolt repülésirányítók képzésébe a hatékony és sikeres missziós feladatvégrehajtás, valamint csapataik biztonságának megteremtése érdekében. ■

FELHASZNÁLT IRODALOM:
ATP-3.3.2.1(B) Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction
STANAG 3797 v4. Minimum Qualification for Forward Air Controllers and Laser Operators in support of Forward Air Controllers
Joint Publication 3-09.3 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support
Joint Close Air Support Action Plan Memorandum Of Agreement, 2004-1, Joint Terminal Attack Controller (Ground)
International Security Assistance Force Standard Operating Procedures 311 Close Air Support
International Institute of Humanitarian Law, Rules of Engagement Handbook, 2009.
Mark Burges: Killing Your Own, www.cdi.org/terrorism/killing.cfm, 2002.06.12.
Jennifer H. Svan: Air Force Increases Airstrike Training for Allies, Stars and Stripes, 2010.10.05.
Erik Schechter: Targeting friendly fire U.S. pushes digital aid to call in airstrikes, www.c4isrjournal.com, 2010.05.10.
Tarnak Farm incident, en.wikipedia.org/wiki/Tarnak_Farm_incident
OP Medusa - Board of Inquiry, www.forces.gc.ca/site/focus/opmedusa, 2010.02.12.
Fotók: Dr. Tóperczer István, www.l-3com.com, valamint a szerző

¹ FAC: A harcászati légiirányító csoport (TACP) tisztje, aki egy előretolt földi vagy légi pozícióból irányítja a szárazföldi csapatok közvetlen légi támogatását végrehajtó repülőeszközöket.
² JTAC: Az a megfelelő minősítéssel rendelkező katona, aki egy előretolt állásból irányítja a harci repülőgépek csapását, a szárazföldi erők érdekében végrehajtott közvetlen légi támogatás és egyéb támadó légi művelet során.
³ CAS: A saját erők közvetlen közelében lévő ellenség ellen irányuló légi támadó művelet, amelynek során a légi műveletek teljes összehangolása szükséges a szárazföldi csapatok tűzével és manővereivel.
⁴ JCAS AP MOA-t 2004-ben aláírták:
- U.S. Joint Forces Command, Deputy Commander;
- U.S. Army Deputy Chief of Staff, G-3/5/7;
- U.S. Air Force Deputy Chief of Staff for Operations, Plans, and Requirements;
- U.S. Marine Corps Deputy Commandant for Plans, Policies and Operations;
- U.S. Navy Deputy Chief of Naval Operations for Operations, Plans, and Strategy Director, Joint Staff J8;

- U.S. Special Operations Command Deputy Commander.
⁵ Rávezetés: közvetlen légi támogatást végrehajtó merev- vagy forgószárnyas repülőeszköz célravezetése vizuális vagy műszeres eljárások alapján a rádiókapcsolat felvételétől a fegyverzetalkalmazásig.
⁶ ROVER: Remotely Operated Video Enhanced Receiver.
⁷ TACP: A harcászati légi irányítási rendszer alárendelt hadműveleti eleme, amely légi összekötő feladatot lát el zászlóalj vagy magasabb szintű szárazföldi erő érdekében, valamint irányítást biztosít a repülőgépek számára. Tagjai: ALO, FAC/JTAC, híradókatoná, gépjárművezető.
⁸ ALO: A harcászati légiirányító csoport (TACP) rangidős tisztje, aki a szárazföldi parancsnok legfőbb tanácsadójaként szolgál a légi műveletekkel kapcsolatban.
⁹ 3-as típusú rávezetés: Eljárás irányításnak (Procedural Control) is nevezik. Olyan esetekben alkalmazhatják, amikor a baráti tűz és a járulékos veszteségek okozásának esélye minimális, és a rávezetést végrehajtó előretolt repülésirányító az eseményektől távol helyezkedik el, tehát nincsen közvetlen rálátása a szituációra. Míg az 1-es és 2-es típusú rávezetések során a JTAC-minősítéssel rendelkező irányító egyszeres rácsapásokat engedélyez a kijelölt cél(ok)ra, addig 3-as típusú rávezetés esetén az irányító többszörös rácsapást engedélyez külön meghatározott eseti korlátozások (idő, terület, kötelező támadási irány, alkalmazott fegyverzet stb.) betartatásával. Nem szükséges látnia a célt vagy a támadó repülőgépet, viszont folyamatosan koordinálnia kell a támogatott szárazföldi parancsnok törzsével, a célra és a saját csapatok elhelyezkedésére vonatkozó aktuális információkkal kapcsolatosan.
¹⁰ Veszélyesen közel (Danger Close): A saját csapatok vagy baráti erők az alkalmazandó pusztító eszköz repeszhatásának zónájában, bizonyos távolságon belül tartózkodnak. Ennek meghatározása a számított kockázati távolságok (Risk-estimate Distances) alapján történik. Békeidőben, kiképzési célból ezek nem alkalmazhatók.
¹¹ Nem kinetikus műveletek: minden olyan katonai művelet, amely során nem kerül sor fegyverzet alkalmazására a kitűzött cél elérése érdekében.
¹² Kinetikus műveletek: minden olyan katonai művelet, amely során fegyverzetalkalmazás történik a kitűzött cél elérése érdekében.
¹³ 5-soros: Tüzérségi tüzek, helikopteres légi támogatás, AC–130-as légi támogatás és ECAS szabványos eligazítási formátuma. Tartalma: baráti erők koordinátája, cél leírása, cél iránya és távolsága a megadott koordinátától, elvárt hatás.
¹⁴ 9-soros: A közvetlen légi támogatás szabványos eligazítási formátuma, melyet az előretolt repülésirányító továbbít a gépszemélyzet felé. Tartalma: harci útvonal kezdőpontja (Initial Point, IP), cél iránya és távolsága az IP-től, cél tengerszint feletti magassága, cél leírása, cél koordinátája, célmegjelölés módja, legközelebbi saját csapatok iránya és távolsága a céltől, távozásra vonatkozó információk, korlátozások, megkötések.

Szabó Péter őrnagy:

AZ MH 5/24 BORNEMISSZA GERGELY FELDERÍTŐ ZÁSZLÓALJ MEGLÉVŐ ÉS ÚJ KÉPESSÉGEI

„Aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe. Aki nem ismeri az ellenséget, ám ismeri önmagát, egyszer győz, másszor kudarcot vall. Aki sem az ellenséget, sem önmagát nem ismeri, minden csatában vereséget szenved.” Szun-ce

A háborúk története bebizonyította, hogy győztes háborút nem lehet az ellenség előzetes ismerete nélkül megvívni. Az a hadvezér van lépéselőnyben, aki hamarabb szerez minél pontosabb információkat a vele szemben álló ellenségről. Ezeket az információkat a kiküldött felderítők, ügynökök, kémek szolgáltatták. Nincs ez másként napjaink hadviselésében sem. Az elmúlt tíz év tapasztalatai rámutattak arra, hogy még mindig jelentős szerep hárul a felderítésre egy-egy katonai feladat megoldása során. Nem kell messzire menni, elég, ha az afganisztáni hadszíntéren szolgáló magyar katonákra lesekkedő új típusú veszélyforrásokra utalok. Az új kockázati tényező pedig nem más, mint a 4. generációs hadviselés¹ – amelynek egyik módja az aszimmetrikus hadviselés. Hazánk NATO-tagságából adódó feladatai során olyan hadművelti területeken hajt végre feladatot, lásd Afganisztán, ahol ez a veszélyforrás is jelen van. Belátható tehát, hogy az új évezredben felértékelődik az információ szerepe, aminek a megszerzésére és hatékony felhasználására a jövőben is érdemes költeni. Fejleszteni kell az információ megszerzésének képességét, hogy alkalmazkodni lehessen ehhez az új kihíváshoz.

A Magyar Honvédség jövőbeni feladatai nagy valószínűséggel továbbra is a NATO szövetségi rendszerén belül valósulnak meg, ezért képesnek kell lennünk arra, hogy gyakorlati és elméleti síkon egyaránt integrálódjunk ebbe a rendszerbe. Hiszen egy szövetségi/koalíciós művelet során csak akkor képes a felderítőrendszer hatékony támogatást nyújtani, ha az azt felépítő nemzeti alrendszerek hasonló működési elveket alkalmaznak. Ez tette (teszi) szükségessé a nemzeti felderítő rendszerünk fejlesztését.

Írásom elsősorban azt próbálja bemutatni, hogy a Magyar Honvédség egyetlen hagyományos értelemben vett felderítő-alegysége – az MH 5/24 Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj –, mely képességekkel rendelkezik, melyek azok a képességek, amelyek szükségesek lennének a hatékonyabb információgyűjtéshez, és amelyeket a NATO előír a Magyar Honvédség számára, hiszen 2010-től már két NATO-nak felajánlott zászlóaljszintű harccsoporttal rendelkezünk (benne két felderítőszakasszal). Szeretném opciók felvetésével segíteni/támogatni az előjáró munkáját a döntéshozatal folyamatában, annak érdekében, hogy az MH Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj képes legyen megfelelni a 21. század kihívásainak, valamint

maradéktalanul végre tudja hajtani az előjáró által megszabott feladatokat.

NATO-KÖVETELMÉNYEK A FELDERÍTÉSEL SZEMBEN

Nem is olyan túl régen sajnos újabb két halálos áldozatot követelő támadás érte a magyar PRT egyik konvoját. Ezt követően katonai és politikai felső vezetők megerősítették, hogy a felderítő képességünket erősíteni kell, nemcsak a missziós feladatok ellátása során, hanem az országvédelmi képességek szempontjából is. De nem csak ezek a körülmények követelik meg, hogy fejlődést mutassunk fel ezen a téren. Bizonyos NATO-elvárások is erre készítenek bennünket.

Nézzük, melyek azok a tények, amelyek a Magyar Honvédségen belül is szükségessé tették/ teszik az ISTAR-képességek kialakítását? A NATO-ban eltöltött 11 évünk alatt bizonyítást nyert az „aki kimarad, az lemarad” elv. Ez azt jelenti, hogy az időszerű, hasznosítható és „piacképes” felderítési adatok zöme (kb. 95%) a rádióelektronikai (SIGINT²), a HUMINT³ és az IMINT⁴ (UAV⁵) forrásokból származik. Csupán csak az információk nemzetek közötti megosztása nem biztosítja a parancsnok kritikus információs igényének megválaszoláshoz szükséges adatokat, illetve az önálló felderítéssel nem rendelkező nemzetek a közös adatbázisból is csak a minimumot kapják meg. Ezek a tények hozták magukkal azt a döntést, hogy növelni kell a műveleteket támogató felderítő képességet.

Szövetségi követelmények⁶:

- Az AJP 21 felderítő doktrína leírja (1. fejezet IX. rész 114. pont), hogy a felderítés nemzeti felelősség egy NATO-műveletben.
- Haderő-fejlesztési célkitűzés, hogy 2006-tól a felajánlott erők rendelkezzenek ISTAR-képességgel.
- Az ISTAR-alegységek vezetése és irányítása (C2), koordinálása ISTAR C2 modulon keresztül történjen.
- Az ISTAR elemei (feladat függvényében):
 - Harcászati felderítés és megfigyelés.* Páncélozott felderítő járművekkel, illetve pilóta nélküli eszközökkel, szenzorokkal, radarokkal valósuljon meg.
 - Célfelderítés végrehajtása.* Automatizált tűzvezetési rendszeren keresztül, a tüzet kiváltó

eszközökkel közel valós idejű adatcserét biztosító radarrendszerekkel.

Elektronikai hadviselés. Egy dandár alkalmazáskor egy EHV-szakasz/-század alkalmazásával kell számolni.

HUMINT- és SIGINT-képességek. Ezen elemek alkalmazásánál szempont, hogy fontos információkhoz és az adatfeldolgozó képességekhez hozzáférjenek (CRONOS, BICES).

Nemzeti követelmények:

- A kialakítandó szervezet legyen képes a szövetségi műveletekben részt vevő magyar kontingensek felderítő támogatására.
- 2014-re legyen képes egy ún. „közepes” dandár harctevékenységének felderítő támogatására.
- Legyen képes a meghatározott szintű HUMINT/CI⁷-képességekkel támogatni a felajánlott erőket.
- Modulrendszerű szervezeti kialakítása biztosítsa a – végrehajtott feladat szerint – lépcsőzött alkalmazást.”⁸

A 2003/2004-ben lezajlott védelmi felülvizsgálat során meghatároztak bizonyos hadművelti követelményeket, köztük azt is, hogy az MH 24. BGFZ milyen (köztük ISTAR) képességekkel rendelkezzen. A további tervezés alapjául szolgált az a követelmény is, mely szerint egy a NATO részére felajánlott dandárnak minimálisan milyen követelményekkel kell rendelkeznie. E követelménylista alapján a NATO művelti dandárnak, többek között, egy ISTAR-képességekkel rendelkező felderítő-zászlóalj is része kell legyen, annak érdekében, hogy a feladatait sikeresen végrehajtsa. Igaz, ezek a követelmények elsősorban a minősített időszakra vonatkoznak, de azt hiszem mindenki számára könnyen belátható, hogy a jelenlegi misszióink során nagyban kell támaszkodni ezekre a képességekre.

A FELDERÍTÉS JELENLEGI HELYZETE A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A HM HVK KTFCSF felderítő osztálya készített egy elemzést, amely a Magyar Honvédség felderítő rendszerének aktuális állapotát volt hivatott feltárni. Ebből szűrtem ki néhány olyan gondolatot, amelyek vonatkoznak a zászlóaljra is⁹.

A Magyar Honvédség szárazföldi csapatainak katonai felderítése, azaz a katonai műveletek felderítő támogatása a hadművelti és

a harcászati felderítés, az 1980-as évek közepétől jelentős és mélyreható szerkezeti változásokon ment át. Az1990-es évek elejétől folyó, a haderő modernizációját magában foglaló átszervezés következtében a felderítés egyre szűkülő állománnyal hajtja végre feladatát. Ugyanakkor a felderítő rendszerrel szemben támasztott követelmények nem csökkentek, sőt a válságkezelésből és a nemzetközi békefenntartó tevékenységből adódó feladatokkal tovább bővültek.

A szárazföldi haderőnem csapattagozatának szintjén még megtalálható a „régí értelmezés szerinti” csapatfelderítő képesség, azonban ezekből az erőkből (zászlóalj felderítőszakaszok) képezhető felderítő adatforrások nem minden esetben rendelkeznek a XXI. század követelményeinek megfelelő felderítő és adat-továbbító eszközökkel.

A felderítő-zászlóalj állományából jelenleg lehetőség adódik hagyományos értelemben vett csapat- és mélységi felderítő, valamint új elemként harcászati információszerző (HUMINT) szervek alkalmazásával a Magyar Honvédség alakulatainak felderítő támogatására. Zászlóalj-, illetve dandárszinten megoldott az alkalmazott felderítő szervek által beszerzett információ gyűjtése. A törzsek felderítő állományának létszámát célszerű lenne növelni annak érdekében, hogy még eredményesebben végrehajtható legyen az elemző-értékelő munka. Az ilyen tevékenységet végzők felkészítése azonban pillanatnyilag csak külföldön lehetséges (pl. USA intelligence basic/advanced officer course, scout leaders course).

A FELDERÍTŐ-ZÁSZLÓALJ MEGLÉVŐ KÉPESSÉGEI

A legalapvetőbb hiányosság a zászlóaljon belül az, mint az a szervezeti felépítésből is látszik, hogy amikor a zászlóalj diszlokált Eger helyőrségből, megszűnt a zászlóalj strukturált törzse. Létezik ugyan egy 18 fős ún. törzs, de ez a létszám a tapasztalatok alapján nem elegendő a szerteágazó feladatok tervezéséhez és szervezéséhez.

CSAPATFELDERÍTÉS

A hagyományos csapatfelderítő szakaszok BTR–80 típusú harcjárművel vannak felszerel-

ve, amely alkalmas lehet lövészatonák szállítására a harcmezőn, de nem minden esetben alkalmasak csapatfelderítői feladatok végrehajtására. A felderítő-alegységeknél rendszerített technikai eszközöknek kisebb méretűeknek és mozgékonyabbaknak kell lenniük. Továbbá képesnek kell lenniük halkan (!), minél jobban, nehéz terepen is megközelíteni a célterületet.

A közelmúltban lehetőségem nyílt látogatást tenni két felderítő-alakulatnál, a németek 13. ISR zászlóaljánál és a franciák 3. Esterházy Huszárezredénél. Mindkét látogatásról számos tapasztalattal tértem vissza; megtudtam, hogy mely területeken vannak elmaradásaink a 21. század követelményeihez képest. A németek DINGO típusú páncélozott járműve hatékonyan használható, hiszen kiváló terepjáró képességekkel és megfelelő páncélvédelemmel rendelkezik. Akár aknatámadás ellen is védelmet nyújt. Felderítési feladatra a FENNEK típusú felderítő járművet rendszeresítették. Ez az eszköz már megfelel napjaink felderítéssel szemben támasztott követelményeinek. Rendelkezik fejlett, éjszakai üzemmódra is alkalmas hőkamera-rendszerrel, amely GPS alapon azonnal meghatározza a felderített célpont koordinátáját, valamint a lézertáv mérő képes a cél távolságát is meghatározni. A jármű kellően lapos ahhoz, hogy fedezék mögött rejtve maradjon, és mivel a kamera 3 mé-

ter magasságba kitolható, így a fedezék mögül is képes feladat-végrehajtásra. A kamerarendszer egy 40 méteres kábel segítségével a járműtől távolabb is telepíthető, így még jobban csökkenthető a tevékenység felfedhetősége.

A franciák által használt VBL típusú jármű szintén megfelel a mai kor kihívásainak. Páncélvédett, jó manőverező és terepjáró képességekkel rendelkezik, valamint különböző variációkban felszerelhető különböző típusú fegyverekkel, akár páncéltörő (MILAN) fegyverrel is. A felderítő célra használt verzióba földi mozgócél-felderítő lokátor is szerelhető.

A csapatfelderítő szakaszok meghatározó feladata, hogy modulelemként megerősítsék a lövésszászlóaljakat, és pontos, időszerű információval lássák el a parancsnokot, aki ez alapján minél hatékonyabb döntések meghozatalára képes. Ma a csapatfelderítő szakaszok felderítésre használt eszközei az EDF távcső és a tájoló. Tehát még napjainkban is a jó öreg vonásképlet alkalmazásával szolgáltatják az adatokat az ellenségről. Úgy gondolom, hogy célszerű lenne nagyobb számban rendszeresíteni megfelelő minőségű vizuális felderítést segítő eszközöket. Mindez azonban nem sokat ér, ha nem áll rendelkezésre olyan híradó eszköz, amellyel a megszerzett felderítési adatokat hatékonyan, gyorsan és pontosan lehet továbbítani a kiküldő szerv felé. Ennek megfelelően célszerű lenne növelni a zászlóalj hordozható elemeinek számát.

Mi az említett két országnak a legnagyobb előnye velünk szemben? Úgy gondolom, a hazai termelés. Mivel a legtöbb technikai eszközük és fegyverük hazai gyártású, megoldott a folyamatos javítás, utánpótlás és nem utolsósorban a fejlesztés. Hazánkban pedig az a jellemző, hogy túl sok ország különböző eszközeit vásároljuk és használjuk, amelyek egymással nem kompatibilisek. Pedig lennének hazai cégek is, amelyek meg tudnák felelni az igényeknek.

EGYSÉGES MŰVELETI HELYZETKÉP

A fentebb említett két külföldi alakulatnál tett látogatásom során számos tapasztalatot szereztem. Ma, a hálózatalapú és digitalizált hadviselés világában, alapvető fontosságú, hogy a hadszíntér minden résztvevője egységes

hadszíntéri helyzetképpel rendelkezzen, vagyis a felderítő szervek minél hamarabb legyenek képesek a megszerzett információkat eljuttatni a kiküldő előljárónak, vagy az adott hálózat összes tagjának, így mind az alárendeltek, mind pedig a parancsnokságok folyamatosan ugyanazt a képet láthatják a harcmezőről. Ennek megteremtéséhez elengedhetetlen a megfelelő C4¹⁰ rendszer, a maga különböző alrendszeivel együtt. Mind a németeknél, mind a franciáknál erre a célra saját fejlesztésű szoftvereket használnak, amelyek maximálisan képesek támogatni a felgyorsult hadviselés közepette a parancsnokok gyors feladat-szabását az alárendelt csapatok részére. Már az egyes járművekbe is beépítették azokat a számítógépes rendszereket, amelyek egy monitoron megjelenő digitális térkép segítségével képesek informálni az adott harcászati szintű parancsnokot a hadszíntéren kialakult helyzet-ről. A franciák rendelkeznek olyan egyszerű lézertáv mérővel, amely képes a felderített célpont koordinátáját és távolságát egy időben mérni, majd egy kábel segítségével ezt azonnal megjeleníteni a jármű monitorján lévő digitális térképen. Ez az információ pedig a megfelelő, adat és hang továbbítására egyaránt alkalmas kommunikációs eszköz segítségével, időkiesés nélkül küldhető az előljáró szerv hadműveleti központjába, ahol szintén egy monitoron megjelenik az információ. A rendszer tartalmazza a NATO-szabványnak megfelelő jelentésformákat, így a megszerzett információ írásos formában is továbbítható, szintén a kommunikációs eszköz segítségével.

MÉLYSÉGI FELDERÍTÉS

2008-ban a zászlóalj visszakapta ejtőernyős és bűvár képességeit, azonban a kiképzési eszközök és létesítmények terén további fejlesztések lennének szükségesek. A bűvár-
rok esetében ez azt jelenti, hogy az állomány kénytelen Szolnokon vagy Szentesen végrehajtani feladatait, holott 2010-ben átadtak dandárunknál egy 2 méter mélységű medencét, ahol a bűvár-
ok tökéletesen végrehajthatnák a szinten tartó merüléseiket.

A mélységi felderítő képességek növelése érdekében több, nagy távolságot is áthidalni képes modern híradó eszköz rendszeresítése kívánatos.

HUMINT

A 2000-es évek elején a katonai felső vezetés döntött arról, hogy új információszerző képességgel bővíti a Magyar Honvédség felderítő erejét. Ez nem volt más, mint a HUMINT (hírszerzés emberi forrásból). A harcászati hírszerzőszázadon belül jelenleg 8 HUMINT-szakasz található. Ez az egyik olyan képesség, amely a Magyar Honvédség minden fontosabb missziójában megjelenik. Mind az iraki, mind az afganisztáni műveletek igazolták, hogy az információtszerzésnek ez a módja talán a leghatékonyabb, aszimmetrikus műveleti környezetben. Sokan úgy gondolhatják, hogy erre a feladatra bárki alkalmas lehet, hiszen egy kocsmában bárki képes ismerkedni, és információt szerezni. Ennek a feladatnak azonban a legkisebb részét teszi ki az effajta feladat. Látni kell, hogy a személyi állomány-

nak fejlett diplomáciai érzékkel, magas nyelvi és kommunikációs képességekkel kell rendelkeznie, hiszen a találkozó-
k jó része magas rangú politikusokkal, rendőrfőnökökkel és egyéb fontos beosztású személyekkel történik, ami megköveteli ezeket a képességeket. Az állomány nagy leterheltségének csökkentése érdekében az előljáró intézkedett a minőségi feltöltésre, valamint a nyelvi képességek/képzés fejlesztésére. Szintén a HUMINT-állomány kiválasztása során nagy segítséget jelent a bevezetett kompetenciavizsgálat, amely lehetővé teszi az adott beosztás/feladatkör ellátására alkalmatlanok kiszűrését.

Ugyanakkor, a tervezettnél több és kiszámíthatóbb jövő miatt, hosszú távon mindenképp a szakaszok számának növelésére lenne szükség.

TECHNIKAI FELDERÍTÉS

Kis hatótávolságú, pilóta nélküli repülőgép (SUAV)

2009-ben új képességment jelentek meg a zászlóalj rendszerében a kis hatótávolságú, pilóta nélküli repülőgépek. A katonai átadás-átvétel és a csapatpróba után megtörtént az eszköz rendszerbeállítása. A PRT-8 váltásával pedig megkezdődött rendszer missziós feladatok keretében történő alkalmazása. Sajnos a rendszerbe állítási és a missziós feladatok ellátása során történtek az eszközzel balesetek, amelyek megmutatták, hogy a rendszer nem örkéletű, és a folyamatos üzemeltetése igen is költségvonzattal jár. A meghibásodott és sérült alkatrészeket javíttatni, cserélni kell.

A rendszer egyébként a neki szánt feladat végrehajtására kiválóan alkalmas. Képes 15 km hatótávolságon belül értékelhető minőségű képeket készíteni nappal és éjszaka egyaránt. Ennek megfelelően az eszköz képes mesterséges vagy természetes akadályok (dombok, épületek, falak) mögötti területek felderítésére, így csökkentve az esetleges meglepetésszerű támadások lehetőségét, ezzel is védve a saját erőket. Kamerája képes érzékelni a terepi hőmérséklet-eltéréseket, ami megnöveli alkalmazhatóságának körét.

A katasztrófavédelem, a vám- és pénzügy-
őrség is érdeklődést mutat az eszköz iránt, hiszen eredményesen alkalmazhatnák például a határvédelemben és árvizek idején.

Elektronikai hadviselés

A pilóta nélküli repülőgépek mellett ez a másik terület, amely képes lenne – az emberi élet megóvása mellett – használható információkat szolgáltatni, hiszen ezek az eszközök a szemben álló féltől távol telepítve működtethetőek. A rádió-iránymérés és a -zavarás hatékonyan alkalmazható lenne többek között a különböző missziós feladatok során is, nem beszélve az országvédelmi feladatokról. Ennek a területnek is lennének magyar fejlesztői. Például nem is olyan régen részt vettem a SAGAX cég bemutatóján, ahol pontosan ezeknek az eszközöknek a 21. századi változatait mutatták be.

Létezik egy olyan eszköz, amely korábban rendszerben volt a Magyar Honvédségben, de jó pár éve kivonták, ez pedig a mozgócél-felderítő lokátor (PSNZR–5 lokátor). Ez az eszköz például be volt szerelve a BRM–1K parancsnoki harcjárművekbe, de mobilan is telepíthetőek

voltak, a járműtől távolabb is. Miért nincs szükség ma ezekre az eszközökre, vagy ezen eszközök modernebb verzióira? Hiszen egy felderítő rendszer hatékonyságát, véleményem szerint, nem a felderítő katonák száma határozza meg, hanem az, hogy hány különböző „szenzor” vagyunk képesek telepíteni a harcmezőn, amelyek használható információval szolgálnak. 2010 decemberében a hajdúhadházi gyakorló- és lőtéren bemutatták a PGSR–3i „Beagle” nevű harctéri mozgócél-felderítő radar-t, amely alkalmas lenne honvédségi felhasználásra. Könnyű, mobil és gyorsan telepíthető, valamint egyszerű kezelőfelülete és szoftvere lévén, használata nem igényel magas szakmai ismereteket. Sok tekintetben automatizált rendszerről van szó. Nem beszélve arról, hogy magyar cég gyártja.

A FELDERÍTŐ ERŐK SZEREPE A MISSIÓS FELADATOK ÉS A ZHCS¹¹ RENDSZERÉBEN

Már Irakban és Afganisztánban is bebizonyosodott, hogy a felderítés igenis fontos szerepet játszik a feladatok végrehajtásában. Azal is tisztában vagyok, hogy az aszimmetrikus hadviselési környezet még nagyobb kihívást jelent, hiszen szinte lehetetlen azonosítani a veszélyt, és megmondani, hogy az ellenség mikor és hol fog lesújtani. A tények megmutatták azt is, hogy sokszor a felderítés sem képes megbízható adatokat produkálni, de azért gondoljunk csak bele: ha a meglévő képességekkel sem rendelkezniénk, vagy ha nincs elég „szenzor”, amire támaszkodhatunk, akkor olyan lenne, mintha sötétben tapogatóznánk. Sokkal nagyobb lenne a kockázat.

Tapasztalat a PRT működésével kapcsolatban: vannak olyan feladatok, amelyek inkább felderítő jellegűek, például útvonal-felderítés. Sajnos ezeket a feladatokat legtöbbször – helytelenül – a HUMINT vagy a biztosító század katonái végzik, ezzel is erőket vonva el a többi feladat végrehajtásától. Miért ne lehetne csapatfelderítő erőket illeszteni a PRT állománytáblájába ezen feladatok végrehajtására? Járőrözési feladatokkal is elláthatnának, ezzel is csökkentve a biztosító század leterheltségét, és erődemonstrációként is használni lehetne őket. Ha a németeknél működik ez a dolog, miért ne működhetne nálunk is?

A ZHCS-k idei CREVAL¹²-ellenőrzésének tapasztalata: a feladatok megtervezésénél figyelmet kellene fordítani arra, hogy a ZHCS modul felderítőszakaszok milyen képességekkel rendelkeznek ma, és ebből következően milyen feladatokra vehetők igénybe. Tisztán kell látni, hogy a felderítőszakaszok a mai struktúrájukkal, felszerelésükkel, fegyverzetükkel nem képesek komolyabb harc feladatok megoldására, de nem is ez a feladatuk! A felderítőszakasz a parancsnok „szeme és füle”. Az egyetlen olyan erő, amely a parancsnok részére képes a döntések meghozatalához szükséges felderítési igényeket ki-elégíteni. Ezért érdemes a parancsnoknak óvatosan kezelni a felderítőerőt. Ezek a szakaszok elsősorban felderítésre alkalmazhatók. Nem érdemes őket olyan harc feladatra használni, ahol az életük árán is fel kell venniük a harcot az ellenséggel. Ha a parancsnok elveszti a felderítő-
erejét, utána már csak a harcoló erőt használhatja erre a célra, és ezzel elvonja őket a saját feladatuktól.

ÖSSZEZÉS

Írásomban igyekeztem ráirányítani a figyelmet arra, hogy milyen jelentősséggel bír ma a felderítés a katonai feladatok megoldása területén. Úgy tapasztalom, hogy napjaikban egyre kevesebb figyelem hárul erre a területre. Mi felderítők, még mindig hiszünk abban, hogy szakértelmünkre ma nagyobb szükség van, mint valaha. Reméljük, hogy a sikerül megtalálni a szükséges fejlesztések forrásait.

Fontosnak tartom a jövő felderítőtisztjeinek a kérdését is. 2010 novemberében a ZMNE négy negyedéves és tizenkét harmadéves felderítő hallgatója csapatgyakorlatát töltötte a felderítő-zászlóaljnál. Felmerült bennem egy kérdés: vajon hol lesz ennek a tizenhat felderítő hallgatónak az első tiszti beosztása a felderítő rendszeren belül? Jelen pillanatban az egyetlen felderítő-zászlóaljnál nincs egyetlen üres tiszti beosztás sem!

További hiányosság, hogy a hallgatók a csapatgyakorlataik során szeretnék megismerni azokat a technikai eszközöket, amelyeket csak Power Point előadásokon láttak a tanulmányaik során, mert a tanintézetben nincs ilyen eszköz. Talán arra is figyelmet lehetne fordítani, hogy a tanintézetekbe is jusson azokból az eszközökből, amelyek később rendszeresítve lesznek a Magyar Honvédségben.

A fentebb leírt gondolatokat a szakma iránti elhivatottság szülte, hiszen az elmúlt 13 év alatt lövészzászlóalj felderítőtisztként, dandár felderítőfőnök-helyettesként, jelenleg pedig felderítő-zászlóalj parancsnokhelyettesként, volt alkalmam alaposan megismerni a felderítés helyét, szerepét és állapotát. Úgy gondolom, megalapozottan írom le: a fejlesztések elkerülhetetlenek!

- A különböző generációkról a hadviselésben az alábbi helyen olvasható: http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=hu/2009/2-evfolyam-2-szam/Letoltés ideje: 2010. 11. 30.
- SIGINT: SIGnal INTElligence – rádióelektromikai (híradó) felderítés
- HUMINT – HUMan INTElligence – Hírszerzés emberi forrásból
- IMINT: IMagery INTElligence – képi felderítés
- UAV–Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli légi jármű
- Koncepció a Magyar Honvédség felderítő támogató rendszerének fejlesztéséről (2006–2014); HM HVK KTCSCS felderítő osztály, Power Point
- CI–Counter Intelligence – felderítés elleni védelem
- Elgondolás a magyar harcászati-hadműveleti felderítő és EHV-rendszer megteremtéséről (2005–2014), Power Point előadás; HM HVK KTFCSF felderítő osztály
- Koncepció a Magyar Honvédség felderítő támogató rendszerének fejlesztéséről (2006–2014); HM HVK KTCSCS felderítő osztály, Power Point
- C4– Command, Control, Communication, Computer
- ZHCS–zászlóalharccsoport
- CREVAL–Combat Readiness Eval

Kondor László őrnagy–Dobre Gábor főhadnagy: KIS HATÓTÁVOLSÁGÚ, PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐGÉP ALKALMAZÁSA A KATONAI FELDERÍTÉSBN

A pilóta nélküli repülőgép (Unmanned Aerial Vehicle – továbbiakban UAV) elsősorban katonai feladatokra alkalmazott olyan repülőeszköz, amely valamilyen ön- vagy távirányítással, de leggyakrabban a kettő kombinációjával rendelkezik, ezért a fedélzetén nincs szükség a pilóta jelenlétére. Amennyiben katonai célokra használják, a harci robotok egyik fajtája. Elentétben a robotrepülőgéppel, amely – lévén saját maga a fegyver – használatakor megsemmisül, a pilóta nélküli repülőgép többször felhasználható.

Ilyen repülőeszközöket a katonai repülésben az 1960-as évek óta alkalmaznak, olyan feladatokra, amelyek:

- túl veszélyesek ahhoz, hogy emberek életét kockáztassák teljesítésük érdekében;
- túl sokáig (esetleg több napig) tartanak, így csak több pilóta lenne képes teljesíteni. A pilóta nélküli repülőgépeket a közeljövőben alkalmassá teszik légi utántöltésre is, így egy-egy bevetés hossza szinte korlátlanul növelhető;
- olyan kevés eszközt igényelnek, hogy a pilóta és a kezelőszemélyzet önmagában többszöröse lenne a hasznos tehernek.

A pilóta nélküli repülőgépek mérete jelen pillanatban a néhány kilogrammostól (ilyen például a Magyar Honvédség által Afganisztánban alkalmazott Skylark I-LE) a tíztonná-sig (RQ–4 Global Hawk) terjed, sőt a néhány grammos, rovarméretű eszközök fejlesztése is folyamatban van.

Meghajtó rendszerük sokféle lehet, a legkisebbek akkumulátoros villanymotorral, vagy robbanómotorral, a nagyobbak gázturbinával vagy sugárhajtóművel rendelkeznek. Kisebb átalakítással fegyverek hordozására is alkalmasak, mint például az AGM–114 Hellfire rakétákkal felszerelt Predator.

A pilóta nélküli eszközöknek számos olyan előnyös képessége van, amely alkalmassá teszi őket a városi (sűrűn lakott) területeken folyó harcok sikeres megvívásának hatékony támogatására. Talán a legnagyobb előnye az, hogy a feladatot végrehajtó személy nincs veszélyben, ha tetszik nincs szükség a cél érdekében (felderítési információ) az ember testi épségének kockáztatására. Ilyenkor mondhatjuk: nem kell kidugni a fejünket, hogy körbenézzünk, hanem kiküldünk egy UAV-t, amely madárként megkerüli a sarkot, és körülnéz helyettünk.

A gépnek számos *előnye* van.

- Megépítésük olcsóbb, a kiszolgáló személyzet kiképzése is sokkal kevesebbe kerül, mint a többi repülőgépnél.
- Kezelésük gyorsan elsajátítható.
- Az alacsony zajsztíntű motorok segítségével sokáig rejtve marad.
- Alacsony, pár száz méteres repülési magasságból képesek a célok megfigyelésére, nyomon követésére.
- A gép védett, nem támadható területről küldhető bevetésre.
- Akár a napi 24 órás megfigyelés is biztosítható.
- Akár éjszaka is alkalmazható.
- Alkalmas a városi harc során sűrűn lakott, nehezen megközelíthető helyek gyors, észrevétlen elérésére, megfigyelésére.

Előnyei mellett számolni kell néhány komoly *hátránnyal* is:

- A gépek irányítása, az adatok továbbítása rádiófrekvencián történik, ezért ezek a rendszerek támadhatók, zavarhatók, amennyiben arra alkalmas berendezéssel rendelkezik a szemben álló fél.
- Az UAV-k hatótávolságának gátat szab az irányíthatóság, ami a láthatóság függvénye.
- A domborzat, a magasabb épületek az összeköttetés folyamatosságát veszélyeztetetik.

Az alkalmazókkal szemben támasztott követelmények ugyan csökkenthetők, azonban az UAV alkalmazása jól felkészült szakembereket igényel. Jól kell ismerniük az általuk irányított eszközöket, lényegében pilótává kell válniuk a feladat végrehajtása során. Az operátoroknak úgy kell a repülőgépet irányítaniuk, a különböző szituációkban és vészhelyzetekben döntéseket hozniuk, hogy csak a telemetriai adatokat és a kamera által közvetített képet látják.

Összegezve azonban elmondható: a napjainkban az UAV-rendszerek valamennyi problémát jól kezelik, emellett e problémák legtöbbször nem a gép épségét veszélyeztetik, csak a feladat sikerességét tudják kis mértékben befolyásolni.

AZ UAV ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A FELDERÍTÉSBN

Az elektrooptikai eszközökkel felszerelt pilóta nélküli eszközök bármely napszakban ké-

pesek valós idejű álló vagy mozgóképet szolgáltatni az ellenség területéről, objektumairól, esetleges csapatmozgásairól. Kiválóan alkalmas az ellenséges területen felderítést végző katonára közvetlen felderítő támogatására. Bevonható különféle táborok, veszélyeztetett hátszakaszok őrzés-védelmének ellátásába.

Menetoszlopok biztosításákor lehetőség van az útvonal ellenőrzésére a menet megkezdése előtt. Egy adott útvonal többszöri ellenőrzése során készített felvételek összehasonlításával kimutathatók az időközben bekövetkezett változások. A menetoszlopok kísérésére azonban a kis hatótávolságú pilóta nélküli

eszközök csak korlátozottan alkalmasak, a sebesség és a hatótávolság miatt.

Az UAV alkalmas lakott vagy beépített területek felderítésére, vagy az ott folyó harctevékenység közvetlen felderítő támogatására. Csendben, észrevétlenül repül be, olyan területekre lát rá, amelyekre a katonák csak nagy veszély útján, vagy egyáltalán nem. Az infrakamera segítségével az egyébként a vizuális felderítés által álcázott emberek és tárgyak is felderíthetők. Láthatók a teherautó platóján a ponyva alatt ülő katonák, a sátrakban levő személyek, vagy az eltérő hőképi járművek motorjai. A mini pilóta nélküli repülőket mellett mikro UAV-eket is alkalmazhatnak, melyek akár épületek, hangárok ablakán is képesek behatolni, és képet készíteni a bent levő dolgokról.

HAZAI ÉS MISSZIÓS TAPASZTALATOK

A kis hatótávolságú, pilóta nélküli Skylark I-LE mini felderítő rendszer beszerzése óta eltelt mintegy 16 hónapban az eszközt több gyakorlaton, valamint éles helyzetben, első alkalommal az afganisztáni műveleti területen szolgálatot teljesítő MH Tartományi Újjáépítési Csoport (MH PRT) kötelékében, a 8. váltással alkalmazták. A honi területen végrehajtott százánál is több repülési feladat, valamint az Afganisztánban teljesített sikeres bevetések jól példázzák az UAV-ok fontosságát a korszerű felderítésben.

A kezelőállomány számára is mozgalmass volt az elmúlt időszak, hiszen az eszköz katonai átadás-átvétele után megszerezték a rendszer üzemeltetéséhez szükséges jogosítványokat, majd számtalan kiképzésen és felkés

zítésen vettek részt. Sőt Izraelben – a sikeres vizsgákat követően – a Skylark I-LE típusú mini UAV-rendszerhez az oktatói minősítést is megkapták. Az állomány felkészült az eszköz missziós területen történő alkalmazására, majd megkezdték feladataikat Afganisztánban, és jelenleg már a második váltás teljesít szolgálatot külföldön.

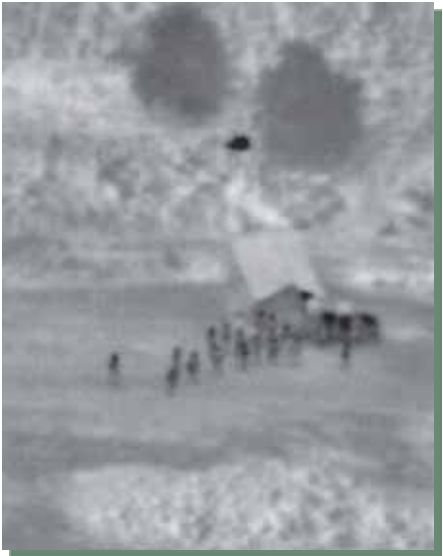
A Skylark I-LE egy harcászati mini UAV-rendszer, amelyet zászlóaljszintű, valós idejű vizuális felderítési adatok biztosítására terveztek. A repülőgépet egy elektromos motor

hajtja, amely lehetővé teszi a kis magasságú, csendes feladat-végrehajtást anélkül, hogy a cél ráébredne a megfigyelés tényére.

A rendszer képes valós idejű, pontos és minőségi felderítési információkat szolgáltatni nyílt és városi területen egyaránt. Továbbá a rendszer támogatja: az álló és mozgó célok tartós követését, megfigyelését; meghatározott célok keresését sűrűn beépített területen; útszakaszok, hidak felderítését; meghatározott terület átvizsgálását, felderítését; a „domb mögötti felderítést” – harcászati információk továbbítását zászlóalj- és törzsszinten az ellenséges haderők felvonulásáról.

A rendszerben rejlő képességek kiaknázására jó alkalmat nyújtott a 2010 áprilisában a MH Bakony Harckiképző Központban tartott tűzér éleslövészet és felderítő rendszergyakor

lat. A gyakorlat keretein belül lehetőség nyílt álló és mozgó célpontok – nevezetesen harckocsik, gyalogsági harcjárművek, vontatott lövegek és ezek menetoszlopai – légi megfigyelésére, illetve tartós követésére. Az eszköz és a kezelő állomány is jól vizsgázott, mivel az UAV a felderítő rendszer fontos részét képezte a gyakorlatnak.

Kiemelkedő volt az eszköznek a „domb mögötti felderítésre” való használhatósága, hiszen a levegőből olyan terepszakaszokat is képes volt felderíteni, melyeket a földről szabad szemmel vagy más felderítő műszerekkel lehetetlen lett volna belátni.

A harcászati mozzanatok folyamatos megfigyelésének lehetősége és az „ellenséges” erők tevékenységének felderítése, illetve a felderítőrészleg – a részlegen keresztül a parancsnokok – valós idejű felderítési információkkal (az „ellenség” erejének összetétele, méterre pontos koordinátája, a tevékenység iránya) történő ellátása lehetővé teszi a vezetés számára az azonnali és hatékony cselekvést.

Meg kell említeni a Skylark I-LE UAV éjszakai alkalmazhatóságának lehetőségét, amelyet az eszközre szerelhető éjjellátó kamera tesz lehetővé. Ezáltal az éjszakai felderítés legalább olyan hatékonyvá válik, mint a nappali. Az aszimmetrikus hadviselésben ez a fegyvertény jelentős előnyt ad saját csapataink számára.

A pilóta nélküli felderítés – mint a korszerű hadviselés követelményeinek megfelelő információszerezés egyik új formája – az afganisztáni műveleti területen is fontos szerephez jutott. Elsődleges feladatnak számított a SUAV-képesség mihamarabbi integrálása a PRT komplex feladatrendszerébe, figyelem

be véve az afganisztáni hadszíntér valamennyi geográfiai és klimatikus karakterisztikáját. Ennek tükrében határozták meg a SUAV számára a feladatokat. Légi járófeladatok nappali és éjszakai viszonyok között, keresési-kutatósi műveletek, valamint útvonal-felderítés egyaránt szerepeltek a pilóta nélküli eszköz alkalmazási repertoárjában.

A SUAV új műveleti területen történő alkalmazásának kidolgozásakor különös figyelmet kellett fordítani az eszköz 15 km-es hatótávolságára, mely döntően determinálja az eszköz műveleti eredményességét. Az alkalmazás hatékonyságát sikerült növelni azzal, hogy a légi irányításban kulcsszerepet játszó antennát a PRT-tábor körülvevő hegyek magaslati pontjaira telepítették.

Ezzel az eljárással egyszerűen megnövelhetővé vált az eszköz hatótávolsága, így hatékonyan lehetett támogatni a földi járőrözési feladatokat, a végrehajtott kislevegységeket. Az alkalmazások során a Force Protection-alegységek olyan információkhoz jutottak, melyek jelentősen növelték a katonák biztonságát szakfeladataik ellátása közben. További előnyt jelentene az eszköz éjszakai felderítési képességeinek mind szélesebb körű kiaknázása; ennek révén fontos, aktuális felderítési információkhoz juthatnának a járőrök a tábor elhagyását megelőző eligazítás során.

Összegezve megállapítható: a Skylark I-LE mini UAV felderítőrendszer harcászati és hadműveleti szinten hatékonyan képes támogatni a felderítést és olyan valós idejű felderítési információkat biztosítani, amelyek megkönnyítik a parancsnokok számára a harc sikeres megvívásához szükséges döntések meghozatalát. ■

E SZÁMUNK SZERZŐI

- Dr. Hende Csaba, a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere
Horváth Gábor dandártábornok, az EU Katonai Törzsének koncepció- és képesséfejlesztési igazgatója
Bakcsi Dávid főhadnagy, az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis, Előretolt Repülésirányító Csoport repülésirányító tisztje
Szabó Péter őrnagy, az MH 5/24 Borne-missza Gergely Felderítő Zászlóalj parancsnok-helyettese
Kondor László őrnagy, az MH 5/24 Borne-missza Gergely Felderítő Zászlóalj elektronikai főnöke
Dobre Gábor főhadnagy, az MH 5/24 Borne-missza Gergely Felderítő Zászlóalj EHV-század szakasparancsnoka
Szomolai Dóra főhadnagy, klinikai és mentálhigiénés szakpszichológus (MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Pszichológiai Intézet Mentálhigiénés Osztály)
Kiss József főhadnagy, pszichológus (MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Pszichológiai Intézet Mentálhigiénés Osztály)
Dr. Varga Attila alezredes, a HM Jogi Főosztály Nemzetközi Osztály kiemelt főtisztje
Nagy Norbert őrnagy, az MH ÖHP Haderőtervezési Főnökség főtisztje
Dr. Hadnagy Imre József ny. alezredes
Orgován Csaba alezredes, HVK Személyzeti Csoportfőnökség, Toborzó és Humánszolgálati Osztály kiemelt főtisztje
Sásik Csaba őrnagy, HVK Személyzeti Csoportfőnökség, Toborzó és Humánszolgálati Osztály kiemelt főtisztje
Dr. Kassai László ny. ezredes
Magó Károly zászlós, az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis Repülő Műszaki Zászlóalj karbantartó műhely ellenőrtiszthelyettese
Matthaeidesz Konrád szerkesztő, újságíró
Klemensits Péter, az ELTE-BTK oktatója
Besenyő János honvéd őrnagy
Dr. Harai Dénes ny. ezredes, a ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Társadalomtudományi Intézet igazgatója
Kolozsvári Sándor ny. ezredes
Eszes Boldizsár nyelvész, a HM Zrínyi Média munkatársa

Hírek, információk
a haderőről
www.honvedelem.hu

Szomolai Dóra főhadnagy – Kiss József főhadnagy:

KORUNK MISSZIÓS AKTUALITÁSA: SZOLGÁLATTELJESÍTÉS SORÁN ELSZENVEDETT TRAUMÁS AGYI SÉRÜLÉS (TRAUMATIC BRAIN INJURY – TBI)

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

A harcmezőn kialakuló sérülések skálája széles spektrumot ölel fel. A mindenkori haditechnika és a bevetett harceszközök, illetve védőfelszerelések határozzák meg azt, hogy a harcok következtében milyen jellegű és súlyosságú sérülések alakulnak ki és kötik le az egészségügyi ellátó kapacitás jelentős részét. A testpáncél a hadviselés történetében hosszú ideig és széles körben alkalmazott eszköz volt. A löfegyverek megjelenésével egy időre eltűnt, majd az első világháborúban jelent újra meg, védősisak formájában (Keegan, 2010).

A modern harcmezőn, különösen azokban az alacsony intenzitású konfliktusokban, amelyek a terrorral szembeni háborúban olyan gyakoriak – és ahol az ellenfél főleg kézfegyverekkel, hordozható eszközökkel és robbanóanyagokkal rendelkezik –, nagy szerepet játszanak a személyi védőfelszerelések, amelyek részben megóvják a harcolókat a lövedékek, repeszek közvetlen hatásától és a robbanás által keltett lökéshullám okozta károsodástól. A legmodernebb intenziócélók (közéjük tartozik a kevlár) rugalmasságuk révén képesek ellenállni olyan lövedékeknek is, amelyek a korábbi fém testpáncélokat átszakították. Éppen ennek a rugalmasságnak köszönhetően azonban a becsapódó lövedék erejétől vagy a robbanás okozta lökéshullám hatására, a páncél deformálódik, mielőtt rugalmasan visszanyeri alakját. A páncél képlékeny alakváltozása, amely biztosítja, hogy az energia jelentős részét a páncélzat elnyelje, hátrányos abból a szempontból, hogy a kapott mozgási energia egy részét óhatatlanul átadja a védőfelszerelés viselőjének (Silver, et. al., 2005).

A modern kevlársisakok bevezetésével meredeken lecsökkent ugyan a koponyát roncsoló fejsérülések száma, ugyanakkor megnőtt a lökéshullám okozta károsodások aránya. A jelentős számban megjelenő ilyen jellegű sérülés az egészségügyi ellátó személyzet és a kutatóorvosok figyelmét egyaránt a nyomáshullám által okozott agyi károsodások felé fordította. Hasonló megfontolások terelték a katonai fejlesztések irányát az IED-robbanásokat is kibíró, a lökéshullámot elterelő fenéklemez-kiképzésű harceszközök fejlesztése felé. Ezek a járművek már az MH afganisztáni missziójában szerepet kapnak (MRAP – Mine Resistant Ambush Protected, illetve Cougar típusú járművek).

A lökéshullám az agyszövetben különböző károsodásokat okozhat. Minden robbanás-

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

nál két nyomáshullám lép fel. A robbanás hatására a levegő összenyomódik, majd újra kiterjed, ami két – egy nagynyomású és egy kisnyomású, a robbanás központjából gyorsan kifelé haladó –levegőoszlopot hoz létre. A lökéshullám a pozitív fázisban és az azt követő negatív fázisban egyaránt deformálja a szöveteket, amely hatás az agyszövet esetében károsíthatja az idegsejteket. Emellett az egymást követő nyomás és húzás a kis agyi ereket károsítva vérzéseket okozhat, amelyek szintén létrehozhatnak károsodásokat, részben a vérzés, részben a vérellátás csökkenése miatt (Silver, et. al., 2005).

AGYI KÁROSODÁSOK ÉS VIZSGÁLATUK

Az agyszövet nagyon érzékeny a különböző behatásokra. A legsúlyosabb károsodások szemmel vagy képalkotó eljárásokkal jól látható elváltozásokat okoznak, amelyek lokalizálhatók, vagyis látható a károsodás helye az RTG-, CT- vagy MR-felvételeken (Silver, et. al., 2005). Ezt a jól láthatóan sérült területet, vagyis az elsődleges károsodás zónáját azonban majd minden esetben olyan gyűrű veszi körül, amelyben a vérzések és a szétesett sejtekből felszabaduló anyagcseretermékek károsodásokat okoznak. Ezen a területen a roncsolások mikroszkopikussá válnak. Nem mindig van azonban jól láthatóan sérült terület. Mivel az agyszövet meglehetősen érzékeny, előfordul, hogy csak mikroszkopikus károsodások vannak jelen, és a szemmel látható sérülés hiányzik. Például csak kis erekből származó vérzések és mikroszkopikus sérülések alakulnak ki egy, a közelben történt robbanás, illetve a robbanás okozta lökéshullám hatására, a koponya sérülése nélkül.

A sérülésnek ezen a – képalkotó eljárásokkal alig kimutatható – súlyossági fokán válik jelentőssé az agy működésének vizsgálata. Egyébként is, mivel a modern funkcionális képalkotó berendezések drágák és többnyire nem hordozhatók, így soha nem vesztette el jelentőségét a klasszikus agyműködés-vizsgálati, neurológiai eszköztár, a reflexek vizsgálatától kezdve a bonyolultabb és differenciáltabb tesztekig. Olyan tesztekről van szó, amelyek a személy azon képességeit mérik, amelyek károsodhatnak a sérülés hatására.

Például a beszéd képességének csökkenése, a beszédzavar néhány jól ismert agyi terület sérülését mutatja. Ezeknek a vizsgáló-

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

módszereknek leginkább szofisztikált részét a neuropszichológiai tesztek alkotják, ideértve a műszerekkel végzett neuropszichológiai vizsgálatokat is. E csoportba tartozik például a Lurija-féle tesztbatteria, vagy ide sorolhatók a válaszreakció pontosságát és gyorsaságát, a figyelem pontosságát, fenntarthatóságát, a beszédet és a mozgást, a szöveg megértését és számos más működést mérő kérdőívek és műszeres vizsgálatok. Nagy előnyük, hogy nem kell hozzájuk nagyon komplex és súlyos berendezés, némelyikhez elég papír és ceruza. Ugyanakkor többnyire több tesztet tartalmaznak, így időigényesek és komoly gyakorlati tapasztalatot feltételeznek mind felvétellükkel, mind az eredmények összefüggésben való értelmezésével kapcsolatban. A magyar neuropszichológiai hagyományok egyébként tekintélyesek és tiszteletet érdemlőek (SE Országos Igazságügyi és Orvostani Intézet, 1998).

TBI

A kifejezés traumás, sérülés okozta agyi károsodást jelöl (Traumatic Brain Injury). A traumás – vagyis baleset következtében kialakuló – agysérülés nem veleszületett, nem degeneratív, hanem külső mechanikai erő következtében létrejövő bántalom, amely részleges vagy teljes tudatvesztéssel járhat, és amelynek következményeként az agyműködés motoros, kognitív és/vagy pszichoszociális funkcióiban átmeneti vagy végleges károsodás alakulhat ki (Dénes, 2006).

A legtöbb olvasóban ez a kifejezés leginkább olyan súlyos, nagymértékű károsodások képét idézheti fel, amelyek jól látható működészavarokkal, a mozgáskoordináció kifejezett defektusával, maradandó bénulásokkal, a kifejező, illetve a közlő készség jól érzékelhető, átmeneti vagy végleges károsodásával járnak, következményei pedig akár a sérült életét is veszélyeztethetik.

Súlyos betegségekről és sérülésekről van szó, amelyek azonban, éppen nyilvánvalóságuk miatt, az egészségügyi rendszerben megkapják megfelelő ellátásukat. A sajnálatos következmények sokszor eleve kizárják a sérült további részvételét a harcban, így az ellátást követően harctéri problémát nem jelentenek. Más szempontból nézve természetesen az ilyen sérültek további gondozása, támogatása és családjuk segítése, teljesítményük elis-

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

Dr. Kiss József, főhadnagy

merése nemcsak katonai, de társadalmi és etikai szempontból egyaránt nagyon fontos feladat, amelyben a katonai rendszer közreműködése is elengedhetetlen.

A károsodás súlyossága szempontjából, a spektrum másik végén elhelyezkedve, lehetséges egy olyan károsodáscsoport, mely makroszkóposan nem látható, tünetei pedig elrejtőznek, és csak a fentebb már említett neuropszichológiai tesztekkel mutathatók ki. Ezeket a rejtett károsodásokat olyan reakciósorozatok és jelek mutatják, mint a sérült figyelmének egy árnyalattal lassúbb reagálása vagy könnyebb megzavarhatósága, különösen olyan esetekben, ha a megjelenő jelek vagy ingerek sorából kell egy vagy több bizonyos tulajdonságút kiválasztani. (Például jelek tűnnek fel egy képernyőn, és ebből a sorozatból csak egy bizonyos típusúra kell – minél gyorsabban – reagálnia a vizsgált személynek.) A figyelem tartósságának csökkenése is olyan tünet, ami károsodást jelezhet.

Mindezek az apró zavarok csak neuropszichológiai eljárásokkal mutathatók ki. Ezen belül is leginkább a műszeres vizsgálatokkal, ugyanis sokszor tized- vagy századmásodperces eltérésekről van szó. Gyakran ezek az apró eltérések a kevésbé súlyos – Mild – TBI (MTBI) kizárólagos tünetei.

A MILD TBI JELENTŐSÉGE

A Mild TBI, viszonylag kevésbé feltűnő tünetei ellenére, azonban semmiképpen nem hanyagolható el mint katonai egészségügyi probléma (Hoge, et.al., 2008). Azok a katonák, akik ebben a nehezen kimutatható károsodásban szenvednek, többnyire nem jutnak megfelelő ellátáshoz, és eredeti beosztásukban maradvá végzik korábbi feladataikat. Így aztán olyan harci szituációkban, amelyekben a feladatok bonyolultsága és a zavaró tényezők sokasága miatt gyors és pontos válaszokra van szükség, kockázatot jelentenek mind maguk, mind harcoló társaik szempontjából. Hiszen az MTBI éppen ilyen bonyolult helyzetben rontja és lassítja a reakciókat.

Az MTBI-sérültek számaránya az agysérülések számához képest magas; jelenleg az Egyesült Államok hadseregében az agyi sérülések nagy része (80%-a) ilyen enyhe formát ölt. Ez a modern kevlár sisaknak köszönhető, amelynek bevezetésével nálunk is várhatóan bekövetkezik az ilyen irányú arányváltozás. Azt a behatást, amely korábban súlyos koponyasérülést okozott, felfogja a modern páncélzat; a kevlár azonban kevésbé véd a lökéshullámtól.

A MILD-TBI KIMUTATÁSA

A Mild TBI jelenleg teljes biztonsággal csak műszeres vizsgálatokkal mutatható ki. Ahhoz, hogy a diagnózis megszülessen, neurológus, ideggyógyász vizsgálata is szükséges. Az, hogy a Mild TBI nem műszeres vizsgálatokkal, papír-ceruza tesztekkel is kimutatható-e, éppen jelenlegi kutatásunk tárgyát képezi. A probléma, hogy a károsodás sokszor nem a figyelem nagymértékű sérülését, csak kismértékű lelassulását és apró zavarát eredményezi. Lehetséges azonban, hogy abban az esetben, ha elegendő számú és megfelelő típusú

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

papír-ceruza tesztet végzünk, a vizsgált személyeknél talált figyelmi hibák száma megaladja a véletlen okozta arányt. Ha ez általában így van, akkor papír-ceruza teszttel is kimutathatjuk az MTBI-t.

Szerencsére feladatunkat az is megkönnyíti, hogy célunk nem a műszeres és szakember által végzett tesztek és vizsgálatok teljes kiküszöbölése, hanem egy többlépcsős rendszer kialakítása. A diagnózis ugyanis, ma legalábbis úgy tűnik, semmiképpen nem vehető ki a neurológus – pszichológus – neuropszichológus csapat kezéből, mert nagy szaktudás és tapasztalat szükséges a végleges kórisme eldöntéséhez. Ez azért van így, mert több egyéb állapot, például pszichológiai-pszichiátrai betegségcsoport is hasonló tüneteket okozhat, mint az MTBI. Ilyen például a PTSD (poszttraumás stressz), a depresszió, de akár a sérülést követően kialakuló átmeneti zavart állapot is. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy ezek a betegségek természetesen akár az MTBI-vel együtt is előfordulhatnak. Például, ha valaki depressziós, attól érhetne ilyen sérülés, sőt, ismét, hogy egyes agyi sérülések depresszióval járnak együtt.

A többlépcsős szűrési rendszer kialakításának első lépésében ezért nem diagnózt akarunk bizonyítani a tesztjeinkkel, hanem olyan módszerek kialakítását céloztuk meg, amelyek képesek arra, hogy azokat, akiknél feltételezhető az MTBI gyanúja, szakemberekhez irányítsuk. A neuropszichológus szakember és az orvos további vizsgálatok és tesztek segítségével eldöntik, hogy valóban MTBI-ről van-e szó. Arra, hogy a tesztek működnek-e, úgy kaphatunk választ, hogy megvizsgáljuk: a később biztosan MTBI-ként diagnosztizált esetekben felvett tesztek jól mutatták-e a károsodást. Ha kimutatták, és nem (vagy csak elfogadhatóan alacsony arányban) jeleztek a későbbiekben nem MTBI-nak bizonyuló eseteket, akkor a tesztek jónak mondhatók.

Ez esetben ezek a tesztek jelenthetnék a szűrés első szakaszát, amely egészen a csapatorvosig, illetve misszió orvosáig elvihetőek lennének, vagyis csaknem a harctéren el lehetne dönteni, valaki igényel-e további vizsgálatokat, mert MTBI-re gyanús. Ehhez azonban egyszerű, hordozható, viszonylag rövid, nagy tömegben is felvehető, kevés eszközt igénylő tesztre van szükség.

A VIZSGÁLATUNK

A neuropszichológiai, pszichológiai vizsgálatokat több szakmai csoportot magában foglaló multidiszcplináris team keretein belül végezzük el, együttműködésben a HM ÁEK neurológiai osztályával. A neuropszichológiai vizsgálat egyaránt tartalmaz pszichometriai eljárásokat, illetve explorációt, melynek célja a kognitív, viselkedéses, emocionális státus, valamint a deficités működés feltérképezése (Bernardy, 2009). A teljes képnek tartalmaznia kell még a premorbid személyiségjellemzőket, a szocio-kulturális státust, a sérülés típusát és a viselkedéses megfigyelést egyaránt. A jelenlegi protokolltervezet esetében az egyszerűség, a rutinszerűen használható papír-ceruza tesztek kialakítása a cél, amelyek később, a missziós körülmények között is alkalmazhatók a szűrés során.

Dr. Kiss József, főhadnagy

Dr. Szomolai Dóra, főhadnagy

A kidolgozás alatt álló protokollt három lépésre tervezzük. Az első lépcsőben az általunk kidolgozott neuropszichológiai esemény- és tünetlistát vesszük fel, melynek módszertani alapjául az USA hadseregében használt TBI Screening Invertory (Schwab, et.al., 2006) szolgált. Amennyiben az első szűrő eredménye pozitív (az 1. és 2. kérdéscsoportból legalább 1-1 tételt jelölt; Schwab, et.al., 2006), a második lépésben megtörténnek a diagnosztikai vizsgálatok. A neuropszichológiai vizsgálat elsősorban a szubkortikális területeket érintő funkciókra irányul (orientáció, figyelem, pszichomotoros tempó, valamint a memória), emellett az executiv funkciók, a nyelv és beszéd funkciói, valamint a motivációs szint mérése történik meg. A pszichológiai tesztek ezzel párhuzamosan elsősorban a társul hangulatzavarok, szorongás, akut stressz-reakciók, valamint a PTSD tüneteinek vizsgálatára irányulnak. A harmadik lépcsőben, a diagnózis felállítását követően, az egyénre szabott kezelés és rehabilitáció következik.

Vizsgálatunk mostani, első szakaszának célja, hogy felmérjük az MTBI kockázatát jelentő tényezők, az MTBI és egyéb pszichiátriai és pszichológia megbetegedések előfordulását az MH missziót teljesített állományában. Ennek eszköze egy viszonylag egyszerű esemény- és tünetlista, amelyet kiegészítünk pszichológiai tesztekkel. Jelenleg a kérdőív felvételét és az első eredmények értékelését végezzük.

EDDIGI EREDMÉNYEK

Kutatásunk jelenleg az első szakasznál tart. Az előzetes szűrést és felmérést 2010. január és március között, a PRT-6, PRT-7, ISAF-, OMLT-, KFOR-, UNFICYP-missziók állománya körében végeztük el a reintegrációs tréning keretein belül. A vizsgálatba az általunk kidolgozott neuropszichológiai esemény- és tünetlistát, egy rövidített PTSD-tünetlistát (Prins, et.al., 2003), a Spielberger-féle állapot- és vonás-szorongás-kérdőívet (STAI) és a Beck depresszió-kérdőív (BDI) rövidített változatát (Perczel Forintos és mtsai., 2005) vettük fel. A felmérésben 352 fő vett részt, melyből 326 férfi (91,42%), 28 nő (8,58%) volt, átlagéletkoruk 31,3 év. Életkori különbség nem volt az egyes missziók között, azonban a KFOR állományában volt a legmagasabb a nők aránya (11%).

NEUROPSZICHOLÓGIAI ESEMÉNY- ÉS TÜNETLISTA

A. Események
Összesen 44 esetben (12,5%) számoltak be a katonák a missziós vállalás során bekövetkezett eseményről:
Balesetet tizenkilencen szenvedtek (5,4%);
Zuhanásról 2 fő számolt be (0,5%);
Robbanást 13 alkalommal említettek (3,7%);
Egyéb sérülést 10 esetben jelöltek meg (2,8%).

B. Sérülést követő tünetek
Összesen 23 esetben (6,5%-ban) jelöltek meg tünetet a tünetlistán a személyek, melyek közül zavartság 3 esetben (0,8%); emlékezetkiesés 1; eszméletvesztés (kevesebb, mint 1 percig) 2 (0,5%);

fizikai tünetek 8 (2,3%);
fejsérülés 7 (2%);
egyéb tünet 2 esetben (0,5%) fordult elő.

C. Jelenlegi tünetek
Aktuálisan jelen lévő tünetet 18 esetben (5,1%-ban) említettek, melyek közül
fejfájás 10 (28%);
egyensúlyzavar 1; fülzúgás 2 (0,5%);
ingerültség 2 (0,5%);
alvászavar 2 (0,5%);
egyéb tünet pedig 1 esetben volt.

PTSD-TÜNETLISTA

A PTSD kritériumát, 3 pozitív említést tekintve (Prins, et.al., 2003), összesen 4 esetben találtunk (1%), 2 PTSD-tünetről tizenheten (4,8%), valamint 1-1 PTSD-tünetről ötvenketten (14,7%) számoltak be. Az esemény, illetve a sérülés, valamint a PTSD tüneteinek összefüggéseit a kis elemszám miatt nem tudtuk részletesebben elemezni, az egyedi esetek előfordulása alapján. Áttekintve az eseményt átéltek és 3 PTSD-tünetről beszámolóok adatait, egy olyan személyt találtunk, aki balesetet szenvedett, eszméletét elveszítette, azonban jelen idejű tünetről már nem számolt be (a 3 PTSD-tünet mellett). Egy olyan beszámoló szerepelt még, amelyben a személy egy átélt tűzharc nyomán úgy fogalmazott, hogy „vissza tudom játszani az eseményeket, mint egy filmet”, emellett alvásproblémákat is megjelölt.

SZORONGÁS

A STAI által mért állapotszorongás mértéke pozitív kapcsolatot mutatott a PTSD összpontszámmal (p<0,05), amely korábbi kutatási adatokkal megegyező összefüggés (Bryant, 1998). A háttérben azonban az is állhat, hogy akik az egyik tünetet bevallották, hajlamosabbak voltak más tünetet is megjelölni a listán, ez azonban további elemzést igényel.

Az elemzések során az alábbi összefüggést találtuk az események, illetve a bevallott korábbi és jelen idejű tünetek között:

Összesen 14 esetben (4%) számoltak be tünetről azok közül, akik valamilyen eseményt éltek át a misszió során, ezek közül fejsérülés 5 esetben, eszméletvesztés (kevesebb, mint 1 percig) 2 esetben, zavartság pedig 1 esetben fordult elő. Azonban a jelen idejű tünetek említése között már csak 2 esetben fordult elő a fejfájás és egyszer az egyensúlyzavar említése.

Az első szűrővizsgálat előzetes eredményeinek összesítése alapján tehát igen kis számban találtunk a TBI-ra pozitívnak tekinthető (4%), illetve a PTSD kritériumainak megfeleltethető (1%) esetet, köszönhetően a kockázatos események és fejsérülések az USA hadseregéhez képest alacsonyabb számarányának. Teljes bizonyosságot azonban csak alapos vizsgálatoktól és személyes explorációtól várhatunk, hiszen a katonák feltehetően kevésbé érdekeltek egy ilyen, viszonylag csekély következményekkel és kellemetlenséggel járó, de esetleg alkalmassági kockázatot jelentő tünetcsoport bevallásában.

A kockázatot jelentő események közül ki kell emelnünk a baleseteket, amelyek száma jelentős. Ezenkívül feltűnő, hogy a PTSD egyes tüneteinek aránya – bár bizonyosság ilyen kis minta esetében nem állítható (nem szignifikáns) – 20% körüli érték, amely megfelel a külföldi arányoknak. Egyelőre azonban ezek az esetek a pszichológiai ellátásban kevésbé jelennek meg – a szükséges bizalom a pszichológiai kezelésre nézve valószínűleg még nem szilárdult meg. További érdekes eredmény, amely szignifikáns is, hogy a régebben szolgálatban lévő katonák nagyobb mértékben vállalják pszichológiai jellegű tüneteiket.

TOVÁBBI KILÁTÁSOK

Az MTBI a szakirodalom szerint kezelhető, a következményes károsodás jól kompenzálható (Saver, 2008, Szabó, 2008). További kezelést igényel a pszichés támogatás és a családok tájékoztatása, gondozása, illetve a szakemberek felkészítése. Ez utóbbi folyamatban van, osztályunk képzési programja ebben az évben elérhető és igényelhető lesz a HEK Pszichológiai Intézetén keresztül.

A gondozás nagy volumenben valószínűleg csak később lesz aktuális, de a szükséges szakembergárda elérhető osztályunkon, illetve a HEK állományában, és várhatóan bővílni fog a csapatpszichológusi rendszer kiépítése révén. ■

IRODALOM:

BERNARDY, N. (2009): Comorbid PTSD/ mTBI Treatments: What we Know and What we Don't Know.
BNO 10 ZSEBKÖNYV DSM-IV TR MEGHATÁROZÁSOKKAL (2004) Animula Kiadó, Budapest.
BRYANT, R.A., HARVEY, A.G. (1998): Relationship between acute stress

disorder and PTSD following mild TBI. *Am J Psychiatry*, 155(5):625-629.

DÉNES Z. (2006): A másodlagos károsodások következményei, kezelésük és a megelőzés lehetőségei a súlyos agykárosodást szenvedett betegek rehabilitációjakorán. Doktori tézisek, SE Klinikai Orvostudományok Doktori Iskola, Budapest, 2006.

HOGUE, C.W., et. al. (2008): Mild Traumatic Brain Injury in U.S. Soldiers Returning from Iraq. In: The New England Journal of Medicine, Jan. 30, 2008/ Vol. 358, No. 5., p. 453-463.

KEEGAN J. (2010): Az első világháború. Európa Könyvkiadó, Budapest.

PERCZEL FORINTOS D., KISS ZS., AJTAY GY. (2005): Kérdőívek, becslőskálák a klinikai pszichológiában. Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet, Budapest.

PRINS, A., OUIMETTE, P., KIMERLING, R., CAMERON, R.P.HUGELSHOFER, D.S., SHAW-HEGWER, J., THRAILKILL, A., GUSMAN, F.D., SHEIKH, J.I. (2003) The primary care PTSD screen (PC-PTSD): development and operating characteristics. *Primary Care Psychiatry*, 9, 9-14.

SE Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 19. számú módszertani levele a traumához kapcsolódó pszichés kórképek igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről, Eu. K. 7/1998/632.

SAVER, N.A., et.al. (2008): Characteristics and rehabilitation outcomes among patients with blast and other injuries sustained during the Global War on Terror. *Arch. Phys. Med. Rehabil* 2008 Jan/89(1), p. 163-70.

SCHWAB, K.A., BAKER, G., IVINS, B., SLUSS_TILLER, M., LUX, W., WARDEN, D. (2006): The Brief Traumatic Brain Injury Screen (BTBIS): Investigating the validity of a self-report instrument for detecting traumatic brain injury (TBI) in troops from deployment in Afghanistan and Iraq. *Neurology*, 66(5) (Supp. 2), A235.

SILVER, M.J., McALLISTER, T.W., YUDOFKY, F.C. (2005): Textbook of Traumatic Brain Injury. American Psychiatric Publishing, Arlington, 771 p.

SZABÓ ZS. (2008): Rendszeres fizikai aktivitás terápiás szerepe traumás agysérülés utáni rehabilitációban. Előadás, Semmelweis Egyetem, PhD Napok, Budapest, 2008. április 10–11.

– Folyóiratunkban a jegyzeteket hagyományosan és egységesen az írás végén, egy blokkban adjuk közre. Kérjük, hogy így szerkesszék meg munkájukat.

– Kérjük, hogy a kézirat végén tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat és beosztásukat, valamint elérhetőségüket.

– Ugyancsak kérjük, hogy az elkészült cikket – a munkahelyi vezető, szaklektor vagy szerkesztőbizottsági tag szakmai véleményezése után – folyamatosan továbbítsák a szerkesztőségnek (hsz@regiment.hu), ne várják meg a lapzártá (a megjelenés előtti hónap 15-e) időpontját.

Honvédségi Szemle szerkesztősége

Dr. Varga Attila Ferenc alezredes:

A SZOMÁLIAI KALÓZKODÁS KÉRDÉSE AZ ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCSÁNAK HATÁROZATAI TÜKRÉBEN

A globalizáció feltételrendszerében egy ország egyre kevésbé függetlenítheti magát a világ távoli térségeiben zajló eseményektől. Különösen így van ez, ha az adott ország – jelen esetben hazánk – globális érdekeltségű nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, Európai Unió) tagja. Joggal tekinthetjük tehát úgy, hogy a somáliai partoknál rendszeressé vált kalózkodás, amely veszélyezteti például Európa köölaj-ellátását, hazánk szempontjából is aktuális biztonságpolitikai kihívás.

A kalózkodás megszüntetésének kérdése az elmúlt években bőven adott munkát vezető politikusoknak, nemzetközi jogászoknak és a különböző megoldási lehetőségeket felvázoló szakterületek szakértőinek. A kezdetben helyi, vagy legfeljebb regionális problémának tűnő jelenség fokozatosan a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető problémává súlyosbodott, és 2008-ra elérte az ENSZ Biztonsági Tanácsának (BT) cselekvési ingerküszöbét is.

AZ ENSZ BT VONATKOZÓ HATÁROZATAI

A somáliai partok mentén elszaporodó kalóztámadásokkal kapcsolatban a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (International Maritime Organization – IMO) által 2005 novemberé-

ÜLÉSEZIK AZ ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCS

ben elfogadott határozatban foglaltak felkeltek az ENSZ BT figyelmét. A BT elnöke egy 2006 márciusában kiadott közleményében bátorította is a nemzetközi vizeken és légtérben tengeri eszközöket és katonai repülőgépeket üzemeltető tagállamokat, hogy legyenek éberek, és tegyenek megfelelő elővigyázatossági intézkedéseket kereskedelmi (különösen a segélyszállítmányokat szállító) hajóik kalóztámadásokkal szembeni védelme érdekében.

Az ENSZ főtitkára az ENSZ közgyűlésének elnökéhez címzett, 2007. szeptember 20-án keltezett levelében arra a veszélyre figyelmeztetett, hogy a kalózkodás fokozatosan a nemzetközi közösség célba juttatására. Ezzel összefüggésben a főtitkár felhívta figyelmet arra, hogy a segélyszállítmányok mintegy 80%-át vízen szállítják, és az elszaporodó kalóztámadások, valamint az ezzel összefüggő költségnövekedések miatt egyre kevesebb a segélyek szállítására igénybe vehető hajó.

2008-tól kezdődően a somáliai kalózkodás fokozatosan a nemzetközi közösség figyelmének középpontjába került. Bár a fennálló nemzetközi jogi rezsím (kalózkodással kapcsolatos nemzetközi jogi szabályok, Szomália szuverenitásának kérdése stb.) akadályokat gördített a cselekvésre kész államok elé, a BT a nemzetközi békére és biztonságra veszélyesnek kezdte tekinteni a somáliai kalózkodást, és egymást követő határozataiban igyekezett megoldást kínálni a nemzetközi közösség tagjainak az eredményes fellépéshez.

Az a tény, hogy az ENSZ BT-nek foglalkozni kellett a kalózkodással, már önmagában jelzésértékű, és jól érzékelteti a probléma súlyosságát, valamint a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető jelenség megszüntetésének fontosságát. A BT azonban – az ENSZ alapokmányában foglalt jogkörét gyakorolva – nem kívánt szokásjogot teremteni más országokban előforduló, hasonló szituációk kezelésére. A tárgyban hozott határozatai elsősorban a Somáliai Átmeneti Szövetségi Kormány (Transitional Federal Government – TFG) által a hozzá eljuttatott kéréseknek köszönhető, és – jóllehet, e dokumentumok felhatalmazást adnak a nemzetközi közösség tagjainak a cselekvésre – a jogosítványok csak és kizárólag a somáliai helyzet kezelésére vonatkoznak.

A kalózkodással kapcsolatos nemzetközi jogi rezsím tehát nem változott meg. Így pedig a kalózkodás által érintett, de Szomálián kívüli földrajzi területeken az általános szabályok maradtak irányadók. Határozataiban a Biztonsági Tanács mindannyiszor megerősítette, hogy tiszteletben tartja Szomália szuverenitását, területi integritását, politikai függetlenségét, és döntéseinek jogi alapját a somáliai kormány kérése és beleegyezése adja.

Tekintsük át fentiek tükrében a vonatkozó határozatokat és azok legfontosabb rendelkezéseit!

A) Az ENSZ BT 2008 májusában született 1814. számú határozata még elsősorban a somáliai békefolyamatra helyezte a hangsúlyt, és főként az Afrikai Unió somáliai béke-

SZOMÁLIAI KALÓZOK

NATO TENGERI KÍSÉRET

fenntartó missziójának (African Union Mission for Somalia – AMISOM) lehetséges feladataira, illetve az azt támogató ENSZ békefenntartó misszió létrehozására koncentrált. Bár a határozat már utalt a humanitárius segélyek szállítását koordináló World Food Programme (WFP) tengeri szállítmányai megvédésének szükségességére, azonban még nem nevesítette a kalózkodást mint a segélyszállítmányokat fenyegető veszélyt.

B) A mintegy két héttel később megszületett 1816. számú határozatában viszont az ENSZ BT már mélyszéges aggodalmának adott hangot a humanitárius segélyeket szállító hajók elleni kalózkciók, fegyveres tengeri rablások miatt, amelyek veszélyeztetik a küldemények biztonságos és gyors megérkezését, ugyanakkor veszélyt jelentenek a kereskedelmi hajózási útvonalakra és a nemzetközi tengeri közlekedésre is. Megerősítette, hogy a nemzetközi jog – ezen belül is az ENSZ 1982. évi tengerjogi egyezménye (The United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS) – meghatározta a kalózkodás és más büntetendő tengeri cselekmények elleni harc jogi kereteit. Felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a TFG-nek nincs meg a képessége arra, hogy lépéseket tegyen a kalózok ellen, illetve, hogy bármi módon ellenőrizze, esetleg biztosítsa a tengeri kereskedelmi útvonalakat, vagy akár a somáliai területi vizeket. Szomália sajátos biztonsági körülményei indokolták tehát azt, hogy a nemzetközi közösség rendkívüli intézkedéseket tegyen a somáliai kalózkodás visszaszorítása érdekében. Mindezek alapján tehát a BT, az ENSZ alapokmányának VII. fejezete alapján, egyebek mellett:

- felhívta az érintett tengeri kereskedelmi útvonalon hajókat közlekedtető országokat, hogy – együttműködve a TFG-vel – infoközzák és koordinálják erőfeszítéseiket a kalózok elrettentése céljából;
- felhívta az országokat, hogy működjenek együtt a kalózkodásra vonatkozó információk cseréjében, és – a nemzetközi jog rendelkezéseivel összhangban – nyújtsanak segítséget a kalóztámadással fenyegetett, vagy kalózok által megtámadott hajóknak;
- sürgette, hogy az országok adjanak megfelelő iránymutatást és képzést a hajók személyi állományának arra vonatkozóan, hogyan le-

het különböző védekező technikákkal elkerülni a kalóztámadásokat;

- felhívta az országokat és más érdekelt szervezeteket, hogy – erre irányuló kérés esetén – nyújtsanak technikai segítséget Szomáliának és a környező tengeri államoknak a tengeri biztonság javítása, valamint a kalózok elleni küzdelem képességének fokozása céljából.

KÉSZENLÉTBEN

A kalózok elleni harc eredményessége érdekében a BT úgy döntött, hogy a TFG-vel a kalózkodás visszaszorítása céljából együttműködő és erről előzetesen tájékoztatást adó államok:

- beléphetnek Szomália területi vizeire a kalózkodás és a tengeri fegyveres rablások visszaszorítása érdekében, amely összhangban van a nyílt tengeren a kalózzal szemben a nemzetközi jog rendelkezései alapján tehető intézkedésekkel;
- ugyanezen elvek szerint minden szükséges eszközt felhasználhatnak („use all necessary means”) a kalózkodás és a tengeri fegyveres rablás visszaszorítása érdekében.

Ez a rendelkezés tehát megengedte a kalózok üldözését a nyílt tengerről a somáliai par-

ti vizeken keresztül is. Ugyancsak megengedte az e tekintetben a TFG-vel együttműködő államoknak, hogy fellépjenek az olyan magatartással szemben a parti vizeken, amely a nyílt tengeren egyébként kalózkodásnak minősülne. Ez utóbbi rendelkezés fontosságát az adja, hogy a nemzetközi jog szerint ugyanazon cselekmény csak a nyílt tengeren történő elkövetés esetén minősül kalózkodásnak. A Szomália parti vizein előforduló fegyveres rablások tehát – nemzetközi jogi értelemben – nem esnek a kalózkodás definíciójába. A jogi kérdések kezelése érdekében az ENSZ BT felhívta az érintett államokat, hogy működjenek együtt a joghatóság meghatározása, valamint a kalózcselekmények elkövetéséért felelős személyek felkutatása és felelősségre vonása érdekében.

A határozat vonatkozó rendelkezéseinek fényében azonban nem volt egyértelmű annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ki és milyen jogi alapon vonná felelősségre az egy idegen állam hadihajója által elfogott somáliai kalózokat?

C) A 2008 októberében elfogadott 1838. számú BT-határozat szintén központi szerepet szánt a kalózkodás visszaszorítása elleni küzdelemnek. Az elmúlt időszak tapasztalataiból kiindulva megállapította, hogy egyre nagyobb területen és egyre erőszakosabb kalóztámadások történtek a somáliai partok mentén, amelyek során nehézfegyverzetet és na-

gyobb távolságokra is alkalmazható eszközöket is felhasználtak. A humanitárius szükség-helyzet súlyosságára utalva, a BT felhívta a figyelmet arra, hogy az év végéig mintegy 3,5 millió somáliai ember élete függ a segélyszállítmányok biztonságos megérkezésétől. A BT – hivatkozva az ENSZ alapokmányának VII. fejezetére, egyebek mellett – felhívta:

- a) a tengeri tevékenységek biztonságában érdekelt államokat, hogy – összhangban a nemzetközi jog szabályaival – aktívan vegyenek részt a somáliai partok menti nyílt tengeren történő kalózkodás elleni harcban, ide értve haditengerészeti egységeket és katonai repülőgépek telepítését is;
- b) a somáliai partok mentén katonai egységeket telepítő államokat, hogy – a nem-

zetközi jog szabályai szerint – alkalmazzák a szükséges eszközöket a kalózkodás visszaszorítása érdekében.

LEHETŐSÉG SZIGORÚBB FELLÉPÉSRE

Megállapítható tehát, hogy az ENSZ BT a korábbi határozatában foglaltaknál sokkal szigorúbb és egyértelműen katonai eszközök igénybevételevel járó fellépésre adott lehetőséget.

D) A BT 1844. számú határozatában (bár csak marginálisan) érintette a kalózkodás elleni harc problematikáját: arra utalt, hogy a kalózkodás szerepet játszik azon fegyveres csoportok finanszírozásában, amelyek érdekelték a Szomáliára vonatkozóan elrendelt fegyverembargó megsértésében.

NÉMET TENGERSZETI ERŐK AKCIÓBAN

E) A BT 2008. december 2-án meghozott 1846. számú határozata ismét a kalózkodás elleni harcra koncentrált. A testület – továbbra is az ENSZ alapokmányának VII. fejezetében foglalt jogkörében eljárva – korábbi intézkedéseit megerősítve és azokon túl:

- a) aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az egyre gyakoribb váltságdíjfizetések csak táplálják a somáliai partok menti kalózkodás elbujánzását;
 - b) üdvözölte az egyes államok, a NATO és az EU hozzájárulását a segélyszállítmányok és más fenyegetett hajók védelméhez, valamint a kalózkodás visszaszorításához;
 - c) felhatalmazta a kalózellenes harc érdekében egységeket telepítő államokat arra, hogy lefoglalják a kalózkodáshoz, a tengeri fegyveres támadásokhoz használt, vagy ilyen gyanúval érintett hajókat, fegyvereket és más eszközöket;
 - d) egy évvel meghosszabbította a 1816. számú határozatában adott, Szomália területi vizeire történő belépésre vonatkozó engedélyt.
- E határozat külön megemlítette az 1988. évi ún. SUA konvenciót, amely kötelezően előírja a részes államok számára, hogy nyilvánítsák bűncselekménnyé a hajók erőszakos elfoglalását vagy a felettük levő ellenőrzés erőszakos átvételét, illetve az ezekkel való fenyegetést, rendezzék joghatóságukat az ilyen ügyekkel

kapcsolatban és vegyék át más országoktól azon személyeket, akik e bűncselekményeket elkövették, vagy azzal gyanúsíthatók.*

F) A BT 2008. december 16-án elfogadott, 1851. számú határozatában – kiemelve, hogy a támadások egyre összehangoltabbak és vakmerőbbek – ismételten hangot adott a somáliai kalózkodás miatti aggodalmának (külön megemlítve a Sirius Star esetét, amelynek megtámadására a kenyai partoktól 500 tengeri mérföld (!) távolságra került sor). A nemzetközi közösség – különösen az EU és a NATO – erőfeszítéseinek méltatása mellett a határozat kitért arra, hogy a képességek, a nemzeti jogalkotás és az egyértelmű jogalkalmazás hiánya akadályozza a hatékony nemzetközi fellépést, és sok esetben oda vezet, hogy a kaló-

nyítása érdekében). Különös tekintettel azonban Szomália szuverenitására, a somáliai vizeken harmadik országok hatóságai által történő joghatóság gyakorlásának továbbra is feltétele maradt, hogy ehhez a TFG előzetesen hozzájáruljon. Külön kiemelandó, hogy a BT – annak rögzítése mellett, hogy a kalózkodás teljes megszüntetése elsősorban a somáliai kormány feladata – a határozat 6. pontjában felhatalmazta az együttműködő országokat, hogy Szomália területén megtegyenek minden olyan szükséges intézkedést, amely a kalózkodás visszaszorítása érdekében megfelelő – feltéve, hogy ezek összhangban vannak a somáliai kormány felkérésével, valamint a vonatkozó nemzetközi humanitárius és emberi jogi szabályokkal. A rendelkezés lényege tehát, hogy a külföldi országok intézkedései (akciói) immár nem csupán a somáliai parti tengerre, hanem Szomália szárazföldi területeire is kiterjedhetnek.

G) A somáliai kalózkodással kapcsolatos, újabb BT-határozat elfogadásáig majdnem egy évet kellett várni. A 2009 novemberében meghozott 1897. számú határozat azonban – attól eltekintve, hogy a kalózellenes akciók Szomália területén történő végrehajtására, és e célból a szükséges eszközök igénybevételeire adott korábbi felhatalmazást 12 hónappal meghosszabbította – a korábbiakhoz képest nem tartalmazott olyan új, érdemi rendelkezést, amely tovább bővítette volna a kalózellenes műveletekben részt vevők eszköztárát. A határozat mindemellett kiemelt figyelmet fordított az elfogott kalózok felelősségre vonására kérdésére. Követendő példaként említette Kenyát, amely a térségbeli országok közül vállalta az elfogott kalózok bíróság elé állítását, és utalt Jemen, valamint a Seychelles-szigetek ez irányú törekvéseire is.

H) Az a tény, hogy a BT-nek az elfogott kalózok felelősségre vonása kérdésével újabb

GYANÚS SZEMÉLYEK A TENGEREN

zokat az elfogó hatóságok büntetlenül elengedik. A joghatósági és egyéb jogi problémák elkerülése érdekében tehát a BT speciális megállapodások megkötését javasolta azokkal az országokkal, amelyek készek felelősséget vállalni a kalózzal szembeni eljárások lefolytatására (például azáltal, hogy rendfenntartó egységeket telepítenek az akcióban részt vevő hajókra a nyomozás és a vádemelés megköny-

határozatban kellett foglalkoznia, azt bizonyítja, hogy a kalózellenes küzdelemben egyébként aktív szerepet vállaló államok vonakodtak élen járni a bíróság elé állítás terén. A 2010 áprilisában meghozott 1918. számú BT-határozat egyértelműen rögzítette, hogy a Szomália partjainál kalózkodásban vagy fegyveres rablásban részes személyek büntetőjogi felelősségre vonásának hiánya aláássa a nemzetköz-

ELFOGOTT SZOMÁLIAI KALÓZOK

zi közösség kalózellenes erőfeszítéseit. A BT ezért felhívással fordult a tagállamokhoz, hogy (amennyiben ezt eddig még nem tették meg) saját nemzeti jogrendszerükben nyilvánítsák bűncselekménynek a kalózkodást, és támogassák a Szomália partjainál elfogott és kalózkodással vádolt személyek büntetőjogi felelősségre vonását. Ezzel összefüggésben a határozat külön utalt például a Seychelles-szigetek azon döntésére, hogy szándékában áll területén létrehozni egy regionális hatáskörrel rendelkező központot, amelynek feladata a kalózikok felelősségre vonása.

I) A 2010. november 23-án elfogadott, 1950. számú határozat egyik újdonsága, hogy a BT aggodalmát fejezte ki azért, hogy gyermekek is részt vesznek a somáliai kalózkodásban. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy Szomália part menti természeti erőforrásaihoz való jogának tiszteletben tartása körében a Biztonsági Tanács külön kiemelte az illegális halászat (e kérdést egyébként a 1897. sz. határozat is érintette már), valamint az illegális szemétkerakás (ide értve a mérgező anyagok illegális lerakását is) megelőzésének fontosságát. Mindez abból a szempontból érdekes, hogy egyes vélemények szerint e két illegális tevékenységnek komoly szerepe volt a külföldi hajók elleni támadások elszaporodásában, majd a somáliai kalózkodás kialakulásában. A BT tehát ismételtelen felhívta az érintett államokat és nemzetközi szervezeteket, hogy nyújtsanak technikai segítséget Szomáliának a tengerparti és tengeri biztonság megerősítéséhez, ide értve a kalózellenes fellépésre alkalmas képességek megerősítését is. Mindezek mellett a BT hangsúlyozta, hogy a kalózkodásra csak átfogó (comprehensive) együttműködés révén adható megfelelő válasz. Ezen határozatában ugyanakkor a BT elsősorban a kalózikok eredményes büntetőjogi felelősségre vonásának kérdésére koncentrált. Mindenekelőtt kiemelte a kalózkodással kapcsolatos bizonyítékok összegyűjtésének, megőrzésének, illetve az illetékes hatóságok részére történő átadásának fontosságát. Továbbá – összefüggésben az előbbiekkal – üdvözölte a nemzetközi szervezetek és a hajózási vállalatok azon

kezdeményezését, hogy közös iránymutatásokat adnak ki a kalóztámadások helyszínének megőrzésére vonatkozóan. A BT támogatásáról biztosította azokat az országokat (különösen Kenyát, a Seychelles-szigeteket, Szomáliát, illetve a régióba tartozó más országokat, köztük Jement), amelyek erőfeszítéseket tesznek a kalózikok büntetőjogi felelősségre vonása érdekében. A Biztonsági Tanács további vizsgálatra tartotta érdemesnek a főtítkár által 2010 júliusában benyújtott kalózellenes jelentésben vázolt valamennyi opciót, amelyek a kalózkodással gyanúsítható személyek felelősségre vonásának lehetséges módozatait vizsgálják, és további lépéseket sürgetett az érintett országok és nemzetközi szervezetek együttműködésének megerősítésére. A kalózkodás felszámolása érdekében felhívta az érintett országokat, hogy – együttműködve az INTERPOL-lal és az EUROPOL-lal – folytasanak nyomozást a somáliai kalózkodásban érintett nemzetközi bűnszervezetek felderítésére, ide értve azokat is, akik anyagilag vagy más módon támogatják, illetve megszervezik ezt a tiltott tevékenységet, továbbá akik anyagi hasznot húznak belőle.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSRE VAN SZÜKSÉG

Az ENSZ BT fentiekben részletesen megvizsgált határozatai jól érzékeltetik a somáliai kalózkodás problematikájának összetettségét, a kalózellenes küzdelemmel kapcsolatban felmerült jogi dilemmákat, és a BT azon törekvését, hogy e dilemmák feloldásához – a nemzetközi jog által is elfogadható – alternatívákat kínáljon. A témához kapcsolódó ENSZ BT-határozatok száma és tartalma ugyanakkor azt is jól szemlélteti, hogy önmagában a határozatok nem hoztak átütő sikert a Szomália partjai mentén folytatott kalózkodás elleni küzdelemben, a nemzetközi közösségnek tehát továbbra is együtt kell működnie a probléma megoldása érdekében. Úgy tűnik azonban, hogy a somáliai kalózkodás problémájának kezelése, illetve lehetséges megoldása egyelőre komoly fejlődést okoz a nemzetközi közös-

ség számára, és az egyes nemzetek kooperatívabb hozzáállása nélkül tartós eredmények aligha érhetők el. ■

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Statement of the President of the Security Council – S/PRST/2006/11 (15 March 2006) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_pres_statements06.htm (Letöltés: 2009. április 15.)
- Letter dated 20 September 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council - S/2007/566 (26 September 2007) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_presandsg_letters07.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1814 – S/RES/1814 (15 May 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1816 – S/RES/1816 (2 June 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1838 – S/RES/1838 (7 October 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1844 – S/RES/1844 (20 November 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1846 – S/RES/1846 (2 December 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 7.)
- UNSCR 1851 – S/RES/1851 (16 December 2008) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions08.htm (Letöltés: 2008. december 20.)
- UNSCR 1897 – S/RES/1897 (30 November 2009) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions09.htm (Letöltés: 2009. december 28.)
- UNSCR 1918 – S/RES/1918 (27 April 2010) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions10.htm (Letöltés: 2010. május 20.)
- UNSCR 1950 – S/RES/1950 (23 November 2010) – Internet: http://www.un.org/Docs/sc/unscc_resolutions10.htm (Letöltés: 2010. december 20.)
- United Nations Convention on Law of the Sea (UNCLOS), 10 December, 1982, – Internet: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (Letöltés: 2009. március 1.)
- Convention for the Suppression of Unlawful Acts of Violence Against the Safety of Maritime Navigation (SUA Convention, 1988. március 10.) Internet: http://www.nti.org/e_research/official_docs/inventory/pdfs/apmaritime.pdf (Letöltés: 2008. december 7.)

* Convention for the Suppression of Unlawful Acts of Violence Against the Safety of Maritime Navigation – SUA Convention, 1988

Nagy Norbert őrnagy:

ROMÁNIA HONVÉDELME (1.)

A román haderőt háborúban a Legfelsőbb Védelmi Tanács, békében – a nemzetvédelmi miniszter útján – a kormány irányítja. A hadsereg főparancsnoka a köztársaság elnöke.

Románia honvédelmi rendszerének alapját békében az önkéntes alapon szervezett haderő és az ország védelmébe bevonható más erők, szervezetek együttes képességei jelentik. Háború esetén a haderő áttér az M-szervezetre, az alakulatokat feltöltik, illetve a szükséges mértékben kiegészítik, a hadsereg megkezdheti a tartalékosok, valamint a hadköteles állomány behívását és kiképzését. A félkatonai szervezetek is rendelkeznek valamilyen tartalékkal (főként anyagi készletek, illetve a nyugállományba vonult vagy leszerelt hivatásos és a korábban sorkatonai szolgálatot teljesítő állomány tekintetében).

Alacsony intenzitású konfliktusok, illetve a hirtelen kialakuló válsághelyzetek kezelésére a haderő békeállapotában is elegendő reagáló erővel rendelkezik a feltöltött és megfelelően felkészített katonai szervezetek formájában.

LÉTSZÁMADATOK

A hadsereg létszáma a teljes népesség 0,419%-a. A sorkötelezettség 2006 óta szünetel. A haderő kiképzett tartaléka 45 000 fő. A mozgósítás után elérni tervezett létszám 163 000 fő volt 2007-ben.

A néhány évvel ezelőtt megkezdett haderőátalakítás céljai szerint a hadsereg békelétszáma nem haladhatja meg a 90 000 főt (15 000 polgári alkalmazott és 75 000 katona).¹ A katonák tényleges létszáma néhány ezer fővel azonban alatta marad a békeidőben tervezettnak, mivel a legénységi és a tiszthelyettesi beosztások feltöltésénél nehézségek mutatkoztak. Így a haderő tényleges katonalétszáma 70–73 000 fő körül lehet.

A Nemzetvédelmi Minisztérium kiadványa szerint 2007. március 1-jétől 2009 végéig a tisztek számát 11 250-re, a polgári állomány létszámát 15 000 főre kellett csökkenteni, a tiszthelyettesekét 25 500-ra, az önkéntes állományú legénység létszámát pedig 38 250-re kellett növelni.

A hivatalos megfogalmazás szerint „a nemzetvédelem más erőihez” tartozik a belső karhatalmi és rendfenntartó funkciókat ellátó csendőrség (létszáma hozzávetőlegesen 25 000 fő), valamint a határőrség, amelynek kötelékében 2008-ban 15 000 határőr teljesített szolgálatot.²

A VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS

Románia célja a NATO-csatlakozásakor az volt, hogy a védelmi célokra fordított kiadások ériék el a GDP 2,38%-át. A NATO-elvárásoknak megfelelő 2%-os arányt azonban a csatlakozás óta eltelt években nem sikerült teljesíteni. 2006-ban 1,84, 2007-ben már csak 1,57 százalékot sikerült elérni. A 2007. évi honvédelmi költségvetés nagysága, akkori árfolyamon, körülbelül 2,091 milliárd euró volt. Ennek 54%-át személyi jellegű, 19%-át dologi kiadásokra, 20%-át üzemeltetésre, és 7%-át fejlesztésre fordították.³ 2008-ban a védelmi célú kiadásokat eredetileg a GDP 2,21 százalékára tervezték. A jóváhagyott költségvetés már csak a tervezett GDP 1,88 százaléka lett volna, az év közbeni elvonások miatt végül alig sikerült elérni az 1,5 százalékot.⁴ A 2010. évben védelmi célokra fordított erőforrások nagysága körülbelül már csak a nemzeti össztermék 1,31 százalékát jelentette. A folyamatosan csökkenő finanszírozás gyökeres változtatásra kényszerítheti a közeljövőben az ország politikai ve-

zetését, mivel a haderő méretei miatt a tervezett katonai képességek kialakítása és fenntartása nem megvalósítható.

Az USA külföldi katonai finanszírozás (Foreign Military Financing – FMF) programja keretében a védelmi költségvetést évi 14–15 millió dollár értékű amerikai forrás egészíti ki.

A HADERŐ SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE ÉS DÍSZLOKÁCIÓJA. A VEZETÉSI STRUKTÚRA

A román hadsereg három haderőnemből és vezérkar-közvetlen csapatokból, valamint a Nemzetvédelmi Minisztériumnak közvetlenül alárendelt szervezetekből áll.

Az Általános Vezérkar (Bukarest) a három haderőnemi vezérkar útján irányítja a hadsereget. A vezérkar-közvetlen, központi rendeltetésű alakulatok állományába 13 500 fő tartozik. A hadászati szintű parancsnok közvetlen alárendeltségében van a román hadsereg különleges rendeltetésű szervezete: a Marosvásárhelyen állomásozó 1. Különleges Műveleti Ezred. Állományába egy különleges műveleti

Honvédelemi célú kiadások ^a											
Időszak		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Védelmi kiadás	Értéke (M. lej)	2031	2864	3491	4151	4994	5757	6324	6358	7543	7700
	a GDP %-ában	2,7	2,5	2,3	2,1	2,0	2,0	1,84	1,57	1,5	1,4

A B–33 ZIMBRU (BTR–80) KORSZERŰSÍTETT VÁLTOZATÁNAK PROTOTÍPUSA

A NÉMET KÉSZLETBŐL SZÁRMAZÓ GEPÁRD LÉGVÉDELMI ÁGYÚK

zászlóalj (Marosvásárhely/Targu Mures) és két ejtőernyős zászlóalj (Buzau, illetve Bacau) tartozik. Az alakulat jó kapcsolatokat épített ki a török hadsereg különleges erőivel, illetve széles körű együttműködést folytat az amerikai különleges erőkkel. A személyi állomány nagy része külföldön részesült kiképzésben.

Művelti parancsnokságként korábban az Összhaderőnemi Parancsnokság feladata volt a missziók irányítása, illetve a haderő háborús alkalmazása esetén a magas készenléti erők tevékenységének vezetése. Ez a szervezet 2010-ben átalakult 2. Lövészadosztály Parancsnoksággá. Feladatainak egy részét a Szárazföldi Haderő Vezérkara, másik részét az Általános Vezérkar vette át.

A Szárazföldi Haderő Vezérkara szintén Bukarestben található. Alárendeltségében (három magasabbegységbe szervezett) harcoló, továbbá harci támogató és harci kiszolgáló alakulatok, valamint a szárazföldi parancsnokság közvetlen alakulatai tartoznak. A szárazföldi erők együttes létszáma hozzávetőlegesen 43 000 fő. Alárendelt parancsnokságként ide tartozik a Bukaresti Helyőrség-parancsnokság, valamint több különböző kiképző és támogató szervezet.

A Légierő Vezérkar irányítja a repülő- és légvédelmi erőket. Alárendeltségébe tartoznak a vadász-, a kiképző- és a szállító-repülőcsoportok, a harci- és szállítóhelikopter-alakulatok, valamint a rádiótechnikai és a honi légvédelmi rakétaegységek. Székhelye Bukarest.

A Haditengerészeti Vezérkar Bukarestben települ.

Alárendeltségébe tartozik a Román Fekete-tengeri Flotta és a jelentős erőt képviselő Dunai Folyami Szolgálat.

Az Általános Vezérkar alárendeltségében lévő Összhaderőnemi Logisztikai Parancsnokság támogatja az említett parancsnokságok és alárendeltjeik béke- és háborús tevékenységét.

SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK

A haderőnem alárendeltségébe (kötelékben, vagy önálló állománytáblás alakulatként) összesen 5 harckocsizászlóalj, 17 lövész-, 7 hegyi-, 20 tüzér-, 8 légvédelmi tüzér-, 2 felderítő-, 2 katonai rendőr-, 3 vegyivédelmi, 9 műszaki, 15 logisztikai, 4 vezetéstámogató, 2 híradózászlóalj tartozik. A haderő békelétszáma 43 000 fő.

A Szárazföldi Vezérkar közvetlen szervezete a Bukaresti Helyőrség-parancsnokság, amelynek alárendelt katonai szervezete a 30. „Mihai Viteazul” Gárdaezred.⁶ Ez az alakulat látja el – protokolláris rendezvényeken, nemzeti ünnepeken – a díszelgési feladatokat Bukarestben. Két lövész- és egy katonairendész-zászlóaljja Bukarestben állomásozik.

A szintén Bukarestben diszlokáló 265. Katonai Rendőr Zászlóalj országos hatáskörű szervezetként végzi a hazai katonai rendészeti feladatokat. Másik fő feladata a hadszíntéri katonai rendőri feladatok ellátása a különböző békefenntartó és egyéb nemzetközi missziókban. Felszerelésére a védelmi vezetés nagy figyelmet fordított, korszerű terepjáró járórgépkocsikkal, kerekes páncélozott eszközökkel, híradó berendezésekkel és speciális katonai rendőri felszereléssel rendelkezik. A Szárazföldi Vezérkarhoz tartozik egy helyőrség-támogató zászlóalj, továbbá több hivatal és szervezet is.

A kiképző szervezetekhez tartozik a nagyszebeni (Sibiu) Szárazföldi Katonai Akadémia, egy tiszthelyettesi iskola (Pitesti), három katonai középiskola, valamint három kiképzőzászlóalj (Pitesti, Nagyszeben, Buzau).

A 2005-ben elhatározott haderőreform célja volt, hogy 2008-ra a szárazföldi haderő 8 harcoló, 4 harctámogató és 2 harci kiszolgáló dandárral rendelkezzen. Napjainkban 9 harcoló (7 lövész-, 2 hegyi-), 5 harci támogató (2 tüzér-, 1 műszaki, 2 légvédelmi),

2 logisztikai dandár, vezérkar-közvetlenként 1 katonairendész-, 3 felderítő-, 1 műszaki, 3 vegyivédelmi, 1 CIMIC-, 2 híradó-, 4 vezetéstámogató zászlóalj, továbbá egy őrző és díszelgési feladatokat ellátó gárdaezred tartozik a haderőnemhez.

A szárazföldi haderőnem egyes alakulatai két-három, olykor négy helyőrségben diszlokálnak. A szárazföldi haderőnem zászlóalyszintű szervezetei megfelelő összefegyvernemi képességekkel (ti. felderítő-, tüzér- és műszaki alegységekkel) rendelkeznek, ezáltal harci lehetőségeik megfelelnek a XXI. században elvárhatónak. A magasabbegység-, egység-szintű kötelékek szintén rendelkeznek a várható harctevékenységek megvívásához szükséges szervezeti elemekkel, technikai eszközökkel (légvédelmi, vegyivédelmi, vezetéstámogató stb. elemek).

A magasabbegységek mindegyike megfelelő struktúrával, szervezeti tartalékokkal bír. Így nemcsak a korábbi területvédelmi koncepcióból adódó feladatoknak, hanem a gyors reagálást, alkalmazkodó képességet igénylő kihívásoknak is képesek megfelelni. Ennek oka a moduláris felépítés, a már békeállapotban feltöltött és kiképzett szervezetek megléte és folyamatos készenlétnben tartása.

A moduláris felépítés elsősorban kompatibilitás kérdése, amivel Romániában is vannak még problémák. A korszerű vezetéshez szükséges infrastruktúra és az egységes fegyverzet megteremtése időigényes feladat. Úgy tűnik azonban, hogy mind technikai, mind pedig szervezeti értelemben jó úton haladnak.

A különböző katonai szervezetek moduláris alkalmazásának fontos feltétele, hogy rendelkezésre álljanak a konkrét feladatnak megfelelően harccsoportokká alakítható szervezetek, továbbá az alegységek váltásának biztosított-sága. Egy román dandár minimum 5-6 (nem ritkán 8) zászlóaljból áll. A hadosztályok mindegyike három harcoló egységből alakíthatja ki

a feladat végrehajtásához szükséges formációt, és intenzív harctevékenységek esetén is megfelelő tartalékokkal rendelkezik a harcképeség tartós fenntartására.

A különböző katonai szervezetek megnevezése, hadrendi számozása gyakran változik, a különböző forrásokban eltérő adatok szerepelnek. Ezért egy-egy alakulat fejlődésének figyelemmel kísérése nehézkes.

A laktanyákban, helyőrségekben rendszerint egy vagy több zászlóalyszintű szervezetet helyeznek el. Ennek oka a korábbi időkből örökölt, elaprózott, nehezen és gazdaságtalanul üzemeltethető infrastruktúra.

Az 1. „Dacica” Lövészadosztály

A bukaresti parancsnoksággal rendelkező hadosztály rendeltetése az ország keleti és déli területeinek védelme. Fő feladata jelenleg a békefenntartó és egyéb missziós tevékenységben részt vevő kötelékek biztosítása.

A hadosztály alárendeltségébe tartozó 1. „Argedava” Gépesített Dandár a haderő egyik legjobban felszerelt és kiképzett magasabbegysége. Parancsnoksága és egy zászlóalja a fővárosban van, kötelékszázaljai azonban más helyőrségekben (Clinceni, Targoviste, Slobódzia, Focsani, Clinceni) települnek.

Szintén jól felkészítettnek számít a 2. „Rovine” Lövészdandár, amelynek alegységei gyakran fordulnak meg a külföldi missziókban. A román haderő rendelkezik annyi kiképzett és feltöltött alegységgel, hogy missziós feladatait szervezetszerű alegységek telepítésével, illetve folyamatos váltásával oldja meg.

A 2. Hegyivadász Dandár Déli-Kárpátokban diszlokáló alegységei közül jelenleg a 33. hegyivadász-zászlóalj Afganisztánban teljesít szolgálatot.

A Brassó (Brasov) székhelyű 2. „Sarmizegetusa” Hegyivadászdandár alárendeltjei Predealban, Campulungban, Argyasudvarhelyen (Curtea de Arges), Vidombákon (Ghimbav) és Brassóban (Brasov) települnek. A hadosztály Medgidia székhelyű 53. „Tropheum Traiani” Légvédelmi Rakétaezredének 1. osztálya 9K33 OSZA-AKM (SA-8, Gecko), 2. osztálya 2K12 Kub

(SA-6, Gainful) önjáró légvédelmi rakétakomplexumokkal látja el feladatait.

A hadosztály alárendeltségébe tartozik a szállító és javítózászlóaljból álló 2. „Valahia” Logisztikai Bázis (Ploiesti), a 49. Vegyivédelmi Zászlóalj (Pitesti), az 1. CIMIC Zászlóalj (Bukarest), a 300. Vezetéstámogató Zászlóalj (Bukarest) és a 45. Kommunikációs és Informatikai Zászlóalj (Bukarest).

A 2. „Getica” Lövészadosztály

Az elmúlt évben létrehozott 2. Lövészadosztály (Buzau) alárendelt katonai szervezeteit az 1. és a 4. hadosztály átszervezésével alakították ki. A parancsnokságot és törzset a korábbi Összhaderőnemi Művelitirányító Parancsnokság bázisán hozták létre, mely Buzau helyőrségben állomásozott korábban.⁷

Hasonlóan új szervezet a Konstanca (Constanta) székhelyű, hat alegységből (lövész-, harckocsi- és logisztikai zászlóaljból, valamint tüzérosztályokból) álló 9. „Marasesti” Gépesített Dandár, amely más alakulatok alegységeinek átvételével jött létre.

A Jászvásár (Iasi) székhelyű 15. „Podu Inalt” Gépesített Dandárnak öt (lövész-, harckocsi- és logisztikai zászlóalj, valamint vontatott és légvédelmi tüzérosztály), a Focsani székhelyű 282. „Unirea Principelor” Gépesített Dandárnak hét alárendelt alegysége van (lövész-, harckocsi-, logisztikai zászlóaljak, valamint tüzérosztályok). Ugyancsak Focsaniban települ a 8. „Alexandru Ioan Cuza” Vegyes Tüzérdandár parancsnoksága, amely ágyútarackos, páncéltörő és sorozatvető, valamint célfelderítő és tűzvetető osztályokból, valamint logisztikai zászlóaljból áll.

A dandárt vontatott M85 típusú (román gyártású) 152 milliméteres lövegekkel, 100 milliméteres páncéltörő ágyúkkal, valamint az izraeli segítséggel korszerűsített LAROM sorozatvető rendszerekkel fegyverezték fel. A Braila székhelyű 10. „Dunarea de Jos” Műszaki Dandár műszaki építő-, hídépítő- és folyami deszantátelő zászlóaljból áll.

Hadosztály-közvetlen alakulatok az 528. Felderítő-zászlóalj (Braila), a 202. Vegyivédelmi Zászlóalj (Husi), valamint a 200. Vezetéstámogató Zászlóalj.

ROMÁN GÉPESÍTETT LÖVÉSZALEGYSÉGEK GYAKORLATON

A 4. „Gemina” Lövészadosztály

Korábban 4. Hadtestként, illetve 4. Területvédelmi Hadtestként volt ismert a rendszerváltás után Erdély területén felállított magasabbegység. Parancsnoksága Kolozsváron található. Feladata az ország területének észak-nyugati irányú védelme. Alárendeltjei a hét alegységből álló, Beszterce (Bistrita) székhelyű 81. „General Grigore Balan” Gépesített Dandár, a Temesvár (Timisioara) székhelyű, 3 zászlóaljból álló 18. „Banat” Lövészdandár, a Csíkszereda (Miercurea Ciuc) székhelyű, hét alegységből álló 61. „Virgil Badalescu” Hegyivadász Dandár, a Szilágysomlyó (Simleul Silvaniei) székhelyű 69. „Silvania” Vegyes Tüzérezred, valamint a Szászfenes (Floresti) székhelyű 50. „Andrei Muresianu” Légvédelmi Rakétaezred.

A hadosztály-közvetlen alakulatok a 317. Felderítő-zászlóalj (Kolozsvár), a 72. Vegyivédelmi Zászlóalj (Segesvár), 136. (Gyulafehérvár), a 4. (Déva) és az 52. Műszaki Zászlóalj (Déva, Szatmárnémeti), valamint az 55. Kommunikációs Zászlóalj (Kolozsvár). A kiszolgáló-támogató erőket a 4. Transzilvánia Logisztikai Bázis (Dés), a 400. Vezetéstámogató Zászlóalj (Kolozsvár) és más logisztikai szervezetek, raktárak jelentik.

LÉGIERŐ

A Légierő Vezérkar alárendeltségébe tartoznak a honi légvédelmi rakétacsapatok, rádiótechnikai csapatok, valamint a különböző rendeltetésű és felszereltségű repülőcsoportok. Együttes létszámuk mintegy 10 200 fő.

A légierőnek jelenleg öt aktív és két tartalék repülőtere van. A vadászrepülő-alakulatok három aktív és egy tartalék repülőbázison települnek a szükséges vezetéstámogató és kiszolgáló alakulatokkal.

Az Aranyosgyéres (Campia Turzii) mellett található 71. Légibázison települnek a 711 és a 712. vadászrepülő-századok, amelyek a Lancer különböző változatait repülik. Szervezetileg ehhez az alakulathoz tartozik a temesvári katonai repülőtér. A 713. századot a Brassóban gyártott IAR-330L Puma helikopterekkel, a Temesváron települő 714. századot 8 IAR-330 típusú szállítóhelikopterekkel szerelték fel.

A 86. Légibázison (Borcea-Festesti) települő, a Lancer különböző változatait repülő 861. vadászrepülő-század légvédelmi, a 862. földi támogató rendeltetésű. Az alakulat IAR-330L szállítóhelikopterekkel felszerelt 863. százada Constanca nemzetközi repülőtérén települ.

A Bákó (Bacau) székhelyű 95. Légibázis különböző típusú Lancerekkel felszerelt 951. századának rendeltetése a szárazföldi erők műveleteinek támogatása. Az IAR-330L gépekkel ellátott 952. helikopterszázad kutató-mentő, sebesültszállító, felderítő és szállító feladatokat lát el. A repülőtéren üzemel még a Lancer típusú repülőgépek pilótáinak kiképzését folytató 205. vadászrepülő-század, amely a boboci repülőkiképző iskola kötelékébe tartozik. Szintén itt található a Lancer-programot is végrehajtó és a légierő gépeinek nagyjavítását végző Aerostar vállalat.

A bukaresti nemzetközi repülőtéren állomásozik a légierő 90. Szállítórepülő Bázisa, öt századdal. A 901. stratégiai szállítórepülő-század három C-130B és egy C-130H típusú repülőgéppel rendelkezik. A 902. szállítórepülő

század négy An–26-os szállító- és egy An–30-as térképészeti és felderítő géppel rendelkezik. A századnál 2009-ben 22 hajózó teljesített szolgálatot, akik átlagosan évi 100 órát repülnek. Az An–30-as gép a Nyitott égbolt repülések keretében gyakran repül hazánk és a térség országainak légterében, korszerű német és francia kamerákkal, térképészeti fényképezőgépekkel felszerelve.

2006 novemberében döntés született arról, hogy hét – amerikai–olasz együttműködésben készülő – C–27J Spartan típusú szállító-repülőgépet vásárolnak, 217 millió euró értékben.^a

A bázis IAR–330L típusú helikopterekkel felszerelt 903. szállítóhelikopter-százada kutató-mentő, harci kutató-mentő és szállító feladatokat lát el. A század állományába 2009 elején évi átlagban 80 órát repülő 15 hajózó tartozott. A 904. és 905. harcihelikopter-századok állományába 36 pilóta tartozik, akik 23 IAR–330 SOCAT típusú harci helikopteren hajtják végre feladataikat.

A Légierő Vezérkar alárendeltségében három iskola működik, amelyek biztosítják a légierő pilóta- és műszakiszemélyzet-utánpótlását. A Brassóban található „Henri Coanda” Légierő Akadémia képzli a légierő pilóta, navigátor, meteorológus, valamint a légvédelmi tűzértisztjeit. A „Traian Vuia” Repülőműszaki Tiszt-helyettes Iskola Bobocban található. Itt települ az „Aurel Vlaicu” Hajózóiskola, összesen hat kiképző repülőszázaddal.

A légvédelmi rakétacsapatok állományába egy Sz–75M3 Volhov légvédelmi rakétákkal felszerelt, hat rakétaosztályból álló dandár, valamint a MIM–23 HAWK komplexumokkal felszerelt 1. Légvédelmi Rakétaezred tartozik. A légterellenőrzést öt AN/FPS–117 típusú, amerikai gyártmányú lokátorállomás végzi.

A légierő műszaki támogatási feladatait a 70. Műszaki Ezred látja el.

HADITENGERÉSZET

A haditengerészet létszáma 6500 fő. A Haditengerészeti Vezérkar székhelye Bukarestben, a flotta parancsnoksága Konstancában van.

A Haditengerészet Vezérkarának alárendeltségébe tartozik – a haditengerészeti egységeken kívül – a Folyami Szolgálat Parancsnokság (Braila), egy híradó-, valamint egy tengerészgyalogos-zászlóalj, egy különleges alakulat és a Tengerészeti Akadémia. Fontosabb hajóegységei a két angol eredetű fregatt, egy korábbi fregatt, egy használaton kívüli, orosz eredetű Kilo-osztályú tengeralattjáró. Ezen kívül két Tetal és két Tetal II osztályú korvettel rendelkeznek. A partvédelmi feladatokat három Zborul-osztályú őrhajó segíti.

A haditengerészet kikötői Konstanca és Mangalia, a folyami szolgálat bázisa Braila.

A folyami szolgálat több olyan őrhajóval rendelkezik, amelyek alkalmasak a Duna-delta vidékén a tengeri, tengerpart-közei katonai műveletekre. Fő egységei a Brutar-osztályú folyami monitorok (5), a Kogalniceanu-osztályú (3) és a VD 141 típusú (12) őrhajók.

A parti vizeken a saját erők mozgásszabadságát egy aknarakó és négy aknaszedő hajóval biztosítják. A támogató, kiszolgáló feladatokat két löszerszállító (AE), három tartályhajó (AOT és AOTL), egy vontatóhajó (AGS) és egy óceántérképező kutatóhajó látja el.

A tengerészgyalogos-zászlóalj 10 TAB–71M és 3 TABC–79 típusú páncélozott harcjárművet alkalmaz.

A tengerészet rendelkezik 5 IAR–316 és 7 IAR–330 típusú helikopterrel. Ezek közül két felújított gép a két fregatt fedélzetéről üzemel.

Jelentős elrettentő erőt képvisel a partvédelmi csapatok által üzemeltetett SS–N–2 Styx NATO-kódú felszín-felszín osztályú csapásmérő rakétarendszer.

Összességében a Román Haditengerészet a folyamatban lévő korszerűsítések végrehajtása után a fekete-tengeri NATO-erők jelentős erejét adja. ■

(Folytatjuk)

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Jane’s World Armies issue Twenty.three, 2008

The Military Balance, 2009

Midi Világtatlasz. Nyír-karta Bt., Bp

Héjja István – Kozma Endre – Dr. Tóth Elek – Dr. Varga Kálmán: Katonai almanach.

Zrínyi Katonai Kiadó, Bp, 1987

Varga Ádám: Románia nyugati integrációja. Nemzet és Biztonság, 2009/10

A környező országok védelempolitikájának, katonai erőinek jellemzői. ZMNE egyetemi jegyzet

A Román Hadsereg átalakításának stratégiája. Román Nemzetvédelmi Minisztérium, 2007

A Román Nemzetvédelmi Minisztérium 2008. évi beszámolója. www.mapn.ro

Truppendienst Spezial, 3/2008

Jane’s Defence Weekly. 2008–2009-es évfolyamok

A környező országok fontosabb katonaföldrajzi adatai. ZMNE, Bp., 2002

Military Technology – MILTECH 1/2008

Armada International 2009, Complete Guide: Modern Soldier Systems

Aranyas folyóirat 2008-as, 2009-es számai

A Haditechnika folyóirat 2001-es, 2005-ös, 2006-os évfolyama

Jane’s Armoured and Artillery, 2007–2008

Jane’s Infantry Weapons, 2007 Bp., 2008

Világtatlasz, 2007 Hibernia Nova Kft., Bp.

The States mon’s yearbook 2009

Statistikai Tükör, III./52. szám (2009. április 30.): Népesedési körkép Európáról

Amaczi – Bombay – Héjja: A világ hadseregei. Zrínyi katonai kiadó, Bp., 1992

Kozma – Stefancsik – Héjja: Katonaföldrajzi kézikönyv. Bp., 1996

¹ A Román Hadsereg átalakításának stratégiája. Román Nemzetvédelmi Minisztérium, 2007, 17. o.

² Military Technology (MILTECH) 1/2008 193. o.

³ Truppendienst, 2/2008, 118. o.

⁴ A Román Nemzetvédelmi Minisztérium 2008. évi beszámolója, 3. o. www.mapn.ro

⁵ forrás: SIPRI yearbook, 2010

⁶ Az idézőjelbe tett nevek az eredeti román elnevezéseknél is így vannak feltüntetve.

⁷ www.jointophq.ro A 2. hadosztály hivatalos honlapja/parancsnokság története

⁸ Aranyas 2008/2., 6. o.

Orgován Csaba alezredes – Sásik Csaba őrnagy:

A DEBRECENI HUMÁNSZOLGÁLTATÓ, TÁJÉKOZTATÓ ÉS CSALÁDTÁMOGATÓ IRODA MŰKÖDÉSÉNEK TAPASZTALATAI

Több mint tíz évvel azt követően, hogy a Magyar Honvédség nagyobb létszámban biztosít katonákat nemzetközi békefenntartó műveletekbe, az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál 2009-ben megalakult a Humánszolgáltató, Tájékoztató és Családtámogató Iroda (a továbbiakban: iroda). Megalakítását példamutató kezdeményezésnek tartjuk, hiszen annak létrehozásával a katonák és családtagjaik szociális biztonságának növelése volt az egyik kiemelt cél az olyan, nagyobb kiszolgáltatottsággal járó élethelyzetekben, mint a hónapokig tartó külföldi szolgálat. Minden bizonnyal a felismerés nem csak a debreceni dandárnál született meg, hogy a katona csak akkor képes igazán feladataira koncentrálni, ha tudja: a „háterszágot” az alakulat biztosítja. Mégis miben különbözik ez a katonai szervezet a többitől? A válasz egyszerű: a felismeréstől eljutottak a kezdeményezésig és az elgondolás részletes kidolgozásáig, majd a rendelkezésre álló erőforrásokat hatékonyan felhasználva létrehozták az irodát. Az elgondolás megvalósításához kellett valami más is, a katonai felső vezetés támogatása. Mindent egybevéve egy olyan új dolgot sikerült létrehozni, amit példaértékű és követendő vállalkozásnak tartunk.

Időközben megkezdődött az újjáalakuló humánszolgálat kiépítésével kapcsolatos munka is, melynek eredményeként 2010. március 5-én a HM Kollégiuma döntött a humánszolgálat létrehozásáról. A humánszolgá-

lat kialakításával összefüggő egyes feladatokról szóló – jóváhagyás alatt lévő – HM-utasítás tervezete, a debreceni példából kiindulva, a katonai szervezetek szintjén, integrált ügyfélszolgálati irodák létrehozását rendeli el. Az integrált ügyfélszolgálati irodák kialakítása érdekében 2010 nyarán a HM Személyzeti Főosztálya megkezdte az előkészítő munkát, amelynek fontos része volt az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál hasonló rendszerben már egy éve működő iroda működési tapasztalatainak feldolgozása. Előzetes feltételezésünk szerint az iroda működésének tapasztalatai jó alapot szolgáltatnak az integrált ügyfélszolgálati irodák feladatrendszerének kialakítása és a többi katonai szervezetnél történő létrehozása során, ezért egy kérdőíves felmérést hajtottunk végre az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál.

A kérdőíves felmérés céljai alapvetően az alábbiak voltak:

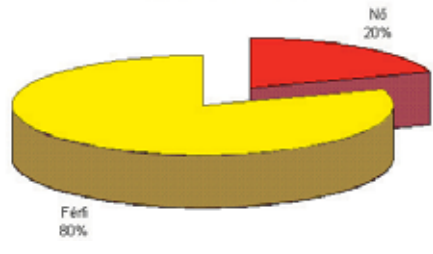
- az iroda személyi ismertségének, elfogadottságának vizsgálata a személyi állomány és családtagjaik körében;
- az iroda tevékenységi körével és működési rendjével kapcsolatos tapasztalatok gyűjtése;
- az iroda szolgáltatási körének bővítésével kapcsolatos igények felmérése;
- az irodát működtető személyi állomány felkészültségének vizsgálata.

A felmérés végrehajtásához kértük az MH

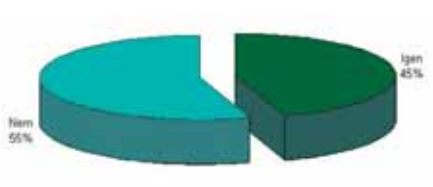
A VÁLASZADÓKRA VONATKOZÓ ADATOK

Feldolgozott kérdőívek száma: 249

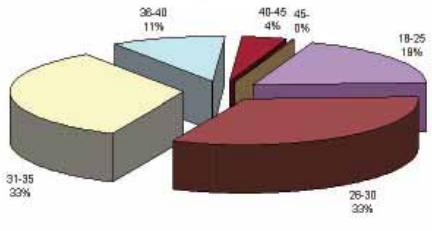
A válaszadók nemek szerinti megoszlása:

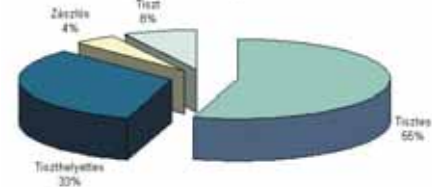
Teljesített-e már külföldi katonai szolgálatot?

A válaszadók életkor szerinti megoszlása:

A válaszadók rendfokozat szerinti megoszlása:

Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának hozzájárulását is. A kérdőívek kitöltésére 2010. július–augusztus hónapokban került sor. A 13 kérdésből álló kérdőívet a HM Személyzeti Főosztályának munkatársai állították össze. A kérdőívek nevet, személyi azonosítót nem tartalmaztak, kitöltésük önkéntes volt.

A KÉRDÉSEKRE ADOTT VÁLASZOK SZAKMAI ÖSSZEJÉZÉSE

– A válaszadók rendfokozati összetételét nézve a tisztesi (55%) és tiszthelyettesi (33%) állománycsoportok dominanciája jellemző.

– Az életkor szerinti megoszlás tekintetében a 26–35 év közötti korosztály, míg a nemek arányát tekintve a férfiak (80%) vannak felülreprezentálva.

– Missziós szolgálatteljesítés vonatkozásában kiegyenlített az arány (45% igen, 55% még nem teljesített külföldi katonai szolgálatot).

– Az iroda működését az állomány széles körben ismeri és elfogadja. A megkérdezettek legnagyobb részének (92%) van tudomása az iroda működéséről, közülük 47% már legalább egyszer igénybe vette valamely szolgáltatását.

– A megkérdezettek közel kétharmada (65%) hozzátartozójának is tett említést az iroda működéséről.

– A válaszadók döntő többsége az iroda szolgáltatásait a dandárnál rendkívül népszerű kedvezménykártyával kapcsolatos ügyintézés során vette igénybe. (A kedvezménykártya segítségével a dandár állományába tartozó katonák az együttműködési programban részt vevő üzletekben a termékek vagy a szolgáltatás árából kedvezményt kapnak.) Jelentős számban vették még igénybe az iroda szolgáltatásait a szabadidős és családi programok, valamint tanfolyamokkal kapcsolatos ügyintézés során.

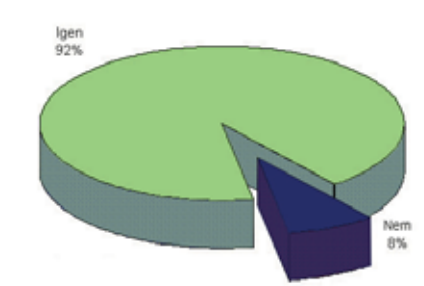
– A válaszadók 19%-ának hozzátartozója már legalább egyszer igénybe vette az iroda szolgáltatását.

– A válaszadók közül többen gyermekfelügyelettel, illetve bölcsődei szolgáltatással bővítenék az iroda tevékenységi profilját.

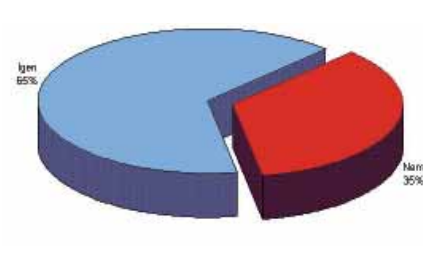
– Az iroda szakmai tevékenységének, a munkatársak szakmai felkészültségének megítélése mind az állomány, mind a családtagok körében pozitív. A válaszadók 35%-a teljes mértékben elégedett az iroda tevékenységével, további 22% jó, illetve megfelelő szintűnek értékeli azt (41% ez idáig még nem vette igénybe a szolgáltatásokat). Mindössze 2% nem volt megelégedve a kapott szolgáltatá-

Az iroda működésére, elfogadottságára, megítélésére irányuló kérdésekre adott válaszok

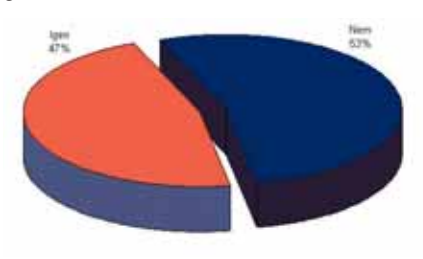
Van-e tudomása az iroda működéséről?

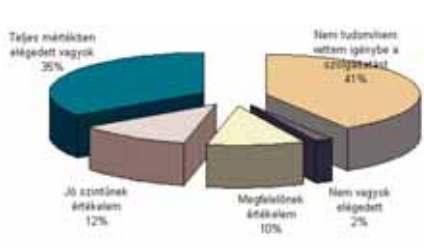
Tett-e hozzátartozójának említést az iroda működéséről?

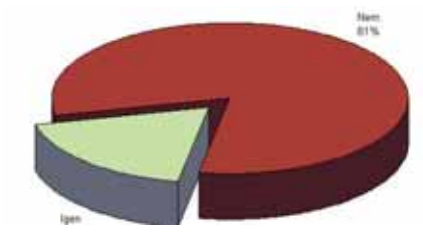
A válaszadó igénybe vette-e már az iroda szolgáltatását?

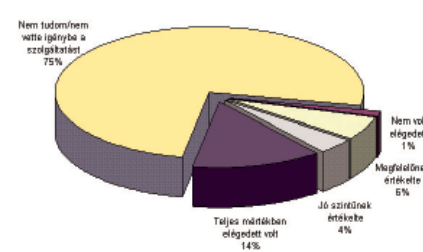
Az iroda tevékenységével kapcsolatos elégedettség megoszlása:

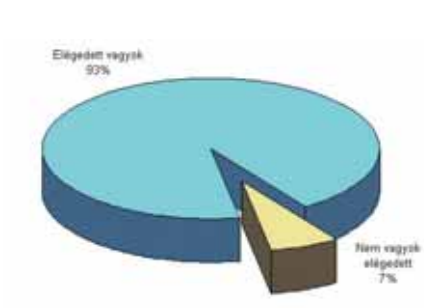
Felkereste-e a válaszadó hozzátartozója az irodát?

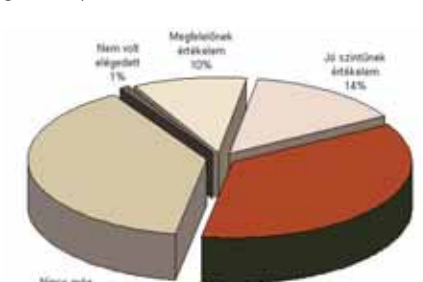
A hozzátartozó irodával szembeni elégedettségének megoszlása.

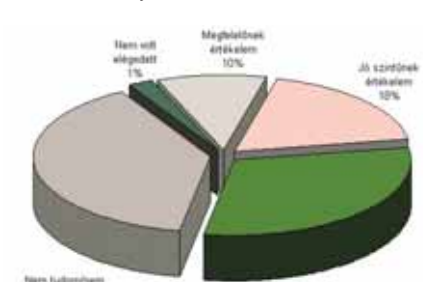
Az iroda ügyfélfogadási rendjével szemben tanúsított válaszadói elégedettség.

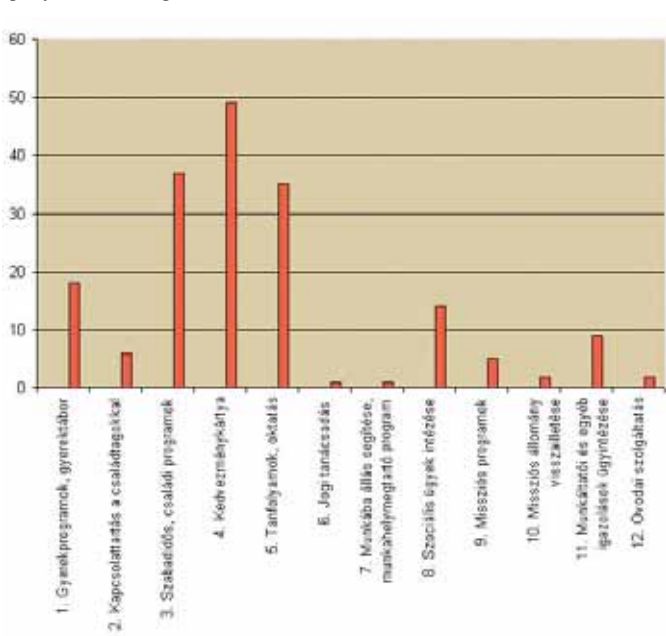
A válaszadói elégedettség megoszlása az iroda külső, belső megjelenésével, felszereltségével kapcsolatban.

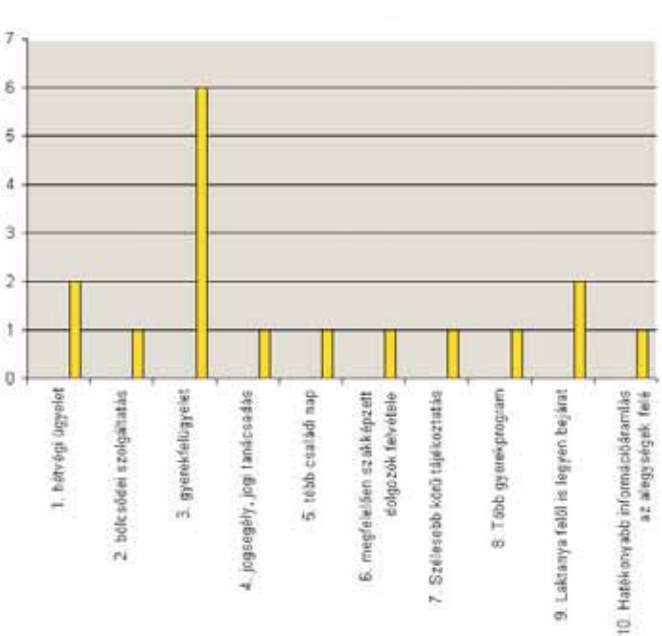
Az iroda munkatársainak szakmai felkészültségére, illetve az ügyfelek iránt tanúsított hozzáállására irányuló kérdés.

Amennyiben a fenti kérdésre a válasz „igen”, akkor nevezze meg az igénybe vett szolgáltatást.

Mivel bővítené az iroda szolgáltatásait?

sokkal. Az iroda szolgáltatásait igénybe vevő hozzátartozóknak 14%-a teljes mértékben elégedett volt a szolgáltatásokkal, 10% jó, illetve megfelelő szintűnek ítélte. (75% ez idáig nem vette igénybe a szolgáltatásokat.)

– Az iroda ügyfélfogadási rendjének, külső-belső megjelenésének megítélése szintén kedvező. A válaszadók döntő többsége (93%) elégedett az iroda ügyfélfogadási rendjével, amely alapvetően a szervezet normál munkarendjéhez igazodik. Az iroda külső-belső megjelenésével a válaszadók döntő többsége elégedett.

– A válaszadók döntő többsége elégedett volt a munkatársak szakmai felkészültségével. Mindösszesen 1% nem volt elégedett (40%-nak még nincs személyes tapasztalata).

KÖVETKEZTETÉSEK

– A kérdőíves felmérés adatai alapján kijelenthető, hogy az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál működő Humánszolgáltató, Tájékoztató és Családtámogató Iroda, valamint annak szolgáltatásai a személyi állomány körében ismertek és elfogadottak.

– A válaszadók közel kétharmada már tett említést a családtagoknak arról, hogy az alakulatnál működik az iroda. A válaszadók családtagjai közül minden ötödik fel is kereste már az irodát, ami – figyelembe véve az iroda viszonylag rövid, egyéves működését – jó eredménynek mondható.

– Az iroda szakmai tevékenységének, a munkatársak felkészültségének megítélése pozitív.

– Az iroda az alakulat személyi állományának életében fontos támogató funkciót tölt be. Integrált formában biztosít olyan szolgáltatásokat, amelyek az egyéni boldoguláshoz, a problémák mielőbbi és hatékony megoldásához nyújtott hathatós segítségnek keresztül jelentősen hozzájárulnak az alakulat munkaerő-megtartó képességének növeléséhez.

–További erőfeszítéseket kell azonban tenni annak érdekében, hogy az állomány családtagjai körében az iroda tevékenységi köre ismertebb, tevékenysége még elfogadottabb legyen. Tudatosítani kell az állományban és a hozzátartozók körében is, hogy melyek azok a problémák, amelyek megoldásában tud, és melyek azok, amelyek megoldásában nem tud segítséget nyújtani az iroda (pl. gyermekfelügyeletet az iroda munkatársai nem tudnak vállalni).

Összességében úgy gondoljuk, hogy a kérdőíves felméréssel a kívánt célt elértük, több hasznos visszajelzést kaptunk az iroda működésével kapcsolatban, amelyek jó alapot szolgáltatnak a többi katonai szervezetnél kialakítandó integrált ügyfélszolgálati irodák létrehozásához. A kérdőíves felmérés során szerzett tapasztalatokat felhasználva, 2011-ben Tata, Szolnok és Székesfehérvár helyőrségeiben megkezdjük az integrált ügyfélszolgálati irodák létrehozásával kapcsolatos munkát.

Köszönjük az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának és az MH 5. Bocskai István Lövészdandár közreműködő állományának a kérdőíves felmérés végrehajtásában nyújtott támogatást és közreműködést. ■

Dr. Kassai László nyá. ezredes:

ÉSZREVÉTELEK A MAGYAR HONVÉDSÉGRE VONATKOZÓ EGYES TÖRVÉNYI RENDELKEZÉSEKRE

Mint ismeretes, az Országgyűlés 2004. november 8-i ülésnapján, a képviselők kétharmadának azonos álláspontja alapján, elfogadta a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényt (a továbbiakban: Hvt.). Ezzel az aktuális jogalkotó – áthidalva a jelentkező politikai ellentéteket – elvégezte a honvédelemre és az önkéntes haderőre történő áttéréssel, valamint a haderőreformmal kapcsolatos joganyag módosítását, illetve újraszabályozását.

A jogalkotó régi adósságot törlesztett a Hvt. honvédségről szóló részének megalkotásával. De bizony állíthatom, hogy erre is csak azért került sor, mert napirendre került az önkéntes haderőre történő áttérés és a haderőreform követelményeinek sürgősen jelentkező törvényi szabályozása, valamint a tárca vezetésére vonatkozó viszonyok újraszabályozása.

Ismereteim szerint akkor a hadkötelezettséggel kapcsolatos sajátos viszonyok szabályozására irányult a fő figyelem, és a honvédséggel kapcsolatos kérdések – bizonyos mértékben – másodlagosan jelentkezték, a tervezetben szereplő problémák kritikai pozíciói pedig jelentősen gyengültek. A katonai elit tulajdonképpen felismerte a jelentkező feszültségeket, de nem volt abban a helyzetben, hogy a jogos vagy annak vélt, kizárólag katonai jellegű kritikai észrevételeit érvényesíteni tudta volna.

Mindezek előrebocsátása mellett a jelen tanulmány célja egyrészt az, hogy a szellemi önvédelem jogán, a megváltozott körülményekre is tekintettel felhívja a figyelmet azokra a hatályos jogi keretekre, amelyek hosszú időn keresztül sérülést szenvedtek; másrészt – anélkül, hogy túlzottan szélszólásosokat minősülnék – néhány észrevételt kívánok tenni a törvény egyes rendelkezéseire, sőt helyenként kísérletet teszek a változtatások irányainak kezdeményezésére is.

Rövid történeti áttekintés után tehát foglalkozni kívánok a Magyar Honvédséggel mint alkotmányos alapintézménnyel, a Magyar Honvédség jogállásával kapcsolatos kérdésekkel, a területi katonai igazgatási szervekkel, a Honvéd Vezérkar és a vezérkari főnök, valamint a Honvédelmi Minisztérium jogállásával. Végezetül megkísérlem összegezni a felmerült gondolatokat.

A HONVÉDELEM ÉS A MAGYAR HONVÉDSÉG TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSÁNAK RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Magyarország történetében a honvédelem ügye mindig is a nemzet, az ország, az állam fenntartásának kulcskérdése volt. A honvédelem modern értelemben vett jogi szabályozásának

történetét hivatalos álláspontok a nemzeti ősrégről szóló 1848. évi XXII. törvénycikktől számítják. A törvénykezési folyamatban kell említenünk a véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikket, amely a fegyveres erők részeként említi a honvédséget.¹ A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk már egyértelműen elhatárolja a honvédelmi miniszter és a honvédségi főparancsnok hatáskörét.² Ezt váltotta fel a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikk, amely szerint a honvédség minden ügye a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozott, a tisztán katonai vezetés és felügyelet végrehajtására pedig egy magasabb rendfokozatú tábornokot neveztek ki a honvédség főparancsnokául.³ A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikknek csupán a harmadik része foglalkozik a honvédséggel és annak kiegészítésével.⁴ A törvénycikk megállapítja, hogy a magyar állam hadereje a honvédség; a honvédelem irányítása békében és háborúban egyaránt a Legfőbb Honvédelmi Tanács feladata, amelynek elnöke a miniszterelnök, tagjai a miniszterek, a hadsereg főparancsnoka és a vezérkari főnök. Ez a törvénycikk kisebb módosításokkal egészen 1960-ig volt hatályban. A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvény előírta, hogy a haza védelmében személyes szolgálattal és anyagi javaival valamennyi magyar állampolgár köteles a törvény rendelkezéseivel részt venni.⁵ Másfél évtized után az Országgyűlés megalkotta a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvényt, amely – az akkori politikai, társadalmi viszonyoknak megfelelően – meghatározta a honvédelem egész rendszerét, a honvédelem irányítási rendjét, az állami és gazdasági szervek, szövetszervezetek és társadalmi szervezetek honvédelmi feladatait, valamint az állampolgárok személyes kötelezettségeit.⁶ A törvény szakmai, jogalkotási szempontból jobb, világosabb szerkezetű, mint elődje volt. A törvényt jelentősen módosította az 1990. évi XXI. törvény, amely rendezett és áttekinthető jogi szabályozását biztosította a honvédelem irányításának. Mint ismeretes, az egységes Honvédelmi Minisztérium szervezeti talaján, 1989. december 1-jei hatállyal megalakult a Magyar Néphadsereg Parancsnoksága. Ezzel megtörtént a Magyar Néphadsereg felső szintű irányításának (vezetésének) szétválasztása: határozottan elkülönült a kormányzati, közigazgatási tevékenység a katonai irányítási (vezetési) tevékenységtől. Itt kívánom jelezni, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1990. évi XVI. törvény a Magyar Néphadsereg nevét Magyar Honvédségre változtatta.

A honvédelemről szóló, többpárti konszen-

A Honvédség zászlaja

zussal kialakított 1993. évi CX. törvény – azt állítólagos katonai ügyként kezelve – meghatározta többek között a honvédelem célját, a fegyveres erők irányítását, vezetését, a fegyveres erők feladatait, a honvédelmi feladatok ellátásának rendjét, különös tekintettel a hadkötelezettség teljesítésére vonatkozó rendelkezésekre, továbbá külön részben, a rendkívüli intézkedésekkel kapcsolatos szabályokat.⁷ Ezt a törvényt – fogyatékoságai ellenére – viszonylag modernnek kellett tekintenünk, mivel európai szinten szabályozott egy sor alapvető kérdést.

Mint már említettem, jelentős pártpolitikai csatározások, alkudozások és egyfajta törvénykezési kényszerhelyzet közepette az Országgyűlés 2004. november 8-ai ülésnapján, a képviselők kétharmadának azonos álláspontja alapján, elfogadta a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényt. A jogalkotó – megítélésem szerint – áthidalva egyrészt a pacifista és a katonai, másrészt a civil és a pártpolitikai ellentéteket, elvégezte a honvédelemre és az önkéntes haderőre történő áttéréssel, valamint a haderőreformmal kapcsolatos joganyag módosítását, illetve újraszabályozását. Régi (közel egy évtizedes) adósságot törlesztett viszont a törvény honvédségről szóló részüének meghatározásával. Azonban – mint a Magyar Honvédség belső viszonyain edződött megfigyelő – bizton állíthatom, hogy erre is csak azért került sor, mert az önkéntes haderőre történő áttérés és a haderőreform követelményeinek sürgetően jelentkező törvényi szabályozása, valamint a tárca vezetésére vonatkozó viszonyok újraszabályozása, illetve a régebbi szabályok megerősítése, bővítése került napirendre. A jogalkotó a közelmúltban a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség szervezetének korszerűsítése, a működés hatékonyabbá tétele, az elmúlt időszakban tapasztalt hiányosságok kiküszöbölése, a jogszabályi és szervezeti változások átvezetése, továbbá a tartalékos-i rendszer felülvizsgálata, fejlesztése, törvényi feltételeinek megteremtése érdekében szükségesnek tartotta a 2010. évi CLXXX. törvénnyel a hatályos Hvt. módosítását.

A honvédelem, ezen belül a honvédség modern értelemben vett jogi szabályozásának fentebb vázolt 163 éves történetéből – figyelembe véve az ország életében jelentkező eltérő politikai és társadalmi berendezkedések által dictált követelményeket is – megfogalmazható néhány, ma is használható általános megállapítás. Mindenekelőtt például az, hogy amellett, miszerint a honvédelmet nemzeti ügynek tekintték, a honvédelmi feladatok megoldásában a fő hangsúlyt törvényszerűen a honvédségre helyezték. Továbbá, hogy a honvédelemről, illetve a honvédségről 1945 előtt megjelent törvények rendelkezései a tisztán katonai tevékenységgel összefüggő vezetési és felüyleleti kérdésekben a honvédség főparancsnokának határoztak meg önálló feladatokat, illetve hatásköröket.

A MAGYAR HONVÉDSÉG MINT ALKOTMÁNYOS ALAPINTÉZMÉNY

Mint ismeretes a hatályos alaptörvény VIII. fejezetét az alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény iktatta be azzal az általános indokollással, hogy a fegyveres erők és a rendőrség a végrehajtó hatalom alapvető intézményei.

Következésként – akkor még létező – fegyveres erők részét képező honvédséget egyik alkotmányos alapintézménynek kell tekinteni, melynek fő feladatait, irányítását, alkalmazásának lehetőségeit, illetve annak szabályozására vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány határozza meg. Ugyanis a jogalkotó abból indul ki, hogy a honvédségnek jelentős szerepe van a hatalmi egyensúly megtartásában és biztosításában, a szűk pártérdekektől való tartózkodás törvényes érvényesítésében.

Témánkkal összefüggésben – az akkori politikai közegben – a jogalkotó a hatalommegosztás elvből indult ki, mely szerint biztosítani kívánta az államhatalmi ágak egyensúlyban tartó működését. Ismerve az akkori politikai viszonyokat, a politikai erők – számolva a többpártrendszeren alapuló hatalommegosztással, amikor a pártok jelenlétére alapított parlamentarizmus politikai hatalommegosztását ciklikusan fejti ki – akkor arra törekedtek, hogy a hadsereget megóvják a napi politikai befolyásoktól. A jogalkotó, amikor a kormányzati és katonai hatásköröket szétválasztotta, számolt azzal, hogy a kialakulni látszó hatalmi struktúrába a hadsereg érték- és követelményrendszere politikailag semleges magatartást igényel.

Folyamatos állandóságot kell a hadseregnek biztosítani, stabilnak és változatlannak kell maradnia a napi működés során, illetve a honvédelemre és a hadseregre vonatkozó döntéseket maximális konszenzus alapján kell meghozni. Megítélésem szerint ez utóbbi követelményt alapvetően sikerült biztosítani.

Itt kell említést tennünk arról, hogy az alkotmány módosításáról szóló 2004. évi CIV. törvény megszüntette a fegyveres erők fogalmát, illetve intézményét. Így az alkotmány VIII. fejezetének címe „A Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek”-re változott. A módosítással hatályba léptetett új 40/A. § /1/ bekezdése szerint „A Magyar Honvédség alapvető kötelessége a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződések-ből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása.”

Mint arról fentebb már szó volt, a Magyar Honvédség a végrehajtó hatalom egyik alapintézménye, ugyanakkor – ha alaposabban megvizsgáljuk az alkotmány vonatkozó rendelkezéseit – azt látjuk, hogy a honvédséggel való rendelkezés túlnyomó többsége az alkotmányos főhatalom (az Országgyűlés) hatáskörébe tartozik. Tehát – megítélésem szerint – a honvédség alapvető rendeltetésszerű alkalmazásával kapcsolatban a hatáskörök túlnyomó többségével az Országgyűlés rendelkezik. Lényegében a kormány irányításával kell a hadsereget úgy megszervezni és olyan állapotban tartani, hogy feladatát elláthassa.

A szerző – ismerve a kormányzat azon álláspontját, hogy új alkotmányt kíván kidolgoztatni, nem ismerve viszont az előkészítésre kijelölt szaktekintélyeknek a hadsereggel, de egyáltalán a katonasággal kapcsolatos álláspontját – nem titkolt reménye tehát, hogy a Magyar Honvédség az új alkotmányban is a helyének és a szerepének megfelelően az alkotmányos alapintézmények sorába kerüljön.

A MAGYAR HONVÉDSÉG JOGÁLLÁSÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ KÉRDÉSEK

A Hvt. 69. § (1) bekezdése szerint a honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben

A Honvédség zászlaja

működő és centrálisan vezetett fegyveres állami szervezet, békében az önkéntességen, megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapotban az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló haderő.

Az előzőekben a törvény által felsorolt jogköri tényezők némelyikét indokoltnak látszik alaposabb elemzés alá vonni, illetve magyarázatokkal ellátni.

Elsőként vizsgáljuk meg, hogy mit kell azon érteni, hogy a honvédség polgári irányítás alatt álló fegyveres állami szervezet? Erre a kérdésre több irányú magyarázat is lehetséges.

Nevezetesen: jelenti a Hvt. 95. § (1) bekezdése szerint egyrészt annak a ténynek a féléértéhetetlen és törvényi kinyilatkoztatását, mely szerint a „... honvédséget békében, az Alkotmányban és e törvényben meghatározottak szerint, az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a kormány és a honvédelmi miniszter irányítja”.

Másrészt a fenti törvényi meghatározás a Hvt. 95. § (3) bekezdése szerint azt is jelenti, hogy a „... honvédelmi miniszter önállóan gyakorolja a törvényben meghatározott hatáskörét, az Országgyűlés és a kormány döntései szerint irányítja és vezeti a Honvédséget”.

A honvédség polgári irányításának törvényi meghatározása jelenti továbbá – leegyszerűsítve a kérdést – azt is, hogy a jogalkotó – a legutóbbi törvényi módosítás szerint is, amely egyébként pozitív irányú elmozdulást jelent a korábbiakhoz képest – jelentősen korlátozza a Honvéd Vezérkar főnök hatáskörét a hadsereg irányításában és vezetésében. Lényegében az Országgyűlés és a kormány döntései szerint a honvédség felső szintű irányításával és vezetésével járó összes jogosítványt a honvédelmi miniszter egy személyben gyakorolja.

A következőkben szólnom kell arról is, hogy mit értünk azon meghatározáson, hogy a honvédség függelmi rendszerben működő és centrálisan vezetett fegyveres állami szervezet.

A jogalkotó azon megállapításával, miszerint a honvédség függelmi rendszerben működő fegyveres állami szervezet, egy másodlagos jogviszonyból indul ki ahelyett, hogy a függelmi rendszert megalapozó elsődleges jogviszonyból, a hierarchikus alá- és fölérendeltségből indult volna ki. Nélkülözte annak a ténynek a megállapítását, hogy a honvédség egy feszes hierarchiába szervezett fegyveres állami szervezet. Ezt a fogyatékoságot, megítélésem szerint, az sem pótolja, hogy a Hvt. 73. § (2) bekezdése értelmében – egyebek mellett – a honvédség szervezeti felépítésének meg kell felelnie a rendeltetés szerinti szervezeti hierarchia elveinek és követelményeinek. A honvédségnél, de egyáltalán a hadseregben, a hierarchikus szervezeti rendszer fő jellemzője egyrészt a katonai szervezetek feszes alá- és fölérendeltsége. Hiszen azok, éppen tevékenységük sajátos jellege miatt, olyan mértékben összekapcsoltan, egymásra utalva működnek, hogy egymás nélkül nem tudják ellátni feladataikat, másrészt a katonai szervezetek egyszemélyi parancsnoklás alatt működnek.

A törvény azon megállapításával, hogy a honvédség egy centrálisan vezetett fegyveres állami szervezet, itt és most csupán a vezetést illetően kívánok kísérletet tenni a megfogalmazás vélt vagy valós céljának, tartalmának és a gyakorlatban való érvényesülésének kifejtésére. A téma taglalása során nem kívánok túl messzi-

re visszatekinteni, de ezen sajátosan példanélküli irányítási és vezetési struktúra kialakításának intézményes forrását feltétlen be kell mutatni. Ebben a kérdésben az első lépést – az akkori honvédelmi miniszter indítványa alapján – az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX. 26.) ABh határozata tette meg. A határozat – témánkkal összefüggésben – egyebek mellett megállapította, hogy a „... Magyar Honvédség parancsnoka vezetési jogkörét csakis az irányító szervezet irányítási aktusainak megfelelően, azok keretén belül gyakorolhatja”.⁸

A határozat értelmében ez a döntés a honvédelmi miniszter és a honvédség parancsnoka közötti hatáskörmegosztás, lényegében a kormányzati irányítás és a szakmai (katonai) vezetés szétválasztásának jegyében történt. A kormányzati (miniszteri) és a honvédség parancsnoki irányítási és vezetési hatáskörmegosztásnak – véleményem szerint – egyrészt praktikus politikai oka volt, amely alapvetően a hadsereggel szemben tanúsított nagyfokú bizalmatlanságból táplálkozott és egyértelműen a parancsnoki hatáskör csökkentésére irányult, másrészt maga az Alkotmánybíróság a kormányhoz képest a honvédséget belső szervezeti egységnek tekintette. Nem vette figyelembe, hogy a honvédség sajátos feladatmegoldás következtében, többlepcsős szervezeti rendszerben működik, így léteznek helyi irányítási jogköröket is ellátó szervezetek. Tehát az irányítás a szervezeti rendszer részét képező – különböző szinten elhelyezkedő – szervek közötti viszonyok leírására szolgál, míg a vezetés az egy adott szerven belüli viszonyrendszert fejezi ki.

Ebben az összefüggésben – megítélésem szerint – a honvédség egy centrálisan irányított fegyveres állami szervezet. Az irányításnak és a vezetésnek az ilyen jellegű megkülönböztetését formálisnak is tekinthetnénk (mivel a vezetés mindig az irányítás keretei között marad), ha a Honvédelmi Minisztériumban, a vezérkar integrációját követően kialakított szervezeti struktúrában, a hatáskörmegosztás nem egy új irányítási és vezetési rend szerint valósult volna meg. Ebben az új struktúrában a tárgyaltt törvényi rendelkezés az Alkotmánybíróság által a Magyar Honvédség parancsnokának szánt szakmai (katonai) vezetési hatásköröket nem a vezérkari főnökre, hanem a honvédelmi miniszterre ruházta.

A jogalkotó a Hvt.69. § (1) bekezdésében a vezetéshez kapcsolva, illetve azzal összefüggésben a vezetés minősítéseként említi a centralizációt. A centralizációval összefüggésben – már csak jelentősége miatt is – meg kell jegyeznem, hogy az egységes államhatalom csak centralizált, hierarchikus felépítés mellett valósítható meg. Ezen túl látnunk kell azt is, hogy a modern kor feltételei között az államrend és az állambiztonság védelme is centralizált, hierarchizált rendszert igényel. Közelebbről, a honvédségre vetítve, a centralizáció lényegi kérdése a hatáskörök elosztása az egyes katonai szervezetek között. A centralizációnak lehetővé kell tenni az egységes parancsnoki akarat érvényesülését. A jogszabályok és belső rendelkezések egységes, azonos értelmű végrehajtása a honvédségen belül feltétlenül és oszthatatlanul csak hierarchizált, centralizált katonai szervezetek révén valósítható meg.

A jogalkotónak pontosabb és szakszerűbb meghatározást kellett volna adni a honvédségről. Véleményem szerint helyesebb volna az a megfogalmazás, miszerint a „...Honvédség a végrehajtó hatalom alkotmányos alapintézménye, amely hierarchikusan szervezett és centrálisan irányított fegyveres állami szervezet...” Az a tény, hogy a jogalkotó nem ezekre a fogalmi elemekre tette a hangsúlyt, nem ismerte fel, hogy ezek a fogalmak szoros kapcsolatrendszert képeznek, és egységesen alkotják a honvédség pontos jogállását. Ma, amikor a változás igénye, a megújulás szükségessége hatja át a társadalmi viszonyokat, mindennél fontosabb, hogy valós képet alakítsunk ki a honvédségről.

A HONVÉDSÉG EGYES SZERVEZETEI ÁLTAL ELLÁTOTT KATONAI IGAZGATÁSI FELADATOK-KAL KAPCSOLATOS MAGYARÁZATOK

A honvédség jogállását és feladatait meghatározó Hvt. 69.§ (1) bekezdésének utolsó mondata meghatározza, hogy a honvédség egyes szervei „... a törvényben meghatározott katonai igazgatási feladatokat is ellátnak.” Ahhoz, hogy az igazgatás helyét egyrészt a tudományos elvárásoknak, másrészt a jogszabályok által használt fogalmi és tartalmi követelményeknek megfelelően el tudjuk helyezni a közigazgatás szervezeti, illetve feladatrendszerében, feltétlenül meg kell határoznunk néhány alapfogalmat.

Mindezek előtt szólnom kell a közigazgatásról, amely a szakirodalom szerint egy sajátos igazgatás, a társadalomban működő igazgatási rendszerek egyik fajtája.⁹ A közigazgatás ugyanakkor az állam integrált szakigazgatási rendszere is, amely az állami feladatokat ténylegesen megvalósítja.

A közigazgatási rendszerek legfontosabb intézménye az államigazgatás, amely az állami szervek összességét magában foglaló rendszer. Mint már említettük, az állam elsősorban az államigazgatáson, illetve annak alrendszeirein keresztül valósítja meg a közigazgatási feladatokat, amelyre az államigazgatásnak alkotmányos felhatalmazása van. A polgári demokráciákban a plurális jogállam közigazgatása általában osztott, és benne alapvetően két közigazgatási szervtípus van, amelynek egyik alrendszerét a kormánynak alárendelt (központi), hierarchikusan felépített államigazgatási alrendszer, a másik alrendszerét pedig a területi, helyi önkormányzatok adják.¹⁰ A központi államigazgatási szervekről, valamint a kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (2) bekezdése értelmében központi államigazgatási szervnek minősülnek: a kormány, a kormánybizottságok, a miniszterelnökség, a minisztériumok, az autonóm államigazgatási szervek, a kormányhivatalok, a központi hivatalok és a rendvédelmi szervek országos parancsnokságai.

Az államigazgatás területi szervei is két nagyobb csoportra tagozódnak:

A központi alárendeltségű (dekoncentrált) területi szervekre (ilyenek az általános hatáskörrel rendelkező megyei [fővárosi] közigazgatási hivatalok és a megyei állami kollégiumok – ezek a kormány általános hatáskörű szervei) és az ágazati feladatokat területi szinten ellátó államigazgatási szervekre. Az államigazgatás

A Honvédség zászlaja

területi szervei általában centrális alárendeltségben működnek, de ezen belül is megkülönböztetünk önálló és nem önálló területi államigazgatási szerveket.

Mint ismeretes, szinte valamennyi ágazat, igazgatási feladatainak ellátása érdekében, szükségszerűen létrehozta, illetve kifejlesztette a megfelelő területi szerveit. Az ágazati besorolás tekintetében a honvédelem irányításáért felelős Honvédelmi Minisztérium is kialakította és a követelmények szerint időnként módosította területi katonai igazgatási szerveit. Ezen szervek intézményesítése általában törvényben történt, jelenleg a Hvt. 60.§ deklarálja, intézményesíti a katonai igazgatás területi szerveit, a Hvt. 54.§ (1) bekezdése pedig rögzíti, hogy a honvédelem helyi igazgatása – a Hvt-ben és a kormányrendeletben meghatározottak szerint – a honvédelem területi és helyi igazgatását megvalósító szervek mellett a hadkiegészítő parancsnokságok feladatkörébe is tartozik.

A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) a kormány által megállapított regionalizálást követően sajátosan megyei alapon építkező, több megyét (a fővárost) átfogó illetékességű, centrális irányítás alatt lévő regionális szervezetek.¹¹ Míg korábban a területi katonai igazgatási szervek megyei (fővárosi) illetékességgel (működési területtel) rendelkeztek, mára regionalizált illetékességgel rendelkező szervekké alakultak át. Sajátossága a regionális szerveződésnek, hogy a régióknak alárendelten megyei (fővárosi) szinten kihelyezett részlegek (irodák) is működnek.

A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) államigazgatási feladatokat is ellátó önálló katonai szervezetek. Államigazgatási feladat- és hatásköröket alapvetően a Hvt. állapítja meg. Helytelennek tartom azokat a nézeteket, hogy a területi katonai igazgatási szervek félig katonai, félig államigazgatási szervek.¹² Álláspontom ebben a kérdésben határozottan az, hogy e szervek katonai szervezetek, amelyek államigazgatási feladatokat is ellátnak. A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) osztatlan irányítású szervezetek, azokban mind a szakmai, mind pedig a szervi irányítás egy kézben összpontosul.

A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) feladat- és hatáskörének, illetve szervezeti rendszerének meghatározása mellett figyelembe kell vennünk a honvédségnek a Hvt. 7. § (2), (3) és a (7) bekezdésében intézményesített központi adatfeldolgozó szervét is, amely a törvényben meghatározott körben adatkezelő szerv. Jelenleg ezt a feladatot a Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ (a továbbiakban: MH KIAK) látja el.

Nagyon furcsának találok a Hvt.-ben a MH KIAK-nak egy viszonylag megfoghatatlan, általános megfogalmazását akkor, amikor a hadkiegészítő parancsnokságokat konkrétan nevesíti. Amíg a hadkiegészítő parancsnokságok megyei alapon építkező, több megyét (a fővárost) átfogó illetékességű regionális szervezetek, addig az MH KIAK a Hvt.-ben meghatározott feladat- és hatáskörben az egész országot átfogó, sajátosan egyedi illetékességgel rendelkező, államigazgatási feladatokat is ellá-

A Honvédség zászlaja

tó, centrális irányítás alatt álló katonai szervezet. Éppen ezért – megítélésem szerint – a MH KIAK-nak mint fontos államigazgatási feladatokat is ellátó katonai szervezetnek az alapvető intézményes jogállását a Hvt.-ben is szerepeltetni kellene. Ugyanis a Hvt.-ben a MH KIAK-ra vonatkozó fontosabb rendelkezésekből egy-értelműen következik a jogalkotónak a szerve-re vonatkozó megváltozott koncepciója, illetve utalása a szerv státusára, megnövekedett feladat- és hatáskörére, valamint a viszonyrend-szerére.

Az előzőekben említett katonai igazgató-si szervek mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a honvédségnek a Hvt. 7.§ (2) bekezdé-sében szereplő, központi irattározásra kijelölt szervét sem. Jelenleg ezt a feladatot a honvé-delmi miniszter alárendeltségébe tartozó HM-szervek közül a HM Hadtörténeti Intézet és Mú-zeum látja el (a továbbiakban HM HIM). A HM HIM a Hvt.-ben meghatározott feladat- és ha-táskörében – a MH KIAK-hoz hasonlóan – az egész országot átfogó, sajátosan egyedi illeté-kességgel rendelkező, a miniszter alárendelt-ségébe tartozó, államigazgatási feladatokat is ellátó honvédelmi minisztériumi szerv.

A már említett, államigazgatási feladatokat is ellátó két katonai szervezeti egység (hadki-egészítő parancsnokságok és az MH KIAK) a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tarto-zó szervezetek azon csoportjához tartoznak, amelyek a Honvéd Vezérkar főnökének közvet-len szolgálati alárendeltségében működnek. Ezen szervezeti egységek – amellet, hogy el-látják a törvényben meghatározott államigaz-gatási feladatokat – alapvetően a katonai belső igazgatás (katonai rendtartás) szabályai alap-ján működnek.

Az eddig elért eredmények alapján úgy lá-tom, célszerű néhány gondolatban foglalkoz-ni az Európában és a NATO szervezetében is egyedülálló területi katonai igazgatás jelenle-gi szervezeti rendszerének további finomításá-val. Szükségesnek tartom, hogy amennyiben a honvédségnél létszámtartalék képződné, ala-kítsanak ki egy a harmadik hadkiegészítő pa-rancsnokságot is Közép-magyarországi Had-kiegészítő Parancsnokság néven.

A harmadik parancsnokság felállítását szá-mos, figyelemre méltó szakmai tényező ind-o kolja. Budapest az ország közigazgatási köz-pontja és Pest megyével kiegészítve ezen a te-rületen él az ország lakosságának több mint egyharmada. A keleti parancsnokság szakmai tevékenységének zőme jelenleg is Budapest-re és Pest megyére irányul. A parancsnokság ellátotti körében lévő személyek kb. 65–70%-a Budapesten és Pest megyében él, körükben eredményes munkát csak helyi vezetéssel és végrehajtással lehet végezni. A Budapesti To-borzó- és Érdekvédelmi Központra aránytala-nul nagy teher hárul mind a három szakmai te-vékenységi területén.¹³

A HONVÉD VEZÉRKAR ÉS A HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKE JOGÁLLÁSÁVAL KAPCSOLATOS ÉSZREVÉTELEK

Az alcímben szereplő téma racionális megkö-zelítésének igénye arra készítetett, hogy egy rö-vid visszapiillantással vázoljam a hatályos tör-vényi rendelkezések előzményeit, s egyben utaljak a jogalkotó lehetséges szándékaira is.

Történelmi tény, hogy a honvédelmi tárca (tíz évig tartó kísérletezés után) 1994-ben elérke-zettnek látta az időt a Honvédelmi Minisztéri-um és a Magyar Honvédség Parancsnokság összevonására.¹⁴ A két szerv összevonása a gyorsított előkészületek ellenére nem valósult meg, mivel a kormányváltást követően az új kormány hatályon kívül helyezte az összevo-násra vonatkozó határozatot.¹⁵

Az integráció előkészítésének következő ál-lomásaként a Magyar Honvédség hosszú, va-lamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló 88/1995/VII.6./ OGY határo-zat módosításával az Országgyűlés 115/1996./XII. 20./ határozatával – egybekel mellett – el-rendelte, hogy a Magyar Honvédség Parancs-nokságát át kell alakítani Honvéd Vezérkarrá. Az új Honvéd Vezérkar kialakításánál a törek-vés arra irányult, hogy azt kisebb módosítá-sokkal alkalmassá kell tenni a Honvédelmi Mi-nisztériumba történő integrálódásra.

A korabeli vitaanyagokból egyértelműen ki-derült, hogy a törekvések a haderő politikai és civil ellenőrzésének kiterjesztésére, valamint a kormányzati irányítás és a katonai vezetés egyesítésére irányultak. Az utóbbi törekvése-ket – egyebek mellett – jelentősen motiválta az is, hogy a minisztérium vezetése nem volt fel-készülve a normatív aktusokkal történő irányí-tásra. Mint szakminisztérium képtelen volt ki-alakítani az új viszonyoknak megfelelő szer-vezeti struktúrát, illetve a sajátos irányítási fel-adatköröket.

Az integrációban érdekelt csoportok inten-zív befolyásolására, a parlamenti pártokkal egyeztetett álláspont alapján, a tárca vezeté-se terjesztette a törvényjavaslatot az Ország-gyűlés elé. Így a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar integrációjával érintett tör-vények módosításáról szóló 2001. évi XLIII. tör-vény alapján megszületett a két szerv integrá-ciója.

A Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar integrációjával az új szervezeti felépí-tésű Honvédelmi Minisztérium irányítási és ve-zetési struktúrájának kialakítása jelentős mér-tékben megváltoztatta a Honvéd Vezérkar jog-állását. Ennek következtében tovább bővült a honvédelmi miniszter irányítási és vezetési ha-tásköre, ugyanakkor ezzel arányosan csökkent a vezérkari főnök hatásköre. A Honvéd Vezér-kar alapvető feladatainak meghagyásával és a Magyar Honvédség parancsnoki beosztásá-nak megszüntetésével integrálódott a Honvé-delmi Minisztériumba.

A hatályos Hvt. 101.§ (1) bekezdése lénye-gében az integrációt megalapozó koncepció alapján határozta meg a Honvéd Vezérkar jog-állását, mely szerint a „... Honvéd Vezérkar bé-kében – a Honvédelmi Minisztérium szerveze-tének részeként – az ország katonai védelemre való felkészítésének felső szintű tervező-szer-vező, illetőleg a Honvédség katonai tevéken-ységének felső szintű vezető szerve”.

Nos, a probléma e törvényi megfogalma-zásban a „felső szintű vezető szerve” mondat-résszel van. A közigazgatás-tudomány jelen-legi álláspontja szerint ugyanis az egyszemé-lyi felelős irányítás (vezetés) alatt álló szervek a vezető feladatait valósítják meg. Ezek szerint a Honvéd Vezérkar mint szervezet a Honvéd Vezérkar főnökének feladatait valósítja meg, amelyeket jogszabály és jelenleg a Honvédel-

mi Minisztérium Szervezeti és Működési Sza-bályzata (a továbbiakban: HM SZMSZ) rö-g-zít.¹⁶ Tehát a vezérkar a vezérkarfőnök segítő szerve. Ismereteim szerint a vezérkarnak nincs törvény által meghatározott részjogosítványa. A Honvéd Vezérkar fentebb jelzett – szerintem pontatlanul meghatározott – jogállását a Hvt.-nek a 2010. évi CLXXX. törvénnyel történő mó-dosítása nem érintette.

Tanulmányozva a vezérkarral kapcsolatos írásos műveket, meg kell állapítani, hogy a ve-zérkar helye és szerepe, funkciója, az állami és a katonai vezetés más szerveivel fűződő kap-csolata országonként változó.¹⁷ Az utóbbi több mint száz év alatt – a jelzett változások köv-etkeztében – a vezérkarokat jelentős hátrányok vagy éppen sérelmek érték. Olvasva a Hvt. legutóbbi módosításáról szóló törvény szöve-gét arra a következtetésre jutottam, hogy a jog-alkotó megtette az első lépést a Honvéd Ve-zérkart az utóbbi évtizedekben ért sérelmek és szorító helyzetek felismerésére. A felisme-rés egyik, csak példaként említett pozitív muta-tója, hogy az integrált minisztérium részét ké-pező Honvéd Vezérkarnak – az államigazgató-si szervezeti rendszer felépítésétől – eltérő, a katonai jelleget jobban kifejező szervezeti fel-építését adja. Továbbá a Hvt. módosításának szellemében készült HM SZMSZ-ben a koráb-biakhoz képest a Honvéd Vezérkar főnök a HM szervezeti rendjében előkelőbb helyet kapott.

A következőkben a Honvéd Vezérkar főnö-kének jogállásával összefüggő néhány kérdést érintem. A Hvt. 101.§ (2) bekezdése szerint a „...Honvéd Vezérkart és a hadrendbe tartozó katonai szervezeteket a Honvéd Vezérkar főnö-ke vezeti, aki az utóbbiak tekintetében hatás-körét részben átruházhatja. Szolgálati előjáró-ja a Honvédség tényleges és – behívások ese-tén – tartalékos állományú katonáinak. Felelős azok hadrafoghatóságáért, kiképzéséért és felkészítéséért, továbbá magas fokú fegyelmé-ért”. Ezen törvényi megfogalmazás sok tekin-tetben pontatlan, mivel a hadrafoghatóságért, a felkészítésért, a fegyelmért való felelősséget csak a személyi állományra vonatkoztatja.

A Honvéd Vezérkar főnökének – a törvény szerint néhány eset kivételével – csupán kidol-gozói, tervezői, javaslattevői, közreműködői feladatköre van, hatáskör nélkül. A törvényben megállapított hatásköre – a jelenlegi miniszté-riumi struktúrában – egyáltalán nincs arány-ban annak felelősségével. Megítélésem sze-rint nincs törvényes, de még más jogszabályi garancia sem arra, hogy szolgálati feladatait a követelményekkel és a felelősséggel arányo-san végre tudja hajtani.

A törvény világosan meghatározza a Hon-véd Vezérkar főnökének a Honvédelmi Minisz-tériumban végrehajtandó feladatait és az alá-rendelt katonai szervek vezetéséért való fele-lősséget, de nem említi azokat a vezetési jo-gosítványokat, amelyekkel az alárendeltek felé rendelkezik. Ebben a minisztériumi struktúrá-ban a Honvéd Vezérkar főnökének vezetői jo-gosítványa jelentősen korlátozott, mivel az alá-rendelt katonai szervezetek vezetését a minisz-térium egésze látja el. Ebben az összefüggés-ben a Honvéd Vezérkar főnök csak szakirányú feladatokat lát el. Ez annál is inkább így van, mivel a honvédelmi miniszter ellátja a katonai vezetői tevékenységet is. Némi túlzással azt is meg lehet kockáztatni, hogy a Honvédelmi Mi-

Fórum

Fórum

nisztérium úgy működik, mint egy katonai pa-rancsnokság.

Abban a kérdésben, hogy ki vezet és ki írá-nyít, az a véleményem: a vezérkarfőnök a Hon-véd Vezérkart vezeti, a hadrendbe tartozó ka-tonai szervezeteket pedig irányítja. Ellentmon-dás ismerhető fel ezzel összefüggésben a Hvt. 101.§ (2) és (3) bekezdése között. Ebben a kér-désben a már említett alkotmánybírószági ha-tározat indokolására kell támaszkodnunk, mely szerint „... az Alkotmánybíróság a két kulcsfo-galmat azzal a tartalommal használja, amely-re nézve az igazgatás tudományban egyetér-tés van. Eszerint az irányítás és vezetés is a szervezet eredményes működésére irányul. Az alapvető különbség az, hogy az irányító az írá-nyított szervezeten kívül (fölötte) áll, a vezető vi-szont a szervezet csúcán, de azon belül, an-knak részeként helyezkedik el”.¹⁸

A HONVÉDELMI MINISZTÉRIUM JOGÁLLÁSÁVAL ÉS MŰKÖDÉSÉVEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

A Hvt. 99. §-a szerint a „ A honvédelemért fe-lelős miniszter által vezetett minisztérium az or-szág katonai védelemre való felkészítésének tervezéséért, szervezéséért, valamint... a Hon-védség irányításáért és vezetéséért felelős köz-ponti államigazgatási szerv”.¹⁹ A törvényi meg-határozás bővítése miatt, illetve magyaráza-taként megjegyzem, hogy a Honvédelmi Mi-nisztérium a Magyar Köztársaság törvény ál-tal, alkotmányos alapon létrehozott egyik külö-nös hatáskörű központi államigazgatási szer-ve, a történelmi fejlődés során kialakult szak (-ágazati) minisztérium, amely a miniszter mun-kaszervezeteként működik.²⁰ A honvédelmi mi-niszter pedig a kormány általános politikájának keretei között vezeti a minisztériumot.²¹

A Hvt. 51.§ szerint a „... honvédelmi minisz-ter a kormánynak, az ország honvédelmi fel-adatai végrehajtásáért, valamint a Honvédség irányításáért és vezetéséért felelős szakmi-niszter...”. Tehát ami a minisztérium feladatkör-ét illeti, az mint szervezet, a miniszter feladatait valósítja meg, amit a törvény, illetve a kormány-rendelet állapít meg.²²

A Honvédelmi Minisztérium rendeltetését illetően a fentebb idézett szövegéből világ-o-san kiderül, hogy az alapvetően államigazga-tási tevékenységet folytató minisztérium kettős alaprendeltetést lát el: államigazgatási és ka-tonai feladatokat. A jogalkotó – megítélésem szerint szükségtelenül, a magyar jogrendben példanélküli módon – a Hvt. 73.§ (3) bekez-désében úgy rendelkezik, hogy a honvédség szervezeti felépítését a Honvédelmi Minisz-térium, a honvédelmi miniszter közvetlen alá-rendeltségébe tartozó, valamint a honvédség hadrendje szerinti szervezetek képezik. Tehát a honvédség egyben államigazgatási és ka-tonai feladatokat ellátó haderő is.

A már említett kettős alaprendeltetés mi-att a minisztériumban jelenleg egy kialakulat-lan, sajátos parancsnoklási (előjárói) rend va-lósul meg, illetve a minisztérium átalakult fél-katonai szervezetté, amely – megítélésem sze-rint – hosszú távon nem tartható fenn. A Hon-véd Vezérkar mint klasszikus katonai parancs-noki struktúra működtetése a hatályos jogi ke-retek körében nem lehetséges.²³ A Honvédel-mi Minisztérium struktúrájának kialakításánál – megítélésem szerint – ebben az összefü-

gésben alkalmazni kell a központi államigaz-gatási szervekről, valamint a kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvényben előírt általános szabályokat.

A kettős rendeltetést megvalósító modell szerinti minisztériumi struktúra sok vonatko-zásban eltorzította a működés irányát. Az ál-talános hadkötelezettség megszűnésével hát-térbe szorultak az ország honvédelmi felkészí-tésével összefüggő államigazgatási feladatok, a szakirányítás hatáskörének szükségtelen ki-terjesztése korlátozta, illetve korlátozza az egyszemélyi felelős irányítást és vezetést, mi-vel minisztériumi szinten intéződik egy sor nem oda tartozó katonai kérdés.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A jelen tanulmány alapján adódó gondolatokat két irányban kívánom összegezni.

Egyrészt ismeretes, hogy a kormányzat új al-kotmány megalkotását tervezi, amelynek kidol-gozása folyamatban van. Az alkotmányozási fo-lyamat során – megítéléseem szerint – már most, amíg nem késő, érvényesíteni kellene azt az ál-talános honvédelmi igényt, hogy a jelenleg ha-tályos alkotmányban foglaltakhoz hasonlóan a Magyar Honvédség továbbra is mint az egyik al-kotmányos alapintézmény szerepeljen.

Régi történelmi tapasztalatok mutatják, de az utóbbi évtizedekben a honvédelem, illetve a honvédség területén végbement viszonylag gyors és mélyreható változások törvényszerű-en igénylik a több mint hat éve hatályos Hvt.-nek a rendszeres felülvizsgálatát, különös te-kintettel és figyelemmel a vezérkar integráció-jával kialakult irányítási és vezetési struktúrára. A honvédségnek a rendszerváltás óta végzett tevékenysége, az ország védelmére irányuló elkötelezettsége ma már lehetővé teszi, hogy a jogalkotó a kormányzati államigazgatási tevé-kenységet a katonai irányítási (vezetési) tevé-kenységtől szervezetileg is elkülönítse.

Az a tény, hogy a jogalkotó egyedül a hon-védséggel szemben alkalmazta az itt tárgyalt szervezeti integrációt, kimondatlanul is egy-fajta bizalmatlanságot fejez ki a Magyar Hon-védséggel szemben. A tévesen értelmezett ci-vil kontroll fokozott érvényesítésének az itt vá-zolt jogi eszközökkel való biztosítása a jogal-kotó részéről csak olyan hivatkozási alap, ide-ológiai köntös, amely egy elavult, tudomány-talan szemléletet kíván korszerűvé tenni. A ka-tonasággal szembeni bizalmatlanságot hosz-szú távon az is táplálja, hogy az alapvetően két politikai erőcentrum megegyezésére épült. Te-hát az egymást váltó kormányzati erők szinte mindegyikének érdeke fűződik ahhoz, hogy a

napi politikai érdekeknek megfelelően irányít-sa a hadsereget. Pedig, ha valamelyik állami szerv igényli a jogfolytonosságot, a jogbizton-ságot, a stabilitást, akkor a Magyar Honvédség is azok közé tartozik.

Abban a kérdésben, hogy annak idején így alakult a honvédség irányításának és vezeté-sének a struktúrája, bizonyos felelőssége fel-merül a katonai elitnek is, melynek tagjai – az állandó fenyegetettség nyomása alatt – szak-mai önvédelemből, kellő szellemi tapintattal és tárgyilapossággal nem tették határozottan szóvá a tanulmányban jelzett torzulásokat. Pe-dig a legnagyobb összűz akkor is és ma is az irányítási és vezetési viszonyokra irányul. ■

Honvédségi Szemle

A Honvédség zászlaja

- A véderőről szóló 1868. évi XL. törvény-cikk 2. § a fegyveres erőkhöz sorolja a hadsereget, haditengerészetet, a honvéd-séget és a népfelkelést.
- A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk megjelent az Országos Tör-vénytár 480. oldalán, 1868. december 8.
- A honvédségről szóló 1912. évi XXXI. tör-vénycikk megjelent az Országos Törvény-tár 218. oldalán, 1912. évi július hó 8-án.
- A honvédelemről szóló 1939. évi II. tör-vénycikk megjelent az Országos Törvény-tár 1939. évi március 11-i számában.
- A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvényt a honvédelmi tárca az Igazság-ügyi Minisztérium segítségével készítette.
- A honvédelemről szóló 1976. évi tör-vényt a módosító törvényekkel együtt az Országgyűlés 1994. január 1-jén hatályon kívül helyezte.
- A honvédelemről és a Magyar Hon-védségről szóló 2004. évi CV. törvény miniszteri indoklásának 1. pontjában szereplő szöveg.
- Az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX. 26.) ABh. Határozat A/1.pont.
- Magyar közigazgatási jog. Általános rész I. fejezet (Berényi Sándor)
- Uo. III. fejezet (Berényi Sándor)
- Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) korm.határozat 4/b pontja.
- Dul Sándor – Földesi Ferenc: A terü-leti katonai igazgatás regionális kialakí-tása. Társadalom és Honvédelem 2006/1. (ZMNE-kiadvány).
- Dr. Kassai László – Ocsovai János: A területi katonai igazgatás új rendje. Had-tudomány 2009. 1–2., 94. oldal.
- A Honvédelmi Minisztérium és a Ma-gyar Honvédség Parancsnokságának összevonásáról szóló 1005/1994 (I. 17) kormányhatározat.
- A kormány 1085/1994 (IX. 15.) kormány-határozatával helyezte hatályon kívül az 1005/1994/I.17./ kormányhatározatot.
- A Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatának kiadásáról szóló 87/2010. (X.6.) honvédelmi minisz-teri utasítás.
- Hadtudományi Lexikon 1423. oldal. A Magyar Hadtudományi Társaság kiad-ványa, 1995
- Az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX. 26.) ABh. határozatának indokolása. A/II. 1. pont.
- A Magyar Köztársaság minisztériu-mainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvény 1. § b/ alpontja.
- A központi államigazgatási szervekről, valamint a kormány tagjai és az államtit-károk jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 5. § (1) bekezdése.
- Uo. 5. § (2) bekezdés.
- Uo. 34. § (3) bekezdés.
- Kádár Pál: A Magyar Honvédség irányí-tásának és vezetésének jogi és igazga-tási problémái. Hadtudomány 2009. 3–4. szám.

Dr. Hadnagy Imre József nyá. alezredes:

TARTALÉKOS, ÖNKÉNTES TARTALÉKOS ÁLLOMÁNY, ÖNKÉNTES TARTALÉKOS HADERŐ

Nagy érdeklődéssel olvastam dr. Kádár Pál ezredes: A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztése – mikor, ha nem most? című írását a Honvédségi Szemle 2011/1. számában, amely a hazai tartalékosokról való legmagasabb szintű gondoskodás, a tartalékos rendszer önkéntes és a jogszabályi rendelkezés alapján szervezett erőinek kérdéseit tárgyalja, szól a tartalékos rendszer létrehozása jogszabályi háttérének, finansziális kereteinek megteremtéséről, utal létrehozásának ütemezésére, vázolja a Honvéd Vezérkar feladatait. Jelen tanulmányom kapcsolódik a tartalékos problémakörhöz, ám más logikai rendben építkezve közelíti meg a témát: a Magyar Honvédség jelenlegi tartalékos katonaaállományát, az önkéntes tartalékos állományt, illetve az önkéntes tartalékos haderő szükségességét, létrehozását, feladatait érintő néhány gondolatot vet fel.

A 2010-ben hivatalba lépett magyar katonai vezetők problémásnak ítélték meg a haderő tartalékos állományának helyzetét. Véleményem szerint a honvédelmi törvénynek a sor-katonai szolgálat megszüntetését, az önkéntes haderő létrehozását eredményező módosításakor a tartalékosokkal kapcsolatos adminisztratív és egyéb más tevékenységi folyamatok végzése, a tartalékosokról való gondoskodás korábban jól működő rendszere leépült. A NATO-hoz való csatlakozás, az önkéntes hadsereg létrejötte, a megyei területvédelmi és kiegészítő parancsnokságok többszöri átszervezése, majd megszűnése, az utódként létrehozott új regionális szervezetek megalakulása okán a haderő feladatai átstrukturálódtak, a tennivalók prioritás-skáláján a tartalékosokról való gondoskodás – szépen fogalmazva – a perifériára került.

A 2010. október 4-én bekövetkezett vörösiszap-szenyezés ugyancsak felveti a környezeti, természeti katasztrófa esetén (is) bevethető, szervezett erő létrehozásának szükségességét, annak gyors aktivizálását. Még akkor is, ha a katasztrófahelyzetbe került települések élni akarása, a lakóhely védelme törvénytörően aktivizálja az embereket, akik önkéntes csoportokba szerveződve heroikus küzdelmet folytatnak az élet, az értékek mentéséért, a károk enyhítéséért.

Állami feladatként a védelmi tervek bizonyára tartalmazzák a rövid időn belül beavatkozni képes erők megalakítását. Ám a híradásokban a vörösiszap-ömlést átélő kolontáriak ennek hiányát, nem a kellő időben történt mozgósítását észrevételezték.

Az eset tanulságai olyan racionális döntéseket és lépéseket igényelnek, amelyek a veszélyhelyzetekkel szembeni gyors és szervezett fellépésben öltenek testet. Másfelől feltételezik az illetékes védelmi bizottságok, a katasztrófavédelmi szakemberek, a hadsereg, a rendőrség, a mentők, a tűzoltóság és mások

összehangolt tevékenységét a katasztrófák következményeinek felszámolásakor, illetve a hasonló helyzetek megelőzése érdekében.

HAZÁNK JELENLEGI TARTALÉKOS KATONAÁLLOMÁNYA

A számításba vehető tartalékosok létszáma a nyilvántartások ismerete nélkül is viszonylag jól behatárolható. A rendszerváltás előtt, 100 000 főnél nagyobb békelétszámú hadsereg kellő számú tartalékossal rendelkezett, akiknek utánpótlása folyamatos, a katonai szervezetekhez történő lebiztosítása rendezett volt. (Ez az állomány azonban húsz év alatt különböző okok folytán jelentősen csökkent.)

A rendszerváltás után, a sorozott haderő megszűnéséig, a leszerelték automatikusan tartalékos állományba kerültek.

Az önkéntes hadsereg végleges létszámának eléréséig sok hivatásos katona került ki a hadseregből, ők is növelik a potenciális tartalékos állományt. Növekményt képeznek az önkéntes hadseregből kikerülő hivatásos és szerződéses katonák.

Nem elhanyagolható azon honvéd szakközépiskolát végzettek száma, akik nem kaptak a hadseregben beosztást, illetve azoké, akik a képzés befejezése előtt kerültek tartalékalállományba. A potenciális tartalékosok számát növelik azok a katonaviselt személyek, akik más fegyveres testületektől, rendvédelmi szervektől válnak meg.

A tartalékosokról való gondoskodás hiányának egyik motívuma lehet az a „magyar betegség” is, miszerint egy létező és jól funkcionáló rendszert egyetlen tollvonással meg lehet szüntetni, ha ezzel aktuálisan megtakarítások érhetőek el. Ám ekkor nem számolnak azazal, hogy a rendszer későbbi újraélesztése a megtakarításnál csak többszörösen nagyobb anyagi vonzattal lehetséges.

A potenciális tartalékosok életkori összeté-

telét (az ún. korfát) nézve lehetnek, vagy vannak rendellenességek, de nagy valószínűséggel csak a fiatalabb korosztályok esetében. A gondot mérsékelik azonban – egyebek mellett – az alábbiakban felsorolt tényezők.

A tartalékokról történő gondoskodás rendszere a sorozott haderő megszüntetéséig rendszeren funkcionált, így a korfa idősebb korosztályának „ágai” bizonyosan rendjén való nagyságúak.

A fiatalabb korosztályhoz nem elhanyagolható számban tartoznak:

- az önkéntes hadseregből kikerült hivatásos és szerződéses katonák;
- a tiszt-, illetve a tiszthelyettes-képzés rendszeréből idő előtt kikerülők;
- tiszt- és tiszthelyettes-képzést befejezett, ám beosztást nem kapó személyek;
- a katonai középiskolát elhagyók, illetve a katonai képzés további szakaszát nem vállalók.

– a fegyveres testületektől, rendvédelmi szervektől kikerült, katonai kiképzést kapott személyek.

Mindezek a korfa fiatalabb „ágait” némi-képpen növelik, de csak véletlenszerűen alakítják, ami nem feltétlenül biztosítja a szükséges tartalékos létszámot, az életkor szerinti egyenletes megoszlást.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS ÁLLOMÁNY

A tényleges katonai szolgálatból leszerelők vagy a hadseregből különböző okok miatt kiválók a hadkötelezettség alapján (potenciálisan) tartalékos állományt képeznek. A kis létszámú önkéntes haderőből kikerülők azonban hosszabb távon nem feltétlenül biztosítják az igények szerinti tartalékot. A helyzet kezelésének lehetséges módja egy új tartalékképzési rendszer, vagy a professzionális haderő tartalékalállományának utánpótlását is biztosító önkéntes tartalékos rendszer létrehozása.

Az önkéntes tartalékosok saját elhatározásuk alapján vállalják az állományba vételt, a katonai alapképzést, az adott beosztás el látásához szükséges utóképzést. Ebből az állományból – egy megoldási változatként – komplex feladatrendszerű *önkéntes tartalékos haderő* szervezhető. Itt történne azok ügyeinek rendezése, akik jogszabályi rendelkezés alapján vagy önkéntesen a Magyar Honvédség tartalékos állományába kerülnek.

Az önkéntes tartalékos haderő alapvetően területvédelmi, katasztrófa-elhárítási, terrorista erők elleni stb. feladatokba bevonható erőt képezne. Létrehozásának rendezőelvei a történelmi, valamint ma működő rendszerek racionális elemeiből, a nemzeti érdekeket és ér-

tékeket tükröző szabályokból, feladatokból vezethetők le. Annak létszámával, a kiképzést, lebiztosítást stb. végrehajtó, valamint személyi nyilvántartó rendszerével szembeni elvárások – egyebek mellett – az európai állapotokból, a lehetséges világhelyzet józan megítéléséből, a NATO-nak a nemzeti haderővel szembeni elvárásaiból eredeztethetők. Mindehhez modellként szolgálhatnak a svájci és az osztrák önkéntes haderő – magyar szempontból racionális – elemei.

Az önkéntes haderő, és a jövőben létrehozandó önkéntes tartalékos haderő feladatrendszere egységet alkot, némi átfedéssel egymásra épül. A Magyar Honvédség tartalékoslétszám-szükségletének az önkéntes tartalékosokból (ezek hiányában jogszabályi rendelkezés alapján) történő biztosítása – figyelemmel a nemzetközi kötelezettségvállalásokra – prioritást élvez. Nagy hozzáértést igényel az önkéntes haderő minősített helyzetekben történő kiegészítése, illetve hadiállományra történő folyamatos feltöltése kvalifikált tartalékosokkal. A területi (megyei, regionális) elv alapján szervezett önkéntes tartalékos erők feladatai elsősorban helyismeretet, a mindennapi életben is gyakorolt helyzetekben való cselekvést, tehát az előbbieknél kevesebb katonai szakismeretet igényelnek. Így ezen erők állományának biztosítása egyszerűbb, ebből kiindulva nem élvezhet prioritást.

A területi elv szerint építkező önkéntes tartalékos haderő feladatrendszerében prioritást élveznek a területvédelmi, a katasztrófa-elhárítási feladatok, a terrorista akciók elleni fellépés. A területek (megyék, régiók) szerint elvégzett vizsgálat alapján meghatározhatók az adott földrajzi környezetben lévő katasztrófa-veszélyes körzetek, terrorista akcióktól fenyegetett övezetek. Ebből levezethető a terület védelmének lehetősége, a rendkívüli helyzetek kezeléséhez, felszámolásához szükséges erők mennyisége, az önkéntes tartalékos haderő regionális diszlokációja.

Mivel az önkéntes haderő és az önkéntes tartalékos haderő feladatrendszere adott, a tartalékosok, póttartalékosok (férfiak és nők egyaránt) lehetnek olyan személyek, akik katonai alapképzést nem kaptak. Ezen belül olyan, hadi szolgálatra alkalmatlan személyek, akik az önkéntes tartalékos haderő kötelékében képesek végrehajtani katasztrófa-elhárítási, terrorista akciók következményeit felszámoló vagy katonai ismereteket nem igénylő feladatokat.

Azok a személyek, akik az önkéntes hadseregnél vagy az önkéntes tartalékos haderónél rendszeresített haditechnikai eszközzel azonos vagy hasonló technikai eszköz (például elektronikai eszközök, helikopterek, repülőgépek, földmunka-gépek, erőgépek, gépjárművek, hajók stb.) üzemeltetését hivatásszerűen vagy kedvtelésből végzik, de egyébként katonai szolgálatra alkalmasak. Ide tartozik az önkéntes hadsereg, az önkéntes tartalékos haderő élettevékenységének biztosításában alkalmazható szakszemélyzet is (egészségügyi dolgozó, logisztikai feladatot végző stb.).

Azok a személyek, akik katonai alap- és szakképzést kaptak. (Így a tényleges haderőből, a rendvédelmi szervek, fegyveres testületek állományából kikerülők, valamint azok, akik az előbbi szervek tanintézteiben tanulmányo-

kat folytattak, de szolgálatot nem vállaltak.) Katonai alap- és szakképzésre kötelezhetők, akiket az önkéntes haderő tartaléknak biztosítása céljából jogszabályi rendelkezések alapján választanak ki.

A korábbi honvédelmi és belügyi tartalékképzési rendszertől eltérően egy egységes rendszer kialakítása célszerű, amelynek hátterében a honvédelem feladatrendszerének nemzeti jellege áll. A honvédelem összetársadalmi érdek és feladat, így a katonai alapképzés nem kizárólag honvédelmi minisztériumi, hanem a tágabb értelemben vett rendvédelmi feladat.

A katonai alapképzés rendvédelmi feladatnak minősítése nem eretnek gondolat, mert a rendvédelmi szerveknél adott munkakörökben az alkalmazás feltétele napjainkban is a katonai alapképzés megléte vagy megszerzése. Az önkéntes tartalékos haderő személyi hátországának fegyveres szolgálatra is alkalmas része a hon- és rendvédelem erre a feladatra kijelölt tanintézteiben kapna katonai alapképzést. A Magyar Honvédség tartalékos állományának katonai alap- és szakkiképzése továbbra is a honvédelmi tárca feladata maradna. Az erőforrások takarékosabb kihasználása, a gazdaságosság is a felvetetteknek ad nyomatékot.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS HADERŐ

A NATO-tagság a magyar haderő olyan átalakításával járt, amely megfelelt a szervezet igényeinek és követelményeinek. A „NATO-ernyő” mindenhatóságának képze- te a hadsereg területvédelmi feladatának feladását eredményezte (ennek pénzügyi és hadsereg-szervezési motívumaival együtt). Egy országnak területvédelmi erőkre is szüksége van – ez az egyik motívuma az önkéntes tartalékos haderő létrehozásának.

Az önkéntes tartalékos haderő (amely jó részt megfelel az egykor a Magyar Honvédség integráns részét képező területvédelmi csapatoknak és a polgári védelemnek) feladatait az alkotmányból származtatva lehet megfogalmazni. Ezt gazdagítják a XXI. század nagy kihívásaihoz (klímaváltozás, terrorizmus, környezeti katasztrófák stb.) kapcsolódó feladatok, valamint a polgárőrség feladatai. Az önkéntes tartalékos haderő feladatrendszerének összetevői tehát: Katonai területvédelem. Katasztrófa-elhárítási feladatok. Terrorista akciók elleni fellépés.

Az önkéntes tartalékos haderő feladatait a legfőbb katonai vezetőszer- várendeltségében, a hadsereggel, más fegyveres testületekkel, valamint a polgári szervekkel együttműködésben hajtja végre. Az alakulatok döntő többsége nincs fegyverben. Tényleges katonai szolgálatot csupán minimális létszámú parancsnok, kiképző, anyagi ellátást biztosító, nyilvántartó, anyagi-technikai eszközöket őrző-karbantartó személy teljesít.

Az önkéntes tartalékos állomány polgári foglalkozást folytat a lakóhelyén. Az állomány fegyveres szolgálatot és fegyver nélküli szolgálatot vállalókból áll. A fegyveres szolgálatra vállalkozók a katonai alapképzés köré- tét meghaladó katonai ismereteket, a beosztással járó szakismeretet a haderőn kívüli képzés keretében sajátítják el, a gyakorlati jártas-

ságok kialakítására rövid gyakorlatokon vesznek részt. Az önkéntes tartalékosok katonai igazolvánnyal és ruházattal, a fegyveres szolgálatra vállalkozók – az előbbie- kek mellett – kézi-fegyverrel rendelkeznek, melyet csak az alkotmányban meghatározott rendkívüli helyzetekben kapnak kézhez. A nehézfegyverekkel való felszerelés, az anyagi-technikai ellátás a Magyar Honvédségnél működő rendszer mintájára és közreműködésével történik.

Az önkéntes tartalékos haderő részeit vagy egészét katasztrófa- helyzetben bevetethető szervezett erőként alkalmazzák. Ekkor feladatrendszerében prioritást élveznek az élet- és értékméntés, a károk megelőzése, a következmények felszámolásában történő közreműködés, az életfeltételek javítása, helyreállítás, őrzés-védelmi feladatok.

Az önkéntes tartalékos haderő általános feladatai:

- Közreműködés az ország területének fegyveres védelmében.
- Segítségnyújtás a törvényes rend fenntartásában.
- Az állampolgárok anyagi javainak (fegyveres) védelme.
- Fontos objektumok, létesítmények őrzése, védelme.
- Közreműködés fegyveresen, felfegyverkezve elkövetett cselekmények elhárításában.
- Segítségnyújtás elemi csapás, időjárási anomáliák, ipari szerencsétlenség, környezeti katasztrófa, közveszély, közérdekű üzem működésének megzavarása vagy jelentős méretű egyéb katasztrófa esetén.
- Közreműködés polgári-védelmi feladatok ellátásában.
- Részvétel humanitárius segítségnyújtásban.
- Közreműködés jelentős rendezvényeken.
- Az önkéntes tartalékosok felkészítése és utóképzése. A katonai alapképzésre kötelezettek körének meghatározása, kijelölése, képző intézetbe vezénylése.
- Részvétel a terrorista csoportok felszámolásában, a szervezett bűnözők, illegális fegyverkereskedők, illegálisan kábító- és hasadóanyagot forgalmazók elfogásában.
- Közreműködés csapást szenvedett katonai objektumok mentésében.
- Segítségnyújtás a rombolt közlekedési utak helyreállításában.
- Forgalm szabályozás, területek lezárása, biztosítása.

Katonai, országvédelmi feladatok

- A magyar és/vagy szövetséges NATO-kötelékek mögöttes harcterületei és a hátsórszág fegyveres védelme, illetve biztosítása.
- Az ország területén műszaki zá- rak és akadályok telepítése.
- Hazai területen a katonai közúti és vasúti közlekedés irányítása és szabályozása.
- Egészségügyi támogatás a haderő- nek egészségügyi szolgálatai részére.
- Közreműködés az ország területén az el- lenséges csapások okozta károk felszámolásában.
- A hátsórszágban tevékenykedő diverziós-, felderítőcsoportok felszámolása.
- A fontosabb katonai-polgári objektumok (repülőterek, radarállomások, olajvezetékek, pályaudvarok, útsomópontok stb.) védelme.

– Szükség esetén a szárazföldi csapatok harctevékenységében való részvétel.

Az önkéntes tartalékos haderő a Magyar Honvédség része, a haderőnemek parancsnokságával azonos szintű szervezetként a Honvéd Vezérkar főnökének alárendeltségében. Felelős vezetője – hivatásos katonaként – az önkéntes tartalékos haderő parancsnoka. Logisztikai szervei békében a Magyar Honvédség anyagi ellátási rendszerébe épülnek be. Szakállománya a befogadó alakulatoknál tervezi az ellátást, illetve a haderő egészének vagy részeinek aktivizálásakor, a kész tervek alapján szervezi a logisztikai feladatokat.

Szervezete

– Az önkéntes tartalékos haderő parancsnoksága.

– A budapesti és megyei (régio-) parancsnokságok.

– A budapesti kerületi, városi parancsnokságok.

– Fegyveres és nem fegyveres szolgálatra szervezett budapesti kerületi, városi és területi alegységek (zászlóaljak, századok, szakaszok).

A katonai, országvédelmi feladatok megoldásához az önkéntes tartalékos haderő szervezetében fegyverzet-technikai szolgálat, valamint szállító, műszaki, komendáns és forgalomszabályzó, egészségügyi, katonai kommunikációs alegységek vannak. Ezek az alegységek békében nem élő szervezetek, amelyek a befogadó katonai alakulatoknál, katonai szervezetknél, más rendvédelmi szerveknél lévő minimális keretállománnyal rendelkeznek.

A fegyveres alakulatok aktivizálására csak az alkotmány szerinti minősített helyzetekben kerül sor.

Az önkéntes tartalékos haderő alkalmazásának alapelvei:

– Önkéntes kötelezettségvállalás.

– Állandó kapcsolat a lakossággal, lakóhellyel.

– Szolgálat az illetékességi területen (a területiség elve).

– Szükséges mértékű igénybevétel.

– A szükséges és elégséges beavatkozás elve.

– Operatív vezetés.

– Kellő katonai képzettség, kiképzettség és annak szinten tartása.

– Az illetékességi terület befogadó támogatása.

– Együttműködés.

– Szükséges mértékű megkülönböztetés.

– Törvényeken alapuló működési rend.

– Anyagi ellenszolgáltatás elve.

– Önként vállalt feladatok.

Az önkéntes tartalékos haderő megalakítása, szervezeti felépítésének kialakítása, törvényes működési rendje alkotmányos feltételeket, törvényi és jogszabályi háttérrel feltételez. Létszáma politikai döntés függvénye. Az békében, válsághelyzetben, illetve háború esetén eltérő lehet.

Az önkéntes tartalékos végsőig elkötelezett a haza védelmében, a rendkívüli helyzetekben való helytállásban, a katonai és egyéb ismeretek elsajátításában, a készségek megszerzésében. Ez az elsődleges, illetve tágabb közös-

ség iránti magas szintű felelősségében mutatkozik meg, amelynek kialakulása – az egyéni adottságok mellett – élettapasztalatot is feltételez.

A gyermekek önkéntes felelősségvállalásra történő nevelését már egész fiatalon kell kezdeni, amelynek eredményeként elérhető, hogy a tágabb (a hazának, a hazáért), illetve a szűkebb környezetnek tett szolgálatot a fiatalok ne nyűgnek véljék, a honvédelem, a különleges helyzetekben való segítségnyújtás ügyét sajátjuknak érezzék. Ennek a célnak az elérésében az egyénnek és minden közösségnek vannak kötelezettségei.

Az önkéntes tartalékos szolgálat vállalásának az érzelmi oldala döntő. Ennek kialakításában a honvédelmi nevelésnek sok tennivalója van. Sajnos hazánkban a katonai, különösen a sorkatonai szolgálatot a XX. század második felében sikerült lejártni, ezért mérhetetlen nagy munkával érhető el az önkéntes köteletségvállalás hagyományokhoz méltó rangra emelése, a magyar katonai virtus felélesztése, az önkéntes szolgálat vállalásának társadalmi elismerése.

Az önkéntes tartalékos haderő a lakossághoz legközelebb álló fegyveres szervezet, amelynek működtetése hivatásos katonák (tisztok, tiszthelyettesek), hivatalnokok, azaz kis létszámú keretállomány nélkül elképzelhetetlen. Annak létjogosultságát a XXI. század nagy kihívásai, illetve a katonai területvédelem feltételeinek megteremtése egyaránt indokolják. ■

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Katonai Lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1985.

Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995.

Szigeti Lajos: A önkéntes tartalékos rendszer megalakításának kérdései. Hadtudomány, 2000/4. 53–64. o.

Homoki János: Gondolatok a jövődő magyar önkéntes tartalékos rendszer létrehozásáról. Új Honvédségi Szemle 2001/1. 6–13.

Simicskó István: Kérdések az önkéntes tartalékosról. Új Honvédségi Szemle 2001/1. 14–19.

Fodor Lajos: Önkéntes kötelezettségvállalás a honért. Új Honvédségi Szemle 2001/1. 20–23.

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény.

A polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény.

Területvédelmi parancsnokság és csapatok. Előadás. MH Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága. (Nytsz.: 341/0966 – a ZMKA Kutatókönyvtára)

Hátországvédelem. Jegyzet. ZMKA, 1982. (Nytsz.: 614/0623 – a ZMKA Kutatókönyvtára)

Területvédelmi rendszer. Tanulmány. Biztonságpolitikai és honvédelmi kutatások központja, 1992. (Nytsz.: 1698/TK – a ZMKA Kutatókönyvtára)

Hadnagy Imre József: A nemzet önkéntes tartalékosai. (A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai) HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály 2001. 76–94. oldal.

Reflexió cikkünkre

Tisztelt Szerkesztőség!

A 2010. novemberi számban Révész Tamás Petróczy ezredesről írt. Cikkéhez fűzők két megjegyzést.

1. „...Marisch-Weisskirchenben, (...) a Magyar Királyi Honvédség valamennyi – két világháború közti – parancsnoka is ebben az intézményben végzett.” – írja a szerző. A két világháború közt hat főparancsnoka volt a honvédségnek (Willerding Rezső, Nagy Pál, Janky Kocsárd, Kárpáthy Kamilló, Shvoy István, Sónyi Hugó). A hat főből három fő tanult az említett iskolában (Willerding Rezső, Janky Kocsárd, Kárpáthy Kamilló). Irodalom: Szakály Sándor: Honvédség és tisztikar 1919–1947. Ister Kiadó 2002. 152–182. oldal; Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Ister Kladó 2001. 315. oldal. Magyarország a II. világháborúban Lexikon Petit Real Könyvkiadó 1997. 175. oldal. Magyarország a I. világháborúban Lexikon, Petit Real Könyvkiadó 2000. 484. oldal.

2. „...1898 novemberében ezredével (...) Bécsbe került. Az egység ekkor nagy elismerésben részesült, ugyanis a császár az ötvenéves uralkodói (és ezredtulajdonosi) jubileum (1848–1898) alkalmából egy különleges emlékérmet adományozott nekik.” A Jubileumi Emlékérmek három fokozata volt. Az arany fokozatot tizennégy tiszt kapta meg, akik 50 éve szolgálták a császárt. A bronz fokozatot minden aktív és tartalékos tiszt megkapta. A harmadik fokozatot polgári alkalmazottak kapták. Irodalom: Bodrogi Péter – Molnár József – Zeidler Sándor: Nagy magyar kitüntetéskönyv. Rubicon-könyvek 2005. 100. oldal

Pap Attila főtörzsőrmester

Magó Károly zászlós:

AZ ELSŐ AMERIKAI LÉGITÁMADÁS SZOLNOK ELLEN

A légi kötelékek támadásai szinte minden célpont esetében mindig mély sokkot okoztak a civil lakosságnak. Sok város esetében a front, a háború csak a híradásokban szerepelt, azonban egy súlyos bombatámadás egy csapásra véget vetett a békének.

A Magyarországot ért amerikai bombázások közül talán a Szolnok ellen 1944. június 2-án végrehajtott támadás következményei voltak a legsúlyosabbak. Ez a bombázás – a szemtanúk, túlélők elbeszélése alapján – olyan mély nyomot hagyott az emberekben, amelynek felidézése még ma is könnyet csal a visszaemlékezők szemébe.

A BOMBÁZÁS

Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió megállapodott abban, hogy szovjetek három repülőteret (Poltava, Pirjatyin, Mirgorod) biztosítanak az amerikai bombázók és a kísérő vadászok fogadására, az amerikai bombázógépek jobb kihasználása érdekében. A nagy távolságra lévő célpontok esetében közelebb voltak a szovjet repülőterek, ezért ott szálltak le a gépek, majd a szükséges előkészítés és pihenés után tértek vissza olaszországi bázisaikra. Ez volt az úgynevezett ingabombázás, mert az oda- és visszaúton is képesek voltak egy célpontot megtámadni.

A PUSZTÍTÁS LEÍRHATATLAN VOLT

AZ AMERIKAI BOMBÁZÓK A TÁMADÁS UTÁNI PILLANATOKBAN

1944. június 2-án elkezdődött a „Frantic Joe” hadművelet, amelynek során több magyar célpontot támadtak meg az amerikai kötelékek. A Szolnok elleni támadásban részt vevő repülőgépek nem a Szovjetunió felé repültek tovább, hanem visszatérőben voltak Olaszországba. A 49. bombázó ezred három bombázócsaportja Szolnoktól 30 kilométerre, délkeletre fordult rá a célra. 8 óra 22 perckor rendelték el a légiriadót Szolnokon, majd 7 perc múlva megkezdődött a támadás.¹ Össze-

sen 103 B–24-es bombázó vett részt a támadásban, a 82. vadászcsoport 46 P–38-asának fedezete alatt.²

Tóvizi Lajos, aki a támadás napján forgalmi szolgálattevőként teljesített szolgálatot, így emlékszik a támadásra: „Felvettem a hallgatót. Orosháza jelentkezett, hogy nagy tömegű gép röpül fölöttük észak-nyugat felé. A következő pillanatban Szentes beleszólt: a Tisza vonalára fordulnak! (...) Martfű jelentette, hogy Szolnok felé fordultak.”³

A támadók ellen 7 óra 55 perckor Veszprémből 30 magyar vadászgép szállt fel, de a földi irányítás rossz helyzetértékelése miatt nem találták meg az amerikai kötelékeket.⁴

A VESZTESÉGEK

A szolnoki rendőrkapitányság jelentése alapján „1944. június 2-án 8 óra 30 perckor (...) légitámadás érte a várost. A támadás két hullámban, az első 15 percig a második kb. 10 percig tartott. (...) A pályaudvar súlyos károkat szenvedett. A Szolnokot Budapesttel összekötő vasúti felüljáró híd 6 telitalálatot kapott, teljesen használhatatlan. (...) A német barakk tábor és környéke jórészt a tűz következtében megsemmisült. Egy német lőszerszállítmány a pályaudvaron kigyulladt. Számos helyről nem robbant bombákat jelentettek. A mentés teljes erővel folyik.”⁵

A város tűzoltóparancsnokának egykori jelentése szerint 184 lakóház megsemmisült, 134 épület súlyosan megrongálódott és 206 lakóház megsérült. Ezen felül, a MÁV 6 emeletes és 23 földszintes épülete is kárt szenvedett (a jelentésből nem tűnik ki, hogy ezek az épületek milyen mértékben károsodtak). 168 vasúti kocsi pusztult el, melyből 12 személy-, 156 pedig teherkocsi volt. Más jelentések szerint négy műszaki mentőraj még a riadó lefújása előtt megkezdte a túlélők keresését. Munkájuk eredményeként Orosz Péter tizenegy éves

szolnoki lakost élve mentették ki a romok alól, illetve kiemelték tizenhat holttestet.⁶

A jelentős német veszteségek miatt a Wehrmacht részéről egy kivizsgáló csoport érkezett Szolnokra, amelynek feladata a károk és veszteségek kivizsgálása, a romeltakarítás irányítása, valamint a helyreállítások megkezdése volt.

Összesítve a százhatvanhárom magyar, a százhetvennégy német és az egy orosz áldozatot, a támadás áldozatainak száma háromszázharmincnyolc fő lehetett. A magyar sérültek száma háromszázötvenegy és négyszázötven fő közötti, a német sérültek száma pedig kb. ezer fő lehetett. Természetesen a korabeli jelentésekben lehetnek kisebb tévedések, esetleg elszámolások, de kizárt, hogy ezek jelentős eltérést mutatnának a valós adatokhoz képest. A vasúti közlekedés három napig szünetelt.

A VESZTESÉGEK OKAI

Miután elkezdődött Magyarország amerikai bombázása, senki számára nem lehetett kérdés, hogy Szolnok is a bombázandó célok

Egy túlélő. Az áldozatok száma meghaladta a háromszázharmincat

168 vasúti kocsi pusztult el

közé kerül. A város és a vasút vezetése, valamint a német állomásparancsnokság azonban nem hozta meg időben a szükséges döntéseket, ezért már az első támadás igen sok emberéletet követelt, és nagy anyagi károkat okozott.

A második világháború idején a város a magyar vasúti közlekedés kiemelkedő jelentőségű csomópontja volt. Másfelől a Tiszán átívelő vasúti híd és a vasúti pályaudvar, ahol 1941. március 11-étől német és olasz szállítóparancsnokság is működött, fontos eleme volt a keleti frontra és az onnan visszafelé irányuló szállításoknak.⁷ Ezért a Magyarországot támadó amerikai kötelékek egyik legfontosabb feladatként az itteni vasúti objektumok elpusztítását kapták.

A Szolnokot ért támadások során kizárható, hogy azok szándékosan a lakosság ellen irányultak volna, ennek ellenére sokan haltak meg. A súlyos veszteségek okai abban rejlettek, hogy a pályaudvartól mindössze 100 méterre fekvő vasutas kolóniát nem telepítették ki; a vasúti objektumok melletti utcákban nem épült kellő mennyiségű és minőségű óvóhely; az állomáson nem volt olyan szerelvény előkészítve, amelyen riadó esetén gyorsan ki lehetett volna menekíteni az utasokat és a vasutasokat (csak a támadás után intézkedtek rá, hogy legyen). Továbbá: a vasutasok a fizetésüket az állomáson kapták meg, ezért sok szolgálaton kívüli vasutas is a jelentős katonai célpontban tartózkodott, amikor nem dolgozott.

A német hadsereg a szolnoki vasútállomá-

son rendezte be a frontról haza- és a frontra visszavezényelt katonák fertőtlenítő- és egészségügyi szűrőállomását. Ez a logisztikai szempontból talán helyes döntés katonai szempontokból súlyos hibának bizonyult. A német fertőtlenítőállomást ugyanis közvetlenül a vágányok mellett helyezték el. Fatális véletlen, hogy június 2-án, a támadás idején sok német katonára éppen a fertőtlenítőben fordult, ezért esélye sem volt a menekülésre!

*

Szolnokon az amerikai bombázás sebei még ma sem gyógyultak be teljesen. Az akkor átért borzalmak a város lakóinak emlékeztetőben tovább erősödtek, torzultak. Egy komoly pontatlanságokkal megírt jelentés miatt még ma is sokan hiszik, hogy több mint ezer német katonára halt meg az állomáson azon a tragikus napon. A legjobb bizonyíték erre, hogy 1997. június 2-án a szolnoki pályaudvaron kopjafát állítottak „a bombázás 1272 elhunytjának” emlékére. Ahogy az 1948-ban megírt jelentés, úgy ez az emlékhely is tovább élteti a téves adatokat.

Az általam feltárt adatok tükrében remélhetőleg sikerül tisztább képet alkotni arról a napról, amikor először volt célpont Szolnok az amerikai navigátorok térképén. ■

(A fotók a szolnoki Damjanich Múzeum gyűjteményéből valók)

¹ Pataki I.–Rozsos L.–Sárhidai Gy.: Légi háború Magyarország felett I., Zrínyi Kiadó, 1992. 34. p

² Oláh András Pál történetész közlése

³ Lovas 1996 271. p.

⁴ Pataki I.–Rozsos L.–Sárhidai Gy.: Légi háború Magyarország felett I., Zrínyi Kiadó, 1992. 34–36. p

⁵ Magyar Országos Levéltár, BM levéltár K150, 3583 csomó

⁶ Damjanich Múzeum, 2003.1.170

⁷ Borús József: Szolnok város története. X. fejezet. Szolnok a második világháború éveiben 1939–1944. Szolnok. 1975. 226. p

Matthaeidesz Konrád:

GONDOLATOK A FINN–SZOVJET TÉLI HÁBORÚRÓL SZÓLÓ CIKK KAPCSÁN

Az újságíró vitathatatlanul legunalmasabb időtöltése a várakozás. Ezt előidézheti az a tény, hogy valahova előbb érkezett, de akár az is, hogy a megszólaltatandó még/már elfoglalt. Ilyen esetem volt az egyik „mundéri ügyet” illetően is: előbb érkeztem, udvariasan megkaptam a kávémat, majd rutinszerűen elkezdtem nézegetni az előttem lévő asztalon heverő újságokat. Egyiket a másik után vettem fel, lapoztam át és tettem le, mígnem sorra került a Honvédségi Szemle.

Nem ismertem a lapot. Először a címekezt futottam át, majd egyre lassultam, végül elkezdtem olvasni. Érdekel! Újat, mi több emberit nyújtott, nem a szokott protokollt.

Észre se vettem, hogy rohant az idő, amikor sorra kerültem. Elmenőben kéréssel álltam elő, „Hadd vigyem el a Honvédségi Szemlét, ha kell természetesen, visszaszolgáltatom”. Megkaptam, s otthonomban, nyugodt körülmények között megkezdtem olvasását.

Nem sorolom föl a számomra érdekes írásokat, csupán egyet emelek ki. Azt, amelyik igazán belőlem szólt: Gy. Fekete István tanulmányát, amely a finn nép gigászi küzdelmét mutatja be a sztálini önkény ellen – Magyarok a finn–szovjet téli háborúban (1939–40). (Honvédségi Szemle, 2010/6.)

Azonosultam a sorokkal, amelyek őszintén, becsülettel megidéztek a történeteket. Még *Kémeri Nagyról* is szólt, akinek kalandos élete valóban egy regény. (Talán eljön az a reális történelemoktatás, amikor személye valós értékelést kaphat.)

A finn–szovjet háborúval gyermekként ismerkedhettem meg, amikor Edesapám megvette V. Saraja: Megváltott ország című könyvét. Olvasni még nem tudtam, így esténként, mese helyett, ő olvasta fel, hogyan küzdött a finn nép.

Telt-múlt az idő. Már a Reform Hírmagazinnak dolgoztam, amikor találkoztam finn veteránokkal. A véletlen úgy hozta, hogy sokszor beszélgethettem *Pirity Mátyással*, aki Ausztráliából hazatérve a lakhelyemhez közeli Pengő-közben élte nyugdíjas éveit.

Idővel a Magyar Televízió szerkesztő-riportereként, a finn állam meghívására, több alkalommal forgathattam az *ezer tó országában*. A felkérés tárgya bármi lehetett, részemről az összpontosítás mindig az 1939–1945 közötti időszak emlékei felé irányult.

A finnek dicséretes módon nemcsak beszélnek az emlékek őrzéséről, hanem sokat is tesznek annak érdekében. Számos múzeumban jártam, ahol ápolják a honvédó harcok hőseinek emlékeit. Parola városának egyik érdekessége az erdő takarásában lévő Harckocsi Múzeum. Hatalmas pavilonjaiban kiváló ál-

A löveget több mint 100 évvel ezelőtt gyártották, de ma is tűzkész állapotban van

A T – 28-as, a háromtornyú monstrum harckocsi

A MAGYAR NIMRÓD ŐSE A PAROLAI MÚZEUMBAN

lapotú harceszközöket – zömében a harmincas évek szovjet haditechnikáját –, gumikerekes és lánc talpas járműveket, személyi tárgyakat helyeztek el. A szabadban igazi típus-kavalkád látható. Itt mindazon eszközök fellelhetők, amelyekhez a finnek hozzájutottak: akadnak szovjet, svéd, brit, német harceszközök, no meg a saját, kényszerből született járművek. (Érdemes szólni a mi Nimródunk ósáról. Jó állapotban van. Ott folyamatos a karbantartás...)

Ugyancsak Parola térségében található a Tüzér Múzeum. A finnek évszázadokon át „élvezték” az orosz cár uralmát, ami az idegen seregek ottlétével járt. Vörös téglalapokból hatalmas garnizonok alakultak ki. Az egyik ilyen bázis vált a tüzéremlékek gyűjtőhelyévé. (Megint a magyarok jutottak eszembe: itt nem az orosz, hanem a szovjet megszállók éltek. A múzeumoknak nem jutott épület, sőt esetenként a Magyar Királyi Honvédség igazán látványos épületei is romhalmazzá váltak.) A múzeum többszintes főépületében vannak a múlt emlékei, például a hatlovas, fogatolt löveg, műszerek, egyenruhák, iratok és eszközök sora. Az egykori bázison több egyszintes épületet is találunk, amelyek egyikében zömében zsákmányolt anyagokat állítottak ki. Itt látható például egy kürt, amelyet a 24. ukrán hadosztály tehergépkocsin szállított zenekarának egyik szerencsétlen katonája használt. A tervek szerint ennek a zenekarnak kellett volna a muzsikát szolgáltatnia a helsinki díszszemlén. A hadosztály azonban betévedt egy erdei útra, ahol a finnek megsemmisítették az első és az utolsó járművet. Az emberekkel több dolguk nem volt: ott fagytak meg, egymás melegeben reménykedve, összebújva a zenekar tagjai. Onnan került ide a hangszer. A szabadtéren látható a világ majd minden tájáról idekerült lövegek sora, amelyek némelyikének azonosítása talán még dr. Lugosi József ny. ezredes úrnak is fejtörést okozna, pedig talán ő az egyik legjobb tüzérmuzeológus, akit ismerek.

Hammelinben a Légvédelmi Tüzérmúzeum

AZ I-16-OS (RATA), MELYET A FINNEK ISKOLAGÉPPÉ ALAKÍTOTTAK

MANNERHEIM MARSALL VIASZSZOBRA (JOBBRÓL) A GÉPKOCSI MÚZEUMBAN

Mannerheimnek önálló múzeumot is kialakítottak, tengerre néző hajdani lakóházában. A kiállítás kuriózumát jelentik azok a Kínából származó tárgyi emlékek, dokumentumok, amelyeket még cári tisztként végrehajtott, két évig tartó felderítő útja során gyűjtött. Ezek – mellesleg – néprajzi érdekességgel is bírnak, hiszen egy távoli ország régmúlt életét mutatják be.

A múzeum igencsak csinos vezetőnöjének egyik, hozzám intézett első mondata az volt, hogy a marsall több alkalommal járt Magyarországon. Nevezetesen Bábolnán, ahol a cári udvarnak vásárolt lovakat, azután Dombóváron, ahol egy barátja is volt, no meg Szegeden, ahol díszdoktorrá avatták. Tőle tudom azt is, hogy Szent-Györgyi Albert Nobel-díjának értmé a téli háború folyamán elküldte a finneknek, amit egy helyi kereskedő megvásárolt, és visszaküldte azt a Magyar Nemzeti Múzeumnak (ma is ott található).

Még a cári hadvezetés építette meg a Helsinki előtt fekvő szigeten azt az erődöt, amely napjainkban is változatlan formában idézi meg a több száz évvel ezelőtti technikát. A fin-

nek megóvták a hatalmas hajóágyúkat éppúgy, mint a gépfegyvertornyokat. Mindez ma már csak idegenforgalmi látványosság, amely évente pár alkalommal látogatható. Az erőd ma természetvédelmi terület. Ha valaki bejut a több emelet mélységű lövegtoronyba, csak bámulni tudja az orosz haditechnika fejlettségét az 1900-as évek elején: a soktonmányi lövegek könnyű mozgatását szolgáló gépesített, légszívást.

Az erőd előtt először a második világháború idején került sor harci cselekményre. A szovjet flotta vezetői nem voltak tudában annak, hogy a finnek megnövelték az oroszok által 1920-ban otthagytott lövegek lőtávolságát, és hajóik befutottak azok hatókörébe. Volt hajó, amit ki tudtak javítani, de volt olyan is, amely napjainkban is a halak búvóhelye a tengerfenéken.

Mannerheim az első világháború után, az ottani Vöröskereszt vezetőjeként, egészségügyi hálózatot hozott létre a háború sérültjei számára. Ezek a kórházak napjainkban is működnek.

S hogy mennyire változott ott az idő? Egyik utamon vendéglátóimmal felkerestük a finn hősöknek a főváros központi temetőjében kialakított emlékhelyét. Itt nyugszanak a közel-múlt misszióiban elhunyt katonák is. A második világháborúban elesettek síremlékei között egyik szobor a finn SS-nek, egy a másik a cigány hősöknek állít emléket. Már mesziről feltűnik Mannerheim hatalmas síremléke. Ottjártamkor Helsinkiben tett látogatást az akkori orosz elnök. Urho Kaleva Kekkonen síremléke közvetlenül a bejárat mellett látható. A magas vendég elment mellette, de a távolabb lévő Mannerheim-sírnál főt hajtott, és hatalmas méretű koszorút helyezett el azon házaja nevében.

Úgy gondolom, e kiegészítés felkelti azok érdeklődését, akiket a finnek érdekelnek. Meg aztán van tanulni valónk tőlük abban is, ami a múlt tiszteletét, a múlt eszközeinek megőrzését illeti. ■

Fotók: a szerző felvételei

FINNORSZÁG A HÁBORÚ CIGÁNY HŐSEIRE EMLÉKEZIK

található, kiépített lövegállásokkal, mozgatható eszközökkel, az odalátogatók játékos öröme.

Helsinkiben több emlékhelyet is felfedezhetünk. A Repülőmúzeum egyik gépére horogkeresztet festettek. Ennek azonban semmi köze a Hitler révén közismertté vált jelzéshez: az első világháború utáni időkben a finnek a kommunisták ellen küzdöttek; ekkor két repülőgépet kaptak egy svéd gróftól, annak családja címerével, fehér mezőben lévő kék horogkereszttel. Egyébként ebben a múzeumban található a világhírű I-16 Rata vadászrepülőgép kétszemélyes oktató-változata. (Milyen érdekes ez is! Hazánkban a visszaemlékezők a szovjet repülőgépeket általános fogalomként a magyar légtérben is Rataként határozzák meg, pedig itt nem repült ez a típus.)

A Gépkocsi Múzeumban Carl Gustaf Emil Mannerheim marsallra, a finn politikusra és hadvezérre emlékeznek, akinek szobra ott áll hajdani gépkocsija mellett.

AZ OROSZ KORMÁNY KOSZORÚJA MANNERHEIM MARSALL SÍRJÁNÁL

Klemensits Péter:

A BRIT TENGERI URALOM VÉGE DÉLKELET-ÁZSIÁBAN

A Prince of Wales és a Repulse hadihajók elsüllyedése

Ezerkilencszáznegyvenegy december 10-én a Brit Királyi Haditengerészet elsenvedte a második világháború során legsúlyosabb vereségét: japán repülőgépek 50 mérföldre Malajzia partjaitól elsüllyesztették a flotta büszkeségét, a Prince of Wales csatahajót és a Repulse csatacirkálót. Az akció során több mint 840 tengerész merült hullámsírba a hajókkal együtt.

Ez az esemény több szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír a tengeri háborúk történetében. Egyfelől csatahajót addig a légi-erő még nem volt képes elsüllyeszteni a tengeren, másfelől a két hajó elvesztése egyben a britek keleti flottájának összeomlását is jelentette. A tengeri fölény hosszú időre a japánok kezébe került, amelyet 1942. júniusáig, a midwayi csatáig, meg is őriztek. Mivel a tervek szerint Szingapúr védelme elsősorban egy erős flotta jelenlétén alapult, így az erőd – és ezzel Malajzia védelme is – megpecsételődött.

Meg kell jegyezni, hogy a Bismarck német csatahajó 1941 májusában történt elsüllyesztése már bizonyította a légierő csatahajók elleni hatékonyságát. Ez Pearl Harbor esetében ismét beigazolódott. Valójában azonban ez a hadművelet példázta a legjobban a légi-erő teljes fölényét egy vadászvédelem nélküli flotta ellen, tanúsítva a repülőgép-hordozók megnövekedett szerepét is.

BRIT ERŐFESZÍTÉSEK EGY TÁVOL-KELETI FLOTTA LÉTREHOZÁSÁRA

1919 során Nagy-Britannia – bár Keleten közeli fenyegetéstől nem kellett tartania – a világ harmadik legerősebb tengeri hatalmát, Japánt már egyre inkább jövődöbbeli ellenségként szemlélte.¹ A brit kormány 1921-ben döntést hozott arról, hogy gondoskodni kell Szingapúrban egy haditengerészeti bázis felépítéséről. Az erőd a '30-as évekre el is készült, lehetővé téve egy komoly flotta állomásozását Malajzia legdélebbi pontján, ahonnan az egész térség ellenőrzésére lehetőség nyílt.

Ettől kezdve a brit stratégiát alapvetően meghatározta az az elképzelés, hogy Malajzia védelme csak úgy lehetséges, hogy egy erős flotta ellenőrzése alatt tartja a Dél-kínai-tengert, ezáltal megghiúsítva bármiféle partaszállási kísérletet az ellenség részéről, amelyeket a Maláj-félszigeten, vagy a Krah-földszorosan kísérelne meg.² Egy jelentős flotta távol-keleti állomásoztatását azonban túl komplikáltnak és költségesnek ítélték. Döntés született tehát arról, hogy Szingapúr erődjének meghatározott ideig fel kell tartani az ellenséget, amíg a fő flotta az európai vizekről megérkezik a bázis felmentésére. (Kezdetben 70 napot szánt az Admirális az útra.)

1924-ben az úgynevezett Curson-bizottság a tenger felőli részen egy rögzített haditengerészeti ütegekből álló erős part menti védelem kiépítését javasolta. Északon azonban semmi-féle intézkedést nem tartottak szükségesnek: a dzsungelt már önmagában is jelentős akadálnak vélték, így ellenséges támadásra ebből az irányból nem is számítottak. 1931-ben a légierő szerepe még továbbra is tisztázatlan volt, 8 évvel később viszont már a „felmentő flotta” víziója is halványulni kezdett, hiszen a tengelyhatalmakkal fenyegető európai konfliktus miatt a vezérkari főnökök jelentése így fogalmazott: *„Nem lehetséges pontosan meghatározni, hogy japán beavatkozás esetén milyen hamar lehetne egy flottát elküldeni a Távol-Keletre, illetve mekkora erőt képviselne ez a flotta.”*³

1939-ben, a háború kitörése előtt, egy vezérkari bizottsági jelentés megállapította, hogy Szingapúr megtartásához minimum egy 8 csatahajóból álló flotta szükséges, feltételezve, hogy a japánok 9 csatacirkálójával támadnak.⁴

A flotta várható érkezésének idejét ekkor már a harci cselekmények megkezdésétől számított 180 napra helyezték kilátásba. Ráadásul az is ismertté vált, hogy a „flotta” – tekintve a jelenlegi állapotokat – két csatahajónál többet aligha fog jelenteni.⁵

Malajziában a szárazföldi erők és a légvédelem hiányosságai súlyos problémát jelentettek Szingapúrra nézve, főleg, hogy ezután a haditengerészet is csak névleges erősítés küldésére vállalkozhatott. Tekintve az adatokat, szembetűnő a légierő gyengesége. 1941 decemberében a szolgálatra alkalmas 158 repülőgép többsége csupán elavult, gyenge fegyverzetű és rövid hatótávú gépeket jelentett, amelyek egy környező tengerek feletti légi fölény kivívására teljesen alkalmatlannak bizonyultak.⁶

A legsúlyosabb problémát azonban a britek azon tévedése jelentette, miszerint északról nem várható támadás az erőd ellen. A japán tervezők ugyanis kezdettől fogva a Maláj-félsziget északi részén történő partraszállással számoltak. Ezt követően ugyanis a dzsungelen keresztül hátba támadhatnák Szingapúrt. Feltételezésükben nem csalódtak.⁷

1940-ben, a francia összeomlás és Olaszország háborúba lépése után, a mediterrán térség ellenőrzése teljesen a brit flottára hárult, miközben az Atlanti-óceánon a német tengeralattjárók támadásaival kellett szembenézni. 1941 nyaráig jelentős előrelépés nem történt az ügygel kapcsolatban, ekkor azonban az életbe léptetett embargók hatására egyre inkább feszültté vált a viszony Japánnal. Ez

arra készítette az Admiralitást, hogy javasolja egy távol-keleti flotta felállítását.

Az USA, szorosan együttműködve Nagy-Britanniával és Hollandiával, 1941 tavaszán olajembargót léptetett életbe Japánnal szemben. Ezzel elvágta a szigetországot a nemzetközi kereskedelemtől és nyersanyag-bázisától. Ezt követően a háború perspektívája már belátható közelségbe került.

Délkelet-Ázsia komoly természeti erőforrásokkal rendelkezett: 1939-ben Malajziából származott a világ gumitermelésének 40%-a, míg önből kb. 60%-a. Nem meglepő, hogy Japán e területek megszerzését tekintette legfontosabb céljának, hiszen szűkölködött az anyagi forrásokban. A japánok, hogy megszerezzék a háborúhoz és a terjeszkedéshez szükséges gazdasági utánpótlást, 1941 októberében, Hideki Todzsó hatalomra kerülése után, villámháborúra szánták el magukat.

1941 augusztusának közepén a britek tervbe vették egy 7 csatahajóból álló kötelék létrehozását 1942 tavaszára. Az Admirális első lordja, Dudley Pound véleménye szerint kisebb erőkkel nem lehetne hatékonyan beszállni a japán haditengerészettel. Továbbá úgy vélte, hogy a hajók koncentrációját a Trincomalee-ben sokkal biztonságosabban lehetne végrehajtani, mint Szingapúrban.

A tervezetről Churchill augusztus 25-én írásban közölte véleményét az Admirális első lordjával: *„Lehetségesnek kell lenni a közeljövőben, hogy egy elrettentő hajórajt küldjünk az Indiai-óceánra. Egy ilyen erőnek a lehető legkevesebb, de a legjobb hajókat kell tartalmaznia.”*

A rendelkezésre álló hajók közül a Repulse és a Prince of Wales neve már ekkor felmerült. A fő nézeteltérés a miniszterelnök és az Admirális között az „R” osztályú csatahajók kérdésében bontakozott ki. Amíg az Admirális ezeket a hajókat alkalmasnak vélte feladatok elvégzésére, Churchill úgy vélte, ha szembe kerülnének az ellenséggel, „sem harcolni, sem elmenekülni nem lennének képesek”.⁸ Az Admirális első lordja szerint 1942 tavaszára már repülőgép-hordozók is rendelkezésre állnának, ráadásul az V. György király osztályú hajók (a gyors és erős csatahajók, amelyeket Churchill szorgalmazott) technikailag, a fegyverzetet és a legénységet tekintve sincsenek teljesen kész állapotban.⁹ Ennek ellenére a miniszterelnök ragaszkodott véleményéhez, mely szerint *„egy vagy két gyors csatahajóval”* el lehet riasztani a japánokat a brit flotta elleni támadás gondolatától. A kormányfő augusztus 29-ei válaszában kifejtette, hogy valószínűlen Japán hadba lépése Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió ellen, to-

A PRINCE OF WALES CSATAHAJÓ

vábbá *„Semmi sem növelné habozását* (ti. Japánét) *jobban, mint a feltűnése annak az erőnek, amelyet a fentiekben említettem.”*¹⁰

Október közepén, a Konoje-kormány bukását követően, Churchill felszólította az Admiralitást, hogy gondolja át a javaslatot, mely szerint egy csatahajó és egy repülőgép-hordozó csatlakozna a Repulse-hoz Szingapúrban, amilyen gyorsan csak lehet.¹¹

Megjegyzendő, hogy a brit katonai és politikai vezetés számára már ekkor világosnak kellett lennie annak, miszerint a japán haditengerészet ellen kis erőkkel nem lehet eredményességre számítani. Churchill tévedését csak súlyosbítja, hogy az Admirális korábbi első lordjaként tisztában kellett lennie a jelentés tartalmával és következményeivel.¹²

Az Admirális egy olyan flottát akart létrehozni az Indiai-óceánon, amely minimum két csatahajóból, egy hordozóból, 10 cirkálóból és 24 rombolóból állt volna. Kisebb erők küldését stratégiai hibának tartották, hiszen semmi esélye sem lett volna a jelentős japán erőkkel szemben. A flotta létrehozásához azonban idő kellett, 1942 tavasza előtt semmiképpen sem állt volna össze.

Churchill azonban most szeretett volna hatást gyakorolni az eseményekre, nem várhatott tavaszig, és kitartott véleménye mellett, hogy 1-2 csatahajóval is el lehet riasztani a japánokat a hadba lépéstől. Törekvésében támogat- ta több kormánytag is, különösen a külügyminisztérium, amely komoly politikai eredményeket várt a vállalkozástól.¹³

Október 20-án végül is kompromisszumos döntés született, amelynek értelmében a Prince of Wales újabb küldetésének pontos céljáról csak hazatérése után születik döntés. Mindezek ellenére másnap az Admirális már tájékoztatta az illetékeseket a csatahajó célállomásáról, amely nem volt más, mint Szingapúr. Ma sem tudjuk pontosan, mi készítet- te az Admiralitást erre a cselekedetre, hiszen a kompromisszumot korábban maga Pound tengernagy javasolta, de feltételezhető, hogy a miniszterelnök a korábbinál is erősebb nyomást gyakorolt az Admirális első lordjára.¹⁴

A kormányfő az eredményről haladéktalanul tájékoztatta az ausztrál és az új-zélandi kormányt. Valószínűsíthető, hogy az ausztrál és új-zélandi politikai vezetés ösztönzése egy flotta kiküldésére Délkelet-Ázsiába, szintén hozzájárult az illetékesek döntéséhez.

A tervekkel összhangban a Prince of Wales és a Repulse hadihajókat, valamint az Indomitable repülőgép-hordozót jelölték ki a

távol-keleti küldetésre. A flotta parancsnokául Sir Thomas Phillips ellentengernagyot nevezték ki, aki a haditengerészet helyettes vezérkari főnöki posztját töltötte be. Sir Thomas Phillips vezénylő tengernagyként indult el október 25-én Greenockból zászlóshajóján, a Prince of Wales fedélzetén az Electra, az Express és a Hesperus rombolók kíséretében a Távol-Keletre.

Phillipset már 1941 májusában kinevezték a majdani keleti flotta parancsnokának, ugyanis Churchill szerette volna eltávolítani Londonból, miután a tengernagy ellenezte a Görögországnak nyújtott katonai segítséget. Phillips kiváló tervező volt, de csatahajót és flottát korábban sohasem vezényelt, ezért kinevezését a flottánál nem fogadták túl nagy lelkesedéssel.¹⁶ Az sem elhanyagolható, hogy az admirális, sok tiszthez hasonlóan, meg volt győződve arról, hogy csatahajót repülőgépekkel nem lehet elsüllyeszteni.¹⁷

Időközben a Repulse csatacirkáló, amely október 3-án érkezett Durbanba, hamarosan elindult Ceylon felé, hogy az Admirális parancsának eleget téve találkozzon Phillips tengernagy hajóival.¹⁸

A jövőre nézve a legsúlyosabb következményekkel az Indomitable elvesztése járt, amely Jamaikánál, Kingston közelében zátonyra futott, és november elején dokkba kellett vontatni. A források ellentmondóak azzal kapcsolatban, hogy történt-e kísérlet másik repülőgép-hordozó elindítására, bár a Hermes éppen Simonstownban állomásozott, amikor

A brit hadihajók főbb műszaki jellemzői¹⁵

	Prince of Wales	Repulse
Építés kezdete	1937	
Vízre bocsátás	1939	1916
Víz-kiszorítás	42 076 tonna	38 200 tonna
Hosszúság	227,1 méter	242 méter
Szélesség	31,4 méter	31,1 méter
Maximális sebesség	28,5 csomó	31,5 csomó
A személyzet létszáma	1422	955-1500
Fegyverzet	10 darab 356 milliméteres, 16 darab 131 milliméteres ágyú, 2 darab 40-es kaliberű légvédelmi ágyú.	6 darab 381 milliméteres ágyú, 13 darab 102 milliméteres ágyú, 24 darab 40 milliméteres ágyú, 8 darab 533 milliméteres torpedó
Páncélzat	Övpáncélzata 308 milliméter, löveg-tornyoknál 330 milliméter, illetve 152 milliméter.	Övpáncélzata 76-202 milliméter, löveg-tornyoknál 279 milliméter.

nem messze tőle a Prince of Wales is Fokvárosba érkezett. A lényeg, hogy az eredeti ter-veken nem változtattak, így a csatahajóknak légi fedezet nélkül is folytatniuk kellett útjukat. A végzetes döntés már előrevetítette a katasztrófát.¹⁹

Miután a Prince of Wales kikötött Freetownban, Jan Smutts tábornok, Dél-Afrika miniszterelnöke figyelmeztette Churchillt, hogy Japán modern és erős légierővel rendelkezik, ami a britekre (és főként a hajókra) nézve rendkívül veszélyes lehet: *„Ha a japánok tényleg nagyon fürgék, ez itt egy nyitánya egy első osztályú katasztrófának.”* Szavai azonban süket fülekre találtak.

1940 nyarán a brit vezérkar újabb értékelést készített, amelyben továbbra is 8 csatahajóval számolt. Súlyos következményekkel járt azonban, hogy a jelentést az SS Automedon kereskedelmi hajóval akarták továbbítani a távol-keleti brit főparancsnokságra, amelyet viszont megtámadott a német Atlantis „kalózhajó” (kereskedelmi hajónak álcázott, fegyverekkel felszerelt hajó, melynek célja a kereskedelmi hajók elsüllyesztése), és megszerezte az említett dokumentumot. Hitler parancsára egy másolatot hamarosan a japánokhoz is eljuttattak, így 1940 végére a japán hadvezetés már pontosan felmérte a brit távol-keleti flotta gyengeségét. Nobutake Kondo altengernagy szerint: *„A brit birodalomnak egy ilyen jelentős gyengeségét külső jelekből nem lehetett volna felismerni.”*

Közben a japán 22. légi flottilla, Sadaichi Matszunaga ellentengernagy parancsnoksága alatt, már 1941 nyarától aktív kiképzést folytatott, hogy felkészüljön a brit és amerikai hadihajók elleni bombázó-, illetve torpedótámadásokra.²⁰ November végére a japán vezetés már értesült a Prince of Wales és a Repulse Szingapúrba tartó útjáról, a flotta főparancsnoka Isoroku Yamamoto tengernagy pedig ennek hírére több torpedóvető repülőgépet is délre vezényelt. Amint azt a Konoje légi hadtest állományába tartozó Haruki Iki hadnagy is megerősítette, egysége november 30-án *„nem hivatalos utasítást kapott”*, hogy az említett 36 torpedóvető repülőgéppel támadják meg a Repulse és a Prince of Wales hadihajókat. Emlékei szerint azonnal fokozták a kiképzést, december 3-án pedig a légi felderítés már azonosította is a hajókat Szingapúrban.²¹

A KELETI FLOTTA MEGALAKULÁSA

1942. december 2-án a G. Erőnek keresztelt hajóraj, amely a Prince of Wales és Repulse csatahajókból, az Express, Electra, Jupiter és Encounter rombolókból tevődött össze, megérkezett Szingapúrba. Az Admiralitás utasítása értelmében a Keleti Flotta megalakulásával egyidejűleg Phillips admirális átvette a délkelet-ázsiai brit haditengerészeti erők parancsnokságát is. Vezérkari főnökének Arthur F. E. Palliser ellentengernagyot nevezték ki. A legfontosabb változás, hogy az úgynevezett Kínai Állomást, amely eddig a főparancsnokságot látta el, most közvetlenül Phillipsnek rendelték alá.²² A tényleges erőviszonyokat tekintve a Kínai Állomás lényegében csak 3 régi cirkálóval és néhány kisebb egységgel rendelkezt Phillips érkezése előtt Hongkongban, illetve Malajziában.

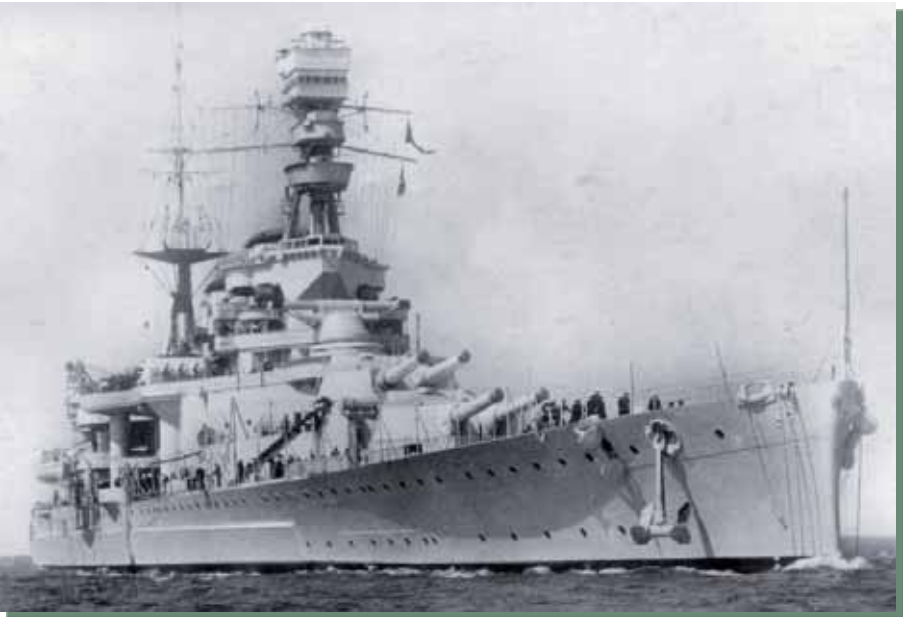
Phillips admirális rögtön tárgyalásokat folytatott Arthur Percival tábornokkal, a malajziai brit haderő parancsnokával és Conway Pulford légimarsallal, a távol-keleti brit légierő parancsnokával. Megtudta tőlük, hogy a tengeri hadműveletekhez gyakorlatilag semmilyen komoly légi támogatásra nem számíthat annak ellenére, hogy az említett tábornokok minden tőlük telhetőt megtettek ez ügyben.

A helyzetet tovább rontotta, hogy a britek jelentős mértékben lebecsülték a japán légi-erőt, amely szerintük csak elavult, első világ-háborús gépekkel rendelkezett. Phillips tengernagy úgy vélte, hogy flottája a légierő segítségével nélkül is biztonságban lehet, hiszen a japánok rövid hatósugarú gépeikkel nem érhetik el őket. Továbbá, hogy a „... japán légierő (a tengerészeti és katonai is), nagymértékben hasonló minőségű, mint az olasz, és jelentősen gyengébb, mint a német”.²³ Valójában a japán repülőgépek technikailag jelentős mértékben felülmúlták a briteket, ahogy azt a mellékelt táblázat is mutatja.

Néhány összehasonlító adat az alkalmazott brit, illetve japán repülőgépek technikai jellemzőiről²⁴.

A G. Erő hamarosan a Z. megjelölést kapta, miközben az egység Szingapúrban felkészült az újbóli kihajózásra.²⁵ Phillips tengernagy eközben az Admiralitás november 28-ai parancsának kívánt eleget tenni, amely szerint közös haditervet kellett kidolgozni az amerikaiakkal és a hollandokkal, valamint háború esetén egymással szoros együttműködésben kell irányítani a hadműveleteket.

1941 első felében a brit és az amerikai haditengerészet megbízottjai számos tárgyaláson vettek részt, de képtelenek voltak megoldani azt a kérdést, hogy az amerikai és a brit

A REPULSE CSATACIRKÁLÓ

flotta közül melyik legyen alárendelve a másiknak. Augusztusban az amerikai vezérkar kijelentette, hogy a térségben állomásozó brit erők gyengeségére való tekintettel nem hajlandók a flottájukat brit irányítás alá helyezni. A brit kormánynak azonban az amerikaiakkal való katonai együttműködés rendkívül fontos volt a Távol-Kelet védelme szempontjából. Ahogy Phillips tengernagy megfogalmazta: *„A japánokat nem riasztaná el bármiféle figyelmeztetés, amely mögött nem áll az Egyesült Államok”*.

Eközben politikai téren is bizonyossá vált, hogy az USA egy esetleges japán támadás esetén sem hajlandó nyíltan elkötelezni magát a brit és holland érdekek védelmében. Ha Amerika ebben az esetben be is avatkozna, azt csak saját érdekei miatt tenné, nem pedig a szövetségeseknek tett ígélet miatt.²⁶

Mindezek után meglepő az USA november 3-ai bejelentése: *„Abban az esetben, ha japán támadás érné a Fülöp-szigeteket, holland vagy brit területeket, az Egyesült Államoknak vissza kell verni a támadást”*.

Az illetékesek közléseiből és a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján levonhatjuk a következtetést, hogy a Prince of Wales és a Repulse már úton volt ebben az időben Szingapúr felé. Ez az esemény pedig már az amerikai álláspontra is kedvező hatást gyakorolt. Véleményem szerint egyetérthetünk Alan Matthews megállapításával, aki úgy véli, a brit kormány elsősorban abból a célból indította útnak a hajókat, hogy ezzel erősítse a brit–

amerikai megállapodást, vagyis a japánok elrettentése helyett inkább az *„amerikaiak által követelt brit részvétel a Távol-Kelet védelmében”* elve bizonyult súlyosabb érvnek az október 20-ai döntés megszületésekor.

A brit kormány tisztában volt erejének gyengeségével a Távol-Keleten, ezért mindent megtett annak érdekében, nehogy a brit birodalomnak adott esetben egyedül kelljen szembenézni a japán invázióval. Churchill szerint: *„Ha Japán megtámadna minket, az Egyesült Államok belépne. Ha az Egyesült Államok nem lépne be, nekünk nem lenne semmi eszközünk, hogy megvédjük a Holland-Kelet-Indiákat, vagy valójában saját birodalmunkat keleten.”*²⁷

Végeredményben kijelenthető, hogy 9 hónap erőfeszítés után sem sikerült elérni, hogy 1941 végére a három hatalom egységes stratégiai tervvel rendelkezzen a Távol-Keletre vonatkozóan. Így aztán a háború kitörése után a brit és holland erők tartották magukat az 1941 decemberében aláírt Plenaps szerződéshez, míg az amerikaiak egy korábbi megállapodás, az ABC 1 alapján igyekeztek segítséget nyújtani korlátozott lehetőségeikhez mérten.

December első hetében Phillips tengernagy további, a hadműveletek összehangolását célzó tárgyalásokat folytatott Thomas C. Hart admirálissal, az amerikaiak ázsiai flottájának főparancsnokával Manilában. Ennek során ígéretet kapott, hogy a háború kitörésének esetére az amerikaiak 4 cirkálót a rendelkezésére fognak bocsátani.

Időközben az Admiralitást aggasztotta Phillips flottájának veszélyes diszlokációja, ezért szorgalmazta a két csatahajó mielőbbi visszavonását biztonságosabb vizekre. Ennek megfelelően a Repulse, a Tenedos és az ausztrál Vampire rombolók társaságában, december 5-én kifutott Port Darwin felé. A légierő azonban, nem sokkal ezután, a Krátföldszorostól délnyugatra egy japán konvojt vett észre, így másnap az említett hajókat visszarendelték Szingapúrrba.²⁸

December 7-én Phillips tengernagy már hazatért Manilából. Este már személyesen vehette át az Admiralitás üzenetét, amelyben, ha az ellenségeskedés kitör, kétséget kizáró-

Múltunk

Múltunk

Bombázó és torpedóvető gépek:

Brit	Maximális hatótávolság (kilométer)	Maximális sebesség (kilométer/óra)	Maximális bombaterhelés (kilogramm)
Swordfish egymotoros hidroplán	845	222	1 torpedó vagy 675
Wildebeeste, MK III.	1552	158	1 torpedó vagy 842
Hudson MK II., kétmotoros	2464	360	428

Japán			
Haditengerészet 98	944	360	330
Haditengerészet 96, kétmotoros	3400	432	1100
Haditengerészet I.	4920	453	2200

an offenzív vállalkozásra bíztatták a tengernagyot, aki pedig már korábban is úgy vélte, a rendelkezésre álló erőkkel csak a védekezésre érdemes gondolni.²⁹

December 8-án, hajnali 4 órakor 17 japán bombázó támadta meg Szingapúrt. A kikötőt is találat érte, de a hajók nem szenvedtek sérülést. A háború kitört, Phillips tengernagynak pedig sürgősen dönteni kellett a flotta további sorsát illetően.

PRINCE OF WALES ÉS A REPULSE UTOLSÓ ÚTJA

December 8-án 12³⁰-kor Phillips tengernagy a Prince of Wales fedélzetén tanácskozást tartott, amelyen jelen volt vezérkari főnök, Arthur Palliser ellentengernagy, a flotta kapitánya, L.H. Bell kapitány, valamint a Prince of Wales és a Repulse kapitányai: John C. Leach és William G. Tennant kapitányok. A főparancsnok kifejtette, hogy értesüléseik szerint Singora és Khota-Bharu között ellenséges partraszállás van folyamatban. A nagy létszámú japán szállítóhajók védelmét a feltételezések szerint egy Kongo osztályú csatahajó, három nehéz, két könnyű cirkáló és kb. húsz romboló látta el.³⁰

Az admirális terve az volt, hogy december 10-én hajnalban rajtaütést hajt végre a térségben tartózkodó kisebb japán flottán. Ehhez azonban mindenképp szükség volt légi fedezetre és a meglepés erejére. A délelőtt folyamán Phillips tengernagy a légi felderítés és vadászvédelem biztosításáról Singora körzetében tárgyalást folytatott Pulford légi marsallal, de pontos információk hiányában tározott választ nem kapott.³¹ Mindezek ellenére 5³⁵-kor a Z. Erő, vagyis a Prince of Wales a Repulse, valamint az Electra, Express, Vampire és Tenedos rombolók elhagyták Szingapúrt.³²

Phillips tengernagy döntésének helyességét, hogy vállalta a kihajózást biztos légi fedezet nélkül, gyakran kétségbe vonják. A hadállapot beállta után Hart tengernagy is felvesztette a lehetőségét, hogy az amerikaiak ázsiai flottájával megpróbálja zavarni a japánok kommunikációs csatornáit, de az ellenséges légi fölény miatt túl kockázatosnak ítélte a vállalkozást.³³ Az Admiralitás korábban javasolta ugyan a hajók visszavonását Szingapúrból biztonságosabb bázisra, de konkrét parancsot nem küldött.

A bizonyítékok arra engednek következtetni, hogy igazából a brit kormánynak és a miniszterelnöknek sem volt fogalma arról, ho-

Honvédségi Szemle

lyos károkat okozhattak volna az inváziós flottának.⁴¹

December 9-én reggel meg nem erősített jelentés érkezett a Vampire rombolóról, hogy egy ellenséges gép feltűnését látták, de a sűrű felhőzet miatt a dolognak nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget. Kb. 13⁴⁵-kor azonban a japán I 65 tengeralattjáró észlelte a konvojt, de a brit hajóknak nem volt tudomásuk a japán tengeralattjáróról, így mit sem sejtve folytatták útjukat. Phillips admirális napiparancsa szerint továbbra is fő cél: a meglepés erejét kihasználva *„harci érintkezésbe kerülni a Kongo csatahajóival”*, illetve az ellenséges szállítóhajók megsemmisítése.⁴²

A délután folyamán az időjárás kitisztult, majd három ellenséges repülőgépet is észrevett a Prince of Wales legénysége. Így, mivel a meglepéssel már nem számolhattak, 8¹⁵-kor az admirális úgy döntött, visszatér Szingapúrba.

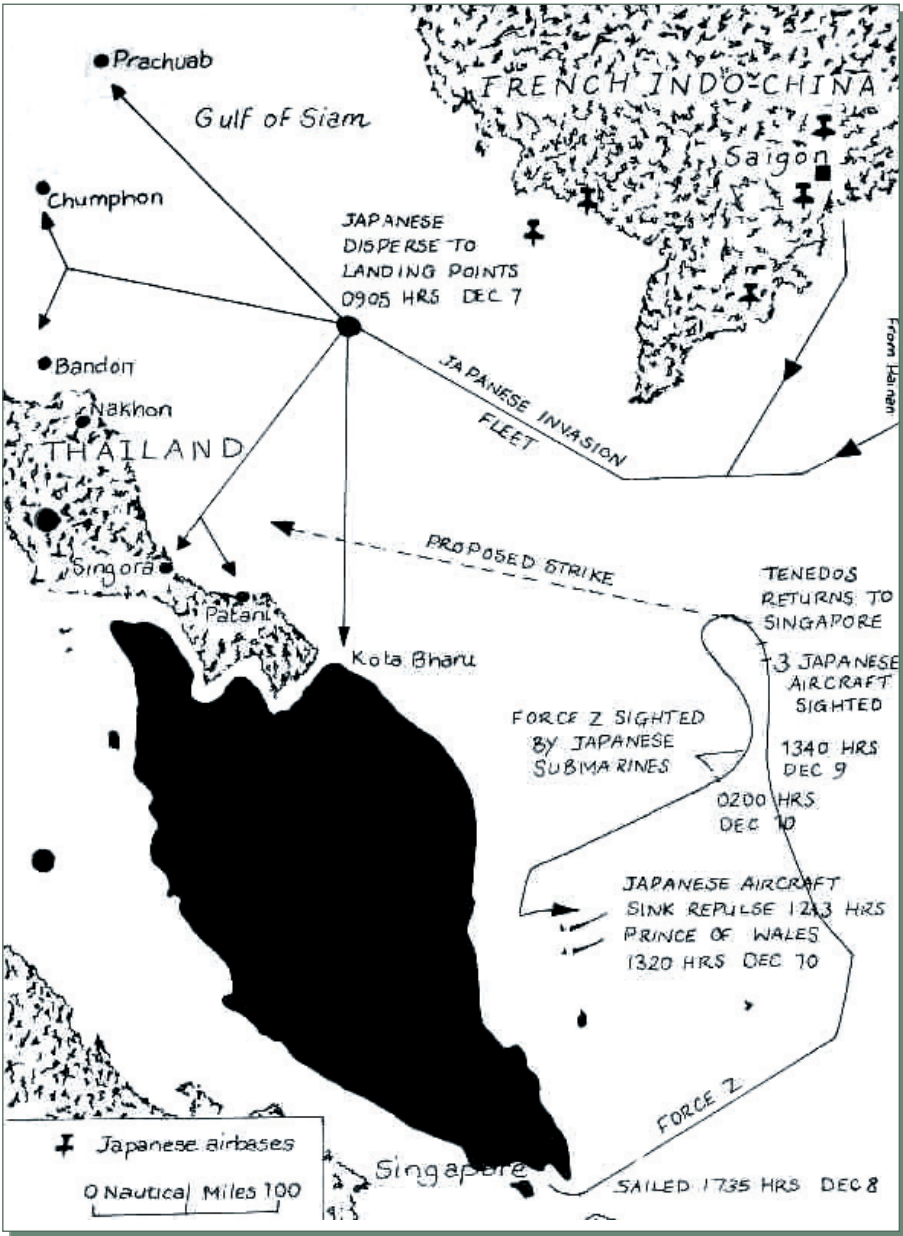
Az este folyamán megérkezett Palliser tengernagy 14¹⁵-kor küldött újabb jelentése, amelyben tájékoztatott a brit erők súlyos veszteségeiről Észak-Malajziában, illetve figyelmeztetett a légi támadás veszélyére: *„Dél-Indokína repülőterein ellenséges bombázók zavartalanul tevékenykednek. Ők képesek megtámadni Önöket 5 órával a helyzetük meghatározása után. Sok függ attól, hol látták önöket a mai nap folyamán”,* illetve *„Saigonnál feltehetően két ellenséges repülőgép-hordozó található”*.⁴³

Időközben jelentés érkezett az Electra rombolóról, amely szerint kb. 8 kilométerre a hajótól tüzet vettek észre. A lángok valójában a japán Chokai cirkálóról csaptak fel, amelyet tévedésből japán bombázók támadtak meg. Egyébként a Chokai, több más hajóval együtt, a brit flotta felkutatásán dolgozott.

Nem sokkal éjfél előtt, 23⁵²-kor egy újabb japán tengeralattjáró, az I 58-as felfedezte a briteket. Őt torpedót is kilőtt, de meghibásodás miatt a csatahajók megmenekültek.

A japán hadvezetés, a tengeralattjárók és felderítő repülőgépek jelentéseinek köszönhetően, pontosan ismerte a brit hajók mozgását. Ennek megfelelően Kondo tengernagy, a japán déli erők főparancsnoka, aki két csatahajóból és 6 nehézcirkálóból álló flottájával megpróbálta elvágni a britek útját, utasította a 7. cirkáló hajórajt, hogy Pulau Kondornál törekedjen a britek elfogására. Az I 58-as tengeralattjáró támadása után azonban nyilvánvaló lett, hogy a japán flottának nincs esélye a britekkel való találkozásra, így a tengernagy az angorok megsemmisítését rábízta a 22. légi flottillára. Sonokawa százados szerint már 16 órakor jelentést kaptak a hajók helyzetéről, de mivel Szingapúr bombázására készültek: *„Amilyen gyorsan csak lehetett, újra felfegyverkezünk torpedókkal, de így is eltartott 18 óráig.”*⁴⁴

Közben azonban Palliser tengernagy újabb, 15⁰⁵-kor küldött jelentése megérkezett a Prince of Wales fedélzetére, amely szerint japán partraszállás történt Kuantannál. Phillips admirális úgy vélte, mivel Kuantan nincs messze a visszaúttól Szingapúrba, megéri vállalni a kockázatot, hogy flottájával kísérletet tegyen az ellenségen való rajtaütésre.⁴⁵ Valójában ez esetben többszörös félreértésnek lehetünk tanúi. Először is a 22. Indiai Dandár jelentette, hogy 10-én hajnalban japán partraszáll-

A BRIT HAJÓRAJ UTOLSÓ ÚTJA

lás várható Kuantannál. Mire az információ eljutott a főparancsnokságra, ott úgy értelmezték, hogy az már megtörtént. Ezért Palliser admirális, nem sejtve az igazságot, a téves hírt közölte a flottával. Másodszor Phillips tengernagy úgy vélte, Palliser gondoskodott számára légi fedezetről, amellyel a célkörzetben találkozna. A vezérkari főnök azonban, nem tudván hogyan reagál Phillips az üzenetre, továbbá mikor érkezhét Kuntan partjaihoz, a feltételezett intézkedést nem tette meg. Csupán készenlétbe helyezett 11 Buffalo vadászgépet a 453. századból, amelyek a parancs szerint Sembawangnál, háromórányi repülőútra készségben váraкоztak szükség esetére.⁴⁶

Tizedikén, éjjel 2¹⁰-kor egy újabb japán tengeralattjáró vette észre a brit hajókat. Öt torpedót is kilőtt, de nem találta el a célpontot. Kondo admirális, értesülve a britek új helyzetéről, utasította a 22. légi flottillát, hogy hajnalban indítsanak támadást a csatahajók ellen. Ennek megfelelően 12 felderítő repülőgép Saigoból el is indult a britek felkutatására. Őket követte 34 nagy hatótávolságú bombázó és 51 torpedóvető repülőgép. A japánok egészen Szinga-

pűríg elrepültek, de nem találva semmit, visszafordultak északra.⁴⁷

Phillips admirális flottája, semmit sem tudva a fentiekről, Kuantan felé vette az irányt, ahova hajnalban meg is érkezett. 6³⁰-kor a Repulse újabb japán gép feltűnését jelentette, amely a brit flotta számára hamarosan súlyos következményeket vont maga után.⁴⁸

Reggel 8 órákor, elérve a célkörzetet, a terület felderítésére a Prince of Wales kiküldte a Supermarine Walrus felderítőgépet, amely azonban eredmény nélkül tért haza Szingapúrba. Miután az Express romboló is kiküldte felderítésre, világossá vált, hogy tévedés történt, partraszállásnak semmi jele. Ezután a főparancsnok úgy döntött: visszafordul, és közelebből is megvizsgálja azokat a csónakokat és bárkákat, amelyekkel már hajnalban találkoztak. Hamarosan kiderült, hogy az említett elhagyott uszályok a japánok utánpótlást szállító egységeihez tartoztak. Rövidesen ezután Phillips admirális figyelmét már jóval komolyabb esemény kötötte le: 10⁰⁵-kor a Tenedos jelentette, hogy a Z. Erőtől 220 kilométerre ellenséges bombatámadás érte, ez a hír pedig

komoly aggodalommal töltötte el a brit flottát is. (Nem elhanyagolható, hogy a Tenedos jelentése bizonyosan nem jutott el a szárazföldi parancsnokságra, így légi támogatás sem érkezhett.)

Közben azonban egy japán felderítő repülő már 10²⁰-kor észrevette Phillips admirális hajóit is, majd riasztotta a csapásmérő erőket, amelyek éppen hazafelé tartottak Szingapúr térségéből. A Prince of Wales és a Repulse fedélzetén pedig rögtön elsőfokú légvédelmi készséget rendeltek el. A főparancsnok tisztában volt vele, hogy az ellenség pontosan ismeri tartózkodási helyét, mindezek ellenére elutasította, hogy megtörje a rádiócsendet, és légi támogatást kérjen.⁴⁹ Phillips admirális egyetlen üzenetét még december 9-én 14⁵⁵-kor küldte el a szingapúri bázisra (az üzenet továbbításával a Tenedost bízta meg), amelyben arról számol be, hogy legkorábban december 11-én, 6³⁰-kor érkezik a flotta abba a pozícióba, hogy találkozzon azokkal a rombolókkal, amelyek kihajózására ő adott utasítást.

Joseph M. Horodyski a Military Heritage-ben megjelent cikkében súlyosan elmarasztalja az admiralist, szerinte a flotta jóval a brit vadászgépek hatótávolságán belül volt, és ha Phillips nem habozik büszkeségből vagy egyéb okból segítséget kérni, a brit légierő támogatásával a katasztrófát el lehetett volna kerülni.⁵⁰ Valójában Phillips tengernagy hibát követett el, amikor nem informálta vezérkari főnökét szándékáról, hogy december 9-én és 10-én megváltoztatja az útirányt Szingapúr helyett Kuantan felé. (Döntésének okát nem ismerjük.) A légierő segítségül hívásával kapcsolatban azonban kijelenthetjük, a brit légierő Észak-Malajziában elszenvedett súlyos vesztesége, valamint a japánok létszámbeli és minőségi fölénye után valószínűtlen, hogy képes lett volna megvédeni a csatahajókat a katasztrófától. Ezt az elképzelést erősíti Sonokawa százados ausztrálai kihallgatásán közölt információja is, amely szerint brit vadászvédelem esetén a japán Zero típusú vadászok sem maradtak volna el, vagyis az eredmény aligha alakult volna másként. Jelen esetben azonban a japán parancsnokok, pontosan ismerve a brit légierő egységeinek diszkolációját, vadászgépek elküldését nem tartották szükségesnek.

Tizenegy órákor a Repulse radarján 9 ellenséges gép (japán források szerint 8) közeledését vették észre 3000 méter magasságban. (Nem tudni miért, de Phillips tengernagy sem most, sem később nem rendelte el álcázó füst kibocsátását, amely az ellenségnek megnehezítette volna a hajók azonosítását.) Miután a gépek lőtávolságra kerültek, 11¹³-kor a csatahajók tüzet nyitottak, ez azonban a támadókat nem térítette el céljuktól.⁵¹

Sonokawa százados elmondása szerint bár a japán repülőgépek hajnal óta keresték a briteket, „a korlátozott lőtávolság miatt nem fedezték fel a hajókat egészen addig, amíg vissza nem fordultak, amikor is 11 órákor tájékoztatták a csapásmérő csoportjaikat és a főhadiszállást” a hajók helyzetéről.⁵²

A légitámadás először a gyengébb páncélatú Repulse ellen irányult, s azt nagy pontossággal hajtották végre. Húsz perccel később, 11⁴⁴-kor 9 torpedóvető gép is feltűnt. Ekkor már a Prince of Wales-et is támadás érte, amelynek következtében a hajó irányítása le-

hetetlenné vált, a fegyverzet nagy része is működésképtelen lett.⁵³ Tizenegy óra ötven perckor Tennant kapitány rádió n segítséget kért a bázistól, tájékoztatva őket, hogy a hajókat ellenséges bombatámadás érte. A japán gépek öt hullámban támadták a hajókat, így nem meglepő, hogy 12¹⁰-kor, amikor a Repulse felzárkózott a Prince of Wales-hez, Tennant kapitány üzenetére a zászlóshajóról válasz már nem érkezett.

Miután a Repulse 19 torpedót sikeresen kikerült, sorsát nem kerülhette el. A kapitány parancsot adott a hajó elhagyására. Ezután a csatacirkáló 12²³-kor végleg elmerült. A Repulse elsüllyedése után a japánok a Prince of Wales ellen fordultak, melynek fedélzetén Phillips még üzenetet próbált küldeni Szingapúrba, de valójában Tennant kapitány fentebb említett üzenetén kívül más nem jutott el a szárazföldre. Mivel a Prince of Walest is legkevesebb 6 torpedó eltalálta, erősen süllyedni kezdett, így a legénység elhagyta a fedélzetet. Az 1502 főből 1195 embert megmentettek, de Phillips admirális és Leach kapitány nem élte túl a támadást, a hajó 13²⁰-kor elsüllyedt.⁵⁴

A ledobott 49 torpedóból 11 találta el a hajókat. A Repulse esetében 513, a Prince of Wales-nél 327 ember tűnt el. Összességében 88 japán gép (34 torpedóvető és 51 bombázó és három felderítőgép) vett részt a támadásban, melyek közül három gépet a britek lelőttek, 27 gép szenvedett sérülést, míg egy lezálláskor károsodott, valamint 2 felderítőgép elveszett. Japán oldalon 18 halottra tehető a veszteségeket.⁵⁵ Alighogy a Prince of Wales is elsüllyedt, a 453. ausztrál századból 11 Brewster Buffalo vadászgép tűnt fel a helyszínen, amelyek Tennant kapitány segélyhívására érkeztek. A hadművelati szobában 12¹⁹-kor kapták meg a hívást, így 6 perccel később a brit vadászok már a levegőben voltak. Sokan úgy vélik, ha korábban érkeznek (ha korábban hívják őket) egészen másképp is alakulhattak volna az események...

A túlélőket a kísérő brit rombolók mentették ki. Az ellenség a mentést nem zavarta. Haruki Iki hadnagy szerint a Konoye légi hadtest pilótái külön parancsot kaptak, hogy csak a két csatahajót kell elsüllyeszteniük, a többi hajó nem képezheti támadásuk célpontját.⁵⁶

*

A két csatahajó elsüllyedése mindkét fél számára jelentős következményekkel járt. A japánok örültek a győzelemnek, hiszen alig 48 óra alatt elérték céljukat: a brit és amerikai tengeri erők szétzúzását a Csendes-óceánon. Értéhető, hogy önbizalmuk jelentősen megnőtt. A britek számára a csatahajók elvesztésének súlyos következményei lettek mind rövid, mind pedig hosszú távon. Rövid távon Malajzia védelmére gyakorolt katasztrofális hatást az esemény, a védők morálja ugyanis komoly megrázkódtatást szenvedett. De ennél is súlyo-

sabb problémát jelentett, hogy a japánok zavartalanul szállhattak partra a Maláj-félszigeten, a légi fölény birtokában pedig a britek csak a visszavonulást választhatták, így Szingapúr sorsa is megpecsételődött.

A hosszú távú következmények illusztrálására elég, ha Churchillt idézzük: „A Pearl Harbor elleni támadást túlélő amerikai és most Kaliforniába visszarendelt hajókon kívül a Csendes- és Indiai-óceánon nem volt egyetlen brit vagy amerikai csatahajó sem.”⁵⁷

A Prince of Wales és a Repulse katasztrófája után a Keleti Flotta főparancsnokságát Layton admirális vette át, és végül Palliser tengernaggal együtt január 5-én, Jáván állították fel főhadiszállásukat. Az amerikai–brit–holland–ausztrál erők közös főparancsnoksága (American British Dutch Australian Command – ABDA), élen Archibald Wavell brit tábornokkal, megalakulásával (január 4.) a brit erők közvetlen Hart amerikai tengernagy irányítása alá kerültek.

A gyors japán előrenyomulás február elején már Szingapúr bázisát fenyegette. Február 9-én a japán haditengerészet lezárta a kikötőt, így az összes megmaradt hajót el kellett pusztítani. Február 15-én végül a bevehetetlennek hitt erőd megadta magát. Közel 130 ezer brit katona került hadifogságba. Roskill kapitány úgy vélte: „A katasztrófához leginkább az a tény járult hozzá, hogy teljesen összeomlott a haditengerészetünk.”⁵⁸

Tény, hogy a két hajó elsüllyesztése új fejezetet nyitott a tengeri háborúk történetében: a nagy csatahajók legyőzhetetlenségébe vetett hit végleg megdőlt, hogy átadja helyét a repülőgép-hordozónak, ezáltal is bizonyítva a légi-erő győzelmét a páncélozott hajók felett.⁵⁹ A Prince of Wales és a Repulse elsüllyesztése tehát nemcsak a brit haditengerészet régóta tartó uralmát törte meg az ázsiai vizeken, hanem – bár közvetve – hozzájárult Délkelet-Ázsia elvesztéséhez is.

A csatahajók elküldéséről szóló, a józan stratégiai érdeket félretevő, politikai alapon született döntés rendkívül súlyos következményeket vont maga után. Még ha a hadműveletek vezetésében történtek is hibák, félreértések, a történekeért elsősorban a londoni vezetést terheli a felelősség.

A legsúlyosabb tévedésnek nem önmagában a hajók légi fedezet nélküli elküldését minősíthetjük, hanem magát azt az elképzelést, hogy néhány romboló kíséretében két csatahajó reális eséllyel veheti fel a küzdelmet a japán haditengerészet ellen. Tekintve a japánok felkészültségét, a brit hajóknak esélyük sem volt a japán túlerővel szemben. Bár látszólag Japán elrettentése volt a döntés elsődleges politikai indoka, mindemellett úgy tűnik, Nagy-Britannia amerikai segítségre szorulása ennél is erősebb nyomásként nehezedett a brit döntéshozók vállára. ■

¹ Hough, Richard: The Hunting of Force Z. London, 1966. 76. o.
² Collier, Basil: The War in the Far East, 1941-1945. London, 1969. 107. o.
³ Hough 77-79. o.
⁴ <http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking1.html> Letöltés dátuma: 2009. 10. 21.
⁵ Hough 80. o.
⁶ Hough 82-83. o. 1941. december 8-án a következő légi erők tartózkodtak Malajzia és a Dél-kínai-tenger térségében: brit részről összesen 16 században 158 repülőgép, ebből 60 vadász (Buffalo). Mivel egy század vadászt Szingapúr védelmére tartottak fenn, összesen 43 Buffalo típusú vadászgépnek kellett támogatni a szárazföldi harcokat és biztosítani a Keleti Flotta hadműveleteit. Japán oldalon szárazföldi hadműveletek támogatására 3 repülőhadosztályban 354 repülőgép, továbbá tengerészeti hadműveletekre 3 hadtestben 138 bombázó állt bevetésre készen. Összesen a britekkel szemben tehát 136 bombázó, 36 vadász és 6 felderítő repülőgép állt a 22. légi flotta rendelkezésére. Kirby, S. Woodburn: The War Against Japan Vol. 1. HMSO, London 1957, 511. és 524. o.
⁷ Cudzsi, Maszanobu: Szingapúr 1942., Debrecen, 2000. 57–58. o.
⁸ Churchill, Winston: The Second World War Vol 3., Houghton Mifflin Co. Boston, 1950. 854–855. o.
⁹ Churchill, 855. o.
¹⁰ Churchill, 589. o.
¹¹ Kirby, 84-85. o.
¹² <http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking1.html>
¹³ Collier, 108. o.
¹⁴ Hough, 106. o.
¹⁵ Steve Crawford: Csatahajók és repülőgép-hordozók. Gabo kiadó 2000., 258. o. (emellett <http://forcez-survivors.org.uk/Letöltés dátuma: 2009. 10. 21.>)
¹⁶ Hough, 107-108. o.
¹⁷ Basil Henry Liddel Hart: History of the Second World War. Putnam, New York, 1970. 227. o.
¹⁸ Roskill, S. W.: The Navy at War 1939-45. London 1960. 176. o.
¹⁹ <http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking2.html>
²⁰ Maszataka Okumiya, Jire Harikoshi, Martin Caidin: Zero, New York, Dutton, 1956., 93. o.
²¹ http://www.microworks.net/pacific/personal/pow_repulse.htm
²² Kirby, 488. o.
²³ Hough, 117. o.
²⁴ Kirby, 506-510. o. Japánban, ellentétben a brit struktúrával, mindössze két haderőnem létezett: a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet. A légierő esetében csupán külön haditengerészeti és szárazföldi légierőről beszélhetünk, mindkettő szorosan alárendelve az illetékes haderőnek főparancsnokságának.
²⁵ http://wikipedia.org/wiki/Sinking_of_Prince_of_Wales_and_Repulse Letöltés dátuma: 2010. 06. 13.

²⁶ Lash, Joseph P.: Roosevelt and Churchill 1939–41. The Partnership That Saved the West, Norton & Company Inc. 1976., 406. o.

²⁷ Lash, 408. o.

²⁸ Roskill, 177.

²⁹ http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking2.html Letöltés dátuma: 2009. 10. 26.

³⁰ Amíg a britek december 8-10. között Phillips tengernagy parancsnoksága alatt a Z. Erő kötelékében mindössze 1 csatahajót, 1 csatacirkálót és 9 rombolót tudtak bevetni az ellenséggel szemben a Dél-kínai-tengeren, addig a japán 2. flotta, Ozava tengernagy vezetésével, 2 csatahajóval, 7 nehéz cirkálóval, 2 könnyű cirkálóval, 24 rombolóval és 20 tengeralattjáróval, készült ellenfele feltartóztatására. Kirby, 526-530. o.

³¹ Kirby, 193-194. o.

³² Collier, 146. o.

³³ http://www.angelfire.com/fm/odyssey/Morison.htm Letöltés dátuma: 2008. 07. 02.

³⁴ A Centurion csatahajó az V. György osztályú hajók közül másodikként készült el 1911-ben, a világháborúban pedig számos ütközetből kivette részét. 1924-ben, a washingtoni konferenciát követően, kivonták az aktív szolgálatból, végül 1942-ben csupán légvédelmi feladatot látott el a szuezi kikötőben.

³⁵ Martin Gilbert: Churchill. A Life, Hury Holt and Company, New York, 1991

³⁶ Churchill, 616. o.

³⁷ Percival, A. E.: The war in Malaya, Eyre and Spottiswoode, London 1949, 130. o.

³⁸ http://www.britain-at-war.org.uk//LondonGazette1948/Force Z/html Letöltés dátuma: 2008. 06. 23.

³⁹ Hough, 128. o.

⁴⁰ Kirby, 195. o.

⁴¹ Okumiya, 100. o.

⁴² http://www.britain-at-war.org.uk//LondonGazette1948/Force_Z/html

⁴³ http://www.britain-at-war.org.uk//LondonGazette1948/Force_Z/html

⁴⁴ http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking2.html

⁴⁵ Kirby, 195. o.

⁴⁶ Collier, 147. o.

⁴⁷ Kirby, 196. o.

⁴⁸ http://wikipedia.org/wiki/Sinking_of_Prince_of_Wales_and_Repulse

⁴⁹ Kirby, 196. o.

⁵⁰ Joseph M. Horodyski: British Gamble in Asian Waters. In: Military Heritage, December, 2001. Vol. 3. No. 3. 68. o. (Lásd: www.learnthebible.org/No%20Call%20Help.htm Letöltés dátuma: 2008. 06 24.)

⁵¹ http://www.angelfire.com/fm/odyssey/CBarnett.htm Letöltés dátuma: 2008. 06.11.

⁵² http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking2.html

⁵³ Kirby, 197. o.

⁵⁴ Kirby, 198. o.

⁵⁵ http://wikipedia.org/wiki/Sinking_of_Prince_of_Wales_and_Repulse

⁵⁶ http://www.forcez-survivors.org.uk/sinking2.html

⁵⁷ Churchill, 620. o.

⁵⁸ Roskill, 181. o.

⁵⁹ Okumiya, 128. o.

Besenyő János őrnagy:

NYUGAT-SZAHARA MAROKKÓ ÉS MAURITÁNIA ÁLTAL TÖRTÉNT MEGSZÁLLÁSA 1975-BEN

A világ egyik legelhallgatottabb konfliktusa a nyugat-szaharai őslakosok háborúja az országukat törvénytelenül megszálló marokkói csapatok ellen. Azt pedig még kevesebben tudják, hogy az ENSZ dekolonizációs listáján az utolsó, függetlenségét még nem elnyert gyarmat Nyugat-Szahara. A mediterrán térség egyre inkább felértékelődő szerepe miatt érdemes foglalkozni a terület történelmével, az ott kialakult, máig is rendezetlen konfliktussal, mivel az, eszkalálódása esetén, kellemetlen és nehezen kezelhető problémákat okozhat az EU és a NATO számára is.

AZ EGYKORI SPANYOL-SZAHARA

A korábban Spanyol-Szahara néven ismert területet északról Marokkó, délről és keletről Mauritánia, nyugatról pedig az Atlanti-óceán határolja. Alacsony fekvésű, sík, homokos és erősen köves vidék, néhány kisebb heggel a déli és az északeleti részeken. A legmagasabb is csak 721 méteres és nincs hivatalos neve.¹ A terület őslakosai a szaharáviak, ők az arab nyelv hasszanija dialektusát beszélik, amelyet eredetileg a területet a 13. században elfoglaló makuil arab törzsek használtak. Napjainkban azonban, a marokkói megszállás következtében, az ottani nyelvjárás is egyre szélesebb körben terjed.

A helyiek lélekszáma alig néhány százezer fő, de ez is csak annak köszönhető, hogy Marokkóból közel 200 000 fő települt át az 1976-ban megszállt területekre. Az őslakosok létszáma úgy 150 000 fő lehet, de a pontos adatokat a sivatagban vándorló törzsek ellenőrizhetlensége miatt senki sem ismeri.²

Az életkörülmények még szaharai viszonylatban is sanyarúak: igen magas a gyerekhalálozás (18%), a népesség növekedése alig 3,16%, az itt élők várható élettartalma pedig éppen csak eléri a 40 évet. Az őslakosok közül alig 15% tanul meg írni és olvasni. Amióta a spanyolok megszállták a területet (1884), azóta nem volt tartós béke ezen a földön.

Európa vezető hatalmai 1884-ben azért találkoztak a berlini konferencián, hogy tárgyalják Afrika felosztásának vitás kérdéseit. Mivel a spanyolok már a mai Marokkó nagy részét az uralmuk alatt tartották, a nagyhatalmak a szomszédos Nyugat-Szaharát is odaígérték nekik. Ugyan már korábban elfoglalták az óceán partján található Villa Cisneros (a mai Dakhla) városát, amit a hadműveletek kiinduló bázisaként használhattak. Ennek ellenére a spanyol invázió csak részleges sikereket ért el,

ugyanis a szaharávi törzsek nem voltak hajlandók harc nélkül meghódolni, és a spanyolok csak 1934-re tudták „pacifikálni” a területet.³

Időközben a franciák elfoglalták a szomszédos Algériát, majd pedig Marokkó irányába kezdtek terjeszkedni, így a két gyarmatosító nemzet érdekei hamarosan összeütközésbe kerültek. Néhány jelentéktelen határ menti csetepaté után azonban megegyeztek, majd 1912-ben szerződésben rögzítették gyarmataik kiterjedését. Ekkor jött létre a mai Nyugat-Szahara határa is.⁴

MAROKKÓ KÖVETELÉSEI

Az 1960-as években, az afrikai gyarmati rendszer szétesésekor, a korábbi gyarmatosító hatalmak sok helyről hazahívták megszálló csapataikat. Ennek hatására néhány szaharávi fiatal 1973. május 10-én létrehozta a Polisario Front (Frente Popular de Liberación de Saguíának–el–Hamra y Ri de Oro) szervezetet, amely a Nyugat-Szahara teljes függetlenségéért és a szaharávi törzsek önrendelkezéséért küzdött. Az új politikai formáció azonnal fegyveres harcot kezdett a spanyolok ellen, de komolyabb eredményeket nem értek el.⁵

A spanyolok az ENSZ nyomására hozzájárultak ugyan az őslakosok önrendelkezési jogáról és a terület függetlenné válásáról szóló népszavazás megtartásához, ez azonban nem valósulhatott meg. II. Hasszán marokkói király ugyanis kijelentette: ha kell, fegyverrel fogja megakadályozni a függetlenségi népszavazást, mivel Nyugat-Szahara „Marokkó elidegeníthetetlen része”. A király arra hivatkozott, hogy Nyugat-Szahara már a spanyol hódítás előtt is a marokkói uralkodók uralma alá tartozott, ám ezt nem voltak képesek hitelt érdemlően bizonyítani, így területi igényeiket 1975 októberében a Hágai Nemzetközi Bíróság elutasította.⁶

Mivel a marokkóiak nem merték megtámadni a területen tartózkodó spanyol csapatokat, a király egy, marokkói polgári lakosokból álló menetet szervezett, amely békés eszközökkel kívánta elérni Nyugat-Szahara megszállását. Amikor II. Hasszán bejelentette a Zöld Menet nevű akciót, az volt a burkolt célja, hogy előkészítse a nyugat-szaharai terület megszállását. A bejelentést Marokkó egész területén örömmel fogadták és október végére már 600 000 fő iratkozott fel a menetben való részvételre.⁷ Indulási helyként a szervezők a határtól 30 kilométerre lévő Tarfayát jelölték meg.⁸

Múltunk

A spanyol kormány, számolva Franco közelgő halálával (aki ekkor kapott egy újabb súlyos szívrohamot), szerette volna a helyzetet véglegesen megoldani. Így mikor tudomást szerzett az akcióról, azonnal kérte a Biztonsági Tanács összehívását, hogy megakadályozzák a terület ellen tervezett intervenciót. Az ENSZ azonban csak önmérsékletre szólította fel a résztvevőket, azaz „kerüljenek el minden egyoldalú lépést vagy más akciót, ami tovább súlyosbitaná a térségben kialakult helyzetet”.⁹

A Polisario és a Dzsemma tagjai hivatalosan is felkérték a spanyol hatóságokat, hogy akár fegyveres erővel is, de akadályozzák meg

A KORÁBBI HÍRES FRANCIA IDEGENLÉGIÓS ERŐD, BENTILI, AHO L KIKIÁLTOTTÁK A SZAHARAI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGOT

a terület tervezett invázióját.¹⁰ November 2-án János Károly, a spanyol trónörökös, akit akkor már ideiglenes államfővé neveztek ki, rövid látogatást tett El-Aaiunban, ahol szemlét tartott a spanyol csapatok felett és kijelentette, hogy „Spanyolország teljesíteni fogja kötelezettségeit Nyugat-Szaharában”.¹¹ Ugyanekkor a helyi spanyol kormányzó, Gomez de Salazar tábornok sajtótájékoztatót tartott, ahol arról beszélt, hogy „a spanyol hadsereg megteszi kötelességét és szembeszáll a menetelőkkel, ha azok megpróbálják átlépni a határtól néhány kilométerre húzódó védővonalat”.

November 5-én a sürgősen összehívott Biztonsági Tanács határozatot hozott, amelyben helytelenítette a menet megtartását, felkérte Marokkót, hogy azonnal vonja vissza a menetet Nyugat-Szahara területéről. Továbbá a Biztonsági Tanács minden, a konfliktusban érintett felet felkért az együttműködésre a korábbi ENSZ-határozatok alapján.¹² A spanyol kormány másnap közleményében már azt nyilatkozta, hogy „mindenekelőtt békét és nyugalmat akar, de nem mindenáron”. A „békés agresszió” természetesen folytatódott, a menetelők november 6-án átlépték a határt és 12 kilométerre behatoltak Spanyol-Szahara területére.¹³

A sivatagban több mint 40 000 ember táborozott, akiket további tízezrek követtek. A menet megszervezése és annak logisztikai biztosítása komoly kihívás elé állította a marokkói vezetést, de nagy erőfeszítések árán sikerült megoldani a résztvevők ellátását. A Nemzeti Iroda a menet idejére teljes forgalomkorlátozást rendelt el egész Marokkó déli részén; csak a menetelők számára élelmiszert, vizet és egyéb ellátmányt szállító tehergépjárművek közlekedhettek az utakon. A menet ideje alatt 7813 teherautó és 230 mentőautó (470 orvossal) teljesített szolgálatot. Mivel a hadseregnek nem volt elég autója, a király elrendelte a civil fuvarozó cégek számára, hogy járműveiket a menet idejére, gépjárművezetőjükkel együtt,

térítésmentesen biztosítsák. Tarfayától már a marokkói légierő gépei dobtak le ejtőernyővel ellátmányt a tömeg számára, mivel a spanyol hadsereg jelenléte miatt nem kockáztatták meg a nagyrészt katonai járművekből álló konvoj behatolását Spanyol-Szahara területére. A menet alatt 23 000 tonna vizet, 17 000 tonna élelmiszert és 2590 tonna üzemanyagot juttattak el a repülőgépek a menetben részt vevők számára.

A marokkói kormány számításai szerint a Zöld Menet finanszírozása 80 millió francia frankjába került az államnak, és a járulékos költségeket nem is számították bele. Egyes politikai elemzők szerint a menetet már hónapokkal előtte megszervezték, ugyanis néhány nap leforgása alatt lehetetlen lett volna a tömeg ilyen szintű logisztikai ellátása, illetve mozgatása. A menetelőknek ugyanis 12,5

A POLISARIO GERILLÁI ÁLTAL LELŐTT FRANCIA GÉP

MENEKÜLTEK

százaléka volt állami alkalmazott (43 500 fő), a menet teljes ellátását és biztosítását pedig a hadsereg és a csendőrség (Gendarmie Royale) egységei végezték.¹⁴

A marokkói hivatalos álláspont szerint az akciót az emberek spontán felháborodása váltotta ki, illetve aggodásuk az évszázadok óta Marokkó részét képező szaharai területek és lakóik iránt. Akárhogy is történt, a király részéről mesteri húzás volt ilyen módon kényszeríteni a spanyolokat a visszavonulásra, akiket katonai erővel esélyük sem lett volna legyőzni.¹⁵ Ezzel a húzással a király a hazai ellenzékét és a hadsereg elégedetlenebb főtisztjeit is elnémitotta¹⁶, ugyanis az akkori, érzelmileg felfokozott helyzetben életveszélyes lett volna a királlyal szembehelyezkedni.¹⁷

A SPANYOL POZÍCIÓK FORMÁLÓDÁSA

A Szahara területén élő spanyol civilek és az ott szolgálatot teljesítő katonák úgy érezték, hogy a spanyol kormány elárulta és cserbenhagyta őket. Nemcsak ők, hanem még a Francóhoz

kötődő tábornokok és főtisztek nagy része is ellenezte Spanyol-Szahara átadását a marokkóiaknak és a mauritániaiaknak.¹⁸

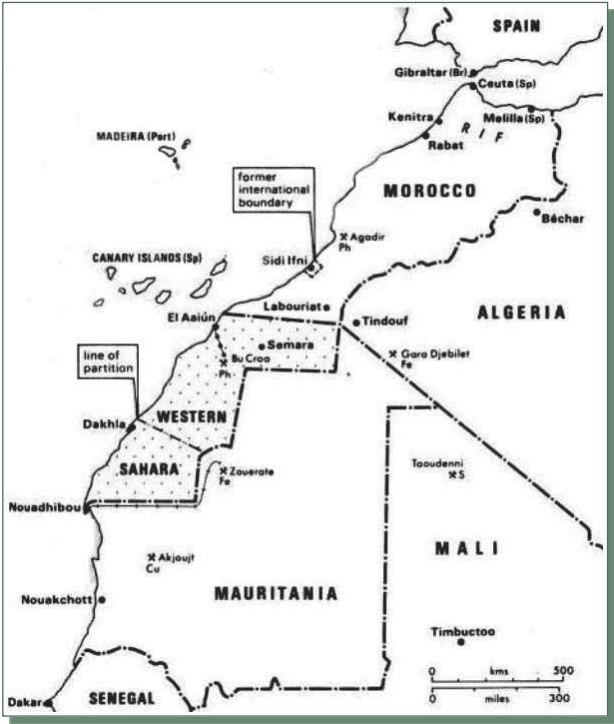
Franco az október 17-én tartott kormányülésen rosszul lett, majd az elkövetkezendő hét folyamán több szívrohamot is kapott. Bár hívei szilárdan kitartottak politikája mellett, mivel a halálos ágyán fekvő diktátor ekkor már kómában volt, a megegyezést ellenzők elbizonytalanodtak és nem mertek cselekedni. Igaz, ezekben a napokban fennállt a reális veszélye annak, hogy a hadsereg új államfőt választ a haldokló Franco helyett. Ez azt jelentette volna, hogy a Franco nevével fémjelzett korszak ugyan kisebb korrekciókkal, de fennmaradhatott volna. Az új király és a mellette álló erők felismerve ezt a tényt, határozottan és gyorsan cselekedve esélyt sem adtak a régi rendszer számára. Egyenként meg-

Október 29-én, amikor Francót a katolikus egyház papja az utolsó szentségekben részesítette, az akkori marokkói külügyminiszter, Ahmed Laraki titkos tárgyalásokat kezdett a madridi diplomácia képviselőivel. Még azon a napon Laraki és Carro Martínez megállapodtak abban, hogy a spanyolok a szaharai területeken egy 10 kilométeres sávot demilitarizálnak, ahová a menetben részt vevők jelképesen bevonulnak, de negyvennyolc órán belül el is hagyják azt. Így egyik fél sem szenvedett volna presztízsvesztést egy esetleges meghátrálás következtében. A hónap végére Larakihoz csatlakozott Ahmed Dlimi ezredes, aki a Zöld Menet logisztikai biztosítását irányította, Hamdi Ould Mouknass, mauritániai külügyminiszter és több más marokkói és mauritániai diplomata is.

Mivel a terület átadásáról szóló tárgyalások az utolsó fázisba érkeztek a spanyol kormányval, a marokkói király 1975. november 9-én elrendelte, hogy a menetelők térjenek haza, mert a menet elérte célját. Ekkor közel 350 000 marokkói tartózkodott a sivatagban, akik számára a nyugat-szaharai területre történő bevonulás lehetősége jelentette a Kánaánt. A király elérte, hogy ezek az emberek visszaforduljanak az akkor még spanyol uralom alatt lévő területekről. A menetben részt vevők számára a király felajánlotta a később Marokkóhoz kerülő szaharai területen való letelepedést és kedvezményes földhöz jutást, amivel lecsillapította a tömeg kezdeti felháborodását.

November 11-én hivatalosan is bejelentették a spanyol, a marokkói és a mauritániai kormányok közötti tárgyalásokat, majd három nappal később megkötötték a madridi hármas egyezményt, amelyben felosztották Marokkó és Mauritánia között Nyugat-Szahara területét, a spanyolok pedig bejelentették végleges kivonulásukat.²¹

Még a tárgyalási időszak alatt a spanyol idegenlégió egységei, a spanyol tengerészgyalogos, ejtőernyős és rendőri egységek El

SAHARAI FELKELŐK

Aaiun városában körbevették a helyiek által lakott negyedeket, majd elkezdték a fegyverek begyűjtését és a függetlenséget követelők őrizetbe vételét. Az addig spanyol szolgálatban álló helybéli katonákat (a Troopas Nomadas, a Policía Territorial és a spanyol idegenlégió tagjait) azonnal lefegyverezték és elbocsátották. A terület kormányzója több, az őslakosokat hátrányosan érintő rendelkezést hozott, például megtiltotta az üzemanyagtöltő állomásoknak, hogy a helyi lakosok számára üzemanyagot adjanak el.

A spanyol katonai vezetés azonnal hozzákezdett a civil lakosság kivonását célzó terv (Golondrina terv) elkészítéséhez, majd megerősítették a foszfátbányák, a fontosabb épületek védelmét, és elkezdték a sivatagban lévő helyőrségek kiűrését.²² A spanyolok november 8-ig több mint tizenkétezer polgári lakost evakuáltak a területről tengeri és légi úton a Kanári-szigetekre. A spanyol kereskedők eladták boltjaikat az árukészletekkel együtt, az állami iskolák pedig, tanárok hiányában, véglegesen bezártak. A spanyolok az állatkereti állatokat is átszállították Almeriába, sőt még a helyi temetőben eltemetett hozzátartozóikat is exhumálták, majd földi maradványaikat átszállították a Kanári-szigetekre, ahol újra eltemették azokat.²³ Tehát mire a madridi egyezmény megkötését a szerződő felek bejelentették, a hadsereg tagjain és a hivatalnokokon kívül más spanyol állampolgár már nem tartózkodott a hajdani Spanyol-Szahara területén.

AZ ELLENÁLLÁS KEZDETEI

November 12-én El-Vali, a Polisario vezetője kinyilvánította, hogy a madridi egyezményt semmisnek tekintik (november 15.). Ettől függetlenül II. Hasszán november 25-én bejelentette, hogy a nyugat-szaharai dossziét becsukta és kinevezte Ahmed Bensoudát a terü-

let kormányzójának El-Aaiunba. A Polisarióval kapcsolatosan a király kijelentette, hogy vezetőik képtelenek a közel 60 000 szaharávit összefogni, legfeljebb néhány zsoldossal képesek akciókat szervezni, akik azonban alkalmatlanok a sivatagi harcra, az erre jól kiképzett marokkóiakkal szemben. Ezért nem jelenthet fenyegetést a szervezet léte a marokkói állam számára. Ezt a kijelentését annak tudatában tette, hogy jelentették neki: a spanyol hadseregben alkalmazott kb. 2500 helyi katona és rendőr szinte egységesen áttált a Polisario fegyvereseihez.²⁴ Ezt követően megkezdődött a marokkói hadsereg bevonulása Nyugat-Szaharába, a spanyolok pedig bejelentették, hogy néhány hónapon belül megszüntetik a polgári közigazgatást a területen. A bonyodalmakat növelte az a tény is, hogy november 28-án, Guelatában a Dzsemma – annak ellenére, hogy a hármas egyezmény fontos szerepet szánt a tanácsnak a rendezésben – feloszlatta magát.²⁵

Egy, az egykori Spanyol-Szahara területén élőkből álló delegáció december 6-án a Polisario szervezésében sajtótájékoztatót tartott Algírban. A delegációban a Dzsemma alelnöke és 56 más képviselője is helyet kapott (hármán közülük a spanyol parlamentnek, a Cortesnek is tagjai voltak). A Dzsemma főtitkára felolvasta közös nyilatkozatukat, amelyben kimondták a tanács feloszlását, és az új 41 fős Szaharai Ideiglenes Nemzeti Tanács létrehozását. A nyilatkozatot a Dzsemma 67 tagja és több törzsi vezető is aláírta.²⁶ Mivel a madridi egyezmény a Dzsemmát ismerte el az őslakosok hivatalos képviselőjeként, azzal, hogy megszüntették a tanácsot, a szaharáviak elvették a lehetőséget Marokkótól, hogy a szervezetet a saját céljaira használja fel, és kellemtelen helyzetbe hozták a szerződés többi aláíróját is. („A felek tiszteletben tartják a nyugat-szaharai népnek a Dzsemmán keresztül kifejezésre jutó véleményét.” [3. cikkely]²⁷)

Ilyen körülmények közt történt meg az, hogy december 10-én az ENSZ két egymásnak részben ellentmondó határozatot fogadott el.²⁸ Az első határozat (3458/A) megismételte a nyugat-szaharai népnek a korábbi határozatokban foglalt önrendelkezési jogát, amely kimondta, hogy Spanyolország és az ENSZ felelősek a terület dekolonializálásáért.²⁹ A határozatot 86 szavazattal, 41 tartózkodással, el-lenszavazat nélkül hozták meg. A második ha-

tározat (3458/B) tudomásul vette a madridi hármas egyezményt és kéri ennek az aláíróit, hogy őrkdjenek a szaharai nép törekvéseinek tiszteletben tartásán. Egyben felkéri a főtitkárt, hogy jelöljön ki képviselőt, aki a szabad népválasztás lebonyolításában fog közreműködni.³⁰ Ez a szavazás már nem volt olyan egyértelmű, mint az előző, ugyanis ezt 56 ország szavazta meg, 42 ellene szavazott, 34 pedig tartózkodott. Mire a határozatokat meghozták, addigra a terület nagy részét elfoglalták a marokkóiak.³¹

A bevonuló csapatok, együttműködve a kivonuló spanyol egységekkel, két irányból kezdték meg a terület elfoglalását. A tengerparton előrenyomuló csapatok célja El-Aaiun és a Bou Craa-i foszfátbányák elfoglalása volt. Az első hivatalos hadijelentés szerint a királyi csapatok 100 kilométerre hatoltak be a nyugat-szaharai területekre, majd november 28-án elfoglalták a második legnagyobb települést, Smarát.³²

Nem egészen egy hónapon belül 25 000 fős kontingens, azaz a marokkói hadsereg harmada tartózkodott az általuk megszállt szaharai területeken. Ebből 15 000 fő a Saguia El-Hamra-i helyőrségekben (Farsia, Jdriya, Haousa, Smara), 5000 fő El-Aaiunban, míg további 5000 fő az egykori Spanyol Szahara déli határainál állomásozott. A csapatok előrenyomulását a lakosság tömeges elvándorlása kísérte.³³

December 11-én a marokkóiak elfoglalták El-Aaiunt (a Polisario katonái csak néhány helyen álltak ellen, de december 12-én még egy kisebb egységük megtámadta a városban lévő marokkói csapatokat), míg az időközben szintén támadásba lendült mauritániai csapatok La Guerrát, majd Tichlát szállták meg. A térképen látható a madridi egyezményben a marokkói és mauritániai kormányok között felosztott terület.

A spanyol egységek december végéig fokozatosan kiűrtették a várost, december 28-án adták át a repülőteret, majd 1976. január 12-én utolsó katonájuk is elhagyta a hajdani Spanyol-Szahara területét Villa Cisnerosból kivonulva. Ezt követően 150 spanyol hivatalnok maradt még El-Aaiunban végrehajtani és felügyelni a terület közigazgatásának problémamentes átadását. Az utolsó spanyol, Rafael de Veldes Iglesias ezredes, 1976 februárjának végén hagyta el a várost. Ezzel a Spanyol Királyság megszűnt tényező lenni a Nyugat-Szaharában.

A FELKELŐK ÁLTAL HASZNÁLT BMP

FELKELŐK TEAIDŐBEN

A spanyol katonai szolgálatból elbocsátott, helyi származású katonák az addig sokuk számára ellenségnek számító Polisarióhoz csatlakoztak; a marokkóiak elleni harcra létrehozták a Szaharai Felszabadítási Hadsereget (SPLA).³⁴ Annak ellenére, hogy a gyengén felfegyverzett nyugat-szaharaiak többnyire védekezni próbáltak (és evakuálni a polgári lakosságot), egy kisebb egységük már december 29-én megtámadta a mauritániai Zuerat városát. A bányaközpontként funkcionáló város a sivatag közepén, a fővárostól kb. 400 kilométernyire található. A támadás során kisebb károkat okoztak a bánya berendezéseiben, de a várost nem tudták elfoglalni.

Ebben az időszakban a mauritániai hadsereg alig 3000 kiképzett katonával, 2000 csendőrrrel és néhány előregedett vadászgéppel rendelkezett, ezért könnyebb célpontot jelentett a folyamatosan gerillaharcmodorral őket zaklató szaharáviak számára. Ugyancsak a mauritániai katonák védtek a híres régi idegenlégiós erődöt, Ait Ben Tilit is, amelyet a szaharávi egységek körbevettek. A szorult helyzetben lévő védők felmentésére Ould Daddah elnök a marokkói légierőtől kért harci gépeket. Azonban a légierő egységei sem tudták felmenteni az erődöt, sőt egy Northrop F–5 típusú gépüket le is lőtték a gerillák. Az erődöt végül január 21-én elfoglalták a Polisario csapatai.³⁵ A

következő napokban a gerillák megtámadták Bir Moghreïn és Inal városokat, és bár számottevő kárt okoztak, azokat elfoglalni nem tudták a mauritániai hadsereg összehangolt ellentámadása miatt.

A mauritániaiak francia segítséggel átszervezték a csapataikat, és december harmadik hetében ellentámadásba mentek át a nyugat-szaharai határnál. Rövid, de annál véresebb harc után elfoglalták La Guerra városát, és december 19-én megkezdtek a Polisario katonáinak és a velük szimpatizáló civil lakosságnak az elűződését a területről.³⁶ A támadók a következő napon már Tichlába vonultak be, azonban a Villa Cisneroshoz közeli Argoub kisvárost csak kétheti ostrom után, január 11-én tudták elfoglalni. A várost védő közel kétszáz katona és polgári személy az utolsó töltényig harcolt, a mauritániaiak csak néhány súlyosan sebesült katonát tudtak foglyul ejteni, mivel az ellenállók többsége a harcok során életét vesztette. Innentől kezdve a szaharáviaknak már csak egy választása maradt, a menekülés.³⁷

A menekülők először Nyugat-Szahara Mauritániával határos északi területeire (Amgala, Guelta-Zemmour, Oum Dreiga, Tifariti stb.) tartottak, majd később, az algériai hadsereg segítségével Algériába evakuálták őket.³⁸ A menekültek szállítása mellett az algériaiak fegyverrel, élelmiszerrel, ivóvízzel és gyógyszerekkel támogatták a szaharávi katonákat.³⁹

Már ebben az időben látszottak az első repedések a marokkói–mauritániai szövetség falán. A marokkóiak ugyanis, attól való félelmükben, hogy a mauritániai csapatok nem tudják a kitűzött határidőre elfoglalni Villa Cisnerost, Dlimi ezredes vezetésével bevonultak oda. Annak ellenére, hogy a madridi egyezmény szerint a város mauritániai fennhatóság alá került, a marokkóiak helyőrséget telepítettek oda. Habár a városban a mauritániaiak közigazgatási központot hoztak létre, az igazi katonai erő Marokkó képviselte.⁴⁰

ALGÉRIA SZEREPE

1976. január 27-én a marokkói hadsereg egységei megtámadtak egy algériai konvojt Amgalnál (az első amgalai csata), majd a

A SIVATAGBAN A MAI NAPIG IS SOK KILOTT RONCS ÉS FEL NEM ROBBAN LÖVEDÉK, AKNA TALÁLHATÓ. A KÉPEN SZÁRAZ GYÖRGY VEZÉRŐRNAGY (BALRÓL) ÉS A SZERZŐ

több napig tartó harc után a súlyos vereséget szenvedett algériai csapatok visszavonultak.⁴¹ Ez a helység egy igen fontos víznyerő hely a Saguia el-Hamra völgyében, ahol az algériaiak segítségével a Polisario logisztikai bázist hozott létre. A menekülteket innen látták el élelmiszerral, gyógyszerekkel és innen szállították tovább őket a nagyobb biztonságot jelentő algériai területekre. A váratlanul támadó marokkóiak komoly károkat okoztak az algériaiaknak, és kilencvenkilenc katonájukat fogásba ejtették.⁴² A feldühödött algériai katonai vezetés azonnali visszacsapást követelt, és a háború kitörését a két ország között csak Bumedián algériai elnök határozott fellépése akadályozta meg. Innentől kezdve az algériai vezetés ugyan megsokszorozta a felkelőknek nyújtott anyagi támogatását, de a további harcoktól következetesen távol tartotta a csapatait.⁴³ A visszavágás nem sokat késett, ugyanis február 13–15. között, a második amgalai csata során a Polisario egységei vereséget mértek a marokkói csapatokra.

Az erőviszonyok tekintetében a marokkói és a mauritániai szövetségesek jobban álltak, bár a francia fegyverekkel felszerelt és francia kiképzők által irányított mauritániai csapatok harcértéke alacsony szintű volt.⁴⁴ A gerillák oldalán a szövetségesekkel szemben alig néhány ezer, a líbiai és az algériai hadseregtől származó kézfegyverekkel, aknavetőkkel és néhány páncélosok elleni és repülőelhárító rakétával felszerelt önkéntes állt.⁴⁵ Mivel a sivatagi harcban a marokkói csapatok nem a II. Hasszán által elvártak szerint tevékenykedtek, a harcok mielőbbi lezárását elősegítendő, a marokkói légierő február 22-étől több alkalommal is bombázta a menekülttáborok területét (Guelta-Zemmour, 1976. január, Tifariti, január 16., és Oum Dreiga, február 18–23.). A bombázásokat Dlimi ezredes hagyta jóvá, és ő engedélyezte a hagyományos bombák nál hatékonyabb napalmbombák használatát is.⁴⁶ A bombázások katonailag szinte teljesen hatástalanok voltak, mivel áldozatai főleg a gyerekek, a nők és az idős, magatehetetlen emberek közül kerültek ki.⁴⁷ A királyi marokkói csapatok azonban alkalmaztak olyan, a spanyolok által már kipróbált és jól bevált módszereket is, mint az ivóvízkutak megmérgezé-

se, a nyájak legéppuskázása, a civil lakosság fosztogatása, megkínzása és az esetenkénti kivégzések.⁴⁸ Az ilyen és ehhez hasonló események hatására a polgári lakosság tömeges elvándorlása felgyorsult. Február végére már 100 000 főnél többen tartózkodtak az Algéria területén felállított menekülttáborokban, főleg nők, gyerekek és öregek.⁴⁹

AZ ENSZ HELYZETÉRTÉKELÉSE

A spanyolok, bár 1976. február 28-ig kellett volna elhagyniuk a területet, már sokkal előbb kivonultak, sorsukra hagyva a helyieket. Az ENSZ menekültügyi szervezete (UNHCR), jóllehet, látta a táborokban élők kétségbeejtő helyzetét, nem tudott azonnal reagálni, így felhívásaiban kérte a szaharáviak iránt szánalmat érzők segítségét. Az algériai kormány sem volt felkészülve a menekültek ilyen tömegű befo-gadására és ellátására, ezért az egészségügyi helyzet rövid időn belül kritikussá vált a tábo-rokban.

A menekülttáborokban lévő valós helyzet-ről jelentést készítettek egy svájci orvos-csoport tagjai, akik a Vöröskereszt támogatásával érkeztek a helyszínre, segíteni a menekültek-nek.⁵⁰ A csoport tagjai, dr. Elio Canevaschini, dr. Emmanuel Martinoli, dr. Marie-Claire Martinoli és dr. Marc Oltramare így írják le tapasztalataikat:

„Úgy érezzük, hogy az algériai kormány és a Vöröskereszt csak korlátozottan képes a menekülteknek segíteni, ezért rendkívül fontos-nak tartjuk a mielőbbi nemzetközi összefo-gást, és azonnali segítségnyújtást a menekültek részére. A menekültek száma napról-napra nő az újonnan érkezettek miatt, a tömeg nagy része asszonyokból, gyerekekből és magatehetetlen öregekből áll. A 15 éven aluli gyerekek aránya eléri a 45%-ot, az egy évnél fiatalabbaké pedig a 6–7%-át. A menekülteket 14 tábor-ban helyezték el, számuk már meghaladja a 70 000 főt. Elhelyezésük komoly problémát okoz, ugyanis 3–4 család osztozik egy sáto-ron. A fertőzések és egyéb megbetegedések miatt komoly járvány veszélye áll fenn. A tüzelő biztosítása is komoly problémákat okoz, sok-szor 200 kilométerre is el kell menni fát gyűjte-ni. Az összegyűjtött tüzelőfát egyenlően oszt-ják el a menekültek között, de sajnos így sem jut mindenki számára. Az élelmiszer-ellátás is komoly gondot jelent, ugyanis egy menekült havi ellátmánya 6 kilogramm liszt vagy búza, 3 kilogramm szárított zöldség, 2 kilogramm cukor, 2 kilogramm tejpor, 3 kilogramm dato-lya és 1 kilogramm tea. A menekültek rendkí-vül nehéz körülmények között élnek, sok kö-zöttük a bombázások alatt égési sérüléseket szerzett, traumatizált ember. Ellátásukat 3 or-vos és további 15 segéddoktor (diplomás apo-ló) és néhány lelkes önkéntes végzi.”

Kurt Waldheim, az ENSZ főtitkára a vi-lágszervezet 1975 decemberében megtar-tott közgyűlése által megadott felhatalmazás alapján különmegbízottat küldött Madridba, Rabatba, Algírba és Nyugat-Szaharába, meg-kezdeni a tárgyalásokat az ENSZ-határozatok mielőbbi végrehajtásáról.⁵¹ A meghatalmazott Olaf Rydbeck, svéd ENSZ-diplomata volt, aki február 7-én elkezdte munkáját azzal, hogy el-látogatott El-Aaiunba, Smarába és Dakhlába.

A főtitkár küldötte nagyon megdöbbent a

marokkói és mauritániai csapatok által elfo-galt területeken történektől (menekültek bom-bázása, a gerillaháború kiszélesedése stb.), és a jelentésében egyértelműen megállapíto-ta, hogy a látottak alapján véleménye szerint a szabad népszavazást megtartani Nyugat-Sza-harában lehetetlenség. A főtitkári küldött útja ezzel sikertelenül végződött, így Marokkó foly-tathatta a „nyugat-szaharai területek vissza-csatolását az anyaországhoz.”

1976. február 16-án összehívták a Dzsem-mát (az eredeti 102 főből összesen 57 jelent meg a tanácskozás helyszínén, és azok sem mind támogatták a marokkói és mauritániai te-rületi követeléseket) úgy, hogy a felkelők mel-lé állt tagok megüresedett helyét feltöltötték a Marokkóhoz hűséges képviselőkkel.⁵² A ki-egészített tanács hűségesküt tett II. Hasszán-nak, azonban sem az ENSZ, sem a Polisario, de még a spanyolok sem fogadták el az új Dzsemmát a szaharáviak képviselőjeként. Ugyanis a valódi Dzsemma 1975 novemberé-ben feloszlatta magát.⁵³

A spanyolok ekkor jegyzéket küldtek az ENSZ főtitkáranak és bejelentették a terület feladását. A spanyol külügyminiszter, Oreja 1979. augusztus 21-én a Le Monde számára adott nyilatkozatában így említette az akkori eseményeket: „Kapcsolataink Marokkóval jók, azonban eltérően értelmezünk egy nemzetkö-zi kérdést. Spanyolország nem tekinti jogerős-nek azt a hűségesküt, amelyet 1976. február 25-én tett a marokkói királynak a Dzsemma El-Aaiunban. A Dzsemma valóban összeült azért, hogy tájékozodjék a madridi megállapodásról. Az ülés közben kérték fel a Dzsemma tagja-it, hogy nyilatkozzanak a terület jövőjéről. Ek-kor a spanyol kormányzó visszavonult, bár je-lenléte szükséges lett volna a Dzsemma hatá-rozatának érvényességéhez. Ezután Marokkó és Mauritánia felosztották a területet a madridi egyezmény felrúgásával. Ez ugyanis Nyugat-Szahara közigazgatásáról, nem pedig a szu-verenitás gyakorlásáról rendelkezik.”

A FÜGGETLENSÉG KIKIÁLTÁSA

Válaszul a marokkói lépésre, február 27-én, Bir Lahlou település közelében, Ait Ben Tiliben egy menekülttábor főterén, pontosan éjfélkor Uld Ziou, a Szaharai Ideiglenes Nemzeti Tanács elnöke kikiáltotta a Szaharai Arab Demokra-tikus Köztársaság létrejöttét.⁵⁴ Az ünneplő tö-meg előtt felhúzták az új állam fekete-fehér-zöld zászlaját (bal oldalán vörös háromszög, a fehér mezőben vörös félholddal és ótágú csil-laggal), majd El-Vali, a Polisario vezetője saj-jótájékoztatót tartott. A tájékoztatón a követke-zőket nyilatkozta: „A Szaharai Arab Demokra-tikus Köztársaság kikiáltása népünk akaratát fejezi ki, és összhangban van az ENSZ, vala-mint az Afrikai Egységsszervezet alapokmányá-val. Készek vagyunk harcolni több generáción keresztül is, mivel a marokkói királynak az a szándéka, hogy meghosszabbítsa a háborút.”

1976. március 5-én Ahmed Baba Miszke az algíri Saint-Georges szállodában ismertette az első nyugat-szaharai kormány összetételét. Az első állam, amely elismerte az új országot, Ma-dagaszkár volt, és azóta még másik 83 állam követte.⁵⁵ Annak ellenére, hogy közülük sokan diplomáciai nyomásra megszakították a ka-pcsolatot a Szaharai Arab Demokratikus Köztár-

sasággal, az még mindig 49 állammal tart fenn hivatalos kapcsolatot.

* * *

A függetlenség kikiáltása nem sok változást hozott, mivel a marokkói hadsereg folytatta a térség elfoglalását. Az addigra a terület nagy részét birtokló szövetségesek pedig 1976. áp-rilis 14-én hivatalosan is aláírták a terület fel-osztásáról szóló szerződést, amelyben a két ország közötti új államhatár helyét is feltüntet-ték.⁵⁶

Marokkó kapta meg a két legnagyobb vá-rost, El-Aaiunt, Smarát és a foszfátbányákat, így az addig meglévő területeit megközelítőleg 35 százalékkal megnövelte.⁵⁷ Mauritánia – bár megkapta Villa Cisnerost és egy igen jó halá-szati adottságokkal rendelkező hosszú partszakaszt – a számára juttatott területen a si-vatagi homokon kívül mást nem talált.⁵⁸ Azaz a területet felosztó szerződés egyértelműen a marokkóiaknak kedvezett. ■

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Anthony G. Pazzanita and Tony Hodges: Historical Dictionary of Western Sahara. (2. kiadás, Metuchen, N.J., Scarecrow Press, 1982.)

Anthony H. Cordesman: A Tragedy of Arms, Military and Security Developments in the Maghreb. Greenwood Publishing Group, 2002

Christopher O. Quaye: Liberation Struggles in International Law. Philadelphia, Temple University Press, 1991

David J. Dean: The Air Force Role in Low-intensity Conflict. Air University, Air University Press, Maxwell, Air Force Base, Alabama 36112-5532, 1986 októbere

David L. Price: Morocco and the Sah-ara: Conflict and Development. Conflict Studies, no. 88 (1977 október)

Erik Jensen: Western Sahara, Anatomy of a Stalemate. International Peace Academy, Occasional Paper Series, Lynne Rienner Publishers

Igaz Levente: Egy elfelejtett válság politi-kai háttere: Nyugat-Szahara. Kül-Világ a nemzetközi kapcsolatok folyóirata, III. évfolyam, 2006/1, 79–95. oldal, http://epa.oszk.hu/00000/00039/00008/pdf/igaz.pdf (letöltés ideje: 2010.08.17)

János Besenyő: Western Sahara. Publikon Publishers, Pécs, 2009

Jerome B. Weiner: The Green March in Historical Perspective. Washington D.C., The Middle East Journal, Vol. 33, No. 1, 1979

John Damis: Conflict in Northwest Africa-The Western Sahara Dispute. California, Hoover Institution Press, Stanford University, 1983,

John Mercer: The Sahrawis of Western Sah-ara. Minority Rights Group, Report No. 40. 1979. London

Norrie Macqueen: United Nations Peacekeeping in Africa Since 1960. Pearson Education, 2002

Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess. The Western Sahara Conflict. Pinter Publishers, London and New York, 1987

Sebastian Balfour: The Politics of Contemporary Spain. Routledge, 2005

Toby Shelley: Endgame in the Western Sah-ara. What Future for Africa's Last Colony? Zed Books, London&New York, 2004

Tony Hodges: The Roots of a Desert War. Lawrance Hill & Company, 1983 Yearbook of the United Nations. Vol. 29, 1975, Dept. of Public Information, United Nations, 1975

¹ János Besenyő: Western Sahara, pp. 9.

² https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wi.html (letöltés ideje: 2010.08.17)

³ Anthony G. Pazzanita and Tony Hodges: Historical Dictionary of Western Sahara, pp. 8.

⁴ Tony Hodges; The Roots of a Desert War, pp. 44.

⁵ David L. Price: Morocco and the Sahara: Conflict and development, pp. 5–6.

⁶ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 11–12.

⁷ John Mercer: The Sahrawis of Western Sahara, pp. 9.

⁸ Jerome B. Weiner: The Green March in Historical Perspective, pp. 27.

⁹ Erik Jensen: Western Sahara, Anatomy of a Stalemate, pp. 169.

¹⁰ Tony Hodges; The Roots of a Desert War, pp. 211.

¹¹ Sebastian Balfour: The Politics of Contemporary Spain, pp. 35.

¹² Tony Hodges; The Roots of a Desert War, pp. 222.

¹³ Jerome B. Weiner: The Green March in Historical Perspective, pp. 29.

¹⁴ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 213.

¹⁵ A spanyoloknak ekkor 302 000 fős, jól fel-szerelt és kiképzett, míg a marokkóiaknak 61 000 fős, de kiképzetlen és gyatra felsze-reléssel rendelkező hadserege volt.

¹⁶ 1971–1972 során két sikertelen puccsot, illetve merényletet követtek el a hadsereg egyes vezetői a király ellen.

¹⁷ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 68.

¹⁸ John Mercer: The Sahrawis of Western Sahara, pp. 9.

¹⁹ Igaz Levente: Egy elfelejtett válság politi-kai háttere: Nyugat-Szahara, pp. 88.

²⁰ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 215.

²¹ Christopher O. Quaye: Liberation Struggles in International Law, pp. 176.

²² Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 217–218.

²³ Erik Jensen: Western Sahara, Anatomy of a Stalemate, pp. 29.

²⁴ David J. Dean: The Air Force Role in Low-intensity Conflict, pp. 41.

²⁵ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 114.

²⁶ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 234–235.

²⁷ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 235–237.

²⁸ Christopher O. Quaye. Liberation Struggles in International Law, pp. 177.

²⁹ UN General Assembly Resolution 3458A (XXX)/ Yearbook of the United Nations, Vol. 29, 1975, pp. 188–189.

³⁰ UN General Assembly Resolution 3458A (XXX)/ Yearbook of the United Nations, Vol. 29, 1975, pp. 189–190.

³¹ David J. Dean: The Air Force Role in Low-intensity Conflict, pp. 33.

³² Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 99.

³³ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 229–230.

³⁴ John Damis: Conflict in Northwest Africa: The Western Sahara Dispute, pp. 70–71.

³⁵ Tony Hodges; The Roots of a Desert War, pp. 230–231.

³⁶ John Mercer: The Sahrawis of Western Sahara, pp. 10.

³⁷ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 231.

³⁸ John Damis: Conflict in Northwest Africa: The Western Sahara Dispute, pp. 42.

³⁹ Norrie Macqueen: United Nations Peacekeeping in Africa Since 1960, pp. 237.

⁴⁰ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 231.

⁴¹ Toby Shelley: Endgame in the Western Sahara, pp. 26–27.

⁴² Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 100.

⁴³ David J. Dean: The Air Force Role in Low-intensity Conflict, pp. 35–36.

⁴⁴ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 73.

⁴⁵ Anthony H. Cordesman: A Tragedy of Arms, Military and Security Developments in the Maghreb, pp. 59.

⁴⁶ Erik Jensen: Western Sahara, Anatomy of a Stalemate, pp. 29.

⁴⁷ John Mercer: The Sahrawis of Western Sahara, pp. 10–11.

⁴⁸ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 50–51.

⁴⁹ John Damis: Conflict in Northwest Africa: The Western Sahara Dispute, pp. 40–41.

⁵⁰ Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 100.

⁵¹ Tony Hodges; The Roots of a Desert War, pp. 235–237.

⁵² Richard Lawles and Laila Monahan: War and Refugess, The Western Sahara Conflict, pp. 114.

⁵³ Tony Hodges: The Roots of a Desert War, pp. 234–235. oldal

⁵⁴ John Damis: Conflict in Northwest Africa-The Western Sahara Dispute, pp.

⁵⁵ http://www.arso.org/03-2.htm (letöltés ide-je: 2010. 08. 17.)

⁵⁶ Martin Ira Glassner, The United Nations at Work, pp. 268.

⁵⁷ Anthony H. Cordesman: A Tragedy of Arms, Military and Security Developments in the Maghreb, pp. 60.

⁵⁸ David J. Dean: The Air Force Role in Low-intensity Conflict, pp. 36.

Dr. Harai Dénes nyá. ezredes:

A STRATÉGIAI GONDOLKODÁS TÉTJE ÉS SZERKEZETE

Gondolatok Dr. Deák János nyá. vezérezredes: Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig¹ című könyve kapcsán

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen nincs hagyománya a tananyagok méltatásának, miközben időről-időre megjelennek adatokban, összefüggésekben gazdag munkák. Ezek közül is figyelemre méltó a dr. Deák János ny. vezérezredes által írt egyetemi jegyzet, amelynek címe: *„Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig”*. A stratégia valódi egyetemi tudomány. A könyv pedagógiai jelentőségét abban látom, hogy fókuszba állítja a kérdést: mi a gondolkodás tétje egy hadműveleti, stratégiai kérdésekkel foglalkozó katonai vezető esetében? Oroszország ügyei hatással vannak Magyarországra és a határainkon kívül élő magyarokra, de a katonai biztonság tekintetében különösen jelentős elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal lehetünk gazdagabbak a téma tanulmányozásával. A könyv jó alkalmat nyújt a katonai, valamint a társadalmi vonatkozások kapcsolatainak s e kapcsolatok szabályosságainak kimutatására, igazolására, a katonai gondolkodás alapszerkezetének vizsgálatára is. 1945 után a Szovjetunió, majd 1991 után Oroszország mint nagyhatalom változásainak összetettsége gazdag tárgya a gondolkodásnak. Mit tudtunk Szovjet-Oroszországról 1917–1945 között, mit tudtunk a Szovjetunióról 1945-től 1991-ig, és mit tudtunk Oroszországról és annak valódi stratégiáiról azóta? – ebben a vonatkozásban a tudás egzakt, pontos ismereteket jelent. A válaszunk az lehet: nem sok. Ilyen tekintetben is jelentős vállalkozás dr. Deák János gondolatébresztő munkája.

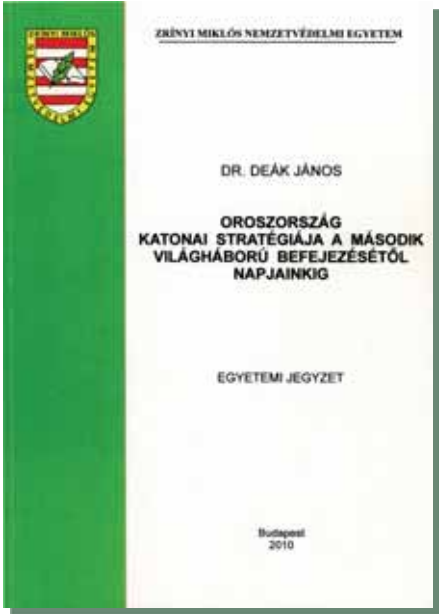
Oroszország tekintetében módszertanilag el kell szakadnunk attól, ami ember- és történelemszemléletben fogva tart bennünket; patikamérlegre kell tennünk illúzióinkat és a realitásokat. Át kell gondolnunk az esetenként elhangzó *„racionális modern világ”* kifejezést, a demokrácia-diktatúra fogalompárt, nem beszélve az olyan logikai ideáinkról, mint az igazságtalan, objektív-szubjektív. Korunk főbb tendenciáinak egysége három fogalommal ragadható meg: globalizáció, ami az integrációk halmaza; differenciálódás, amelynek során bonyolultabb alakzatok, nagyobb tagoltság, élesebb különbségek keletkeznek, centrumok helyeződnek át; valamint a relativizmus, amely értékvesztéseket, rangsorok átrendezését, új értékek keletkezését jelzi. Mindhárom szempontból érintett Oroszország is. Úgy vélhetjük, hogy a korábbi megosztottság *„két világá”* valójában soha nem elégítette ki a gon-

dolkodó embereket, sem Keleten, sem Nyugaton. Amire Oroszország tekintetében felfigyelhetett az átlag polgár is, az ellentmondások, konfliktusok radikális hatalmi akciókkal történő – sokszor tömegesen emberéleteket követelő – megoldása volt (gondoljunk e tekintetben 1956 Magyarországra, az előerő-vesztesség nélküli 1968 Csehszlovákiájára, vagy a sztálini időszak végi 1953-as orvos-perre stb.).

A bevezetőben a szerző kiemeli Oroszország katonai stratégiája különleges elemeit. „...a nemzeti identitás (önazonosság) hangsúlyozását, az elsődlegesen önerőre való támaszkodást, a kontinentális jelleget, a periférikus irányultságot, a fenyegetések kivésésének földrajzi sorrendiségét (nyugatról, keletről és délről); a katonai erő fejlesztésének arányosságát a szárazföldi csapatok kiemelésével és túlsúlyával, a katonai műveletek végrehajtásának határozottságát, a támadás és a védelem, illetve az álláscentrikus és a manőverező harctevékenységek rugalmas, együttes alkalmazását.”

A második világháborút követő pozíció elfoglalása a szovjet–orosz identitás meghatározója volt, amelyet átszőtt egy erős *történeti faktor*: gondoljunk Reichenau német tábornagy 1941. október 10-én kiadott hadparancsára: „A hadjárat fő célja ... az európai kultúrára gyakorolt ázsiai befolyásnak a kiirtása...Mindaz... ami a bolsevikok volt uralmának jelképe, többek között az épületek is, megsemmisítendő. A Keleten semmiféle történelmi vagy művészeti értéknek nincs jelentősége.”² (Walther von Reichenau /1884–1942/ német tüzér tábornok, a jelzett időszakban a 6. hadsereg parancsnoka volt.) Mondatai jól jelzik, hogy ami békeidőben a másik emberrel és kultúrájával szemben előítélet, az a háborús köztudatban brutális tettekre ösztönöz; ez napjainkban is érvényes.

A kutatás – fejlesztés – rendszerbeállítás tekintetében bizonyára a *tudathasadásos állapot*t erősítette – mind a fejlesztőknél, mind az alkalmazó katonáknál – az elmúlt évtizedekben: 1. A haditechnikai fejlesztések, majd a korlátozási-leszerelési tárgyalások csökkenési tendenciája (ami a hatásnövelés és a vezérlési pontosság fejlesztését ösztönözte). 2. A szovjet birodalom felbomlása, elvesztve a közvetlen érdekeltséget a volt keleti blokk vonatkozásában. 3. A Szovjetunió felbomlása (1990–1991). E folyamatban jelen voltak olyan elemek is, amelyek a *történelmi érzékenység*-

get is érintették, így például Kelet-Németország (NDK) státusának megszűnése, a német egyesítés. 4. A volt szovjet szövetségesek NATO-integrációja.

A marxista történetírás kedvenc fordulata volt a *„világtörténelmileg nagy ugrás”,* amelyről elmondható, hogy az akkori modernitás napjainkra már megkopott, jelentősen veszített értékéből, egy része eltűnt. A tudathasadásos állapot megvolt/megvan az amerikaiaknál is, ami George F. Kennan leírásában³ így tükröződik: „Egy sor okból a hidegháború ennek az országnak a szenvedélyévé vált. (...) *Az amerikai kormányzat egy nagy része azt hirdeti, hogy békét akar Moszkvával, egy másik nagy része – a CIA és a Pentagon –, úgy tűnik, abból a feltevésből kiindulva cselekszik, hogy vagy épp háborúban állunk Oroszországgal vagy a háború küszöbén.*” – ez egyben az amerikai vezetés érdektagoltsága is.

AZ ÉRTELMI (KOGNITÍV) GONDOLKODÁS SZINTJEI⁴

Történeti vonatkozásban a katonai gondolkodás architektúrája: 1. Célkitűző, stratégiai szint. 2. A gyakorlat/reakció szintje, valamint 3. A tapasztalatok elemzésének szintje, majd a jelzett folyamat ismétlődései. E vonatkozásban fontosak azok a hatások (kölcön-

hatások), valamint az affektív attitűdök, amelyek újratermelik a jelenségeket. A katonai stratégia is jól illusztrálja a tényt, hogy a gondolkodás, valamint a valóság szerkezetei közvetlen kapcsolatban vannak. A katonai gondolkodás szintjei évezredek alatt alakultak ki, a funkciók, szervezetek, rendeltetések/feladatok, valamint a haditechnika differenciálódásának következtében. A katonai gondolkodás szervesen fejlődik – függetlenül az aszimmetrikus hadviselés kapcsán jelenleg tapasztalható zavaroktól. E gondolkodást meghatározzák a kemény adatok mellett a szkeptikus, kritikus, korrekciós nézetek, valamint a *meggyőződés*ek, *érzet*ek, olyanok, mint a veszély, a hiány, a technikai lemaradás érzete. A *katonai gondolkodás stabilizálója: a doktrína, a szabályzat, valamint más vonatkozásban az etika, valamint a hadtörténelem*.

A kognitív gondolkodás szintjei egymást átfedik, valamint közvetlen összefüggésben vannak a mechanikus megértéssel (mit tenni, hogyan csinálni), és az ésszerű megértéssel (magyarázó, elméleti racionalizáció). A szerző könyvében vizsgálva az elmúlt közel hét évtized szerkezetét, többretegű felosztások sorozatait írja le, amelyek elválaszthatatlanul áthatják egymást, így: a katonai stratégia és annak alapelvei változásának időszakait, az új katonai-technikai irányzatokat, a fegyverkezési verseny időszakait, a harcászultság szintjeit, a fegyverkezési verseny időszakait. A jelzett szintek, irányok további alrendszerekre bomlanak (a hadműveletek rendszere, a haderőfejlesztés irányai, a haderőnemek szerkezete stb.).

A következőkben jelzett értelmi (kognitív) szintek piramisként is felfoghatók. E piramis csúcsán a tudományok eredményei, valamint fogalmak, szimbólumok, elvek, szándékok találhatóak:

● *Az egyszerű adatok, információk kezelésének szintje a legszélesebb mező:* a katonai stratégia a gyakorlat világában azonnal adatokra bomlik, amelyek a képességek feltételei s mintegy az erők leltára.

● *Az összefüggések, összetettségek, jellemzők megértésének, valamint probléma-megoldásoknak, -kidolgozásoknak és a magyarázatoknak a szintje.*

Illusztrációként néhány kifejezés: „rendeltetés”, „konfliktus”, „külső-belső fenyegetés”, „eszkaláció”, „közlekedés és a távközlés blokolása”, „bekerítési politika” stb. Milyen jellegűek a katonai összefüggések? – tehetjük fel a kérdést. Nagymértékben inkább mechanikák és azok leírásai. Gondoljunk az „előrevonás”, „csapás”, „feldarabolás-felszabdalás” általános, vagy az „előretolt védelem” amerikai, az „előretolt hadászati védelmi terepszakaszok stratégiai koncepciója”, a „légideszant-hadművel” szovjet fogalmaira. Továbbá a már összetettebb „feltartóztatás” (Containment), „felgöngyölítés” (Roll back), az „elretentés” (Deterrence) fogalmakra, vagy az elvek (Balance of power – angol külpolitikai alapelv) lényegiségeinek összefüggéseire.

A mechanika-mechanikusság átható erejét nem szabad leértékelnünk sem a gyakorlatban, sem a gondolkodásban. E gondolkodásban, az elvek az empirikus tények egyszerű absztrakciói, ezért a gondolkodás és a megformálás nem vagy csak alig tér el egy-

mástól. A küzdelem mechanikájában bekövetkezett jelentős technikai változások (inflexiós pontok) eredményezhetik a katonai gondolkodás fordulatait is. A R. Reagan által (1983-ban) kezdeményezett „csillagháborús” program (az űrbe telepített rakétaelhárító rendszerek) elindított egy ilyen komplex folyamatot. E lineárisan (egymásba kapcsolódóan) építkező logika alatt, napjainkban már gyakrabban érvényesül mikro-elektronikus korunk differenciáltabb és integráltabb gondolkodása is. A stratégia tárgya lényegileg nem, de területe egyre kiterjedtebb.

Példa a katonai konfliktusok jellemző vonásaira: „...a katonai erő, illetve a nem katonai erők és eszközök komplex, együttes alkalmazása, azon új fizikai elveken alapuló fegyverrendszerek és haditechnika tömeges alkalmazása, melyek hatásossága a nukleáris fegyverekével összevethető; légi-kozmosz térségben a csapatok (erők) és eszközök nagymértű alkalmazása, az információs küzdelem szerepének felerősödése; a katonai műveletek végrehajtására való felkészülés idő-paramétereinek lerövidülése; a vezetés operativitásának növelése annak következtében, hogy szigorú vertikális vezetési rendszerekről áttérnek a globális hálózati automatizált csapat- és fegyverrendszer vezetésre.” – emeli ki a szerző.

● *Elvont koncepciók, stratégiák, paradigmák megértésének szintje:* amelybe fogalmak, kategóriák, szimbólumok (esetenként szakrális tartalmak), elvek tartoznak. A stratégiák fogalomhalmazok is egyben. A fogalmi jelleg azt is jelentheti – és gyakran jelenti –: nem biztos, hogy adott fogalom mögött konkrét tartalmak állnak, a maguk tárgyi jegyeivel. Gondolkodásunk során esetenként az ész csapdájába esünk, mert tudattalanul visz bennünket az absztrakciók birodalmába, miközben, mint ha valami konkrét is megmaradna vagy keletkezne képzetként. A katonai gondolkodás jövőbe nyúló szenzor-antennái az olyan, még bizonytalan jelentésű fogalmak, mint: az „elégséges védelem”, „aszimmetrikus hadviselés” stb., amelyek csak a későbbi akkumulációs folyamatban töltődnek fel és nyerik el végső tartalmukat.

A fogalmak és rendszereik az elmúlt évtizedekben egyre differenciáltabbakká váltak: a modern stratégia fogalomrendszere – a szerző leírása nyomán – összetett minőséget jelent: katonai műveletek, hadászati támadás, többváltozatú háború, tömegpusztító fegyver, neutronfegyver, ballisztikus rakéta, automatizált vezetési rendszer, rádióelektronikai harc, stratégiai védelmi kezdeményezés (SDI), hadműveleti szétbontakozás, rakéta-hadművelet, hadászati katonai-kozmosz irány stb. Illusztrációként egy fogalom leírása a szerzőtől: „A kontinentális hadszíntereken végrehajtandó hadászati művelet fogalmán a fegyveres erők különböző haderőneemeinek célok, hely és idő szerint összehangolt csapásait, hadműveleteit és harctevékenységet értették, melyeket egy-egy elgondolás alapján a legfelsőbb főparancsnokság irányításával hajtanak végre az adott hadszíntéren, a háború stratégiai céljai elérésének érdekében.”

Az *időt* a fogalmak között külön kell megemlítenünk, mint a hadászati művelet paraméterét, a stratégiai gondolkodás egyik alapkategóriáját: „Létrejött a reális feltétele annak, hogy

a háború céljait egyetlen hadműveletben, sőt egyetlen csapással el lehessen érni... lényegében érzékelhető volt az a tendencia, hogy a háború nagyon rövid idő alatt lefolyna. De ezzel a gondolattal kapcsolatosan ismét bebizonyosodott, hogy csak a korlátlan nukleáris háború esetében lett volna realitása.” – írja a szerző. Az idővel kapcsolatban bevezethetjük az *időpánik* fogalmat is, amely arra utal, hogy az atom-, hidrogénfegyver megjelenésétől az emberi kultúrát *gombnyomásnyi idő* zárja magába.

Irracionalizmusok: az igen konkrét és kemény katonai gondolkodásban, alkalmanként megjelentek és megjelenhetnek nyomasztó *irracionalizmusok* is. A gazdasági racionalitásnak a szovjet modellben soha nem volt szemléletbeli jelentősége, különösen a fegyverkezési versenyben. De nem tudhatjuk, vajon kaphatott volna egyáltalán ilyen tartalmat? A racionalitást megelőzte a *„szükséges és elégséges”* elv. *Az irracionalitásokat több alkalommal, kritikai éllel jelzi a szerző is, így: a rakéta-nukleáris potenciál túlértékelését, az ország geopolitikai és geo-stratégiai helyzetének rendkívül tendenciózus beállítását, vagy a csecsenföldi háború időszakában a fegyveres erők harcképességéről szóló hivatalos megnyilvánulásokat, valamint a haderő tényleges helyzete közötti diszkrepanciákat.* De idézhetünk egy másik helyet is: „Az első időkben a rakéta-nukleáris csapásváltás kérdéseit rendkívül leegyszerősített formában értelmezték. Általában az elenségre mérendő saját csapásokat túlértékeltek, a szemben álló fél eredményességét pedig kisebbsítették. Ennek megfelelően nagy optimizmussal tárgyalták a hadműveletek perspektíváit, nem is beszélve a háború egészéről. Úgy értékelték, hogy adott esetben minden körülmények között csak a Szovjetunió lehet a győztes fél egy rakéta-nukleáris háborúban.” Az idézetek jelzik azt a lényeges pontot, amelyre a szerző rámutatott: arra az egyes politikai és katonai vezetők, valamint bürokráciájuk által táplált illúzióra az atomháborúval kapcsolatban, hogy az *„megvívható és megnyerhető.”*

PEDAGÓGIAI VONATKOZÁSOK

Kiemelt kategória pedagógiai szempontból a *megértés-értelmezés*, amely M. R. Jauss megfogalmazásában nem más, mint: *a jelentések pontos rekonstrukciója, ami különösen fontos a stratégiák szempontjából. Más-más megérteni egy hipotézist, egy analogikus okfejtést, egy dokumentumot, egy képletet, egy konvenciót, vagy egy szubjektív beállítódást. A megértés is összetett folyamat, és az értelemkeresés érdek- és értékvezérelt útjai sokfélék.* A megértésnek – a fentebb jelzett alapstruktúrán belül – további szintjei vannak. *A helyzetet differenciálja, hogy a műszaki – technikai – anyagi világ a gondolkodás anyagává is válik, ami elszabadíthatja a képzeletet is.* Az amerikai és az orosz tiszt identitásának egyaránt domináns faktora a *technikához való viszony*. A NATO, de az orosz védelmi prioritások között jelentős helyet kapnak: a technológiák (orbitális rendszerek, intelligens gépek, új energiaforrások, új anyagok); az információorientált rendszerek (felderítés, célkeresés-követés, környezeti információk, információtranszferek); fegyver-

orientált rendszerek – mindezekkel a doktrína is foglalkozik.

A katonai oktatás funkcionális hatékonysága, egyben pedagógiai veszélye abból ered, hogy doktrinális kérdésként kezeli a stúdiumokat, mintegy a tények, kijelentések, felsorolások halmazaként. A tudástartalmak tekintetében utalnunk kell arra, hogy a jelzett szintek között azzal, hogy jelentősen nő az ismeretek akkumulációja – az egyes iskolai fokokatok elvégzése során –, nem automatikus az integráltság, az összefüggések felismerése, tudatosodása. A jelzett tartalmak esetében is az átalakulást, átalakítást, átváltozást, annak jelentését, jelentőségét kell megérteni, továbbá az átmenetek, átfordulások dinamikáját, ami különösen a haditechnika és azon belül is az elektronizáció területén igen felgyorsult. *A pontosabb meghatározások pontosabb megkülönböztetéseket, pontosabb összefüggéseket, finomabb struktúrákat eredményeznek – ez a minőségi tudás feltétele.*

A stratégiák tekintetében a hátterek (veszélyfaktorok, az új tudományos eredmények) gyorsan változnak.

Az *állam*. Amikor a politika meghatározó jellegére utalunk, nem szabad megelégednünk arról, amire John Lukacs utalt a már idézett műben: „...Sztálin idején a szovjetunióbeli hatalom mindhárom nagy és érzékeny oszlopát – a hadügy- és a külügyminisztériumot, valamint a nagy állambiztonsági apparátust – a *kormány*, nem pedig a párt szervezetén keresztül irányították.” *Tegyük hozzá, hogy ezek a szervek: az Állami Honvédelmi Bizottság (GKO – megszünt 1945-ben), helyét és feladatkörét rövid időre a Népbiztosok Tanácsa vette át, majd az 1946-os választásból követően a Legfelsőbb Tanács Elnöksége. Az Állami Tervhivatal is jelentős szerepet játszott a vezérlésben.*⁵

Az 1990-et követő átmenet időszaka

A folyamatokat a *közgondolkodás szerkezetváltása* előzte meg: *a helyi és regionális folyamatokról a hangsúly eltolódott a makro-folyamatokra, a politikai rendszerproblémákra; a hadseregben a konzervatív gondolkodási elemek erősödtek fel*: a katonai tömbök logikája, a konfrontációs felfogás, a különbségek ellentétként való kezelése, a rend stabilizálásának funkciója (a belső ellenség ellen való bevetés). A rendszer jellemzője volt, hogy a tisztikart egyszisztenciálisan függő helyzetben tartotta politikai nézeteitől. Antropológiai szempontból a hierarchikus tudat eszmei előképe a rend, a vezetettség, a szabályozottság, a szervezett erő, a besoroltság, alárendeltség, valamint az engedelmesség „természetessége” – mindezek a *rejtett államiság* faktorai. A birodalmak esetében a bomlás fokozatosan, esetenként jelentős késéssel terjed az intézményrendszer alsóbb szintjein, a rendszer elemeit összetartó szabályrendszerekben, a gondolkodáshoz tapadó meggyőződéseekben, véleményekben.

Szociológiai aspektusok hangsúlyozni kell, hogy a Szovjetunió megszűnése felbomlasztotta: (a) a „klasszikus” munkásosztályt, a parasztságot, valamint az értelmiségi réteget. A kollektív tudatképződés az emlékek, élmények, traumák denzitásából (tömörödéséből) jön létre, felettes én-tudatként (osztályerkölcs, osztálytudat és más intézményszerű képződ-

mények stb.). (b) a szovjet államot, valamint az ortodox bolsevista ideológiai-politikai hatalmi tömböt; (c) az előző pontokban jelzett faktorok megszűnésével oldódott a klasszikus konfliktus és ellenségkép – de nem szűnt meg. Oroszország és Kína nem került le a Nyugat vezérkarainak térképeiről, és fordítva. *(d)* akciósinten, a volt osztályhadsereg, rendőrség és biztonsági szolgálatok is átrendeződtek. *(e) a múlt elutasítása, átértékelése hátrányosan érintette a hadseregeket is Kelet-Európában.* A társadalmi világ szerkezetei átalakulnak, de az átrendeződés hatásai nem tartják automatikusan nyitott állapotban az ember személyiségét. A mentális változás *igen hosszú folyamat lesz, és további súlyos társadalmi zavarokat eredményez.*

KÖVETKEZTETÉSEK HELYETT

1. Sikertelen politikai stratégia nem zárja ki a sikeres katonai stratégiát, mint ahogyan ez Szovjet-Oroszország esetében megmutatkozott. Új jelensége volt az elmúlt 65 évnek – és ez nem értékelhető eléggé túl –, hogy a szovjet–orosz politikai-ideológiai illúzió – „a visszafordíthatatlan átmenet” – nem torkolt háborúba, sem Nyugat és Kelet között (a harmadik világháború víziója), sem a fejlett országok között, de a konfliktusok éleződése egy másik síkon nem vezetett polgárháborúhoz Európában. A lenini *háborúból-forradalomba* való átmenet stratégiája Európában, az évszázad végére, érvényét veszítette.

2. A második világháborút követő bizonytalanságok, instabilitások, erőviszony- és hatalmi koncentrációk a *feszültségstratégia* következményei voltak. A feszültséghez nemcsak az USA már idézett stratégiái, mint a „felgöngyöltés” (Roll back) stb., de a szovjet–orosz atomrakéták előretolt övezetekben való elhelyezése is hozzájárult. A feszültségstratégia nélkül azonban nem indulhattak volna el – a fentieken túl – pozitív, belső alternatív fejlemények.

3. Mi maradt meg a korábbi időszakból? – *A háború a kezdő pillanat adataival nincs meghatározva*, ezt jól illusztrálja a Szovjetunió második világháborús szereplése, az új fegyverrendszerek fejlesztése és előállítása, amelyben a centralizált és szervezett államnak meghatározó jelentősége volt. Azaz, hogy mire képes az egyedi emberek csoportja és a társadalmuk, az a *háború kényszerében dől el. A háború a koalíciók, a társadalmak és az emberek terhelhetőségének mérőeszköze is.* A második világháborút követően a győztes nagyhatalmak megteremtették a béke és a biztonság új szervezeteit, elveit (partnerség, rendszeres konzultációk stb.).

– A szénre és az acélra épülő ipar teremtette meg a nagyvárosokba koncentrálódó tömegek korát, amely véglegessé vált. Amerikai mintára a vezérlést az emberi energiákkal, szándékokkal való politikai érdekű manipuláció jelenti. A hitekben, az értékekben, elvekben, véleményekben való változást azonban már a XX. században szándékosan felgyorsították az amerikaiak, mintegy a személyiséget vezérlő technológiát csinálták belőle. *Szabályszerűségként foghatjuk fel, hogy a hosszan tartó és erőteljes politikai-ideológiai manipulációt, a tömegek akciói követik (lásd Egyiptom jelenlegi helyzetét, amely azt is mutatja, hogy*

a társadalmi káoszban az egyetlen bevethe-tő szilárd alakat a hadsereg és a rendőrség – amennyiben a hatalom még idejében dönt a bevetésről).

– Nem kerülheti el figyelmünket, hogy a történelemben a koalíciók *világnézeti egységek is voltak (Antante Cordiale)*, és mindegyik támaszkodott a modern tudományra. A koalíciók központját, Moszvát a médiában támadni – a Varsói Szerződés esetében, tekintetében is – antibolsevizmusnak számított. A felek politikai-katonai stratégiaként választották a békeharcot (USSR) vagy a fegyverkezést (USA). *Az USA által 1950-ben választott politikai-katonai stratégia – a dinamikus fegyverkezési spirál – elérte célját, megszűnt a szocialista blokk. Az ideológiai, szervezési és a technikai megoldások túlfeszítésének sok áldozata volt, és bizonyára még lesz a jövőben is.*

– A haderő, nemcsak a diktatúrákban, de a modern demokráciákban nélkülözhetetlen része, garanciája a működésnek. Egy ország gazdasági, tudományos teljesítőképessége a hadseregében tükröződik. Minél inkább szétbomlik, elszatócsosodik egy társadalom, annál inkább védtelenné válik a külső támadásokkal szemben (ehhez bizonyos csoportoknak fűződhetnek érdekei is).

Összegzésként meg kell jegyeznünk: az átrendeződés nem eredményezte az orosz társadalom nyugati értelemben vett jóléti állammá (welfare state) alakulását, de elindultak bizonyos tendenciák. A bevezetőben feltett kérdés, hogy *mi a stratégiai gondolkodás tétje?* – megválaszolható. A tét, a komplex emberi lét, valamint a nemzeti kultúra és a civilizáció védelme, működésének biztosítása. A gondolkodás tétje (egyben) a katonai eskü tárgya. A katonai stratégia nem a veszélyekre adott spontán reflexek gyűjteménye, hanem a jövő biztosításának egy stabil – politikai, gazdasági, tudományos valamint katonai – gondolati alakzata. A katonai stratégia is az életet szolgálja azzal, hogy kifejezi és nyomatékosítja azt a súlyt, amelyet az adott ország – esetünkben Oroszország – képvisel, az egymással megosztott erőtér világában.

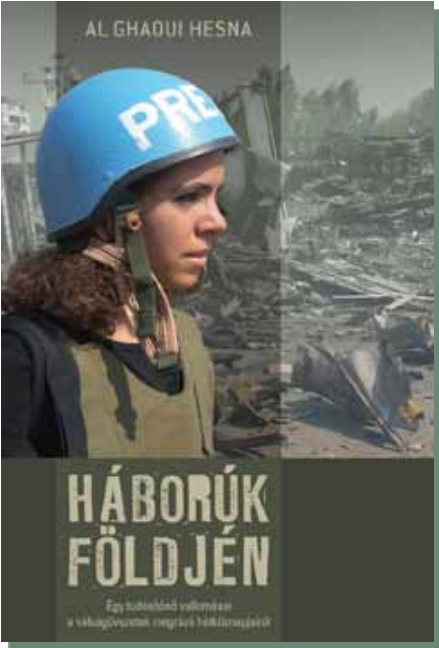
Ajánlom Deák János kötetét a hallgatók és az érdeklődő szakemberek figyelmébe. ■

- ↑ Dr. Deák János: Oroszország katonai stratégiája a második világháború befejezésétől napjainkig Egyetemi jegyzet. Budapest, 2010. ZMNE-kiadvány. A külön nem jelzett idézetek e jegyzetből valók. Lásd Irracionalizmusok i.m. 18.,39.,41.,45. valamint a 105, 141. old.
- ↑ Lukács György levelezése (1902–1917) / Magvető Kiadó, 1981. (Hans Von Eckhardt – Lukács Györgyhöz 1914. október 22.) 582–583. oldal.
- ↑ A történelem eleven valósága . George F. Kennan és John Lukacs levelezése (szerk.: John Lukacs) Európa Kiadó, 2010. Az idézetek oldalszámai sorrendben: 86. Valamint a 195–196. old., 40. old., 167., old. 169. old.
- ↑ The Blackwell Hand-Book of Education / M. Farrel, T.Kerry, C.Kerry / Blackwell Oxford UK and Cambridge, USA, 1995.
- ↑ Dolmányos István: A Szovjetunió története. Kossuth Könyvkiadó, 1971. A kötetet a megjelentetés után röviddel bezúzátták!

Dr. Kolozsvári Sándor nyá. ezredes:

TUDÓSÍTÁSOK A HÁBORÚK FÖLDJÉRŐL

Al Ghaoui Hesna könyvéről

A könyv címlapja

Sokszor hallottuk és láttuk a televízió képernyőjén, és mégis mindig felkapjuk a fejünket a tudósítónő neve, kerek magyar mondatai, kellemes orgánuma, a szöveg és a képsorok tökéletes összhangja, a tábori „gyakorló” (így mondják a katonák) öltözet által rejtett filigrán alakja okán; mind-mind olyan „premisszák”, amelyek felkeltik a néző figyelmét és a képernyőre irányítják a tekintetét. Ha tehát összevetjük a látványt a tartalommal, no meg a „hát-térzajjal” (amely ezúttal szinte minden esetben a fegyverropogás, robbantás), és mindezt egy nő szakszerű tolmácsolásában – ez a valódi kuriózum. A rendszeresség pedig itt is meghozta a maga sajátos eredményét. Nem kell tehát kitalálni, hogy a megnyerő modorú tudósítót riporternek, szerzőnek, újságírónak, esetleg haditudósítónak tituláljuk-e. Ma már minden tévénéző – szóval a fél ország – számára ő „A HESNA” (így csupa nagybetűvel).

Megszoktuk már – mi olvasók –, hogy az ilyen típusú kötetek a hazaküldött tudósítások túlnyomórészt szerkesztett változatai, némi képanyaggal feltupírozva, és kiegészítő (láb)jegyzetekkel bővítve, más szóval reprodukciók. Ez esetben viszont egyáltalán nem erről van szó. Az alcím – „Egy tudósítónő vallomásai a válságövezetek megrázó hétköznapijairól” – nagyon pontosan megjelöli a kötet műfaját, az írónő (inkább azt írom: „A HESNA”) tapasztalatait, benyomásait azokról az eseményekről, arról a világról, ahol éppen a munkáját végzi, vagy végezte.

A kötet négy ország „eseményein” keresztül mutatja be azt a „világot”, amely ma a politikai érdeklődés homlokterébe került.

Libanon, Izrael, Észak-Irak, Szudán – olyan részei a Földnek, ahol mindig történik valami, ami befolyással van a térség békéjére. Olyan feszültségek centrumai, amelyek túlmutatnak önmagukon, és nemzetközi jelentőségűek. Innen küldte, vagy küldi manapság is képernyős tájékoztatóit a magyar nézők számára a tudósítónő; ezért – vagy nagyrészt ezért – vagyunk mi nézők „képben” azokról a borzalmakról, amelyek ott rendszeresen és többször visszatérően megtörténhetnek.

Recenzensként nincs szándékomban követni a könyv országokénti eseményeit. Sokkal inkább az egész műből kiolvasható és követhető jelenségek szintézisét szeretném felmutatni az olvasónak, amely által – remélhetőleg – kedvet kap a kötet elolvasására.

Ne hagyjuk kétségek között az érdeklődő olvasót, mondjuk meg mindjárt az elején: egy jó könyvet tartunk a kezünkben, amely követhető felépítésében, olvasmányos stílusban, a történetek, az események, az emberek érdekes, plasztikus megjelenítésével láttatja az eseményeket.

A kötetben található helyzetértékelések, a riporter által gondosan megfogalmazott gazdasági körkép, a feszültséggócok kezelhetőségéről olvasható diagnózis, a Hamasz–Fatah viszony és konkrét helyzetük kompetens megítélése, illetve az arab–arab (palesztin), arab–kurd, az arab–USA, illetve az arab–izraeli szembenállás gyökerei (történelmi távlatai), a szunniták–síiták (és a recenzis hozzáteszi: bizonyos körzetekben, illetve országrészekben az aleviták) közötti hagyományos (kibékíthatetlen?) ellentétek. Szóval mind-mind olyan kérdések, amelyek magyar fülnek és szemnek nagyon idegenek, és a figyelmes televíziónézőt, a tájékozódni kívánó olvasót hozzásegíti annak a megválaszolásához, hogy „mit kezdünk az arabokkal?” akár nemzetközi szinten, akár „csak” mi, magyarok.

A szerző nem kerüli meg a tévés kommentek örök (vagy annak hitt) dilemmáját: Mi kerüljön a képernyőre? Jelenjenek meg a felvételek a maguk naturális valóságában, vagy kíméljük meg a nézőt a borzalmak látványától?

A tudósítónőnek határozott válasza, véleménye van erre a kérdésre (is). Álláspontját demonstrálandó, hosszan és plasztikusan ecseteli Szaddám Hussein és a kurdok viszonyát, és annak minden (máig húzódo) borzalmas következményeit (178. oldal). Vannak persze más példák is, amelyeken keresztül felismerhető a tudósító kikristályosodott álláspontja.

Kiolvashatók a könyvből a (hadi)tudósi-

tói munka alapszabályai. Bár nagy figyelmet igényel az olvasó részéről e szakaszok rendszerbe gyűjtése, ha éppen ezt tűzné ki célul. „Soha ne dolgozz rutinból” (129. o.), „félelemben nem lehet dolgozni”; „duplán-triplán elfogatatlannak kell lenni a hitelesség fenntartása érdekében”. „Meg kell találni a helyzethez illeszkedő hangvételt”; „egyfajta megszállottság nélkül lehetetlen veszélyes viszonyok között dolgozni”; „karbantartott (jól ápolt) helyszíni kapcsolatok védőpajzsként szolgálhatnak a riporter(nő) számára”. „Nagyon fontos a helyzethez és a személyekhez illeszkedő tárgsalgási-tárgyalási technikák kialakítása”. E sajtós „tízparancsolatot” akár tanítani is lehetne az újságíró-iskolában.

Nem kevésbé fontos alapigazságokat fogalmaz meg a szerző az ilyen típusú munkavégzéshez elengedhetetlenül szükséges képességek kialakítását illetően. A kötetben ez sincs csokorba szedve, ami érthető, hiszen ez az olvasmányosság rovására menne. A recenzis azonban e témában is egységes keretben rendezve tartja fontosnak a szerzői tapasztalatok eszenciáját felmutatni. „A több nyelvű kommunikációs készség is képesség”. (Nobel-díjas írónk, Kertész Imre így ír erről *Sors-talanság* című művében: „...*hasznos dolog a műveltség s kiváltképp az idegen nyelvek ismerete*”). „Az átlagon felüli fizikai megterhelés elviselésének képessége –,hallucinálók a fáradtságtól”(75), „harmincnégy órája vagyok talpon”(69); „sajog a hátam és a vállam, zsibbad a lábam” (127). „Hat napja rostokolunk a Gázai övezet mellett”(96); „tizenkét órája semmit nem ettünk” stb. A „háborús üzemmódra” való átállás képessége, többek között a tolmácsolás mint a riporteri munka sajátos üzemmódja, amely „kettéosztja az agyat” (139). Sajátos, nagyon kifinomult képességre van szükség a halálról, a tragédiáról, a fájdalomról kérdezni, és azt képernyőképes állapotba formálni. A szerző ezt a „szakma legnehezebb részének” tartja, és igaza lehet; a kudarcokba való bele nem nyugvás képessége az egyik legfontosabb követelmény, amelyet a szerző (több helyen is) így fogalmaz meg: „stresszes helyzetben jól teljesíteni” vagy „elzavarnak, de újból megpróbálom” (53).

Igen, így kell, miközben elfogadom azt a nézetét, miszerint: „a nehéz körülményekhez hozzá lehet szokni, az állandó rettegéshez soha” (ez katonai erénynek sem rossz); képesnek kell lenni a siker (akár egy kisebb vagy rövidebb riport) befogadására is, amelyről ez olvasható: „az öröm extázisa jár át”(68). Igen, ezt hívják hivatástudatnak.

A kötet számos fejezetében a szerző – ahogy mostanában mondják – „lazára veszi”

a figurát, és ettől válik földközelivé, olvasmá-nyossá az egész mondanivaló. A „folyóügyi katasztrófa”, „a karót nyelt üzletember” (ismerős figura), a „tökös rapperek”, vagy amikor ecseteli a „fiatalos ötvenes – öreges negyvenes” közötti különbséget, nem rejtve véka alá, hogy ő maga az előbbit preferálja (és ebben is egyetértünk). Élvezetes része a kötetnek a „szinkrontolmácsolás” PLAY üzemmódjának ábrázolása, különöse akkor, ha ez katonai vezetők gyűrűjében történik. Én magam – mivel sok éven át más nyelvi relációban és más szinteken – tapasztaltam ennek a sajátos konver-tálódásnak minden „szépségét”, logopédiái bravúrként emlegettem (írtam le) az esemény-sort, és e véleményem azóta sem változott.

A figyelmes olvasó felfedezheti a szöveg-közi „terminus-technikus” hozzáértő és helyenként felrészített útjításait. E téren egybe-ként elég nagy a zavar az írástudó emberek között. Némileg rendet tesz e területen egy új könyv (*Az iszlám politikaelmélete – Termino-lógiai vizsgálat. Szerkesztette Maróth Miklós. Avicenna Kutatási Non-Profit Kft., 2009*), mely-nek létezéséről kevesen tudnak. Érdemes át-tanulmányozni és a (magyar) gyakorlatba át-ültetni.

Találkoztam a kötetben „visszaköszönő” történetekkel, amelyeket magam is átéltem a térségben eltöltött éveim során. Ezek sorá-ba tartozik „a közel-keleti bürokrácia karkai út-vesztője”(16). Elképesztő az európai ember számára az a fajta „folyamat”, amit ott be kell járni egy-egy ügy elintézése során. Mint min-denre – erre is – van egy kézenfekvő megoldás, amelynek a neve baksis. „Idegesítő el-lenőrzésnek” nevezi a szerző mindazokat az útközbeni eseményeket, amelyeket a külföldi-ek egyenesen botrányosnak érzékelnek. Ha ez párosul égő abroncscok látványával, a bi-zonytalan kinézésű, beazonosíthatatlan ruhá-zatú fegyveresek durva, zajos fellépésével, akik csak helyi tájszólással képesek bármilyen kommunikációra – ekkor lép fel igazán a zab-szemeffektus, amelyre nincs ellenszer, legfel-jebb a magára erőltetett sztoikus nyugalom. A kötet vidám (helyenként mulatságos) olvas-mányai közé tartozik a magyarok messze föl-dön – az arab országokban is – felismerhe-tő híres találékony-sága (mobil WC-k üzemel-tetése hadműveleti területen, vagy a szemét-szállítás megszervezése magyar vállalkozás-ban). Bemutatja a szerző a helyszínen dolgozó magyar olajmunkásokat (146) és sajátos mun-kakörülményeiket is, no meg azt a minden te-kintetben helytálló megállapításukat, miszerint „Magyarországon sokan fel sem fogják, hogy milyen kényelemben élnek”.

Zseniális ügyességgel használja a szer-ző munkája érdekében a helyszínen található internetes kávézókat, a térerőt biztosító terep adta sajátosságokat. Ismeri az egykor nálunk tanult diplomás arabok nevét, lakcímét, tele-

fonszámát, a vegyes házasságban élő magya-rok (feleségek) koordinátáit, és mindezt a sike-res tudósítói munka sine qua non-jaként fog-ja fel. Valószínűleg ez is egyik „titka” a szak-mának, amellyel Al Ghaoui Hesna jól sáfárko-dik. Jó „szimattal” ismeri fel még azt is, ami-kor magyar származású tudósító dolgozik egy másik ország (pl. Ausztia) stábjában (80). Azt hiszem, az itt felvillantott tényezők összessé-gét nevezik szakmai rátermettségnek, amely a kötet sok részletéből élénk tárul.

A tudósító(nő) munkáját végigkíséri egyfaj-ta gazdálkodási kényszer. Mi fér bele a költ-ségvetésbe, és ezt is láttatni engedí – azaz ta-karékoskodni kell szinte mindennel, bármelyik szegletében dolgozik a világnak. A végkövet-keztetése e témában: „drága multság hábo-rúba menni”(62). Egy másik rá jellemző meg-állapítás a következő oldalon (63): „menj dol-gozni egy háborúba – ez a legdrágább diéta.”

A kötetnek van egy másik síkja is, ahol a szerző bemutatja szüleit, Naimát a húgát, szí-riai rokonságát, és publikálja saját „paraméte-reit”. Amikor ezt megteszi, valódi igényt – ol-vasói kíváncsiságot – elégít ki. Gyakran fel-tett kérdés a vegyes házasságok esetében a gyermekek valódi identitástudata, sőt az anya-nyelv érzelmi alapja. Aki figyelmesen olvassa e mondatokat – több alkalommal visszatér a szerző a témára –, ezekre a kérdésekre meg-győző válaszokat kap. Ami a recenzeit ille-ti: bevallom, némi elfogultsággal vádolhatóan nagy szimpátiával olvastam e sorokat. A szer-ző nagy-nagy tisztelettel és szeretettel – sőt büszkeséggel – ír szüleiéről, liberális nevelteté-séről, kettős identitásának kialakulásáról, ma-gyar anyanyelvéről. Bárhol jár a világban, ma-gán érzi szülei aggodását és féltő szeretetét. Szeretett testvérhúga, Naima is a „világ vándo-ra” lett. Ilyen szempontból kijutott a szülőknek. Mindkét lányuk – és ez kiderül a könyvből – fel-sőfokú végzettséggel, társalgási szintű angol, arab nyelvtudással, imponálóan választékos magyarral hol itt, hol ott a világ legveszélye-sebb körzeteiből jelentkeznak be a szülők tele-fonszámára. Ezeken az oldalakon végig jelen vannak a szíriai gyökerek, az ott élő nagyszü-lők és unokatestvérek megszemélyesítése út-ján. És Hesna még ennél is tovább megy: egy-szer csak a sorok közt diszkrétén megjelenik a társ, Ervin, akivel a fotó szerint Afganisztán-ban találkozott.

A szerző kemény szavakkal minősíti a „Szí-riában sátorban élnek az emberek?” vagy „apukád kínált-e már eladásra ... kecskéért?” típusú előítéletességet. Elképesztő ismerethi-ányt árulnak el önmagukról az ilyen kérdése-ket megfogalmazó emberek. A valóság viszont az, hogy legszerényebben élő szíriai családok – ha betéved hozzájuk – azonnal teával, kávé-val kínálják az idegent. E sorok írója ezt a sa-ját tapasztalatai alapján (is) tudja hitelesíteni.

A riporternő, aki szinte állandó „lelki strapá-

nak” van kitéve, meglepő nyíltsággal írja: „én és a halál – furcsa viszonyban vagyunk”; egy fiatal nő szájából ez nagyon váratlan, sőt nem is életszerű. De akinek ez a munkája, mi több hivatása, annak ez a kérdés az evidenciák so-rába tartozik. És mégis akarja ezt a munkát, beismeri, hogy már gyermekkorában példa-képnek tartotta Chrudinák Alajost, és azóta kí-séri figyelemmel munkásságát.

A riporternő otthonosan mozog a térség-ben használatos haditechnikai eszközök fel-ismerésében és az alkalmazott harceljárások minősítésében: „szellemmel háborúzik Izra-el, a Hezzbollahnak nincsenek állásai”, és va-lóban, az utóbbi állandó mozgásban van, vál-toztatja települési helyeit, amit nehéz követni. Ismeri a Kasszam rakéták hatótávolságát. Fel-ismeri indítóállványait, tudja, hogy házilag barkácsolt rakétákat nehéz irányítani, és szo-morúan állapítja meg, hogy az áldozatok egy idő után számokká degradálódnak. A recen-zens pedig ebből a könyvből tudta meg (ta-lán nem kellene vele „dicsekedni”), hogy van „Kasszám múzeum”. A kötetet tehát haszonnal forgathatják a hivatásos katonák is.

Az igazi újságíró mindig is vadászott a „nagyvadakra”, és ha ez sikerült, bizony büsz-ke volt – lehetett – önmagára. Simon Perez, Mahmúd Abbász és még néhányan jelzik a trófeákat ebben a kötetben. Érdekes történet-ben örökíti meg a szerző sajátos találkozását Condoleezza Rice egykori USA-külgügyminisz-terrel. A fotók pedig meggyőzően bizonyítják egyrészt a főmondanivalót (a feszültséget, a szegénységet, az újságírói munka helyi „szép-ségeit” és feltételeit), valamint Hesna legfőbb segítőit, az operatőröket, akikről nagy-nagy el-ismeréssel ír.

Összegezve: Al Ghaoui Hesna rátermettsé-gével, szimpatikus modorával, felkészültségé-vel, intelligenciájával magas szakmai szinten képes a képernyőn bemutatni mindazt, ami ma a világ legforróbb pontjain jellemzi az ese-ményeket. Ezzel a kötettel – az elsővel, amely igen jó antré – bebizonyította, hogy több mint kétszáz oldalon át egyenletes publicisztikai tel-jesítményt nyújtva képes az olvasó érdeklődé-sét folyamatosan fenntartani, ami a mai világ-ban nem kevés.

És az ars poetica? A riporteri válasz egy-szerű és méltó az eddigi életúthoz: „nem szok-tam könnyen feladni”. Ami pedig a jövőt illeti: a Közel-Keleten a helyzet változatlan, sőt! Al Ghaoui Hesna tehát nem marad munka nél-kül. Mi nézők pedig nem maradunk aktuális ri-portok, az olvasók újabb kötet nélkül. Remél-hetőleg! ■

*

(*Al Ghaoui Hesna: Háborúk földjén – Egy tu-dósítónő vallomásai a válságövezetek megrázó hétköznapijairól. Budapest, 2010. Alexandra Ki-adó – 229 oldal*)

A KATONÁK SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Interjú Ton Van Osch altábornaggyal, az EU Katonai Törzsének holland főigazgatójával

„A katonák értik meg elsőként, hogy egyedül nem képesek a krízisövezetek problémáinak megoldására. Megteremthetjük a biztonságot, és sokrétű támogatást nyújthatunk a polgári hatóságoknak, de csak akkor lehetünk sikeresek, ha emellett civil nemzetépítő tevékenységre is sor kerül. Jó ideje beszélünk a válságkezelés átfogó megközelítéséről. Az Európai Külügyi Szolgálat létrehozásával ez most ölt testet az Európai Unióban. A szolgálat sikere jobb uniós válságkezelést tesz majd lehetővé, és ezáltal az Európai Unió katonai hatékonyságát is növeli.” (Ton Van Osch altábornagy)

Ton Van Osch altábornagy, az EU Katonai Törzsének holland főigazgatója január 27–28-án részt vett az EU-tagállamok védelempolitikai igazgatóinak informális ülésén a budapesti Stefánia Palotában. A találkozó minden év egyik legnagyobb védelempolitikai eseménye, amely idén a védelmi miniszterek 2011. február 24–25-i informális találkozóját készítette elő. A közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) aktuális témái közül a résztvevők megvittatták a folyamatban lévő uniós katonai műveletek kérdéseit, illetve az EU katonai képességeinek fejlesztésével, valamint az Európai Unió és a stratégiai partnerek közötti kapcsolatokkal foglalkoztak. Ton Van Osch altábornagyot a katonák Európai Unióban betöltött szerepével kapcsolatban kérdeztük.

– *Altábornagy úr, önt 2010 májusában nevezték ki az Európai Unió Katonai Törzse (EUMS) főigazgatójának, miután három évig Hollandia katonai képviselője volt a NATO-ban és az EU-ban egyaránt. Segített önnek a főigazgatói beosztásba történő zökkenőmentes beilleszkedésében ez az előzetes brüsszeli tapasztalat?*

– Azt hiszem, hogy mindenképpen előnyt jelentett az, hogy az EUMS főigazgatói beosztását a holland NATO és EU katonai képviselői beosztás után vehettem át. Ez jelentős tapasztalatot jelentett az EU „gépezetét” illetően. Emellett szintén megismertetett az EU erős oldalával: azzal a potenciállal, hogy az EU a kríziskezelés valamennyi eszközével rendelkezik házon belül. A lisszaboni szerződést követően lehetőség nyílik az összes eszköz megfelelő koordinálására a hatékonyság érdekében. Mivel olyan országból jöttem, amely – sok más-hoz hasonlóan – jelentős költségvetési megszorításokkal kénytelen szembenézni, könnyű megértenem, hogy szükség van a hatékonyság nemzetközi együttműködés útján történő javítására. A Katonai Törzs másokkal együtt fontos támogató szerepet játszhat ebben. Mint holland katonai képviselő, szintén megtanultam becsülni az EU stratégiai partnerségének szükségességét a válságkezelés terén a NATO-val, az ENSZ-szel, az Afrikai Unióval és más, az unión kívüli országokkal. Az EUMS főigazgatójaként a problémák alig változtak, de a felelősségem megváltozott: a nemzeti nézőpont helyét átvette az EU nemzetközi perspektívája.

– *2011. január 1-jétől az EU Katonai Törzse átkerült az Európai Külügyi Szolgálat szervezeti kereteibe. Milyen változásokat hozott ez a törzs és az ön helyét, szerepét illetően, illetve hozott-e egyáltalán változást?*

– A főigazgató szerepe alapvetően változatlan maradt. Az EU egyetlen állandó katonai válságkezelő struktúrájának vezetőjeként felelősséggel tartozom az EU kül- és biztonságpoli-
itikai főképviseelőjének (Catherine Ashton – E. B.), és támogatom a 27 tagállam vezérkari fő-nőkeit az EU Katonai Bizottságán keresztül; ez az a fórum, amely az egymás közt egyeztetett katonai szaktanácsokat továbbítja a politikai döntéshozói szintek felé.

Az Európai Külügyi Szolgálat létrehozása, és az a tény, hogy Ashton bárónő nem csu-pán az EU főképviseelője, de egyben az Euró-pai Bizottság alelnöke is, új lendületet ad a vál-ságkezelésre rendelkezésünkre álló civil és ka-tonai eszközök jobb koordinálásához. Koráb-ban néhányan aggodtak amiatt, hogy ebben az igen nagy civil szervezetben a katonák sze-repe csökkeni fog. Nos, ennek az ellenkező-je igaz: ma sokkal jobb helyzetismerettel ren-delkezem a válságokat, illetve az azok meg-oldására rendelkezésünkre álló opciókat illető-en. A katonaság csak egy a probléma meg-oldására igénybe vehető szervezetek közül. Ez az első alkalom, hogy valamennyi releváns EU-beli szereplővel egy asztalnál ülhetünk. Együtt sokkal inkább képesek vagyunk a meg-oldások megkeresésére. A katonák gyakor-ta képesek hozzájárulni a megoldás kimunká-

lásához, de valós segítséget nyújt az is, hogy rendőri missziókra, kormányzatépítésre, fej-lesztési támogatásra, humanitárius válság ke-zelésére, kereskedelemre, pénzügyi eszkö-zökre és egyebekre alkalmas képességekkel szintén rendelkezünk. És ez a kombinálható-ság teszi az EU diplomáciai erejét még hatéko-nyabbá. Nagyon pozitív fejlemény, hogy a fő-képviselő személyében van valaki, aki bír azzal a felhatalmazással, hogy koordinálhatja mind-ezt. A főképviseelő ugyan nem utasíthatja a töb-bi EU-biztost, de szerepe hasonló egy külügy-miniszteréhez, mivel felhatalmazták arra, hogy az EU összes külügyi tevékenységét össze-hangolja. Én már látom ennek a pozitív hatá-sait. Nemzetközi partnereink úgyszintén. Nő-vekvő érdeklődés tapasztalható a nemzetközi szervezetek és az EU-n kívüli országok részé-ről a biztonság- és védelempolitika terén fol-ytatott együttműködés intenzívebbé tétele írá-nyába, és ez a katonákat is érinti.

– *Amikor átvette a beosztását, azt nyilatkozta, hogy főigazgatóként egyik prioritása a folya-matban lévő EU katonai műveletek és missziók lesznek. Hogy áll a helyzet jelenleg?*

– A közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) keretein belül folytatott katonai műve-letek és missziók továbbra is a Katonai Törzs tevékenységének fő irányát jelentik. Mind-ezidáig leghosszabb katonai műveletünk, a Bosznia-Hercegovinában folytatott ALTHEA egy sikeres Berlin Plusz típusú művelet, mely-nek során az EU a NATO közös erőit, eszkö-zeit és képességeit veszi igénybe, a NATO európai főparancsnokának helyettesével (DSACEUR) mint EU műveleti parancsokkal. Jóllehet a helyzet Bosznia-Hercegovinában némileg törekenynek tűnhet, az EU-kötélék si-keresen folytatja kulcsfontosságú katonai fel-adatát, a nyugodt és stabil biztonsági környe-zet kialakítását és fenntartását. Ezen túlmenő-en, 2010 júliusában az ALTHEA-művelet elér-te a teljes készenlétet – az eredeti művelet ke-retein belül – a nem végrehajtói szerepkör el-látására, melynek során fejlesztési és kikép-zési segítséget nyújt a helyiek felelősségé-nek és képességeinek megerősítése céljából. Ezzel egyidejűleg az EU civil rendőri misszi-

ója (az EUPM), továbbá az Európai Bizottság fontos szerepet játszanak a nemzetépítés széles körű eszközökkel történő támogatásában. Mindezek a tevékenységek hozzájárulnak a régió stabilitásának erősítéséhez. Ez egyben jó példa arra, amikor a katonaság ugyan fontos szerepet játszik, de a résztvevők kombinációja a siker végső záloga. Az EU Haditengerészeti Köteléke (EUNAVFOR) sikeresen folytatja az ATALANTA- műveletet, mely az ENSZ világ-élelmezési program (World Food Programme, WFP) és az Afrikai Unió somáliai missziója (AMISOM) szállítmányainak kíséréséből, az Ádeni-öbölben és az Indiai-óceánon a védte- len hajók oltalmazásából és a kalóztevékeny- ségek megakadályozásából, illetve az attól való elrettentésből áll. A művelet mandátumát nemrégiben hosszabbították meg 2012 de- cemberéig. Közmegegyezés van abban a te- kintetben, hogy a somáliai kalózkodás csak következménye a partokon kialakult jóval lé- nyegesebb problémáknak, és a tartós megol- dást valószínűleg csak a szárazföldi helyzetet célzó regionális megközelítés hozhatja el. Ad- dig is azonban a művelet sikere nem kis rész- ben azon az együttműködésen múlik, amelyet az EUNAVFOR a NATO-val, a többnemzeti ha- ditengerészeti kötelékkel és számos EU-n kí- vüli országgal valósít meg. A probléma gyöke- re a szárazföldön keresendő. Az Európai Bi- zottság számos projektet indított be Szomáliá- ban, és tovább kell erősíteniük a regionális ké- pességfejlesztést is. A katonaságra nagy sze- rep hárul ebben is, ugyanakkor nem marad- hat egyedül ebben a feladatban. Az EU Ugan- dába települt kiképző missziója (EUTM) hoz- zájárul a somáliai biztonsági szektor fenntartható fejlődéséhez. Oly módon teszi ezt, hogy konkrét katonai felkészítést és támoga- tást nyújt kétezzer újonc kiképzéséhez, melyet Uganda hajt végre. Szakasszintű kiképzés fo- lyik, amely megfelelő modulrendszerű és spe- cializált képzést foglal magában a tiszték és a tiszthelyettesek számára. Az első váltásba tar- tozó ezer újonc már befejezte a kiképzést, és az AMISOM által irányított reintegrációs kép- zésen vesz részt Mogadishuban, mielőtt vég- leg a somáliai nemzeti erők állományába ke- rül. A második váltás részére a kiképzés 2011 februárjában kezdődött. Az EU katonai mis- zió továbbra is a Somáliai Átmeneti Szövet- ségi Kormányval (TFG), az Ugandai Népi Vé- delmi Erőkkel (UPDF), az Afrikai Unióval (AU), az AMISOM-mal, az ENSZ-szel és az Egyesült Államokkal szoros együttműködésben folytat- ja feladatának végrehajtását.

– A NATO már tevékenykedik a képességfej- lesztés területén. Mit képes az EU ehhez hoz- záadni?

– Úgy gondolom, nagyon időszerű, hogy az EU képességfejlesztéséről a NATO-val való szoros kapcsolattal összefüggésben beszél- jünk. A pénzügyi krízis következtében az EU legtöbb tagállamában a védelmi költségve- tés az elmúlt három évben folyamatosan csök- kent. Mivel az EU- és NATO-tagság általában véve fedi egymást (különösen, ha a NATO- partnerországokat is figyelembe vesszük), a csökkenő költségvetések hatása közel azonos a tagállamok képességfejlesztési tevékenysé- gére, bármely szervezetről is van szó. Ennél fogva a szövetség és az Európai Unió közötti együttműködésre még nagyobb szükség van,

mint valaha. A kialakult helyzet egyik követke- ménye az, hogy tagállamaink semmilyen olyan tevékenységet nem tolerálnak, amely bármi- lyen módon a képességek megkettőzéséhez vezethet. Ez nem egy új követelmény – való- jában ez az EU képességfejlesztésének egyik alapvető előfeltétele volt 1999 óta –, de továb- bi hangsúlyt kapott a pénzügyi helyzet követ- keztében. Így hát a duplikáció elkerülése volt és lesz az EU katonai képességfejlesztésével szemben támasztott egyik legfontosabb köve- telmény. Az EU szintjén támogatunk és képv- selünk minden tagállamot. A képességfejlesz- tés végső soron a tagállamok által irányított fo- lyamat, és az egyes EU-tagállamoknak kell el- dönteniük, milyen képességekkel kívánnak rendelkezni, és melyeket hajlandók másokkal együttműködve, összevontan vagy egymás- sal kölcsönösen megosztva létrehozni. Hogy arra már utaltam, amikor az EU katonai képes- ségeivel foglalkozunk, tulajdonképpen a tag- államok katonai képességeiről beszélünk, mi- vel az EU csak egyetlen „saját” képességgel rendelkezik, és ez a brüsszeli EU Műveleti Köz- pont (EU Operation Centre). Az EU katonai képessége ezért a nemzeti erők és eszközök azon csoportja, amelyet a tagállamok a ka- tonai válságkezelő műveletek lefolytatásához felajánlanak. Ez az összesített felajánlás egy igen jó benyomást keltő lista, ugyanakkor igen jelentős képességhiányokat is jelez, ha egybe- vetjük a követelmények felsorolásával, ame- lyeket az Európai Unió katonai fő célkitűzése- inek (Headline Goals) lebontása során állapí- tottunk meg. 2008-ban ezeket a prioritási sor- rendbe állított és kiértékelt képességhiányokat bedolgoztuk (mint felszámolandó hiányossá- gokat) az unió első képességfejlesztési tervé- be (Capability Development Plan, CDP). A Ka- tonai Törzs az Európai Védelmi Ügynökséggel (EDA) folyamatosan dolgozik a képességhiá- nyok felszámolásán. Az EU Katonai Bizottsá- gától (EUMC) érkező direktívákat folyamato- san figyelembe vesszük, és számos tevékeny- ségünket az Európai Unió intézményeiben dol- gozó civil kollégákkal, illetve az unión kívüli ka- tonai partnereinkkel együttműködve folytatjuk annak érdekében, hogy lényegi előrelépést ér- jünk el a leginkább szorító képességhiányok területein. Mivel az EU műveleteihez szüksé- ges erők, eszközök és képességek a nemze- ti haderőket érintik, és valamennyi tagállam csupán egyetlen haderővel rendelkezik, szin- tén nagyon fontos követelmény az, hogy ezek a haderők egyformán képesek legyenek EU-, NATO- vagy ENSZ-zászló alatt, illetve egy ad hoc koalíció tagjaként is tevékenykedni. Ez az oka annak, hogy a lehető legnagyobb mérték- ben interoperábilisnak kell lenniük egymással. Ez úgyszintén alapvető előfeltétel, amelyet az EU katonai képességfejlesztésével szemben támasztunk: az interoperabilitás szükségsze- rű. Ezen túl különös figyelmet kell fordítani erre a követelményre az új kezdeményezésekkel, így a képességek összevont, illetve egymás- sal kölcsönösen megosztható módon törté- nő létrehozásával kapcsolatban is, mivel ezek a bilaterális vagy multilaterális alapon létrejövő együttműködési formák valószínűleg még ma- gasabb interoperabilitási követelményeket tá- masztanak a tagállamokkal szemben.

– Vajon az Európai Unió kevésbé függ más partnerektől? Mivel úgy tűnik, hogy rendelke-

zik valamennyi, a válságkezeléshez szükséges eszközzel a saját szervezeti keretein belül.

– Ez nem függőség kérdése, hanem inkább a sikeres tevékenység záloga. Az EU-nak to- vább kell fejleszteni stratégiai partneri viszo- nyait. Ez olyasvalami, amit világosan megfo- galmazott mind az európai biztonsági straté- gia (2003), mind pedig az európai biztonsá- gi stratégia megvalósításáról szóló jelentés (2008). Vegyük például a NATO-hoz fűződő vi- szonyunkat. A NATO alapvető jelentőségű ma- rad az európai biztonság megvalósításában, mivel megtestesíti a katonai transzatlanti kap- csolatot, és mivel a legfontosabb szereplő a tagállamok haderői közötti interoperabilitás megteremtésében. Közvetlen vagy közvetett módon valamennyi EU-tagállam hasznot húz ebből. Ugyanakkor azonban nem nehéz felté- teleznünk olyan – az EU érdekeit érintő – vál- ságok kialakulását, ahol a NATO nem fog be- avatkozni. Furcsa lenne, ha az EU nem rendel- kezne képességekkel ahhoz, hogy ilyen hely- zetekben is cselekedhessen. A cél nem az, hogy megkettőzzük azt, amit a NATO már jól csinál, hanem az, hogy olyan képességekkel bírjunk, amelyet Európai Unióként is használ- ni tudunk. Ezek a képességek szükség esetén szintén felhasználhatók lehetnek a NATO-ban, vagy más nemzetközi keretekben. A tagálla- mok egyéni felelőssége ennek eldöntése. Ezen a módon az EU önállóan is képes lesz hozzájárulni a válságok megelőzéséhez vagy kezeléséhez, egyben tovább erősíti a NATO-t is azon tagállamok képességeivel, amelyek ezt kívánják.

– Melyek az első benyomásai az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségéről?

– Bár a lisszaboni szerződés életbe lépé- se óta az elnökség nem játszik olyan kulcsfon- tosságú szerepet a közös kül- és biztonságpo- litikában, mint korábban, ugyanakkor úgy lá- tom, hogy Magyarország minden lehetséges támogatást megad a főképviseelőnek és a Kül- ügyi Szolgálatnak a szerződés által rájuk ruhá- zott feladatok megvalósításában. A főképvise- lő már korán, január első hetében megragad- ta az alkalmat arra, hogy a magyar honvédelmi minisztert meglátogassa Budapesten annak érdekében, hogy hangsúlyt helyezzen a szo- ros együttműködés szükségességére a közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) kérdé- seiben. Biztonságot ad számomra, hogy Ma- gyarország kijelentette: legfontosabb feladata a CSDP terén a folyamatban lévő műveletek és missziók sikeres folytatása. Mindezt azon felül teszi, hogy továbbfejleszti az EU civil és ka- tonai válságkezelő képességeit, továbbá a konf- liktus-megelőzés és válságkezelés – a Külügyi Szolgálat keretein belüli – struktúráinak össz- hangját. Magyarországnak a főképviseelővel szoros együttműködésben kimunkált szán- dékát tükrözi a CSDP-vel kapcsolatos esemé- nyek igen tartalmas programja, és én készen állok felajánlani minden lehetséges segítséget a fél év céljainak eléréséhez.

– Altábornagy úr, köszönöm a beszélgetést. Eszes Boldizsár

Köszönjük Horváth Gábor dandártábor- noknak, Bene Gyula alezredesnek és Gajó Pé- ter törzsszázlósának az interjú elkészítéséhez nyújtott segítségét.

A szerkesztő

H o n v é d s é g i S z e m l e